

Notes

MONOGRÀFIC: *L'aigua a Mollet*

Notes

VOLUM 31
2016

Aquest llibre ha estat editat amb el suport de

És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Les lletres **Notes** de la portada han estat dibuixades per Joan Abelló

© TEXT: Les persones que signen els articles
© EDICIÓ: Centre d'Estudis Molletans-Ajuntament de Mollet del Vallès
(Can Lledó, c/ Comte d'Urgell, 26)
FOTOGRAFIES PORTADA: Arxiu Històric Municipal
TIRATGE: 700 exemplars
IMPREMTA: IG Santa Eulàlia de Ronçana
ISSN: 1578-6009
ISBN: 978-84-938025-7-8
DL: B-37-059-1987

SUMARI

PRESENTACIÓ	5
MISCEL·LÀNIA	7
Mollet porta el nom d'una masia. Estudi sobre l'espai del Baix Vallès en el segle X	9
J. Vilaginés	
Les gàrgoles del campanar de Sant Vicenç de Mollet. Una proposta d'interpretació des del pensament simbòlic del cristianisme medieval	33
J. Rodríguez	
El passat agrari de Mollet del Vallès	43
J. Planas	
Dades arqueològiques sobre la Sagrera de Sant Vicenç i el nucli medieval de la Villa de Moletto (s. XI-XIII): la intervenció al carrer de Gaietà Ventalló, 15-23 de Mollet del Vallès	55
J. Roig	
MONOGRÀFIC. L'aigua a Mollet	85
Presentació: L'aigua a Mollet	87
L'aigua en l'essència molletana	89
J. Bertran	
Mines i recs de Gallecs i de l'antic Mollet agrícola	107
M. Domènech i A. Morera	
La portada d'aigua de Santa Maria de Martorelles a Mollet del Vallès durant la II República	123
A. Morera	
L'aigua del riu Ter a Mollet del Vallès. Del 16 de febrer de 1959 al 24 de gener del 1979	133
M. C. Macià	
Aiguats, nevades, bufaruts i calamarsades històriques a Mollet del Vallès	149
M. A. Suárez	
Els ponts antics de Mollet del Vallès	173
J. Ventura	
L'aigua en el record i l'imaginari col·lectiu a Mollet del Vallès	187
R. M. Securín i M. A. Valiente	
L'aigua en la toponímia molletana	203
M. Pocurull	
FITXES D'ART	221
Dibuix original de la font modernista de Domènec Sugañes a Mollet del Vallès	223
D. González	
Peça modernista del Museu Abelló	225
P. Ventura	

Presentació

Ens plau presentar-vos el número 31 de *Notes*, amb la voluntat de tornar a aportar més informació i coneixement sobre Mollet del Vallès. Ho fem amb una miscel·lània que ens aporta aspectes inèdits i hipòtesis molt interessants sobre els orígens del nom de la nostra ciutat, i ens endinsem també en articles sobre el passat agrari de la ciutat, el nostre patrimoni artístic-religiós i sobre les últimes recerques arqueològiques.

Aquesta miscel·lània és una introducció molt adient perquè entronca de ple en el tema del monogràfic que presentem, el qual, com és habitual, és el recull de ponències i estudis presentats en les jornades que cada tardor fa el Centre d'Estudis Molletans. Per a enguany, el tema ha estat l'aigua, en el seu sentit més ampli: com a recurs natural que determina com una societat es pot desenvolupar mitjançant l'agricultura i, alhora, atraure la indústria; pel sistema tan interessant que hem tingut de mines i recs, per la manera com utilitzem l'aigua, que estableix uns costums i unes creences, i també per la manera que tenim d'incorporar aquest recurs a la nostra cultura, mitjançant la toponímia. Crec que tothom que llegirà la revista podrà comprovar que és un conjunt de ponències molt interessants, amb informacions, fins ara inèdites, realment valuoses. I el que és més important, que és una línia de recerca que encara té camp per recórrer.

Novament, vull entrar en l'apartat d'agraïments posant de manifest la sort que tenim de comptar amb un bon nombre d'informants, homes i dones que estimen Mollet, la recorden bé i volen preservar-ne els records. Per això ens dediquen molt generosament el seu temps, no només al CEM sinó també a molts altres projectes de la ciutat, i és per això que, com sempre, vull adreçar-m'hi per agrair-los efusivament tota la seva contribució. Sense aquesta, seria molt difícil que arribéssim, en la recerca, fins on ho fem. En aquest apartat vull fer un reconeixement especial al senyor Pere Lluís, ja que sense les seves aportacions ens hagués estat molt difícil, per exemple, plasmar en un plànol tot el sistema de mines i recs de Gallecs i del Mollet agrícol.

Per acabar, m'és obligat donar les més efusives gràcies a tot el grup d'estudiosos del CEM, i a l'equip tècnic que el coordina, ja que és segur que sense la seva feina moltes jornades i molts *Notes* no haurien estat literalment possibles. I el meu agraïment, també, a l'empresa Sorea pel suport que ens ha donat per fer possible aquestes Jornades, en un tema, el de l'aigua, en què hem demostrat el nostre compromís en la protecció del medi ambient i la sostenibilitat, i per a la qual vam rebre el reconeixement, el juny del 2015, del guardó *European Green Leaf*.

Celebrem aquesta nova aportació al patrimoni del saber local que impulsem des del Centre d'Estudis Molletans. És una feina que ens omple d'orgull, perquè ens fa ser una referència ciutadana i comarcal. I ens ha ajudat a crear i reforçar la nostra identitat molletana, que és la base de la societat per saber que compartim grans projectes per al futur.

Josep Monràs i Galindo
Alcalde i president del Centre d'Estudis Molletans

Miscel·lània

Mollet porta el nom d'una masia.

Estudi sobre l'espai del Baix Vallès en el segle X

Jaume Vilaginés i Segura*

Fa més de mil anys

L'any 993, concretament el 10 de juny, dues dones, Ermengarda i Elregod, donaven unes propietats terreres al monestir de Sant Cugat.¹ La donació estava situada a Parets, cap al sud, en una zona on avui dia hi ha part del barri de l'Eixample. Com era habitual, per ubicar els béns immobles es delimitaven els seus encontorns. La terra lliurada limitava pel sud amb l'església de Sant Vicenç i Santa Leda, una església amb dues advocacions, fet inusual entre els temples del Vallès del segle X. Es podria tractar també de dues esglésies diferents, però més endavant descartarem aquesta possibilitat. L'església corresponia a la parroquial de Mollet d'avui dia. La descripció geogràfica que ens dóna el mateix document no dóna peu a discussions.

Ens podem imaginar, doncs, que on hi ha ara l'església fa mil anys hi havia un petit edifici cultural, rodejat de fràgils construccions residencials. El document de la donació ens revela el primer cop que sabem per escrit de l'existència de l'església de Sant Vicenç. En canvi, el nom de Mollet és anterior. L'any 982, en una permuta, el monestir de Sant Pol de Mar va intercanviar una casa, terres i vinyes entre els termes de Martorelles, Mogoda i Mollet (*Molledo*) amb

els esposos Maier i Ermengarda, per una vinya a Parets. Es tracta de la primera menció del topònim Mollet.² La ubicació d'una de les propietats era a tocar del riu Tenes, en una altra s'esmenta un riu. Els béns de la donació es devien situar a prop dels rius Tenes i Besòs. La ubicació probable i el fet que estiguessin en el terme de Mollet fa pensar que el topònim de Mollet no coincidia amb el de l'església.

Per raons de lògica històrica es va considerar que els dos topònims, el de Mollet i el de Sant Vicenç, es referien al mateix lloc, associat a l'actual ubicació de l'església i als seus voltants.³ Es tractava d'un espai que el temps va anar transformant i que adquirí l'aparença de petit poble rural quan es va desenvolupar la sagrera, que ja tenim ben documentada en els segles XI i XII. Més endavant, el nucli entorn de l'església va modificar-se, però sense perdre la funció de nucli central de la localitat, mentre el paisatge del territori circumdant s'anava transformant pregonament al llarg del temps.

El present treball pretén qüestionar la identificació de l'origen del topònim de *Molledo*-Mollet amb la ubicació de la primitiva església, almenys en un inici. Encara que ja ben aviat el nom de Mollet es va associar amb el

* Historiador. jvilagin@xtec.cat

¹ CSCI, 289.

² ACBX, 139.

³ Gordi, J. i Vilaginés, J. (ed.) *Molledo-Mollet (993-1993)*, Mollet del Vallès, 1993.

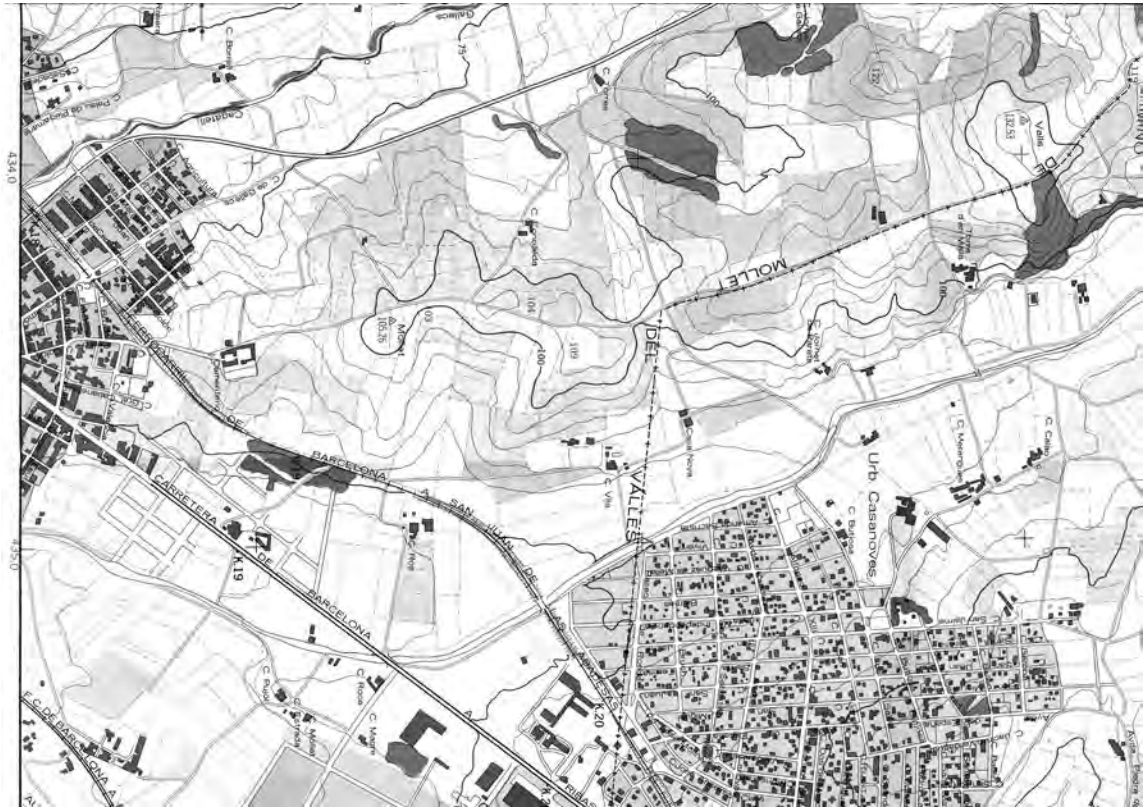

Figura 1. Mapa de situació de Can Mollet

de l'església (Sant Vicenç de Mollet)⁴, com va passar a altres localitats veïnes, la hipòtesi del treball és que el nom de Mollet corresponia inicialment a un indret distint al de l'església i que s'hi va vincular amb la institucionalització de la parròquia com a entitat veïnal. Per raons diverses que estudiarem més endavant, i òbviament per l'homonímia, l'indret original del topònim es podria situar en la històrica masia de Can Mollet.⁵

A través de l'anàlisi de les referències toponímiques immediatament posteriors, de l'origen etimològic

del nom i dels casos anàlegs de localitats veïnes, l'estudi esbrinarà fins a quin punt podem considerar que el nom de *Molledo* inicialment servia per referir-se a l'indret de la l'església o, en canvi, corresponia a la vila que més endavant va donar lloc a la masia de Can Mollet. Així doncs, els dos topònims ens informarien de dos llocs diferents (Sant Vicenç i Mollet) i no de només un.

Can Mollet

Can Mollet era una masia històrica ubicada en una zona amb unes carac-

⁴ El primer cop en què apareixen associats els topònims és a CSCII,572 (1044): "in loco vocitato Moledo supra cuius sacrosanto altario.. altare consecratum sancti Iohannis cuius altario fundatum est in ecclesiam sancti Vincenti in comitato Barchinonense, in Vallense".

⁵ Vegeu el mapa.

Figura 2. Fotografia de Can Mollet d'inicis del segle XX. Font: *L'Abans de Mollet del Vallès*

terístiques geogràfiques particulars.⁶ La masia, que va ser enderrocada fa temps, estava situada en una zona de terres fèrtils i humides, a prop d'on passa la riera Seca (que correspondria al riu Molleto, en un document de 1016⁷) i també no gaire lluny d'on passava la riera del Tenes, que en lloc d'aiguabarrejar-se amb el Besòs on ho fa ara, anomenat històricament com el Trenc, ho feia més al sud, probablement a l'entorn de Can Prat. L'actual curs es va crear després d'un fort aiguat en el segle XV.⁸ El nom del Trenc

explica de forma eloqüent el que va passar. La força de l'aigua del Tenes va obrir un nou camí cap al Besòs. El Tenes en el seu curs final formava una plana (*plano de Tenes*)⁹ on hi abundava l'aigua, hi havia prats i es construïren molins que aprofitaven l'excés d'aigua.¹⁰

L'exigua riera Seca i el primitiu curs del Tenes devien abastar d'aigua abundant uns terrenys agràits, fàcils de treballar per la humitat de pous i petits aiguamolls. La zona encara en èpoques no gaire allunyades era zona

⁶ Sobre la masia de Can Mollet, vegeu Boter de Palau, R. *L'Abans de Mollet del Vallès. Recull fotogràfic 1870-1965*, El Papiol, 2010, pàg. 603.

⁷ ACBXI, 261 (1016).

⁸ Umbert, J. i Piñeiro, À. "Desembocadura del Tenes (El Trench)", *Notes*, 23, Mollet del Vallès, 2008, pàgs. 95-104.

⁹ "...in parrochiam Sancte Marie de Martoreles, in ipso Plano de Tenes...": ACBXI 1458 (1085).

¹⁰ ACBXI 1458 (1085); també, "pratum ad ipsa sorbaria.. inter flumen Tenes et flumen Bisocii": ACBX,309 (997).

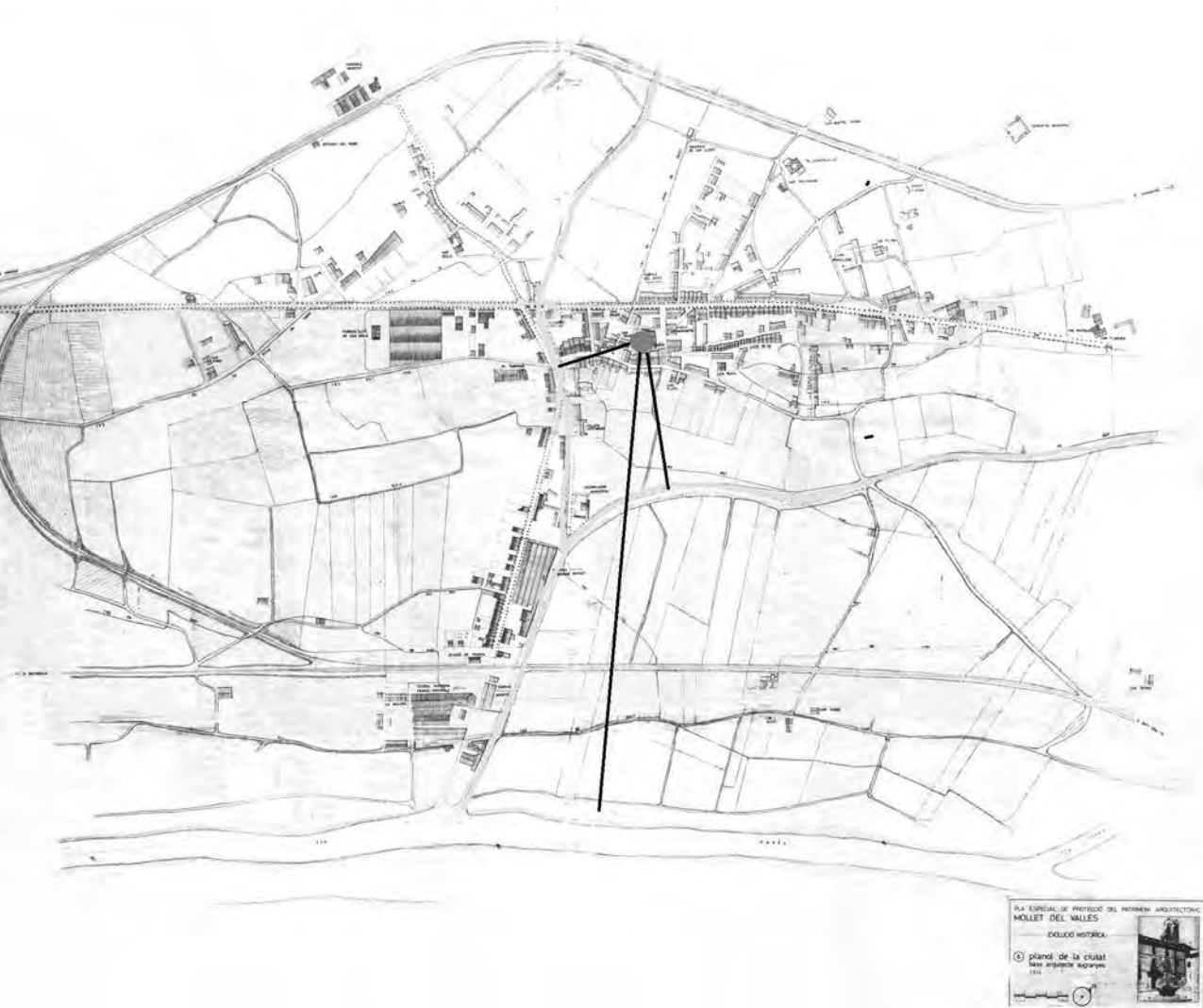

Figura 3. Mapa de situació dels perfils 1, 2 i 3. Base: Mapa de D. Sugrañes (1914). Font: Arxiu Municipal de Mollet del Vallès

de regadiu, s'hi construïren mines i hi havia comunitats de regants.¹¹ Precisament l'origen del nom de Molledo-Mollet es pot vincular amb les carac-

terístiques geogràfiques de l'entorn natural.

Segons els estudis etimològics, el terme Molledo prové del llatí mollis,

¹¹ Sobre l'extensió del regadiu, vegeu el plànol de Domènec Sugrañes de 1914 (Arxiu Històric de Mollet del Vallès); també, l'article d'aquest volum: Domènec, M. i Morera, A. "Mines i recs de Gallecs i de l'antic Mollet agrícola", *Notes*, 31, Mollet del Vallès, 2016. L'extensió del regadiu i del cànem en el segle XIX en un paisatge on hi abundaven aiguamolls a prop del riu es descriu a Corbalán, J. i Lardín, A. "El segle XIX" a *Moledo-Mollet...*, pàgs. 84-86.

que significa terra humida, blana i fèrtil.¹² Els treballs que han analitzat l'origen del nom de Mollet, el qual apareix en altres àrees de Catalunya (Mollet d'Empordà, Sant Joan de Mollet (Gironès), Mollet (Cerdanya), Mollet-La Bastida (Rosselló), castell de Mollet (Vallespir)...),¹³ conclouen que el nom està relacionat amb les característiques del sòl, per la presència d'humitat i, per extensió, ho associen a un espai agrari caracteritzat per la fertilitat.¹⁴

La toponímia del segle X, especialment la microtoponímia, es generava per l'ús popular, que molt sovint es basava en realitats físiques de l'entorn.¹⁵ La toponímia institucional o oficial que trobem en la documentació escrita s'adaptava a la realitat popular; així, sovint, en la documentació medieval, que solia basar-se en la terminologia oficial, solia recórrer als noms usuals que se superposaven als primers; per exemple, trobem la menció l'any 904 de Sant Esteve, “que és anomenat de Parets” (1059), o, més tard, Sant Esteve de Breda, “que la gent anomena de Parets” (1100).¹⁶ La toponímia vulgar era

descriptiva. També passava en el cas de *Molledo*: s'anomenava el lloc per la principal característica que tenia, la humitat: “en el lloc que anomenen Mollet”.¹⁷

Si acceptem aquesta realitat, resulta més lògic que Mollet (*Molledo*, *Moledo*, *Molletto*, *Moled*, *Mulled*, *Muled*, *Molleti*, *Mollet*)¹⁸ fos un nom aplicat en un espai com el que ocupava la fa poc existent masia de Can Mollet, que no pas on estava l'església de Sant Vicenç. Efectivament, l'església de Sant Vicenç, o la que en el segle X hi havia en el lloc de l'actual, dedicada a sant Vicenç i santa Leda, estava en un indret elevat i no en un nivell accessible a aigües benéfiques per a l'agricultura i també susceptible d'inundar-se. La meteorologia recent ens recorda que no solament els cursos més grans, sinó també els torrents i les rieres, poden provocar moments d'importants destrosses.¹⁹ El clima i la hidrologia d'època medieval del Vallès no era gaire diferent de l'actual; des de llavors el clima de la zona a grans trets no ha canviat gaire, si exceptuem les oscil·lacions climatològiques

¹² Corominas, J. *Onomasticon Cataloniae*, vol. 5, Barcelona, 1996, pàg. 311 i Basseda, Ll. *Toponímie historique de Catalunya nord*, Prada de Conflent, 1990, pàg. 329.

¹³ Fort, O. “Moledomundis I”, *Notes*, 9, Mollet del Vallès, 1995, pàgs. 165-174.

¹⁴ Corominas, J. *Onomasticon Cataloniae...*, vol. 5, pàg. 311 i Alcover, A.M. i Moll, F. De B. *Diccionari català-valencià-balear*, vol. 6, Palma, 1993, pàgs. 523-524 (consulta en línia: <http://dcvb.iecat.net/>). El diccionari Alcover-Moll també parla d'un mot llatí derivat de *mollis*, que seria *molletu*, derivat de l'anterior, que significaria terrenys aigualós o aigüamoll.

¹⁵ Bastardas, J. *La llengua catalana mil anys enrere*, Barcelona, 1995, pàgs. 290-291.

¹⁶ CSCII, 618 (1059) i ACB LAIII, 118 (1100).

¹⁷ “...in locum que dicunt Molleto...”: ACBXI, 261 (1016).

¹⁸ *Molledo*: ACBX, 139 (982), *Moledo*: CSCI, 294 (993), CSCII, 572 (1044) i ACBXI, 707 (1046), *Molletto*: CSCII, 430 (1010), ACBXI, 254 (1016) i ACBXI, 261 (1016) i ACBXI, 469 (1031), *Moled*: ACBXI, 563 (1028), *Mulled*: CSCII, 634 (1063), *Muled*: CSCII, 649 (1066), *Molled*: ACBXI, 1298 (1076), *Mollet*: ACBXI, 563 (1038) i ACBXI, 1295 (1076), *Molleti*: ACBXI, 1301 (1076), *Moletto*: ACBXI, 1501 (1089).

¹⁹ Vegeu, Isnard, M. “Les inundacions. Zones de risc a la conca del Besòs i a Mollet del Vallès”, *Notes*, 17, Mollet del Vallès, 2002, pàgs. 177-192 i Estapé, E. “Pluges, inundacions i altres fenòmens meteorològics a Mollet del Vallès al llarg dels darrers 150 anys”, *Notes*, 24, Mollet del Vallès, 2009, pàgs. 171-177.

conegudes, inclòs l'actual canvi climàtic.²⁰ Hi havia pluges torrencials que provocaven crescudes dels cursos fluvials (“*rivo qui discurrit in tempus pluviarum*”)²¹, amb seqüeles demolidores com la destrucció de molins (“un molí que s’ha d’edificar perquè ha estat destruït per les aigües”, “si el molí fos destruït per l’aigua i no fos possible reconstruir-lo, us permetem que n’aixequem un altre de nou en les nostres terres”).²² Encara en el segle XVIII, a Santa Perpètua els visitants comentaven les rierades com un dels trets característics de la localitat.²³ Allà, la persistència del problema va fer que l’any 1787 l’autoritat pública prengués la

iniciativa i iniciés una inversió en defenses per evitar l’efecte descontrolat de la riera de Caldes.²⁴ En el mateix document es recorda que les inundacions arribaven als peus de l’església de Santa Perpètua.²⁵

La plana inundable, tant de la riera de Caldes com del Tenes, així com de les rieres locals (torrent Caganell: riera Cagalel, i riera Seca: rio Molleto),²⁶ podia afectar distàncies notables, donat que la inclinació de les planes era inapreciable.²⁷ La solució era encimbellar els assentaments. Així els nuclis de Sant Vicenç-Santa Leda, de Sant Esteve (de Parets) i de Santa Perpètua es troben a una alçada prudent de la plana inundable, on també l’aigua podia quedar

14

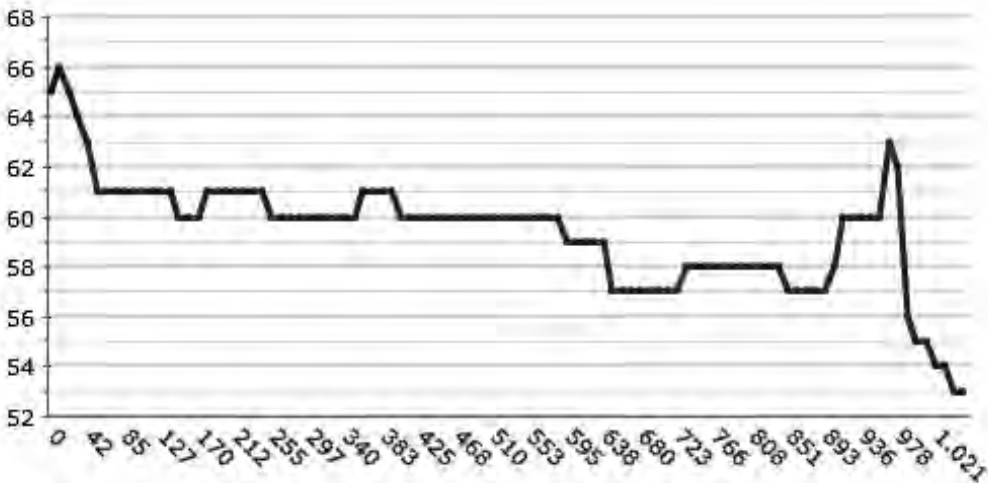

Figura 4. Desnivell des de l'església al riu Besòs. Elaboració: J. Vilaginés

²⁰ Sobre el clima a l'edat mitjana i en èpoques posteriors, vegeu, Fagan, B. *La pequeña Edad de Hielo. Cómo el clima afectó a la historia de Europa*, Barcelona, 2000.

²¹ Per exemple, ACA RBIII, 5 (1093), CSCII, 686 (1076) i CSCI, 214 (988)

²² ACB 1-1-830 (1154) i ACB 1-1-831 (1197).

²³ Amat, R. baró de Maldà, *Viles i ciutats de Catalunya*, Barcino, 1994, pàgs 223 i 224; citat per Vilaginés, J. “Contractes agraris i conflictes senyorials. Canvis i continuïtats en un contracte de parcel·la del segle XVIII”, *Notes*, 21, Mollet del Vallès, 2006, pàg. 48.

²⁴ ACA, hisenda, monacals, Montalegre, lligall 243.

²⁵ ACA, hisenda, monacals, Montalegre, lligall 243, citat per Vinyals, F. *Història de Santa Perpètua de Mogoda*, Santa Perpètua de Mogoda, 1994, pàgs. 238-240.

²⁶ ACB LAIV, 461 i ACB XI, 261

²⁷ Vegeu el perfil topogràfic actual entre l'església de Sant Vicenç i el Besòs.

estancada.²⁸ Aquests establiments tenien una antiguitat difícil de conèixer, però indubtablement destacable pels indicis que ens han arribat.²⁹

En el cas de Mollet, el desnivell des del carrer Gaietà Ventalló fins al Besòs o, en el cas que ens ocupa, el Tenes o les rieres és poc consi-

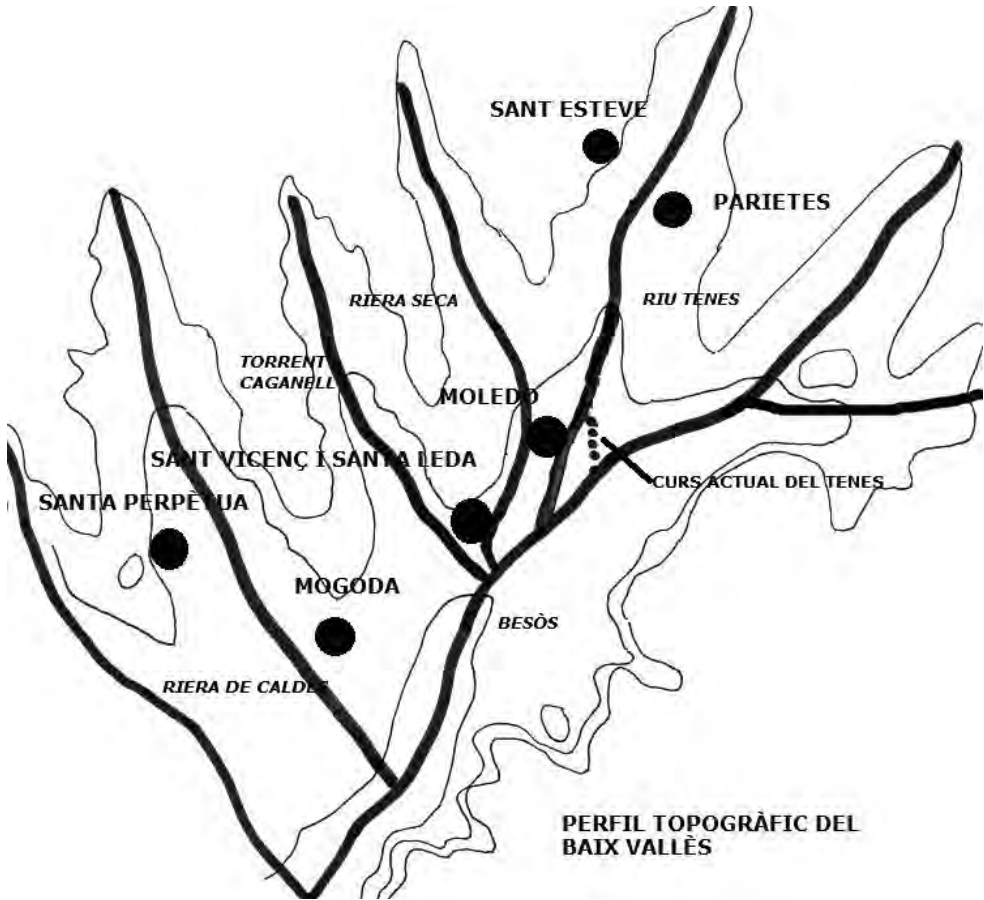

Figura 5. Mapa topogràfic del Baix Vallès. Elaboració: J. Vilaginés

²⁸ Vegeu els perfils topogràfics. En el cas de Santa Perpètua, les característiques del relleu expliquen que el creixement del nucli vilatà en els segles XII i XIII no es fes de forma uniforme: Roig, J. "Primeres aportacions al coneixement del barri medieval de la sagrera de Santa Perpètua de Mogoda (Vallès Occ.), segles XII-XIII", *Actes del III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya Sabadell*, del 18 al 21 de maig de 2006, Sabadell, 2007, pàg.276.

²⁹ Sobre l'antigor de l'església de Santa Perpètua, vegeu, Vinyals, F. *Història de Santa Perpètua...*, pàgs. 106 i 107 i Guàrdia, J. i Pancorbo, A. "Un assentament medieval al centre de Santa Perpètua de Mogoda (Vallès Occidental. Les sitges del carrer Sant Ramon 1-3" *Actes del III Congrés d'Arqueologia Medieval...*, pàg. 345. Sobre Paretès, hi ha indicis arqueològics d'assentaments anteriors a l'època medieval en la zona del nucli de l'església: Ravotto, Alessandro, *Paretès. Arqueologia al nucli antic de Paretès*, en premsa, pàgs. 22 i 23. Estudis arqueològics recents, permeten deduir que a l'indret on s'ubicava l'església romànica medieval i la sagrera de Mollet hi hagué una vil·la romana: Roig, J. "Dades arqueològiques sobre la sagrera de Sant Vicenç i el nucli medieval de la villa de Moledo (segles XI al XIII): la intervenció al carrer de Gaietà Ventalló, 15-13 de Mollet del Vallès", *Notes, 31, Mollet del Vallès*, 2016.

derable.³⁰ En canvi, els pocs metres en alçada entre el carrer i l'església feien que una inundació fos més improbable en la zona elevada de l'església. Així, el poblament entorn de l'església quedava a resguard d'un fort aiguat i de les conseqüències molestes i insalubres de les aigües estancades, que sabem que existien a la zona i que provocaven un ambient força humit.³¹

En canvi, Can Mollet es trobava més a prop de la zona agrària irrigada. Com totes les masies dels encontorns, estava ubicada en la costa d'una petita serra per protegir-se del vent i lleugerament elevada, però no tant com l'església. La diferència d'ubicació respecte de l'església probablement radicava en la diferent funcionalitat dels llocs. Mentre l'església de Sant Vicenç i Santa Leda devia ser un nucli cultural, força antic, el llogarret de Mollet era un nucli habitat per practicar l'agricultura en la terra blana, tova, fèrtil, dels seus voltants.

Segons tot això, resulta coherent considerar que Can Mollet, començant per l'homonímia, però també per les circumstàncies etimològiques i geogràfiques comentades, podria

considerar-se com l'indret, la vil·la, que inicialment era propietària del topònim.

La vil·la³² de Molledo

En el document de 982 es menciona Mollet (Molledo) com un indret amb un terme (*in terminio de Molledo*).³³ També, uns anys més tard, l'any 1002, en la confirmació de possessions que el papa Silvestre feia al monestir de Sant Cugat, es parla de les que el cenobi tenia a Mollet i en els seus termes: "(confirmo les possessions a) *Moledo vel infra eius terminos*".³⁴ Això vol dir que el topònim es referia a un lloc habitat i que tenia un territori.

Encara que no trobem mencions explícites, el fet que el nom Mollet es referís a un indret habitat i es considerés que abastava una zona d'influència, un terme, ens porta a pensar que es tractava d'una vil·la. El poblament en el segle X era molt escàs.³⁵ La gent vivia en petites comunitats que la documentació anomenava vil·les. Les vil·les eren les unitats de poblament més esteses de la Catalunya cristiana i, també, del Vallès.³⁶ La documentació està farcida de referències. En molts casos

³⁰ Vegeu els perfils topogràfics.

³¹ Vicenç Plantada recull una xerrada de l'any 1884 de Pere Ventalló, que vaticinava la superació de la insalubritat que caracteritzava la població, perquè havien desaparegut les "aigües encallades": Plantada, V. Vicenç Plantada. *Obres completes. Cròniques i articles de la Renaixença*, Mollet del Vallès, 1997, pàg. 84.

³² En l'article s'usa la grafia de la paraula vil·la amb l *geminada* per referir-se a un tipus de poblament, descrit en l'apartat, caracteritzat per petites comunitats, que trobem abans de la meitat del segle XI. La grafia amb l (*vila*) es reserva per referir-se als pobles amb una certa entitat demogràfica que apareixeran en el segle XI, molts dels quals esdevindran petites ciutats (*viles-mercat*): vegeu, Vilaginés, J. *La implantació del feudalisme a la societat del Vallès Oriental. Segles X-XII. Espai, alimentació, producció i societat*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1999, pàg. 176.

³³ ACBX, 139.

³⁴ CSCII, 382.

³⁵ Vilaginés, J. "Terres, vinyes i horts. El paisatge agrari de fa mil anys al Vallès", *Notes*, 16, Mollet del Vallès, 2001, pàgs. 55-68 i Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*, Barcelona, 2001, pàgs. 45-53.

³⁶ Les vil·les arriben a ser la meitat de les mencions documentals a Catalunya durant el segle X: Sabaté, F. *El territori de la Catalunya medieval*, Barcelona, 1997, pàgs. 62-71.

el topònim s'acompanya amb la paraula: “*infra termino de villa Galegus, ad orientem in ipsa serra qui est super villa que vocant Parietes, in villa Mogoda vel infra eius terminos*”.³⁷ Però en molts altres casos, s'obvia el terme vil·la.

A les vil·les hi vivia una petita quantitat de famílies que solien viure en habitatges dispersos. També era habitual que tinguessin una capella o església, com es dedueix de l'acta de consagració de la parròquia de Parets.³⁸ Les famílies tenien cases i terres en propietat, amb límits definits, que coneixem per les vendes, permutes o donacions que feien a entitats religioses.³⁹

Gallecs ens forneix d'informació sobre com funcionava una comunitat d'aquesta mena.⁴⁰ Hi havia algun vilatà eminent que exercia un lideratge consensuat; en el cas de Gallecs era Gontard, que anomenaven Bonsom.⁴¹ La propietat de la terra es compartia amb els membres familiars. Hi ha freqüents referències als familiars amb drets a l'hora d'esmentar les terres: “*afronta la vinya per ponent amb la vinya de Recemir i els seus hereus*”.⁴² Les propietats familiars es trobaven separades i consistien en camps de mitja hec-

tàrea que no es cultivaven sempre. Apareix molt sovint l'expressió *terra erma*.⁴³ Els habitatges estaven dispersos, a prop de les terres. Rebiem el nom de cases i eren de construcció fràgil, de tova, canyes i fusta, amb una base de pedra.⁴⁴

Les famílies de la vil·la gaudien dels terrenys no cultivats, que podem considerar comunals, com boscos, prats i pastures. L'any 942 els caps de família de Vil·la Rifa, a Vilamajor, van vendre els drets que tenien sobre els béns comunals: “*us venem els nostres drets sobre terres, vinyes, cases, el bosc, pedres, herba i llenya*”.⁴⁵ L'any 1006 els habitants de Sentmenat van vendre col·lectivament un bosc.⁴⁶ L'any 1020 els habitants de Corró d'Avall van comprar el dret de construir un rec i disposar de les aigües d'un torrent, de forma mancomunada.⁴⁷

Finalment, els vilatans de Vilalba (Cardedeu) van reclamar un prat comunitari, que el comte injustament els havia arrabassat.⁴⁸ Precisament, la gestió dels ramats que es formaven de les petites quantitats de caps de bestiar que els veïns posseïen es realitzava de forma col·lectiva, sobre pastures comunals,

³⁷ CSCI, 104 (974), CSCI, 289 (993), CSCII, 412 (1007).

³⁸ “... i aquestes vil·les abans esmentades amb les seves basíliques i els seus termes han de passar a l'església de Sant Esteve.”: ADB, Sp, 7, 11 (904).

³⁹ To, Ll. “El marc de les comunitats pageses: “villa” i parròquia en les diòcesis de Girona i Elna (finals del segle IX-principis del XI)”, *Catalunya i França meridional a l'entorn de l'any mil. Actes del col·loqui internacional Hug Capet. Barcelona 2-5 de juliol de 1987*, Barcelona, 1991, pàgs. 212-239.

⁴⁰ Vilaginés, J. “Gallecs, notícies històriques”, *La gent i el paisatge...*, pàgs. 105-116.

⁴¹ CSCI, 43 (956), CSCI, 50 (957) i CSCI, 68 (963).

⁴² ACBX, 139 (982).

⁴³ “... terra culta et erma”: CSCI, 87 (967) i “... pecia ·i· de terra culta vel herma cum garriga”: ACB LAIII, 75, 204 (1030).

⁴⁴ Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 71-76.

⁴⁵ CSCI, 20 (941).

⁴⁶ ACB LAIII, 111, 291 (1006); publicat per Font Rius, J. M. “La comunitat local o veïnal”, *Actes del Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya (segles VIII-XI)*, desembre de 1989, vol. 1, pàgs. 572-574.

⁴⁷ ACA RBI, 30.

⁴⁸ ACA RBorrell, 104 (1013).

com sabem que feien els habitants de Cornellà.⁴⁹

La vil·la de Mollet devia tenir aquestes característiques. Situada a prop de cursos fluvials, gaudia de la fertilitat de les terres dels encontorns. Hi devia viure poca gent, que posseïa les terres en propietat familiar. Es devien aprofitar de l'abundància d'aigua per practicar el regadiu, la molinaria i el pasturatge. Algunes terres eren de propietat senyorial, concretament del monestir de Sant Cugat, segons es desprèn de les confirmacions papals de 1002, 1007 i 1023.⁵⁰ La vil·la tenia no gaire lluny l'església de Sant Vicenç i Santa Leda, la qual podia complir les funcions pastorals dels seus vilatans, segons es dedueix d'un parell de documents.⁵¹ Amb el temps el terme de Mollet va acabar associant-se amb l'església. L'any 1044 ja apareixen els dos topònims vinculats.⁵² En aquell moment el nucli de Mollet va situar-se en l'església de Sant Vicenç. La parròquia va estendre el nom de Mollet a tot el terme parroquial, i el nucli eclesial, la nova vil·la, el nou poble crescut amb el desenvolupament de la sagrera, va assimilar el nom de vil·la de Mollet, tal com apareix en el capbreu de les possessions episcopals de finals del segle XII: "Habet episcopus in villa de Molleto".⁵³

Sant Vicenç i Santa Leda

En l'acta de consagració de Parets de 904 s'esmenta la vil·la de Sant Es-

teve, la de Sant Martí i la vil·la Marcia, on es retia culte a Sant Valerià.⁵⁴ Per tant, en tres vil·les hi havia llocs de culte, en dos amb edificis eclesiàstics. Segons el mateix document, les altres vil·les podien tenir també capelles (*basilicas*). En el segle X el culte era força informal i pot controlat. No obstant això, durant la centúria el bisbat de Barcelona va iniciar un procés de regulació amb la fundació de parròquies, a les quals s'adjudicava un territori, uns drets econòmics (propietats donades pels nous parroquians i la recaptació de delmes i primícies), instruments de culte, com casulles i llibres litúrgics i, finalment, nomenava un prevere, que controlava la pràctica religiosa del lloc i es comprometia a mantenir els vincles amb la jerarquia.⁵⁵

És possible que la iniciativa de consagrar les parròquies per part de l'autoritat episcopal respongués a l'interès de recuperar el control eclesiàstic sobre ànimes i béns, un cop consolidat el poder dels nous dominadors dels territoris, els francs.⁵⁶ El nou poder eclesiàstic imposat pels conqueridors volia controlar la pràctica religiosa segons els cànons de l'imperi carolingi i posar sota supervisió episcopal la tasca pastoral a nivell de la pràctica diària.⁵⁷ En l'acta de consagració de Parets hi trobem una pista. Ens diu que la nova parròquia restitueix una situació anterior: "Et ego pontifex sicut ab antea ibidem

18

⁴⁹ ACB LAIV,34, 100 (1) (1001); publicat per J. Fernández Trabal, J. "Aprofitaments comunals, prats i pastures al Delta del Llobregat (segles XIV-XVI)", *Acta historica et archeologica medievalia*, 10, 1989, pàg. 200.

⁵⁰ CSCII, 382 (1002), CSCII, 412 (1007) i CSCII, 486 (1023).

⁵¹ ".in locum que dicunt Molleto in terminio de Sancta Leta": ACBXI, 261 (1016) i "Et in Molleto similiter commuto vobis ipsa terra cum ipsa casa et curte et arboribus qui ibidem sunt prope domum de Sancta Leta.": ACBXI, 254 (1016).

⁵² CSCII, 572.

⁵³ ACB LAIV, 198, 461 (s.d.).

⁵⁴ L'Enciclopèdia catalana esmenta l'església actual de Sant Valerià de Robers (terme municipal de Lliçà d'Amunt): *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 20, 406.

⁵⁵ Així es desprèn de l'acta de consagració de Parets: ADB, Sp, 7, 11 (904).

⁵⁶ Salrach, J. M. *El procés de formació nacional de Catalunya. Segles VIII-IX*, vol. 1, Barcelona, 1981, pàgs. 68-72.

⁵⁷ Pladevall, A. *Història de l'Església a Catalunya*, Barcelona, 1989, pàgs. 18-20.

subditas (villae) sunt, sic ibi eas constituo...". Podem pensar que en un llarg període de temps la pràctica religiosa es va dur a terme sense cap control de la jerarquia eclesiàstica.

La nova autoritat episcopal estava instigada pel poder públic, en el cas de les noves parròquies de la Roca i l'Ametlla, ambdues consagrades l'any 932, la iniciativa partia de l'abadessa Emma de Sant Joan de les Abadesses, filla del comte Guifré I de Barcelona.⁵⁸ De fet, les autoritats carolíngies van basar-se en la parròquia com a marc territorial de control de la població i en el delme com a imposició pública.⁵⁹

Precisament, les actes de consagració de Sant Sadurní de la Roca i Sant Genís de l'Ametlla, les dues de l'any 932, ens poden servir com a exemples d'un procés que també va afectar altres localitats vallesanes.⁶⁰ La difusió de parròquies en el Vallès es va fer lentament. Sant Martí del Congost va ser consagrat l'any 898.⁶¹ Sabem que Parets va esdevenir parròquia l'any 904.⁶² Sant Sadurní de la Roca i Sant Genís de l'Ametlla es van consagrar el 932.⁶³ L'any 966 Sant Esteve de la Garriga era parròquia.⁶⁴ La parròquia de Sant Fost

de Campsentelles i la de Vilardell apareixen esmentades el 978.⁶⁵ L'any 1005 eren parròquies Sant Esteve de Granollers, Sant Julià de Palou i Canovelles.⁶⁶

Però ni totes les vil·les eren parròquies, ni hi havia parròquies consagrades per tot arreu. Efectivament, moltes vil·les (la gran majoria) no depenien de cap parròquia. Això no vol dir que no tinguessin culte cristià. El cristianisme estava estès pel territori rural del Vallès des de feia molt temps,⁶⁷ però el culte s'havia practicat d'una manera diferent. En època visigoda, la cura pastoral es feia per vincle personal i no associada a la residència dels membres de la comunitat.⁶⁸ El creient formava part de la comunitat perquè s'hi havia relacionat a través de la pràctica litúrgica i ritual, no perquè visqués dins de l'espai delimitat de la parròquia. Això feia que els centres culturals no tinguessin un espai exclusiu; en canvi, tenien una comunitat de fidels pròpia. Aquest sistema no impedia que hi hagués una poderosa jerarquia eclesiàstica, que controlava la base eclesial i complia un paper destacadíssim en el govern del regne.⁶⁹ Els concilis episcopals es van convertir en

⁵⁸ Arch Con 102 (La Roca) i Arch Con 103 (L'Ametlla).

⁵⁹ D'Abadal, R. *Els primers comtes catalans*, Barcelona, 1983, pàgs. 94-100.

⁶⁰ Sobre la difusió de les parròquies al Vallès, vegeu, Vilaginés, J. *La transició al feudalisme. Un cas original, el Vallès Oriental, Granollers*, 1985, pàgs. 81-87 i 135-136

⁶¹ Arch Con 10.

⁶² ADB, Sp, 7, 11.

⁶³ Arch Con 102 (La Roca) i Arch Con 103 (L'Ametlla).

⁶⁴ ACBX, 89.

⁶⁵ Arch Con 182.

⁶⁶ ACBXI, 58.

⁶⁷ Martí Bonet, J.M. "Els orígens del bisbat d'Ègara", *Actes del Simposi internacional sobre les esglésies de Sant Pere de Terrassa*. 20, 21 i 22 de novembre de 1991, Terrassa, 1992, pàgs. 61-72 i Sotomayor, M. "Las relaciones Iglesia urbana-Iglesia rural en los concilios hispano-romanos y visigodos", *Sacralidad y Arqueología*, 21, 2004, pàg. 539.

⁶⁸ Martínez Díez, G. *El patrimonio eclesiástico en la España visigoda*, Santander, 1959, pàgs. 52-53 i Sotomayor, M. "La penetración de la Iglesia en los medios rurales de la España tardorromana y visigoda", *Cristianizaciones ed organizzazione ecclesiastica delle campagne nell'alto medioevo: espansione e resistenza. XXVIII Settimane di estudio del Centro Italiano di studi sull'alto medioevo*, Spoleto, 1982, pàgs. 639-670.

⁶⁹ King, P. D. *Derecho y sociedad en el reino visigodo*, Madrid, 1981 i Sotomayor, M. "Las relaciones Iglesia urbana-Iglesia rural...", *Sacralidad y Arqueología...*, pàgs. 525-539.

instruments de govern de la monarquia visigoda i molt probablement el règim es basava en l'estructura jeràrquica per recaptar impostos.⁷⁰

En el transcurs del llarg lapse entre la invasió àrab i la posterior conquesta franca, l'estructura de poder es va debilitar molt. També en l'estament eclesiàstic.⁷¹ Els nous bisbes francs es van instal·lar en les seves càtedres enmig d'una realitat pastoral i administrativa que se'ls escapava del control. Durant el segle X veiem l'esforç per retornar sota control jeràrquic la pràctica del cristianisme. Les noves parròquies corresponen a aquest esforç, en les quals s'aplicava el model importat de l'imperi: parròquies territorialitzades, culte franc i dependència directa del bisbe.⁷²

Tot i això, cal insistir en la lentitud del procés. En el segle X trobem alguns topònims que porten el nom d'una advocació: santa Perpètua, sant Esteve, sants Vicenç i Leda, només per citar els que esdevindran finalment parròquies;⁷³ però, també sant Valerià i sant Martí, en el que després serà el territori de la parròquia de Parets.⁷⁴ Aquests topònims ens remetent a centres de culte que probablement es remunten a èpoques pretèrites, potser a època visigoda.⁷⁵ Mantenien el culte i

possiblement eren els referents pastorals que van servir, la majoria d'ells, per esdevenir nuclis aglutinadors de les noves parròquies, cadascuna de les quals agruparen una quantitat nombrosa de vil·les, durant el segle X i XI.

L'església de Sant Vicenç i Santa Leda era un d'aquests centres litúrgics. Recordem que la menció de l'església correspon a un document de 993, que correspon a una donació de terres que fan dues dones al monestir de Sant Cugat.⁷⁶ Les terres donades estaven situades a Parets, cap al sud, a prop de la Torre de Malla (Vilatzir) i limitaven per la part meridional amb l'església de Sant Vicenç i Santa Leda. Des de 993 no torna a aparèixer l'església amb la doble advocació. Pel contrari apareixen els dos sants per separat, en força documents. Santa Leda els anys 996⁷⁷ i 1016 (en dues ocasions)⁷⁸ i els anys 998, 1040, 1043 i 1063, en afrontacions de la mateixa propietat.⁷⁹ Sant Vicenç, l'any 1038 en el testament del prevere Amalric, que va donar una mujada de vinya a la catedral.⁸⁰

La llista de mencions de les dues advocacions en què apareixen per separat dona la impressió que correspon a citacions documentals de dues esglésies diferents. Una dedicada a sant

⁷⁰ Wickham, Ch. *Una historia nueva de la alta edad media. Europa y el mundo mediterráneo. 400-800*, Barcelona, 2005, pàgs. 166 i 167.

⁷¹ Salrach, J. M. *El procés de formació nacional...*, pàgs. 68-72.

⁷² La lluita contra la doctrina adopcionista ja va ser una clara manifestació de la política de control religiós carolingi sobre la península, abans de la conquesta franca: Abadal, R. *El domini carolingi a Catalunya*, vol.1, Barcelona, 1986, pàgs. 123-136.

⁷³ CSCI, 289 (Sant Vicenç i Santa Leda; 993), CSCI, 331 (Santa Perpètua, 998), ADB, Sp, 7, 11 (Sant Esteve, 904).

⁷⁴ ADB, Sp, 7, 11 (904).

⁷⁵ Els sants esmentats són de procedència visigòtica: Vives, J. "Santoral visigodo en calendarios e inscripciones", *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 14, 1941, pàgs. 31-58.

⁷⁶ CSCI, 289.

⁷⁷ Arxiu de Montserrat, perg. Sant Cugat del Vallès, núm. 42.

⁷⁸ ACBXI, 254 i ACBXI, 261.

⁷⁹ CSCI, 331 (998), CSCII, 552 (1040), CSCII, 562 (1043) i CSCII, 635 (1063).

⁸⁰ ACBXI, 563.

Vicenç i localitzada a Mollet, i l'altra, dedicada a santa Leda, d'ubicació desconeguda. De fet, però, la lectura de la frase en què es descriu el temple, que apareix en el document de 993, donaria peu a una doble interpretació.⁸¹ La frase on apareixen els dos sants diu: "afronta cap al sud amb el temple de Sant Vicenç i de Santa Leda". Sembla que l'expressió *domum* (temple) és en singular, la qual cosa implica un sol temple dedicat a dos sants. Però també la mateixa frase pot interpretar-se que es refereix a dues esglésies, perquè es podria suposar una elisió d'una segona paraula *domum* (temple), recurs que l'escrivà usaria amb la finalitat d'evitar la reiteració: "afronta cap al sud amb el temple de Sant Vicenç i (el temple) de Santa Leda".

Per tant, ens trobaríem amb el dilema de discernir si ens trobem amb un sol temple amb una doble advocació o amb dos temples, cadascun amb la seva pròpia advocació. Ambdues alternatives es podrien explicar amb la primera menció de 993. A favor de la segona possibilitat ens trobaríem una llista d'esments documentals en què els sants apareixen per separat.

Tot i això, hi ha dues poderoses raons que poden ajudar a interpretar el misteri de Santa Leda; és a dir, a dilucidar si el culte de la santa correspon a una segona advocació de l'església de Sant Vicenç o es refereix a una església diferent. La primera està relacionada amb la doble advocació. En els calendaris litúrgics d'origen visigòtic hi ha constància de dos sants

d'origen gal, Vicenç i Leda, que anaven associats i que rebien culte l'1 de setembre.⁸² El culte associat dels dos sants explicaria la doble advocació, poc usual en les esglésies de la zona. Durant un temps l'església s'esmentaria citant un dels dos sants, amb el predomini d'un sobre l'altre, preferentment santa Leda, fins que es va associar definitivament a sant Vicenç, entrat el segle XI. Aquesta interpretació faria replantejar l'origen del culte a Mollet de sant Vicenç, que podria ser d'origen gal i no hispà.⁸³

La segona raó també demostra que l'opció d'una sola església amb doble advocació és la més plausible. Està relacionada amb les afrontacions d'un important alou a Mogoda. L'any 998, Ènec Bonfill va cedir en permuta l'alou a Sant Cugat.⁸⁴ L'extensió del domini ve especificat en el document de permuta; una de les afrontacions, cap a orient, és amb la parròquia de Santa Leda. La mateixa propietat va canviar de mans, fins que va acabar finalment en les del monestir vallesà. L'any 1040, Eliarda la va vendre al prevere Miró, l'any 1043, l'esmentat Miró la va donar a Sant Cugat i, al final, Gerbert Hug la va tornar a cedir al monestir.⁸⁵ En tots els casos les afrontacions són les mateixes, engloben el que podria ser el terme de Mogoda i per la part oriental esmenten l'església de Santa Leda. La cartografia de les afrontacions gairebé obliguen a considerar els termes de Santa Leda com els de l'església de Sant Vicenç. Es fa difícil pensar en els

⁸¹ CSCI, 289.

⁸² Vives, J. "Santoral visigodo en calendarios e inscripciones", *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 14, 1941, pàg. 51.

⁸³ Sobre el culte al màrtir hispà: Vila, V. "Sant Vicenç, diaca i màrtir, patró de Mollet del Vallès", *Notes*, 27, Mollet del Vallès, 2012, pàgs. 27-41.

⁸⁴ CSCI, 331.

⁸⁵ CSCI, 331 (998), CSCII, 552 (1040), CSCII, 562 (1043) i CSCII, 635 (1063).

termes d'una altra església, diferent de les de Sant Vicenç. A més per altres documents sabem que devia estar a prop de la vil·la de Mollet, a prop del curs del Tenes.⁸⁶ Els termes geogràfics de les hipotètiques dues esglésies, segons es desprèn de la documentació, se superposarien. Per tant, es dedueix que de fet es tractava de la mateixa església, amb una doble advocació.

Per altra banda, probablement l'escrivà va utilitzar el document inicial de 998 com a model. Així s'entendria que aparegui santa Leda en moments (1040, 1043, 1063) en què sant Vicenç començava a ser el sant predominant tant per a l'església com per a la vil·la de Mollet, amb la qual s'estava associant. Efectivament, l'any 1044 trobem per primer cop associada l'església de Sant Vicenç amb el topònim de Mollet. És en el jurament sacramental del testament de Ricolf de Vil·la Litoris, que es va fer en l'altar de Sant Joan de l'església de Sant Vicenç de Mollet.⁸⁷ Que aparegui puntualment el nom de santa Leda, en un moment en què sant Vicenç l'havia substituït com a sant de referència de l'església, es pot explicar per la successiva còpia de paràgrafs d'uns documents que descrivien la mateixa propietat. Els escrivans podien copiar sense discriminar els noms de les afrontacions d'una propietat que canviava d'amos, però no de lloc.

Així doncs, hi havia una sola església en el lloc on hi ha ara la parroquial de Mollet, dedicada a dos sants. L'església de Sant Vicenç i de Santa Leda tenia un terme que incloïa la vil·la de

Mollet. Hi ha un parell de documents que semblen relacionar el topònim de Santa Leda (que corresponia a l'església de Sant Vicenç i Santa Leda) amb el de Mollet (la vil·la). En un, Eliarda de Parets commuta terres amb la catedral de Barcelona, l'any 1016.⁸⁸ Una de les possessions que canvia és una terra, amb casa, cort i arbres, que situa a Mollet (la vil·la) a prop de l'església de Santa Leda. En l'altre document, el bisbe permuta amb Miró prevere una mujada de terres de regadiu en el lloc que diuen de Mollet en el terme de Santa Leda, a prop del riu de Mollet (riera Seca).⁸⁹ Per tant, d'una forma clara, l'església de Sant Vicenç i Santa Leda i la vil·la de Mollet estaven relacionades. L'església servia als feligresos de Mollet i els dos llocs eren propers. La relació devia ser semblant a la que s'establia entre els habitants de Mogoda i l'església de Santa Perpètua.⁹⁰ Els primers reconeixien que la seva església de culte era la segona, tot i la distància que hi havia entre els dos llocs. Així mateix, aquests documents que ens parlen de Mollet i de l'església de Sant Vicenç (i Santa Leda) deixen ben clar que els dos eren topònims que corresponien a llocs clarament diferents.

La parròquia de Sant Vicenç

Les primeres mencions de la parròquia de Sant Vicenç són tardanes. En les confirmacions del patrimoni de Sant Cugat, el monestir reconeix el rang de parròquia a Parets, no pas a Mogoda o Mollet (anys 1002 i 1023).⁹¹ És l'any 1066 en què apareix citada la

⁸⁶ ACBXI, 254 (1016) i ACBXI, 261 (1016).

⁸⁷ CSCII, 572.

⁸⁸ ACBXI, 254.

⁸⁹ ACBXI, 261 (1016).

⁹⁰ "... et ipsa ecclesia de Mogoda que vocatur Sancte Perpetua": ACBXI, 1015 (1060).

⁹¹ CSCII, 382 i CSCII, 486

parròquia de Sant Vicenç de Mollet, de la qual fins i tot s'esmenten els delmes.⁹² Abans Santa Leda és esmentada com a parròquia en el document de 998, però en cap moment més. Ni en els que tenen que veure amb el mateix alou de Mogoda (1040, 1043 i 1063),⁹³ ni amb els altres, en què es relaciona l'església de Sant Vicenç i Santa Leda amb el lloc de Mollet.⁹⁴ En aquell moment, l'any 998, l'església de Sant Vicenç i Santa Leda probablement no fos una parròquia institucionalitzada, consagrada pel bisbe, com ho van ser les de Parets, la Roca o l'Ametlla. Evidentment, devia complir la funció pastoral pròpia d'una parròquia, amb un terme definit, la qual cosa explicaria que algun escrivà usés el terme parròquia per referir-s'hi.

La parròquia de Sant Vicenç de Mollet la trobem passada la meitat del segle XI.⁹⁵ En aquell moment, la difusió del fenomen parroquial va ser definitiu. No només es va parroquialitzar tot el territori del Vallès, sinó que també la parròquia va esdevenir el marc territorial referencial, substituint a la vil·la.⁹⁶ Així, quan els documents ubicaven geogràficament un bé patrimonial ho feien sempre en relació amb el territori de la parròquia corresponent. A partir d'aquell moment, la parròquia de Sant Vicenç de Mollet

esdevé una referència geogràfica: in *parrochia Sancti Vincentii de Molled* (1076),⁹⁷ in *parrochia Sancti Vincencii de Molleto* (1080),⁹⁸ *parrochia... Sancti Vicentii Moletto* (1089),⁹⁹ in *parrochia de Moled* (1122).¹⁰⁰

La parroquialització va ser impulsada per les noves elits socials. Els senyors feudals s'apoderaven del control de parròquies i de les seves rendes, especialment els delmes. A Santa Perpètua el bisbe Guislabert, membre de la poderosa família vescomtal, va donar a l'esposa de Mir Geribert i els seus fills, entre altres, la parròquia de Santa Perpètua de Mogoda amb la meitat dels delmes que li corresponien.¹⁰¹ La jurisdicció eclesiàstica es patrimonialitzava en forma de feus, i especialment les rendes eren el principal motiu de l'avarícia senyorial. Arribats a finals del segle XI el bisbe de Barcelona va fer inventari del patrimoni episcopal que estava en mans laiques i el document que ens ha arribat ens mostra una gran quantitat de parròquies fora del control episcopal.¹⁰² Entre les parròquies en mans senyoriales hi trobem la de Santa Perpètua de Mogoda, aleshores en mans d'Arnau Mir de Santmartí, fill de Guisla i Mir Geribert; la de Parets, en mans de Berenguer Ramon de Montcada, i la de Gallecs, en mans de Guerau Alamany de l'estirp dels Cervelló¹⁰³.

⁹² “...decimas de vestros alodios quod habetis in parrochia Sancti Vicenti de Muled”: CSCII, 649.

⁹³ CSCII, 552 (1040), CSCII, 562 (1043) i CSCII, 635 (1063).

⁹⁴ ACBXI, 254 i ACBXI, 261.

⁹⁵ És possible que en aquell moment es perdés el culte a Santa Leda, del qual no s'ha tingut més memòria i s'associés el culte de Sant Vicenç al del màrtir hispà.

⁹⁶ Sabaté, F. *El territori de la Catalunya medieval...*, pàgs. 76 i 77 i Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 104-116.

⁹⁷ CSCII, 649.

⁹⁸ ACBXI, 1327.

⁹⁹ ACBXI, 1501.

¹⁰⁰ ACB LAIV, 196, 450.

¹⁰¹ ACBXI, 1015.

¹⁰² ACB LAIV, 140, 342.

¹⁰³ Dolset, H. *Frontière et pouvoir en Catalogne médiévale. L'aristocratie dans l'ouest du comté de Barcelone (sébut du Xe-milieu du XIIe siècle)*, Tolosa, 2004, pàgs. 1143 i 1144

L'inventari considerava les parròquies com a feus concedits en pactes vassallàtics, alguns en rebel·lia. A la pràctica facilitava una bona quantitat d'ingressos a les famílies senyoriales més eminents del comtat, mitjançant la recaptacions dels delmes i altres tributs eclesiàstics, o en tot cas aquests els cedien a vassalls feudals a canvi de pactes de fidelitat, com a Santa Agnès de Malanyanes, l'any 1113, en què la parròquia va ser cedida a canvi de fidelitat.¹⁰⁴

La parròquia de Sant Vicenç restava en mans episcopals. Tècnicament, era de col·lació episcopal.¹⁰⁵ Això vol dir que el control del personal que exercia la cura pastoral i la litúrgia, per una banda, i la gestió dels beneficis econòmics de la parròquia, per l'altra, depenien directament del bisbe. Així va ser sempre, malgrat algun intent senyorial d'apropiació com el que es documenta a principis del segle XII, quan dos germans van usurpar l'església i van retenir per la força el capellà, segurament amb la voluntat d'imposar amb violència el que s'estava estenent per tot el bisbat.¹⁰⁶

La vinculació amb l'episcopat no va ser mai transgredida. A finals del segle XII, un capbreu, i a principis del segle XIII, un llevador de censos, relataven els beneficis d'allò que el bisbe anomenava honor i batllia de Mollet.¹⁰⁷ Entre ells es parlava del repartiment dels guanys que tocaven de

la recaptació del delme, el principal tribut eclesiàstic. Els capbreus dels segles XII i XIII demostren el domini sobre els béns i la gent de la localitat, de la parròquia; però també sobre els drets parroquials.¹⁰⁸ La distribució de les rendes parroquials se solia fer per terços. Un era per al manteniment de la fàbrica, un altre per al bisbe i finalment el tercer era per a caritat.¹⁰⁹ En el cas de Mollet, el senyor, el bisbe es quedava amb la totalitat dels delmes dels cereals i quatre parts del vi i de la resta que es recaptava, anomenades menudències. Era una proporció exagerada, només explicable perquè es considerava la parròquia de Mollet com una part més de l'honor i batllia, com una part més dels dominis episcopals a Mollet.

Tot i no pertànyer a un potentat laic, la parròquia es gestionava com un patrimoni senyorial, en una època caracteritzada pel control per part dels poderosos de tota mena d'ingressos que poguessin generar una població que estava molt més sotmesa.¹¹⁰

Així doncs, la parròquia de Sant Vicenç apareix en un moment en què l'interès per la cura pastoral està supeditada al control de la població i de la producció que aquesta generava. La parròquia es funda en el marc de la difusió de la societat senyorial que també va posar els seus ulls en la parròquia. Així mateix i més enllà dels beneficis que generava, la parròquia era el marc

¹⁰⁴ ACA, RBIII, 164.

¹⁰⁵ ADB, Ius patronatum, vol. 1, fol. 279, citat a Martí, J. M. (coord.) *Catàleg monumental del bisbat de Barcelona*, vol. I/2, Barcelona, 1981, pàg. 669.

¹⁰⁶ ACB, LAIV, 195, 449 (1122).

¹⁰⁷ ACB, LAIV, 198, 461. El terme "honorem et baiulium" apareix en el document de 1122: ACB, LAIV, 195, 449.

¹⁰⁸ ACB LAIV, 198, 461 i ACB LAIV, 198, 462.

¹⁰⁹ Sobre el repartiment dels ingressos eclesiàstics: Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàg. 122.

¹¹⁰ Sobre el domini senyorial de Mollet, vegeu, Vilaginés, J. "Senyors i pagesos: les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena edat mitjana (segles XII i XIII)", *La gent i el paisatge...*, pàgs. 117-130.

ideal per controlar la població,¹¹¹ per sotmetre els habitants a uns valors morals força rígids que culminarà en les visites pastorals de començaments del segle XIV, on el bisbe fiscalitzava tota mena de pecats, des d'adulteris a pràctiques de fetilleria.¹¹²

La parròquia de Sant Vicenç de Mollet assumia el topònim de Mollet com a propi. Deixava de ser el nom d'una vil·la diferent, per esdevenir el nom de l'església de Sant Vicenç, de l'església parroquial i del seu terme. Sant Vicenç de Mollet va convertir-se en el topònim del territori eclesiàstic parroquial. La parròquia tenia un espai propi, com era habitual, en el qual es recaptava el delme ("permuto els delmes que teniu a la parròquia de Sant Vicenç de Mollet"),¹¹³ i entorn de l'església s'aixecava la munió d'edificis de la sagrera ("i concedeixo al meu fill Berenguer els meus aous que posseeixo a la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, això és cases i sagrers, terres cultes i ermes amb arbres de diversos tipus").¹¹⁴ L'església es cons-

truïa l'any 1076 ("concedeixo un sester d'ordi per a la construcció de l'obra de sant Vicenç de Mollet"),¹¹⁵ coincidint amb la difusió dels edificis de factura romànica, dels quals tenim constància a través d'esments documentals ("dono per les obres de Sant Vicenç de Mollet quatre mancosos... dono per les obres de Santa Perpètua de Mogoda quatre mancosos")¹¹⁶ i que en algunes circumstàncies anaven associades amb segones refundacions parroquials.¹¹⁷

En aquell moment, entorn de 1070 i 1080, estava agafant cos el paisatge típic de poble rural concentrat: l'església, de la qual no han arribat sinó referències puntuals, i el conjunt de petites edificacions, sagrers o cellers, que els pagesos aixecaven en l'entorn de l'església, dintre del radi de trenta metres que les cartes parroquials establien com a espai sagrat, immune i protegit per la justícia divina.¹¹⁸ Dintre de la sagrera hi havia el cementiri,¹¹⁹ que era un espai sagrat, però també cobejat, perquè la

¹¹¹ Monjas, Ll. *Les comunitats parroquials del Baix llobregat a finals de l'Edat Mitjana*, Barcelona, 2005, pàgs. 299-302, Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 104-135 i Puigvert, J. *Església, territori i sociabilitat (s.XVII-XIX)*, Vic, 2001, pàgs. 22-32.

¹¹² Puigvert, J. (ed.) *Les visites pastorals. Dels oïgens medievals a l'època contemporània*, Girona, 2003 i Conte, L. *Clergues i feligresos a les parròquies del Vallès a l'Edat Mitjana. Estudi de les visites pastorals dels anys 1303-1324*, Treball d'iniciació a la recerca inèdit, Universitat Pompeu Fabra, 2002. Per al cas de Mollet, el bisbe Ponç de Gualba va observar en la visita pastoral de 1305 que a Mollet hi havia casos d'usura, amistançaments, fetilleria i inassistència a missa, entre altres: ADB, *Visites Pastorals*, 1 bis, 53v.

¹¹³ CSCII, 649 (1066).

¹¹⁴ ACBXI, 1361 (1080).

¹¹⁵ ACBXI, 1301.

¹¹⁶ ACBXI, 1442 (1084).

¹¹⁷ Podria ser el cas de Parets. L'acabament de l'edifici romànic podria haver coincidit amb la consagració de 1207. Vegeu, *Catalunya Romànica*, vol. XVIII, Barcelona, 1991, pàg. 395. També el de Santa Perpètua: l'edifici es construïa el 1143 (ACA, RBIV,158) i la consagració es va fer el 1178 (Pèrez, X. *Diplomatari de la Cartoixa de Montalegre. Segles X-XII*, Barcelona, 1998, pàgs. 186-189, doc. 143).

¹¹⁸ L'estudi de l'espai de la parròquia es pot veure a Vilaginés, J. "Senyors i pagesos: les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena Edat Mitjana..." *La gent i el paisatge...*, pàgs 117-130.

¹¹⁹ Vegeu les conclusions sobre el cementiri i la sagrera de Mollet en aquest mateix volum: Roig, J. "Dades arqueològiques sobre la sagrera de Sant Vicenç i el nucli medieval de la villa de Moletto (segles XI al XIII): la intervenció al carrer de Gaietà Ventalló, 15-13 de Mollet del Vallès", *Notes*, 31, Mollet del Vallès, 2016.

sagrera es va atapeir d'edificacions; així doncs no era estrany trobar-se habitatges dins del cementiri, com a Santa Perpètua.¹²⁰ Les edificacions de la sagrera de Mollet pertanyien en la seva major part al bisbe de Barcelona, tal com consta en el capbreu del segle XII.¹²¹ El bisbe recaptava rendes per la possessió de disset sagrers. Un d'ells era del ferrer. També sabem que tenia sagrers Guilia de Santiga l'any 1136 i Ramon Sunifred de Rubí l'any 1080.¹²² La senyorialització de la sagrera va anar paral·lela a la de parròquia. Els sagrers van convertir-se en dominis senyorials pels quals es tributaven rendes que anaven a les arques dels membres de l'aristocràcia. El bisbe de Barcelona cobrava pels sagrers com ho podia fer qualsevol magnat, en el cas de Mollet Guilia de Santiga o Ramon Sunifred de Rubí.

26

L'antiga vil·la conservarà el topònim però ja com a mas i més tard com a masia. En el capbreu del segle XII apareixen personatges que porten el cognom Mollet i no són membres de la família senyorial de la localitat (també anomenats Mollet).¹²³ Es pot pensar que podrien ser pagesos aloers de la vil·la. Un d'ells, Ponç, tenia un sagrer a la sagrera de Sant Vicenç.¹²⁴ El cognom i el nom del

mas es va mantenir fins a l'actualitat. Només com a exemple, en el fogatge de 1497, apareix un foc anomenat *En Mollet*, probablement cognom familiar i nom de masia.¹²⁵

Territori i poblament al Baix Vallès en època medieval

L'evolució de la primera toponímia de Mollet coincideix amb la de les localitats veïnes. Santa Perpètua de Mogoda i Parets del Vallès van patir una evolució anàloga en els seus noms de lloc. A més, els casos de Santa Perpètua i de Parets, més clars, ajuden a entendre l'evolució toponímica i l'aclariment de la geografia més antiga de Mollet.

El cas de Santa Perpètua és més manifest. El topònim de l'església i el de Mogoda apareixen com clarament diferenciats des del principi. L'any 998 Ènnec Bonfill va permutar unes possessions amb el monestir de Sant Cugat, entre elles s'inclouïa la vil·la de Mogoda.¹²⁶ En la descripció dels límits de la vil·la s'esmentava l'església de Santa Perpètua. Per tant, dos indrets diferents, allunyats, com encara coneixem avui. La vil·la de Mogoda torna a aparèixer l'any 1005, en les confirmacions papals de 1002, 1007 i 1023 i l'any 1016, com

¹²⁰ ACBXI, 1311 (1070).

¹²¹ ACB LAIV, 198, 461.

¹²² Respectivament, ACB LAIV, 195, 447 (1136) i ACBXI, 1361 (1080).

¹²³ Excloem la família dels Mollet, membres de la petita noblesa (milites), que potser també tenien una vinculació especial amb l'antiga vil·la de Mollet del segle X. Vegeu, Vilaginés, J. "Mir de Mollet. Un senyor feudal del segle XII", *La gent i el paisatge...*, pàgs. 43-48.

¹²⁴ Ponç de Mollet, que tenia dues cases a la sagrera i disposava en arrendament una terra a prop de l'església, i Hug de Mollet, que tenia un alou que afrontava amb terres episcopals i posseïa un molí: ACB LAIV, 198, 461 (finals del segle XII).

¹²⁵ AHCB, Consell de Cent. Fogatges, XIX-2 i XIX-3; transcrit a Iglésies, J. *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció*, 2 vols., Barcelona, 1991. La masia encara consta en el *Plànol Topogràfic de l'Àrea Metropolitana de Barcelona de 1970*, núm. 13. Sobre Can Mollet, vegeu, Boter de Palau, R. *L'Abans de Mollet del Vallès...*, pàg. 603. Salvador Mollet va ser alcalde l'any 1869: Garcia, I. "Cronologia d'alcaldes de Mollet del Vallès (1821-1987)", *Notes*, 3, 1989, Mollet del Vallès, pàg. 46.

¹²⁶ CSCI, 331.

a lloc (*locum*).¹²⁷ Els anys 1040 i 1043 torna a aparèixer l'alou de Mogoda, amb les mateixes afrontacions que el 998,¹²⁸ limitant amb la serra que passa per l'església de Santa Perpètua. L'any 1046 es produeix una venda d'unes possessions dins de la vil·la de Mogoda. La descripció de les possessions i de les afrontacions ens mostra un poblament concentrat, amb cases formant un carrer.¹²⁹ La vil·la o lloc de Mogoda continua apareixent més endavant, fins i tot quan ja està institucionalitzada la parròquia (1063, 1070 i 1071).¹³⁰

L'església de Santa Perpètua ja hem vist que s'esmenta en els canvis de mans de l'alou d'Ennec Bonfill, situat a Mogoda. També la trobem l'any 1016, l'any 1018, en aquest cas citada en els límits de l'heretat de Canalties i, després, els anys 1044 i 1046.¹³¹ La parròquia apareix l'any 1056 (*parrochie Sancte Perpetue...*).¹³² L'any 1060 és parròquia de Mogoda: "...i aquesta església de Mogoda que es diu Santa Perpètua".¹³³ En aquest document, el bisbe Guislabert cedeix la meitat dels delmes de la parròquia de Santa Perpètua a l'esposa i fills de Mir Geribert, la qual cosa farà que durant segles aquesta part dels delmes estiguin pri-

vatitzats i es creï entorn seu un complicat sistema d'infeudacions.¹³⁴ La parròquia tenia delmes, una sagrera i un cementiri.¹³⁵ Una mica més tard sabem que l'edifici romànic estava en construcció, perquè va rebre un donatiu de quatre mancosos, en el testament d'Emma, l'any 1084.¹³⁶ Hi haurà una segona consagració de la parròquia, qui sap si coincidint amb l'acabament de les obres de l'església romànica, l'any 1178, on es delimità el territori parroquial, es va fer la dotalia de béns i es va establir que la parròquia havia de recaptar els delmes, les primícies i les oblacions.¹³⁷ Aleshores la parròquia, que alguns cops encara es menciona simplement com de Santa Perpètua, era ja la de Mogoda. L'any 1067, ja descrivia formalment un terme ("*infra terminum de parochia Sancta Perpetua, in loco que vocant Tapias*")¹³⁸ i servia per situar geogràficament les propietats, com podem veure en la donació que Umbert va fer en el seu testament abans de marxar cap a Terra Santa, l'any 1089: "alous que tinc a la parròquia de Santa Perpètua de Mogoda".¹³⁹

El cas de Parets és anàleg, perquè també hi havia una diferència geogràfica entre els topònims de Sant

¹²⁷ ACBXI, 58 (1005), CSCII, 382 (1002), CSCII, 412 (1007), CSCII, 486 (1023) i ACBXI, 261 (1016).

¹²⁸ CSCII, 552 i CSCII, 562.

¹²⁹ ACBXI, 708.

¹³⁰ ACBXI, 1015, ACBXI, 1311 i CSCII, 672.

¹³¹ ACBXI, 261 (1016), ACBXI, 299 (1018), CSCII, 572 (1044) i ACBXI, 707 (1046).

¹³² ACBXI, 909.

¹³³ ACBXI, 1015.

¹³⁴ Vegeu, Vilaginés, J. *Cavallers, pagesos i templets. Santa Perpètua de Mogoda a l'Edat Mitjana (segles X-XIII)*, Barcelona, 2007, pàgs. 71-74. L'arqueologia ha permès ampliar el coneixement sobre la sagrera i el cementiri de Santa Perpètua: Roig, J. "Primeres aportacions al coneixement del barri medieval de la sagrera de Santa Perpètua de Mogoda...", *Actes III Congrés d'Arqueologia Medieval...*, pàgs. 268-277.

¹³⁵ ACBXI, 1311 (1070).

¹³⁶ ACBXI, 1442. L'edifici encara no estava acabat el 1143, donat que rebia un donatiu per a la seva construcció: ACA, RBIV, 158.

¹³⁷ Pérez, X. *Diplomatari de la Cartoixa de Montalegre...*, pàgs. 186-189, doc. 143.

¹³⁸ ACAXI, 712.

¹³⁹ ACBXI, 1501.

Esteve i el de Parets. Però l'origen de l'evolució del topònim parroquial és diferent. En efecte, a Parets, originàriament hi havia un topònim eclesial, Sant Esteve, i un altre, Parets (*Parietes*), diferent. La descripció de la toponímia més primigènia la podem trobar precisament en l'acta de consagració i dotalia de 904.¹⁴⁰ Ja hem descrit la varietat de vil·les que s'inclogueren en la nova parròquia, que estava centrada en la de Sant Esteve: "que totes les vil·les i esglésioles esmentades acudeixin a la de Sant Esteve". A partir d'aleshores, Parets apareix mencionat com a parròquia entre la documentació oficial. Amb aquest nom apareix en les tres confirmacions papals de Sant Cugat, 1002, 1007 i 1023 (*parrochia de Parietes*).¹⁴¹ Però l'església de Sant Esteve es va associar amb el nom de la vil·la de Breda, aparentment més propera a l'església: "al terme de Parets... a Sant Esteve màrtir de Breda" (1008),¹⁴² "església de Sant Esteve de Breda" (1063),¹⁴³ "a Sant Esteve de Breda que és a Parets" (1064),¹⁴⁴ "església de Sant Esteve de Breda" (1066).¹⁴⁵ L'indret de Parets, encara esmentat com a vil·la l'any 990, estava més allunyat, cap al pla de la riera del Tenes (*in ipso Plano de Pareds*¹⁴⁶), comunicat amb l'església amb un camí ("el camí que va de Parets a l'església de Sant Esteve de Breda").¹⁴⁷ A Breda

hi residia la família senyorial que posteriorment dominaran la casa forta de Vilatzir i la parròquia: Ramon, fill d'Eliarda, va cedir al seu fill les seves mansions de Breda, on hi havia una torre militar (1064).¹⁴⁸

Parets i Sant Esteve es van acabar associant. La majoria de la gent feia servir el nom de Parets per referir-se a la parròquia. El levita Bonfill Oruç en el seu testament de l'any 1064 va deixar béns a la parròquia i a l'església, que anomena tant de Parets com de Breda.¹⁴⁹ L'any 1100 es menciona la parròquia com de "Sant Esteve de Breda que la gent anomena de Parets"; per tant la parla col·loquial va acabat canviant el topònim Breda pel que es feia servir amb més freqüència.¹⁵⁰

El cas de Parets també és una mostra palpable que la fundació de la parròquia va determinar una centralització del culte entorn d'una església, en detriment d'altres centres culturals. També va associar un topònim relativament allunyat amb l'església i la nova parròquia, com va passar a Santa Perpètua amb Mogoda i Sant Vicenç i Mollet.

Els tres casos ens ofereixen l'oportunitat de fer una anàlisi regressiva de la realitat que amagaven els hagioto-pònims. Sant Vicenç-Santa Leda, Sant Esteve i Santa Perpètua eren vil·les identificades en el segle X, amb un recinte cultural evident, que va ser el

¹⁴⁰ ADB, Sp, 7, 11.

¹⁴¹ CSCII, 382, CSCII, 410 i CSCII, 486.

¹⁴² CSCI, 108.

¹⁴³ CSCII, 634.

¹⁴⁴ CSCII, 640.

¹⁴⁵ ACBXI, 1117.

¹⁴⁶ ACBXI, 1117 (1066).

¹⁴⁷ CSCII, 660 (1067).

¹⁴⁸ CSCII, 640. Sobre la família que van ser senyors de Vilatzir (Torre de Malla), vegeu, Vilaginés, J. "L'homenatge de Berenguera. Vilatzir abans de ser Torre de Malla (Parets del Vallès). Segles X-XIII", Notes, 28, Mollet del Vallès, 2013, pàgs. 93-114.

¹⁴⁹ ACAXI, 620.

¹⁵⁰ ACB LAIII, 118.

motiu de l'aparició de les respectives parròquies. Una més primigènia, la de Parets, les altres més tardanes.

Les esglésies de Sant Vicenç-Santa Leda, Santa Perpètua i Sant Esteve estaven situades en indrets lleugerament elevats, escollits per atendre un espai proper, ric en aigua, però a recer d'inundacions.¹⁵¹ Pel que sabem d'algunes dades arqueològiques, l'existència dels temples és molt anterior al segle X, que és quan apareixen documentalment. Hi ha constància arqueològica d'època romana en les tres.¹⁵² Les advocacions corresponen a sants que apareixen en antics documents litúrgics, per tant podien haver estat fundacions molt antigues.¹⁵³ En el cas

de Parets, sabem que quan es va consagrar la parròquia es recordava una anterior que havia estat ubicada en el temple de Sant Esteve. La seva existència com a vil·les amb un nom de sant, enmig d'una munió de petites vil·les, fa pensar en una pervivència com a llocs de culte, que mantenien el record de la seva antiga funció de centres litúrgics aglutinadors.¹⁵⁴

De fet, les tres esglésies-vil·les no eren les úniques que tenien una possible antigor en el culte. Alguns documents del segle X ens recorden altres casos geogràficament propers que abans de ser parròquies van ser vil·les amb advocació de santes (Santa Maria Antiqua –Santiga– o Santa Agnès –de

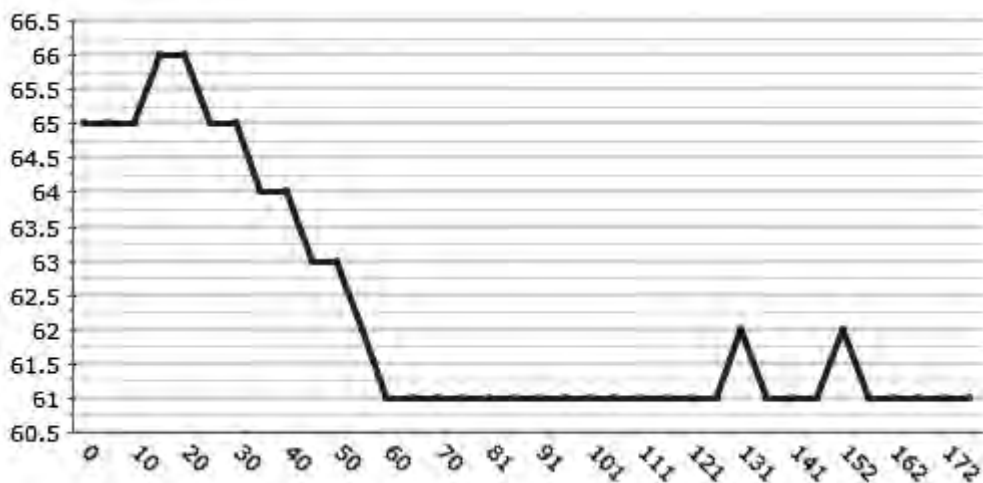

Figura 6. Desnivell des de l'església fins al torrent Caganell. Elaboració: J. Vilaginés

¹⁵¹ Vegeu els perfils topogràfics.

¹⁵² Vegeu la nota 29.

¹⁵³ Santa Perpètua, sant Esteve i sant Vicenç-santa Leda eren advocacions que apareixen en època visigoda o en el culte mossàrab: Valls i Rimblas, R. "El repoblament del Vallès durant la reconquesta", Arrahona, 1, Sabadell, 1976, pàgs. 7-24. L'autor ho demostra fent una cerca en santorals, llibres litúrgics i inscripcions visigòtiques. Vegeu també, Vives, J. "Santorals visigodo...", *Analecta Sacra Tarraconensia*, pàg. 31-58

¹⁵⁴ L'anàlisi de la cartografia històrica permet observar en el segle X a Parets una distribució radial de les vies i camins en direcció cap a aquest centres de culte, que trencaven la distribució reticular de les vies d'origen romà, que encara pervivien en època medieval: Flòrez, M. i Palet, J. M. "Anàlisis arqueomorfològic i dinàmica territorial en el Vallès Oriental (Barcelona) de la Protohistòria (s. VI-V aC) a la alta Edat Mitjana (s. IX-X)", *Archivo Español de Arqueología*, 85, 2012, pàgs. 167-192.

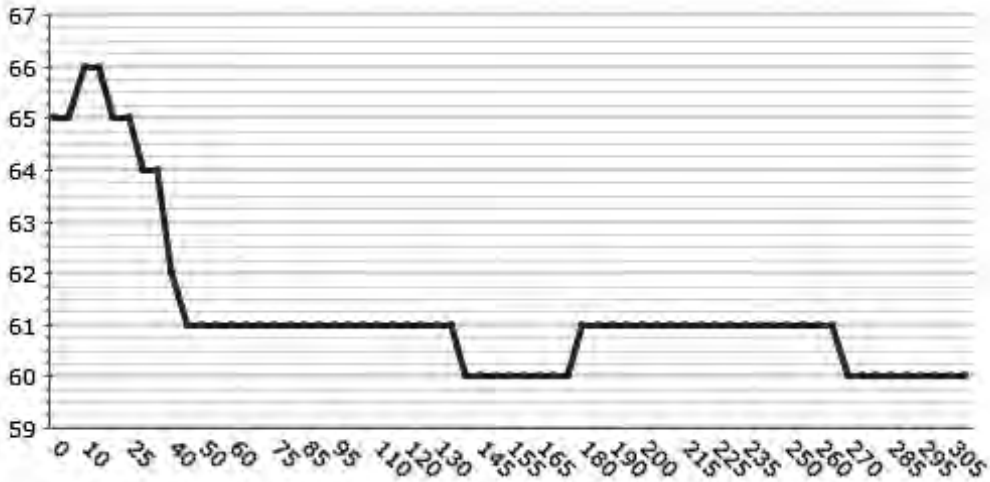

Figura 7. Desnivell des de l'església fins a la riera Seca. Elaboració: J. Vilaginés

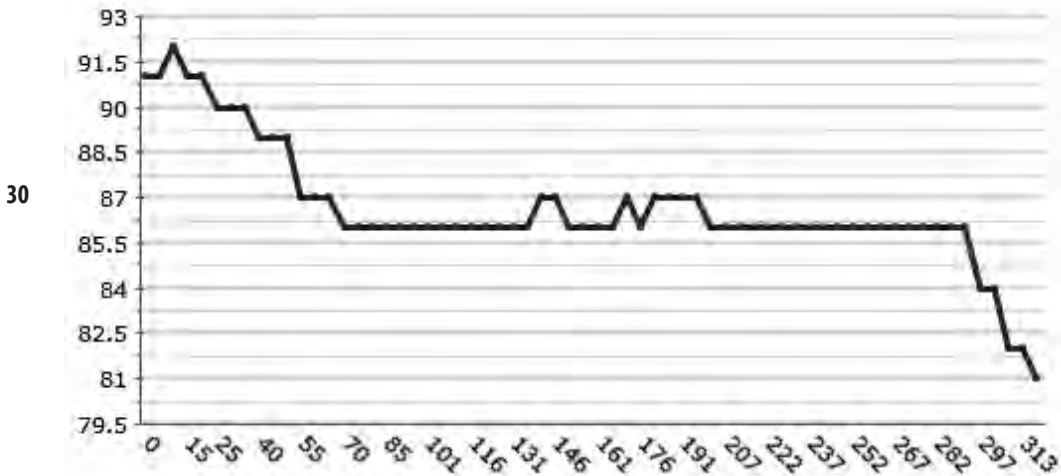

Figura 8. Desnivell des de l'església de Parets al riu Tenes. Elaboració: J. Vilaginés

Malanyanes)¹⁵⁵ o van tenir advocació de sant, però no van arribar a ser paròquies, com Sant Martí (Parets).¹⁵⁶

Les vil·les amb hagiotopònim del segle X poden correspondre a indrets que la memòria local recordava com a antics centres religiosos que contro-

laven la població d'un ampli territori, com a centres pastorals i de litúrgia, probablement anteriors al terrabastall institucional de les invasions musulmana i franca. Ens trobaríem amb nuclis de culte que complien una funció religiosa important per a la població

¹⁵⁵ CSCI, 289 (993, Santa Leda), Alturo, J. *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200 (aproximació històrico-lingüística)*, 3 vol., Barcelona, 1985, doc. 2 (969, Santiga) i Alturo, J. *L'arxiu antic...*, doc 25 (1024, Santa Agnès).

¹⁵⁶ ADB, Sp, 7, 11 (904, Sant Martí).

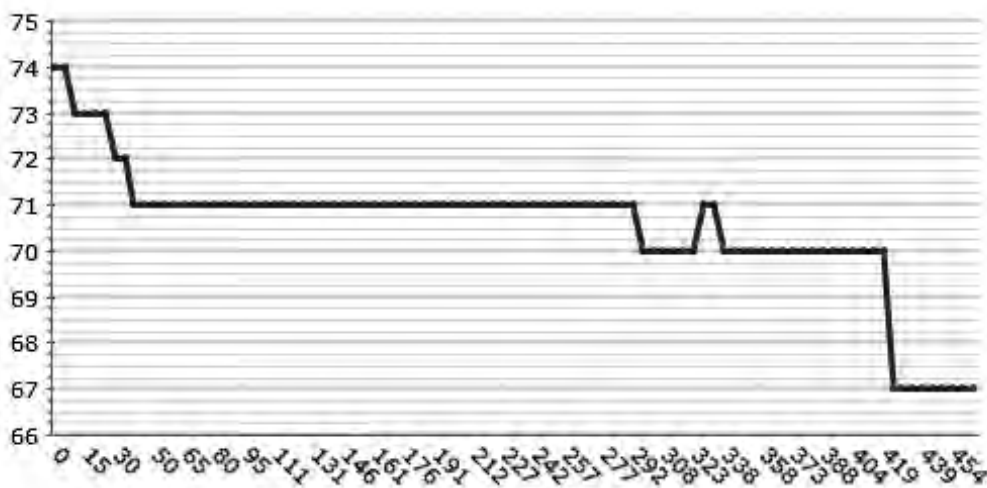

Figura 9. Desnivell des de l'església de Santa Perpètua a la riera de Caldes. Elaboració: J. Vilaginés

local i, probablement més que religiosa, possiblement política i tributària.

Amb el pas del temps, Sant Vicenç de Mollet va esdevenir un sol territori, el de la parròquia, que incloïa les antigues vil·les de Mollet i Sant Vicenç i Santa Leda. La nova parròquia va aparèixer enmig del trepidant període del segle XI i va aglutinar entorn de la seva església (primer romànica, després gòtica) i el seu imponent campanar la vida dels vilatans: pagesos alodials, com els que habitaren la masia de Can Mollet, o masovers senyorials, com els que es van reunir a la plaça del poble, al costat de l'església a toc de campana, l'any 1448, amb la intenció d'unir-se al Sindicat Remença, que volia alliberar-los de l'opressió dels mals usos.¹⁵⁷ Durant segles, la presència de l'església en el paisatge local i de la institució parroquial en la vida dels seus habitants va deixar una petjada indeleble. La importància de la parròquia i de l'església en

la vida local durant segles va ser tan notable, per bé o per mal, que el seu arrelament en la identitat local explica que la torre del campanar a començaments de la Guerra Civil sobrevisqués a la radical voluntat d'esborrar l'edifici eclesiàstic de la fesomia local.

Abreviatures

- ACA Arxiu de la Corona d'Aragó
- Arch ConUdina, F. *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos*, Barcelona, 1951.
- ACAXI Salrach, J.Ma. i altres, *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 vols, Barcelona, 1999.
- ACB Arxiu de la Catedral de Barcelona
- ACBX Fàbregas, A. *Diplomatari de la catedral de Barcelona*, vol. 1, Barcelona, 1995.
- ACBXI Batlle, C. i altres, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la catedral de Barcelona, segle XI*, vol. 1, Barcelona, 2006.
- ADB Arxiu Diocesà de Barcelona
- CSC Rius, J. *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, 3 vols., Barcelona, 1946.

¹⁵⁷ Llibre del Sindicat Remença, 1448. Arxiu Municipal de Girona, Ajuntament de Girona, Llibres manuscrits, Reg. General. núm. 24510, fol. 192 r-v.

Les gàrgoles del campanar de Sant Vicenç de Mollet.

Una proposta d'interpretació des del pensament simbòlic del cristianisme medieval

Jorge Rodríguez Ariza*

Presentació

A diferència de la resta de gàrgoles medievals conservades als diferents campanars del Vallès i del Maresme, les de Sant Vicenç de Mollet presenten un tret diferencial. Aquestes quatre gàrgoles del campanar configuren la imatge del tetramorf, que representa, d'aquesta manera, una manifestació de Déu així com dels quatre evangelistes. Amb la finalitat d'entendre les implicacions teològiques i religioses d'aquest fet, primer desenvoluparem el simbolisme general de la torre i de les campanes, per tal de poder explicar després el simbolisme essencial que poden tenir les gàrgoles que coronen aquests espais arquitectònics. Per últim, comprovarem com el campanar de Sant Vicenç de Mollet esdevé un cas particular al presentar, no només àguiles i lleons com en els campanars esmentats del Vallès i del Maresme, sinó la imatge del tetramorf, com ja hem apuntat. Aquesta iconografia dota d'un simbolisme més ric i més profund a la torre del campanar d'aquesta esglé-

sia si la comparem amb altres exemples coetanis de les rodalies.

El simbolisme de torres i campanes a l'edat mitjana

L'any 1985 Mn. Joan Galtés i Pujol, llavors rector de Sant Vicenç de Mollet, va escriure a la seva monografia històricoartística dedicada a la parroquia les següents paraules sobre el campanar objecte del present estudi:

“El campanar de Mollet, a més d'exercir la seva funció, és un símbol. Hom hi veu significada la història de la vila, car és l'edificació més notable, la més eloqüent del pas de les generacions. Fa segles que s'alça com un sentinella damunt del poble i li dona un segell de distinció.”¹

Així inicia Galtés el capítol dedicat a l'element més emblemàtic i venerable del municipi. Les seves paraules, que no dubto a fer meves des del vessant emocional, han de ser no obstant això matisades sobre la base de la visió que pretenc aportar sobre aquesta matèria d'estudi. I és que el campanar de Mollet és un símbol, en tant que

33

* Historiador de l'art i doctorant en art sagrat medieval i simbologia per la UAB.
jorgeariza.mollet@gmail.com

¹ GALTÉS, J. *Guia històrico-artística de l'església de Sant Vicenç de Mollet del Vallès*. Mollet del Vallès: Sala Fiveller, 1985, p.9

exerceix una funció. En efecte, a l'edat mitjana forma, funció i símbol són aspectes que estan estretament lligats. I és particularment aquest últim aspecte el que explica la raó de ser de molts elements que avui en dia anomenem decoratius, tot oblidant que, si atenem el pensament del cristianisme medieval, la decoració, tal com l'entendem nosaltres, no existeix. Considero important recordar aquest punt, ja que tot l'enfocament de l'article es troba sota la visió simbòlica dels elements arquitectònics, escultòrics i "decoratius" del campanar.

Essent així, cal començar definint què és un símbol en la seva essència. Un símbol és quelcom físic o sensible que ens connecta amb allò altre que no té forma, que ens transcendeix i que, segons la majoria de religions i de filosofies tradicionals, és una part fonamental de nosaltres mateixos amb la qual ens hem de tornar a lligar.² Així doncs, totes les torres dels campanars gaudeixen de la condició de símbol en tant que la seva verticalitat esdevé una poderosa imatge ascensional i, per tant, de la connexió entre el cel i la terra. En realitat, no és res més que una accentuació més acusada del simbolisme fonamental de qualsevol temple. De fet, encara avui podem llegir a la porta de l'església de Mollet la inscripció "Domus Dei et porta coeli" (La casa de Déu i la porta del cel). Efectivament, el temple és el punt de la terra on el fidel pot accedir, mitjançant l'oració i la litúrgia, a les regions del sagrat.

Pel que fa a les campanes, més

enllà de la seva actuació com a marcadors dels ritmes vitals d'una població, posseeixen també una sèrie d'interpretacions al·legòriques que els liturgistes medievals van treballar amb profunditat. Per exemple, Honorius d'Autum (segle XII) va escriure que el so de les campanes són les veus dels predicadors que, com el bronze, són fortes per tal de combatre el vici i la corrupció. El batall és de ferro, com la llengua d'aquells que superen totes les adversitats. Les campanes estan suspeses a les torres, que representen la predicació sublim, i que es recolzen sobre les coses terrenals per tal d'arribar al Regne de Déu. Les campanes són colpides per una corda, que representa la Sagrada Escriptura, estenen per tota la terra el missatge de l'Església i anuncien, fins arribar als confins de l'orbe, el Regne de Déu.³

Si centrem més les interpretacions dins de la cronologia del campanar de Mollet, és important recordar que durant el segle XIV i XV va ser força habitual trobar a les campanes catalanes i valencianes la inscripció "Vox Domini Sonat" (La veu de Déu crida). Aquesta frase, que prové del llibre veterotestamentari de Miquees 6,9 ("La veu del Senyor crida a la ciutat"), ens vindria a corroborar que, d'alguna manera, quan toca la campana, és la mateixa veu de Déu que ressona a la vila i la que crida els fidels per acudir al temple.⁴

Però més enllà d'aquestes lectures al·legòriques ineludibles, cal observar el revestiment sagrat que la campana posseeix en si mateixa, ja que, recor-

² No atzarosament la paraula religió prové del llatí *religare*, és a dir, tornar a lligar. Religió i símbol són termes molt propers.

³ De *Gemma Animae*, Lib I, Cap CXLII i CXLIV. Citat per SEBASTIAN, S. *Mensaje simbólico del arte medieval*, Madrid: Encuentro. 1994, p. 345 i 346.

⁴ LLOP, F. *Herramientas para el inventario de campanas, instalaciones y toques*, 2012. Obra consultada online a Campaners.com

dem-ho, les campanes es bategen i es consagren abans d'incorporar-les al temple. Aquest ritual (que inclou una unció amb oli, la purificació mitjançant aigua beneïda i encens i la imposició d'un nom a la campana) ens indica l'alt valor sagrat del qual participen aquests objectes i que va molt més enllà de la qüestió utilitària. Tal com indica el professor Jean Hani, el so d'aquest instrument pertany, des del moment de la consagració, a l'esfera sacra i indica, amb el seu so, la presència del sagrat.⁵ Però el valor dels instruments metàl·lics no s'acaba aquí. Hani continua explicant que "l'instrument crea el sagrat i per aquest motiu duu a terme un paper capital com a exorcisme contra les influències demoníques".⁶ Per tal d'il·lustrar això, aquest autor acut a exemples de diverses religions antigues, parant especial atenció a les de Grècia i Roma, on es considerava que el bronze percudit gaudia de virtuts apotropaiques, purificadores o d'exorcisme. Notem de seguida el vincle amb l'ús popular atribuït a les campanes, que s'utilitzaven per allunyar tempestes, calamarsades i altres calamitats.⁷ A més, encara avui, a tots els pobles i barris, quan repica una campana durant un funeral a l'església, es pretén, sobretot, allunyar els esperits malignes de l'ànima del difunt.

Aquesta idea de defensa contra el mal temps i la funció exorcitzadora del so metàl·lic de les campanes, ens porta a al·ludir, encara que molt superficialment, a cert tipus de construcció que, fins no fa tant de temps,

tenia un ús viu a la Catalunya rural: els comunidors.⁸ Aquestes construccions, a quatre vents i situades sempre en punts alts, podem trobar-les bastides al costat de les diferents parròquies de muntanya, incorporades com una torre a la mateixa església⁹ o fins i tot situades al mateix campanar. Aquestes construccions marcaven el lloc on el sacerdot duia a terme la cerimònia de comunir. Escriu Ludovica Colussi que "el terme català comunidor ve del verb comunir que deriva del llatí *commonere*, així que, d'acord amb la definició present en el Diccionari de Llengua Catalana, els comunidors es construïen per conjurar i exorcitzar una cosa que, en aquell temps, terroritzava la població: el mal temps."

Les inclemències meteorològiques sovint eren interpretades com l'acció d'alguna entitat malèfica, com per exemple bruixes i bruixots. Les campanes de l'església eren un instrument adequat per lluitar contra els malefics dels còmplices del dimoni, però de vegades no eren suficient. Aleshores, des dels comunidor, el sacerdot pronunciava les oracions i conjurs que servien per contrarestar els poders de bruixes i bruixots.

Simbolisme general de les gàrgoles i anàlisi dels casos propers a Mollet

El tret més particular del campanar medieval de Mollet i que el fa més atractiu és la presència de quatre gàrgoles, les quals són les veritables protagonistes de la reflexió que proposa aquests article.

⁵ HANI, J. *El Simbolismo del templo cristiano*, Palma de Mallorca: José J. de Olañeta. 1997, p.66

⁶ *Ibid.*

⁷ Aquest ús el tenim documentat al Concili de Colònia, cap. XIV, 1500. Però el seu ús és molt més antic, en aquest document trobem només la seva cristallització.

⁸ Per aquest tema hem seguit l'article de COLUSSI, L. "Comunidors, creus de terme, campanars, meteorologia popular i bruixes". *L'Erol, revista cultural del Berguedà*, 2010, núm. 103.

⁹ És el cas de Llorca (Gironès) o Lledó (Garrotxa), per exemple.

Molts edificis gòtics presenten aquestes figures a les seves façanes. Les gàrgoles, des del punt de vista funcional, són els conductes que evacuen l'aigua de la pluja que cau a les cobertes de l'edifici per tal que aquesta no regalimi per les parets i les faci malbé. Les figuracions de les gàrgoles són extremadament variades, no obstant això el criteri acostuma a ser el mateix: un ésser amb la boca oberta per la qual surt l'aigua. Aquesta funció exigeix una figura de forma monstruosa o, si més no, grotesca. Certament, seria impropï, d'entrada, esculpir un àngel o un sant per dur a terme la tasca d'evacuar l'aigua amb les brutícies arrossegades per la coberta. Aquesta idea explica no només el divertit i extravagant repertori de gàrgoles, sinó que ens porta a una reflexió ben interessant sobre el seu simbolisme i funció.

36

En efecte, caldria considerar les grotesques gàrgoles com a instruments contra els esperits impurs. L'historiador de l'art i filòsof Titus Burckhardt ha explicat pel que fa a aquesta qüestió que l'home medieval

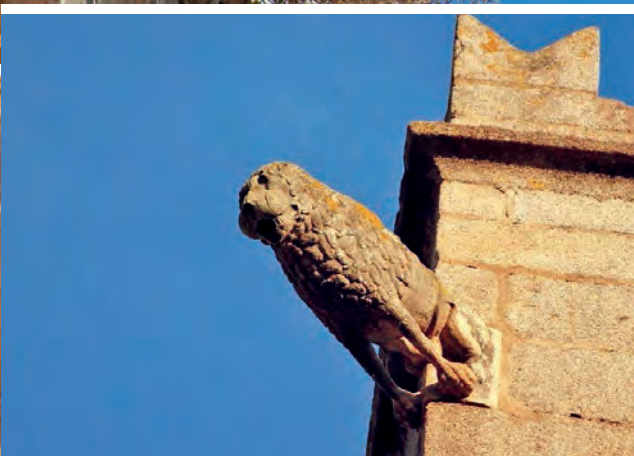

De dalt a baix:

Figura 1. Gàrgola del campanar de Sant Vicenç de Mollet. Figura humana/angèlica-Sant Mateu Evangelista. Font: G. Molina.

Figura 2. Gàrgola del Campanar de Sant Vicenç de Mollet. Lleó-Sant Marc evangelista. Font: G. Molina.

Figura 3. Gàrgola del Campanar de Sant Vicenç de Mollet. Toro/bou-Sant Lluç Evangelista. Font: G. Molina.

que s'apropava al temple amb la intenció d'elevant el seu esperit fins a la divinitat podia trobar-se amb determinades forces obscures de l'ànima que intentaràn envair els seus pensaments. "Si en aquell moment –continua Burckhardt– l'home es deté davant la imatge grotesca de la gàrgola que representa, amb una grolleria ben reconeixible, tota la seva avidesa, passivitat i concupiscència, estarà en condicions de considerar-les objectivament i riure's d'elles, és així com l'esperit impur es veu exorcitzat i obligat a fugir." ¹⁰

Aquesta interpretació pot explicar també, *mutatis mutandis*, el simbolisme de les figuracions no monstruoses que presenten algunes gàrgoles. Em refereixo a aquelles que tenen formes d'animals nobles, que d'entrada no associaríem amb el vici o el pecat. En aquest sentit, m'interessen particularment les àguiles i els lleons perquè els trobem també a campanars del Vallès Oriental i el Maresme, construccions que són, cronològicament i territorialment, properes a

37

De dalt a baix:

Figura 4. Gàrgola del Campanar de Sant Vicenç de Mollet. Àguila-Sant Joan Evangelista. Font: G. Molina

Figura 5. Gàrgola amb forma de lleó del. Campanar de Santa Maria de Cardedeu. Font: V. Pedrosa

Figura 6. Gàrgola amb forma d'àngula del Campanar de Santa Maria de Cardedeu. Font: V. Pedrosa

¹⁰ BURCKHARDT, T. "Las gárgolas". A: *Espejo del intelecto*, Palma de Mallorca: José J. Olañeta. 1999, p. 26 i 27

la de Sant Vicenç de Mollet.¹¹ Tots els exemples als quals al·ludiré encara conserven, com en el cas de Mollet, quatre gàrgoles d'estil gòtic al cos superior del campanar.

Aquesta és la relació d'esglésies:

- Santa Maria de Cardedeu: tres lleons i una àguila, a les cantonades del campanar.
- Sant Pere de Premià: quatre lleons, un a cadascuna de les arestes del campanar.
- Sant Julià d'Argentona: quatre àguiles, ubicades als quatre angles de la torre.
- Sant Sadurní de Collsabadell: dues àguiles i dos lleons, als costats.

Penso que, en tots aquests casos, cap de les gàrgoles és una figura monstruosa o grotesca perquè no estaria imitant de manera exagerada algun vessant fosc del psiquisme del fidel que està a punt d'entrar a l'església, sinó que estaria acomplint una funció apotropaica. És a dir, actuarien com a guardians del temple, al qual protegirien dels mals invisibles que provenen del món exterior, on el dimoni pot actuar i sembrar els vicis al cor dels homes. Com queda això representat? Mitjançant l'expulsió de l'aigua. Una aigua que no és la de la pluja caiguda del cel, fresca, garant de la fertilitat i la vida, sinó l'aigua corrompuda i embrutida pel món. Aquesta aigua queda fora del lloc sagrat, tal com quedaven fora les mundanitats i els vicis del fidel després d'observar-los de manera exagerada en una gàrgola, com hem vist abans.

És important assenyalar, en aquest sentit, el caràcter cristològic dels dos

animals, el qual justificaria plenament aquest poder defensiu que hem indicat. No podem estendre'ns sobre aquestes qüestions, però podem assenyalar els punts més importants, como ara la funció defensiva i victoriosa de l'àguila en tant que imatge de Crist. Aquest ocell, de gloriosa imatge i poderosa presència, va ser emblema del triomf i del domini universal per als antics romans. Els cristians, com a hereus de molts símbols de les antigues religions, van utilitzar també l'àguila com a imatge del triomf de l'Església sobre el paganisme que, fins aleshores, havia actuat com a perseguidor. Així, i per extensió, aquesta figura animal, que vola alt i que vigila des del cel tot allò que passa a la terra, pot actuar també com a imatge del triomf de Crist i de l'Església sobre el pecat i la corrupció.

Per la seva banda, el lleó gaudeix també d'un simbolisme apotropaic des dels temps més remots i a les cultures més antigues, com per exemple la micènica. A l'edat mitjana, aquesta criatura participa d'una lectura cristològica a molts nivells. En el cas que ens ocupa, acompanyat o no de l'àguila, cal entendre'l també com a defensor del temple. Tenim diverses raons per interpretar el lleó com una figura de caràcter cristològic i, per extensió, protectora. La primera és una raó bíblica: a l'Evangelí es diu que Crist és el lleó fort de Judà, donant així compliment a una de les profecies de l'Antic Testament, que diu que el messies serà un fill de la Casa de David, és a dir, de la tribu de Judà. D'altra banda, a l'Apocalipsi, el seu autor ens explica que, mentre plorava

¹¹ Són fonamentals, per a l'estudi d'aquests campanars, els articles de GRAUPERA, J., particularment "Notes sobre un conjunt de campanars gòtics del Baix Maresme i el Vallès Oriental". Sessió d'Estudis Mataronins, 2001, núm.18.

al comprovar que ningú no era digne d'obrir el llibre, un dels vint-i-quatre ancians li va dir: "No ploris: ha triomfat el lleó de la tribu de Judà, el rebrot de David. Ell obrirà el document i els seus set segells". Aquesta imatge de l'Apocalipsi, on Crist apareix com a lleó victoriós, vencedor sobre l'imperi de la mort, hereu d'una tribu de caràcter regi, dóna lloc a contemplar-lo com a figura protectora, tal com ho expressa la iconografia medieval, on trobem nombrosos exemples amb aquest ús.¹²

La segona raó per considerar el lleó una figura cristològica en el seu vessant protector prové de l'antiga tradició simbòlica i al·legòrica del cristianisme, deutora, en aquest cas, dels bestiari del món antic. En aquests llibres, s'explicava que el lleó dorm amb els ulls oberts. Des del prisma de l'Església, s'entenia que aquesta imatge podia representar el Crist atent i vigilant de les nostres ànimes. En aquest termes es pronuncia Guillaume de Normandia a principis del segle XIII, quan, tot associant la figura del lleó a Crist, ens diu que "quan dorm el lleó, el seu ull vetlla, / en dormir els seus ulls estan oberts / i clars, brillants i atents".¹³

Segles després aquesta idea roman a la literatura emblemàtica i al·legòrica. Andrea Alciato recull a la seva cèlebre col·lecció d'emblemes (1531) la mateixa idea expressada pels bestiari antics i medievals: "Por dormir la vista abierta, del templo al león ponen a la puerta"¹⁴.

A finals de l'edat mitjana aquest simbolisme, àmpliament repetit per di-

ferents autors, es va portar més enllà i es va associar amb la funció dels sacerdots, ja que ells eren els guardians de les ànimes dels seus feligresos. Aquest fet explica la recomanació que sant Carles Borromeu va fer en el IV Concili de Milà, al segle XVI, dient que era bo fer imatges de lleons per guarnir les esglésies, car servien per recordar als fidels el treball d'aquells que dia i nit vigilen per la cura de les seves ànimes.

Notem com recobren el sentit les àguiles i lleons dels campanars gòtics de les nostres terres. Aquest ric discurs simbòlic, inadverit per l'home modern (fins i tot per a molts creients catòlics actuals), esdevé encara més interessant al campanar de Sant Vicenç de Mollet, on trobem veritablement un programa iconogràfic en tota regla i on queden sobrepasades les lectures que hem efectuat fins aquí.

Les gàrgoles de Sant Vicenç de Mollet com a imatge del tetramorf

Tal com ja hem anunciat, el passejant que s'acosti a la parròquia de Sant Vicenç advertirà que del campanar sobresurten quatre gàrgoles, que figuren criatures no grotesques, a l'igual que als campanars de les rodalies que acabem de comentar, però que observades en conjunt revelen la imatge del tetramorf, composta per una àguila, un lleó, un toro i una figura angèlica. Aquest fonamental i antiquíssim motiu iconogràfic és una imatge quàdruple que té el seu origen en una visió del profeta Ezequiel (Ez. 1,5-14) i que, més endavant, també és contemplada per l'evangelista Joan a l'illa de Patmos (Ap. 4,6-

¹² És particularment interessant el crismó romànic de la catedral de Jaca.

¹³ Guillaume de Normandia, *Bestiari diví*, cap. I. La traducció és nostra.

¹⁴ DAZA, B. *Los emblemas de Alciato traducidos en rimas españolas*. Lyon. 1549 1a edició. No existeix una traducció al català.

8). Per a l'exegesi cristiana, aquests animals,¹⁵ que apareixen normalment envoltant la imatge de Crist en Majestat, representarien els quatre aspectes de la naturalesa de Crist, que es correspondrien amb els quatre episodis fonamentals de la seva vida a la terra. Així, Crist és home pel seu naixement, toro per la seva mort sacrificial, lleó per la seva resurrecció¹⁶ i àguila per l'ascensió. Aquesta interpretació cristològica del tetramorf va quedar fixada per sant Gregori Magne a finals del segle VI i va esdevenir la més generalment acceptada.

Més endavant, i això és el més important per al nostre estudi, aquestes quatre figures van ser comunament considerades també com la representació dels quatre evangelistes, no tant en si mateixos, sinó com els autors dels evangelis, que són els quatre pilars del missatge de salvació. Aquesta interpretació conviurà amb l'anterior des de l'edat mitjana. Aleshores, Mateu és l'àngel; Marc, el lleó; Lluc, el brau, i Joan, l'àguila, relació que, des del segle IV, va ser proposada per sant Jeroni i que als segles del romànic i el gòtic va fer definitivament fortuna al món de l'art. Així es recupera també la interpretació de sant Ireneu (segle II), qui entenia que el tetramorf era una prefiguració de l'Evangeli en les seves quatre formes, escrita i expressada cadascuna per un dels evangelistes.

Proposta d'interpretació de les gàrgoles de Sant Vicenç de Mollet a la llum del pensament medieval

Disposem ja de totes les peces per proposar una interpretació simbòlica del campanar de Sant Vicenç de Mollet. La torre, que simbolitza la sublim predicació que ens porta a elevar la nostra ànima fins al regne de Déu, sosté les veus dels predicadors, representades per les campanes, els quals parlen no amb la seva veu, sinó amb la de l'Evangeli, figurat en aquest cas pels seus quatre autors que, en forma de gàrgola, apunten vers les quatre direccions de l'espai i abasten així tota la creació. El simbolisme apotropaic resta present en les mateixes campanes i en les imatges dels evangelistes, que actuen com a defensors de la torre, és a dir, de l'Església.¹⁷ Però és la imatge de la predicació de l'Evangeli allò que prima, en aquest cas, per damunt. Una predicació que, no ho oblidem, es visualitza aquí expandint-se a les quatre direccions de l'espai o punts cardinals. Sota aquesta premissa, el fet que les figures dels evangelistes siguin gàrgoles ens permet desvetllar un simbolisme més. Certament, les pedres parlen, i les gàrgoles del campanar de Mollet ho fan de manera especial els dies de pluja. Si visualitzem l'aigua brollant de les boques d'aquestes quatre figures i recordem l'associació que sant Agustí d'Hipona va establir, ja al segle III, entre els quatre evangelistes

¹⁵ Els autors medievals els anomenaven els quatre "sacramenta".

¹⁶ Els antics bestiaris, com per exemple els atribuïts a Aristotil o Plini el Vell, expliquen que la lleona dona a llum cries aparentment mortes, però al tercer dia arribava el pare i amb el seu alè els vivificava. És per aquesta raó que s'explica la figura del lleó com a imatge del Crist ressuscitat o del seu poder vivificador per la seva paraula.

¹⁷ No oblidem que un altre simbolisme de la torre és la de ser una imatge de l'Església i de la Verge Maria, en tant que aquesta és una hipòstasi de l'Església. Totes dues són anomenades, pels teòlegs i liturgistes antics i medievals, Torre de David.

i els quatre rius del paradís, trobem de nou un poderós símbol cristià.¹⁸ No tenim aquí només un record del paradís perdut, sinó també i sobretot una promesa del paradís que l'ànima del fidel ha de retrobar, primer a la seva avantsala a la terra, l'Església, i més tard, després de la mort del cos, al regne de Déu.

De la mateixa manera que les aigües dels rius del paradís, el Tigris, l'Eufrates, el Pisó i el Guijó, emanaven del mateix punt central, banyant la terra i omplint-la de vida abans del pecat original, així també ho fan els quatre evangelis —que en aquest cas són les quatre gàrgoles del campanar— després de la caiguda de l'esser humà, tot estenent la bona nova de l'arribada del messiès i de la seva victòria sobre la mort, la qual és garant de l'obertura de les portes del cel i, per tant, de l'accés a la vida nova. Certament, les gàrgoles del campanar de Sant Vicenç són la imatge de l'Evangelí vivificant les quatre direccions de la terra.

Comprovem que, més enllà de la visió romàntica que poden oferir les figures d'unes gàrgoles rajant aigua per la boca, tenim també en aquesta imatge la mostra visible i audible, és a dir, sensible, que ens remet vers un missatge transcendent, connectant-nos així amb ell. I això és precisament un símbol. Algun lector podria cridar-me l'atenció en aquest últim punt, ja que ¿no he dit més amunt que l'aigua expulsada era una imatge d'allò que havia estat embrutit pel món i que per aquest

motiu quedava fora de l'espai sagrat? Sí, i així és... també. No jugo a fer de poeta ni a ser ambigu, només em serveixo del símbol en tota la seva dimensió; i és que un símbol no és un concepte. El concepte és tancat en si mateix, però el símbol és obert i, per tant, pot simbolitzar moltes coses, sovint contradictòries en primera instància, però solidàries les unes amb les altres a un nivell diferent: el del pensament analògic o simbòlic. És precisament aquest discurs el que he procurat utilitzar per tal de revivificar la forma, la funció i el sentit profund de les gàrgoles del nostre campanar.

Només al nostre campanar? En realitat no. Existeix un cas molt proper (per espai i cronologia) que caldria considerar en els mateixos termes simbòlics. Es tracta de les gàrgoles del campanar de Sant Sadurní de Montornès. A la historiografia no he trobat cap relació entre els dos campanars, perquè sembla que des del punt de vista formal o arquitectònic no hi ha una filiació directa. No obstant això, el model iconogràfic i la voluntat simbòlica dels dos campanars és la mateixa. Fóra bo que els nostres historiadors de l'art parressin atenció no només a la forma sinó també als models iconogràfics, ja que, en última instància i atenent el context que els va donar vida, són allò que posseeix veritable valor i que certament connecta unes obres amb les altres, no en la superfície, sinó en l'essència.

¹⁸ Sant Agustí, *La Ciutat de Déu*, XIII, 21. c.418.

El passat agrari de Mollet del Vallès¹

Jordi Planas*

Mollet del Vallès és avui una ciutat moderna, industrial i de serveis. Però això és fruit d'una transformació relativament recent, de la segona meitat del segle XX. La gran transformació econòmica es produí a partir de la dècada de 1950, en què la ciutat va experimentar un gran creixement industrial i demogràfic (amb un moviment migratori espectacular en els anys seixanta i setanta), i va adquirir la seva fesomia actual. L'agricultura va quedar reduïda a l'àrea de Gallecs, que en els anys setanta va estar a punt de quedar engolida per un projecte de macrociutat, que afortunadament la mobilització ecologista i el primer ajuntament democràtic van aconseguir aturar. Avui aquest espai rural encara ocupa una extensió considerable del municipi (448 hectàrees (ha), el 41 % del territori municipal); però és un espai amb una activitat desconnectada de la dinàmica de la ciutat, on l'agricultura és marginal.

Si volem parlar del passat agrari de Mollet del Vallès –en el qual, com veurem, també es van produir transformacions notables –, hem de recular fins al període precedent: des de mitjan segle XIX fins a mitjan segle XX. Cap a mitjan segle XIX Mollet comptava amb poc més d'un miler d'habitants (1.418 habitants l'any 1860) i era un municipi totalment agrícola. Víctor Balaguer,

en la seva *Guía de Barcelona a Granollers per ferrocarril* (1857), diu que “su industria consiste en una fàbrica de algodón” (p. 69), ja esmentada en el *Diccionario geográfico* de Pascual Madoz (vol. II: 143), i que, per tant, dataria del començament de la dècada de 1840. Vicenç Plantada, en la seva *Geografia local de Mollet del Vallès* (1893), encara ens diu que “la riquesa del poble està en l'Agricultura” (PÉREZ, 1998, vol. II: 55). En els darrers anys del segle XIX s'hi instal·laren algunes fàbriques importants, com ara la sederia Fàbregas, la farinera Moretó o la Tenería Moderna Franco-Espanola; però no fou fins entrat el segle XX quan la indústria començà a transformar veritablement la ciutat (PLANAS, 2004a).

Segons l'amillament de Mollet i Gallecs de l'any 1861, la terra estava dividida en 365 finques rústiques, en mans d'un total de 267 propietaris. La taula següent ens n'ofereix la distribució de conreus. D'acord amb aquestes dades, gairebé la meitat de la superfície de conreu (48 %) era terra campa per sembrar-hi cereals, principalment blat, que aleshores constituïa l'aliment humà principal. En el conjunt de la comarca es produïen aleshores uns 96.000 hectolitres de cereals, la major part dels quals (44 %) eren de blat, seguit en importància del sègol (32 %), el

43

* Centre d'Estudis Antoni de Capmany d'Economia i Història Econòmica (Universitat de Barcelona).
j.planas@ub.edu

¹ Aquest article és una reelaboració de la conferència pronunciada a Mollet del Vallès el 3 d'octubre de 2013 amb motiu de la inauguració de l'exposició 'El Món Agrari a les Terres de Parla Catalana'. L'estudi s'emmarca en el projecte de recerca HAR2012-38920-C02-02 i del grup de recerca consolidat 2014-SGR-1345.

Distribució de la superfície amillurada de Mollet del Vallès (1861)		
	ha	%
Regadiu	179,42	19,80
Secà	337,46	37,24
Vinya	179,93	19,85
Total conreu	696,81	76,89
Albereda	30,04	3,32
Bosc	163,25	18,01
Erm	16,14	1,78
Total superfície	906,24	100,00

Font: Arxiu de la Corona d'Aragó, TER-1, n. 794. Amillaramiento de Mollet y Gallechs, 2.10.1861.

44

blat de moro (15 %) i l'ordi (8 %).² Aleshores aquesta producció ja difícilment cobria les necessitats de consum de la població i els dèficits que sovint es produïen –i que s'anirien agreujant en els anys següents– s'havien de cobrir amb la importació de farines de Barcelona. Aquest predomini dels cereals en l'estructura productiva agrària encara es mantenia en els anys trenta, quan Pau Vila afirmava que el Vallès Oriental “és cerealístic. El blat hi té privadesa i li fan costat l'ordi, la civada i el moresc” (VILA, 1984 [1930]: 206).

L'extensió dels terrenys de regadiu era considerable (179 ha), més d'una quarta part de l'àrea de conreu. La plana que ocupa el municipi, en la confluència del torrent Caganell amb el Besòs, era rica en aigua. En aquests terrenys també es conreava blat associat en les rotacions amb els llegums (faves, pèsols, mongetes, etc.), que constituïen un bon complement proteínic a l'alimentació basada en pa (CUSSÓ i GARRABOU, 2002). També

s'hi plantaven patates, que van tenir una importància creixent per al consum humà al llarg de la segona meitat del segle XIX. El blat de moro, que també podia introduir-se en aquestes rotacions, s'orientava en canvi principalment al consum animal i va jugar un paper important en l'especialització ramadera que, com veurem, es produí a la comarca vallesana durant el primer terç del segle XX.

En el regadiu també s'hi produïa cànem, una planta de la qual s'obtenia fibra per a la fabricació de sacs, cordes i espartenyets, que a Mollet, durant la segona meitat del segle XIX, es conreaven a gran escala (CADEVALL, 1892-1900: 37). Els cànems que es collien a la plana del Vallès eren d'una qualitat excel·lent i van arribar a tenir fama europea, de manera que l'almirallat anglès s'interessava per obtenir-los d'aquesta procedència (GARRABOU i PLANAS, 1998: 108). Tanmateix, en l'elaboració posterior per obtenir la fibra tèxtil, les pràctiques eren rutinàries i la qualitat se'n ressentia. Alguns propietaris, preocupats per aquest problema, van mirar d'introduir nous procediments en l'operació de bregar, és a dir de separar la fibra de la canemuixa, tant per millorar la qualitat com per abaratir-ne el cost de producció.

La iniciativa més remarcable va sorgir d'un jove propietari molletà, Frederic Ros Sallent (1875-1956), que el 1901 va viatjar a Itàlia per estudiar els mètodes moderns de bregar cànem. Dos anys després creà l'empresa “Bregadora del Vallès”, la primera del seu gènere a Espanya, que ocupava a una vintena de treballadors i que, amb maquinària importada d'Itàlia, bregava en

² Arxiu de Can Maspons de la Vall, lligall 8: Estado de la producción, consumo y demás en este Partido Judicial durante los años 1862, 1863 y 1864, Granollers, 4.3.1866.

Figura 1. Bregant cànem a mà al Vallès al començament del segle XX Font: F. Carreras i Candi (dir.), *Geografia General de Catalunya*. Barcelona: A. Martín, 1908-1918, vol. I, p. 634

una jornada 3 tones de cànem, multiplicant per cent la capacitat del treballador manual. L'empresa processava bona part del cànem que es collia a la comarca, funcionant fins a sis mesos seguits; l'any 1912 va ampliar les seves instal·lacions.³ Tanmateix, molts pagesos van continuar utilitzant les bregadores tradicionals i la iniciativa de Frederic Ros només va aconseguir retardar una mica més el declivi definitiu del conreu de cànem, que es produí després de la Primera Guerra Mundial per la competència d'altres fibres substitutives d'importació, com ara el jute (MASPONS, 1908-1918: 636).

Aquesta no va ser l'única iniciativa destacable de Frederic Ros en relació a la modernització de l'agricultura local. Gairebé al mateix temps, va ser l'introduïdor a Mollet del Vallès de la batuda mecànica amb energia elèctrica, i en les seves finques agrícoles, entre

Figura 2. Màquina de bregar Bonvi-cinni a les instal·lacions de l'empresa "Bregadora del Vallès", creada a Mollet del Vallès per Frederic Ros Sallent l'any 1903 Font: F. Carreras i Candi (dir.), *Geografia General de Catalunya*. Barcelona: A. Martín, 1908-1918, vol. I, p. 635

les quals hi havia can Mulà de Gallecs, va assajar noves llavors i fertilitzants. Va ser autor d'articles de divulgació tècnica agrària i va pronunciar conferències a diverses localitats catalanes des de la Càtedra Agrícola ambulante Pere Grau. D'acord amb aquest esperit modern i dinàmic, va ser un dels fundadors de la Cambra Agrícola del Vallès (1901), de la qual fou el primer secretari; més tard va fundar i presidir el Sindicat Agrícola de Mollet (1907), i també va participar activament en altres associacions agràries de la comarca i de fora de la comarca (PLANAS, 1991). Aquest esperit emprenedor el portà a crear l'any 1913 la fàbrica de sedes de can Mulà, que assolí un gran desenvolupament i en la qual, des d'aleshores, va concentrar principalment la seva activitat.

En la distribució de conreus de 1861 també destaca la superfície

³ "Mollet productor". Programa de Festa Major de Mollet, 1912.

dedicada a la vinya (180 ha), un 26 % de l'àrea de conreu, lleugerament superior a la superfície de regadiu. L'especialització vitícola no era comparable a la que havien experimentat els municipis del Penedès, el Bages, l'Anoia o el Vallès Occidental, on aleshores la vinya ja ocupava dues terceres parts de l'àrea de conreu, i en alguns municipis (Castellbisbal, Rubí, Rellinars) més del 80 % (ROCA FABREGAT, 2015). Però en les dècades següents la vinya tindria una forta expansió, sota l'impuls d'uns preus del vi molt remuneratius per la demanda francesa, on la producció s'havia ensorrat a causa de la plaga de la fil·loxera. Entre 1860 i finals de la dècada de 1880 l'extensió de vinya de la comarca va passar de 5.200 ha a unes 8.200 ha, és a dir un creixement de més del 50 %. L'any 1880, Mollet del Vallès comptava amb 425 ha de vinya; no era el municipi de la comarca on la vinya ocupava més extensió, atesa la reduïda extensió del seu terme municipal, però sí el que hi dedicava una major proporció del seu territori (39,6 %). En producció de vi, a finals dels anys 1880 era el tercer municipi de la comarca (6.740 hl), després de Caldes de Montbui (7.000 hl) i la Roca del Vallès (6.800 hl), que eren municipis amb un terme i una extensió de vinya molt superior, de manera que l'especialització vitícola de Mollet del Vallès era la més rellevant de tota la comarca (PLANAS, 2004b: 25).

Com és ben conegut, aquesta expansió de la vinya va acabar sobtadament amb l'arribada de la fil·loxera, que des de França va anar-se estenent progressivament per tot Catalunya i acabà destruint totalment els vinyars. La primera notícia de la plaga a Mollet del Vallès és del juliol de 1886, en què es denunciaren unes primeres

clapes de vinya atacades per l'insecte (IGLÉSIES, 1968: 152). Vicenç Plantada en donava notícia des de les seves cròniques al periòdic *La Renaixensa*: “No'm sorprenqué al enterarme que dintre'l terme d'aqueix poble, en una vinya de Josep Sans en la propietat de donya Josepha Budoy de Vila, hi havia una taca filoxérica d'uns quartans de terra, atés que estava convensut que la hora menos pensada havia de presentarse dintre d'aqueix hermós Vallés”. Dos anys després, el 19 de maig de 1888, explicava que havia resseguit les vinyes del terme de Mollet “y ab la major angunia tinc de fer saber als llegidors de *La Renaixensa*, que passa de las tres cuartas parts las vinyas que demostan, ab llur cortedad de sarmments, que tenen infestadas sas arrels de la mortífera filoxera”. I el 20 de novembre de 1891 ja deia que “las vinyas van acabantse: considero que al Setembre vinent podrán comptarse en cada poble las que rendirán fruyt madur per causa de la filoxera” (PÉREZ, 1997: 91, 95 i 101).

A la comarca del Vallès Oriental, un dels principals capdavanters en la lluita contra la plaga fou Fèlix Ferran Coll (1814-1895), propietari de can Fonolleda de Mollet, “probablement la casa més vella del poble” (ALIGUER, 1992: 28). Molt preocupat per les qüestions tècniques de l'agricultura (i especialment de la viticultura), tenia un notable ascendent sobre els propietaris agraris de la comarca, com denota el fet que fos el primer president de l'Associació de Propietaris Rurals del Vallès (1876-1878). Segons J. Maspons, “tota qüestió d'interès agrícola havia de subjectar-se, a la comarca del Vallès, al parer d'aquest home; tota actuació a desenrotllar necessitava la seva empenya i direcció” (MASPONS, 1929). A mitjan segle XIX ja va destacar en

la lluita contra l'oïdi, i “quan fou asotada la vinya per la fil·loxera, en Fèlix Ferran fou un dels capdavanters de totes les campanyes, ben infructuosament algunes, que per a combatre el diminut insecte es varen seguir, fins que es va veure que l'arma verament eficaç era el peu americà, i en Ferran fou el seu introductor a les vinyes del Vallès” (MASPONS, 1929).⁴

En efecte, l'única solució eficaç que es va trobar per combatre la plaga va ser arrencar els ceps afectats i replantar completament la vinya amb peus americans, que eren immunes a l'insecte, atès que la fil·loxera provenia originàriament d'Amèrica. Però tal com explicava l'hereu de Fèlix Ferran, Jaume Fonolleda Ferran, des del *Resumen de Agricultura*, periòdic del qual era redactor, hi havia una gran desorientació a l'hora d'escollir les varietats de ceps que convenia utilitzar: “No cabe más esperanza que la sustitución por la cepa americana, pero ¿qué cepas vamos á escoger después de tantas recomendadas y otras desacreditadas por varios distinguidos ampelógrafos, cuando aún no hay tiempo preciso para probar tales asertos?”.⁵ El 1893, des de *La Renaixensa*, Vicenç Plantada també donava testimoni d'aquesta desorientació: “encara que poch á poch, aném replantant la vinya ab ceps americans, sent la classe més usada lo ‘Rupestris Ganzin’ que es la que segons las observacions del propietari d'aquí en Jaume Fonolleda, es la que dona més bons resultats. Encara trobo alguns temeraris que replantan ab los del país, dientme que lo dels ceps americans son tontèrias. Deu los illumini”. I l'any 1899 ens diu que a Mollet encara hi havia

poques vinyes productives: “com que encara hi han pocas vinyas que llevin, ‘s fa poc vi. Cada any se'n van replantant més, deixant los pagesos las tontèrias que alguns los havían fet creure” (PÉREZ, 1997: 131 i 199).

El record tan recent dels preus remuneratius del vi durant l'època daurada de la vitivinicultura va esperonar la replantació de la vinya, de manera que a la comarca cap al 1920 hi havia plantades 6.214 ha de vinya; no s'havia recuperat el màxim d'extensió que havia assolit abans de la fil·loxera (8.194 ha l'any 1889), però l'àrea replantada superava l'extensió que la vinya ocupava a mitjan segle XIX (5.266 ha) (PLANAS, 2015). Tanmateix, la replantació de la vinya no va tenir la recompensa esperada, perquè la progressiva integració del mercat mundial del vi i l'augment de la productivitat de la vinya americana van donar lloc a una sobreproducció estructural (PUJOL, 1984). Després d'efectuar la gran inversió que suposava replantar les vinyes, els viticultors es trobaven amb contínues crisis de venda del vi, i amb molt poc marge per adaptar-se a la nova situació dels mercats, perquè la vinya americana era més exigent en treball i en l'aplicació de productes químics (com ara el sofre i el sulfat de coure per prevenir algunes malalties com el míldiu, a les quals era més vulnerable) que encarien els costos de producció, i perquè era difícil substituir la vinya un cop plantada i amb un capital immobilitzat en les instal·lacions per produir vi. S'hi afegia la competència dels vins anomenats “artificials” (produïts amb procediments alternatius a la utilització de

⁴ L'any 1887 Fèlix Ferran fou designat, pel Ministeri de Foment, vocal de la Comissió provincial de defensa contra la Fil·loxera, càrrec que tornà a ocupar l'any 1893.

⁵ Jaime Fonolleda, “Viñas americanas”, *Resumen de Agricultura*, 10.1889.

raïm fresc a uns preus imbatibles), que tot i que estaven prohibits per la llei eren difícils de prevenir.

El malestar en les zones vitícoles provocat per la successió d'aquestes crisis de malvenda va donar lloc a la creació de la Unió de Vinyaters de Catalunya, que des del 1911 va desplegar una extraordinària campanya propagandística en les poblacions vitícoles catalanes, i que en poc temps va constituir delegacions a més de dues-centes localitats i aconseguí l'adhesió de més de vint mil viticultors.

El primer acte públic de la Unió de Vinyaters de Catalunya al Vallès Oriental del qual tenim notícia es celebrà precisament a Mollet el 4 de febrer de 1912. Va ser un acte organitzat pel Sindicat Agrícola de Mollet, presidit aleshores per Joan Tura Pedragosa (1865-1930). És donava la circumstància que aquest sindicat havia estat fundat per l'esmentat Frederic Ros, el qual havia estat un dels fundadors de la Unió de Vinyaters i membre del seu primer Consell Central, és a dir, del principal òrgan de govern de la Unió de Vinyaters.⁶

Van participar en l'acte alguns dels principals dirigents de la Unió de Vinyaters, com ara el president Josep Puig de la Bellacasa, Joan Parellada de Naveran, Josep M. Barnadas, el propietari i viticultor de Palou Santiago de Riba, i naturalment Frederic Ros. També van participar-hi l'alcalde de Mollet, Francesc Paradell Suñé, el diputat a Corts del districte, Bonaventura M. Plaja, i el diputat provincial i president de la Cambra Agrícola del Vallès, Fèlix Fages. L'acte es va ce-

lebrar a l'Ateneu de Mollet, i el seu president, Joan Sans Mainou (1867-1936), fou escollit delegat local de la Unió de Vinyaters. A la comarca la Unió de Vinyaters de Catalunya també comptava amb delegacions locals a Montmeló, Martorelles, Parets, Montornès i Palou, i com a resultat d'aquell acte es constituí una delegació de la Unió de Vinyaters amb el nom de "Vinyaters del Vallès".⁷

La crisi vinícola del començament del segle XX també va reactivar el problema rabassaire. La davallada dels preus del vi feia més urgent trobar alguna solució a la situació que patien els treballadors de les vinyes, que havien de lliurar una part de la collita al propietari de la terra. Els rabassaires van mobilitzar-se per intentar compensar la caiguda del seu ingrés (que en bona part depenia dels preus del vi) amb la reducció i fins i tot l'eliminació de la renda que havien de pagar al propietari, i la reivindicació de "La terra per qui la treballa!" va començar a tenir un ampli seguiment entre la població pagesa. Amb la intransigència dels propietaris, ells també afectats per la caiguda de la renda agrària, l'enfrontament entre uns i altres acabà donant lloc a un dels períodes de més conflictivitat que ha viscut el camp català (BALCELLS, 1968).

La Unió de Rabassaires, creada el 1922, va celebrar el primer míting de propaganda a Mollet el 25 de juliol de 1924, que comptà amb la participació dels seus màxims dirigents (Lluís Companys, Amadeu Aragay, Pere Estartús, Francesc Riera i Francesc Escu-

⁶ El primer Consell Central de la Unió de Vinyaters de Catalunya estava format per Josep Puig de la Bellacasa (president), Pere Mir Ràfols (vicepresident), Josep Fluvià (secretari) i els següents vocals: Gaietà Fontrodona, Carles de Camps d'Olzinelles, Josep M. Barnadas, Josep M. Fortuny Llibre, Josep Queralt Martí, Ramon Ribas Ribot, Mn. Carles de Grassot, Josep Zulueta Gomis, Frederic Ros, Romà de Saavedra, Marquès de Vallgornera, i Sebastià Ferrer Rosés.

⁷ Vicenç Plantada, "Vinyaters del Vallès", *L'Art del Pagès*, 2.1912.

Figura 3. **Joan Tura Pedragosa en una de les seves vinyes.** Fotografia cedida per la família Planelles Aran

dé), i que donà lloc a la creació d'una secció local, que va estar presidida per Francesc Ventura. Fou una de les poques que es creà en el Vallès Oriental durant els anys vint: Mollet, Martorelles i Montornès (POMÉS, 2000: 558-561). Ja en els anys trenta un dirigent destacat de la Unió de Rabassaires fou Feliu Tura Valldeoriola (1888-1956), que fou membre del Consell General. També va ser l'alcalde de Mollet del Vallès en tres ocasions: des de la proclamació de la Segona República, fins als Fets d'Octubre de 1934, en què proclamà l'Estat Català i fou destituït, empresonat i jutjat; després des del febrer de 1936 fins al gener de 1937, i finalment del juliol de 1938 fins al final de la Guerra Civil (PI, 1990).

Feliu Tura, que era fill de l'esmen-

tat Joan Tura Pedragosa, va remodelar completament el Sindicat Agrícola local i va impulsar noves orientacions cooperatives, com ara la producció de patates primerenques per a l'exportació, que tindria una gran expansió en els anys vint i trenta (POMÉS, 1991). El Sindicat Agrícola de Mollet va arribar a patentar una marca de patates amb el nom de *Rabassunio Potatoes Catalunya. Productions Mollet*, i feia contractes amb diferents places internacionals per proveir-se de llavors i altres productes agrícoles. Es convertiria en l'intermediari entre la secció cooperativa de la Unió de Rabassaires i els sindicats agrícoles del Vallès Oriental que hi estaven adherits (POMÉS, 2000: 399 i 403).

L'especialització productiva més important d'aquestes primeres dècades del segle XX a Mollet i al Vallès Oriental va ser la ramadera, especialment de bestiar vaquí productor de llet per al consum barceloní (PLANAS, 2004b). De fet, aquesta producció ja tenia una certa tradició a la comarca: segons explicava l'*Estudio Agrícola del Vallès* (1874), "cuando en circunstancias normales atraviesa el ferrocarril el llano de esta comarca, afluyen á sus estaciones, á la llegada del primer tren que va á Barcelona, infinidad de hombres, mujeres y niños con latas de leche que son conducidas á la capital del Principado, donde se paga á buen precio" (GARRABOU i PLANAS, 1998: 197). Però durant el primer terç del segle XX el ràpid creixement demogràfic de Barcelona i l'augment dels nivells de vida van fer créixer la demanda de llet en fresc, i la proximitat i les bones comunicacions amb la gran metròpolis (amb el desenvolupament del transport per carretera), juntament amb les condicions agrònòmiques de la comarca, van estimular

aquesta especialització ramadera. En els anys vint el Vallès Oriental concentrava més del 10 % del bestiar vaquí lleter de Catalunya, només darrera del Baix Llobregat i de la comarca d'Osona (PUJOL, 1988: 208).

Els protagonistes d'aquesta especialització ramadera foren els petits productors: dels 365 pagesos que hi havia a Mollet cap al 1930,⁸ gairebé una cinquena part (66) eren vaquers, amb unes 400 vaques en total, de manera que la majoria tenien unes 4 o 5 vaques, atès que el màxim de caps de bestiar registrat era de 15 vaques (SUÀREZ, 2000: 39). El mateix Feliu Tura tenia 11 vaques, i també en aquest camp va desenvolupar l'activisme associatiu: va fundar el Gremi de Vaquers de Mollet i comarca, impulsà la Federació de Vaquers del Vallès i posteriorment es convertí en president del consell directiu de la Unió de Vaquers Rurals (PI, 1990: 52).

Durant la Guerra Civil, les empreses de Barcelona que tractaven la llet que venia de les zones productores properes van ser col·lectivitzades i van quedar fusionades en la Indústria Làctia Socialitzada. La seva unificació també va comportar la reorganització dels serveis de recollida i transport de la llet, i es van crear diferents centres de refredament, un d'aquests Mollet del Vallès. Va començar a funcionar el 8 de juny de 1937 i refredava 9.381 litres de llet diaris, procedents de 207 productors que, en conjunt, posseïen 2.364 vaques. A més de Mollet i Gallecs, aquest centre rebia llet de Parets del Vallès, Lliçà d'Amunt, Lliçà de Vall, Palau-solità, Santa Perpètua de Mogoda, Montcada i Reixac, la Llagosta,

Figura 4. Visita del cònsol de Mèxic a la Central Lletera de Mollet del Vallès, el 13 d'agost de 1937 Foto: Pérez de Rozas. Arxiu fotogràfic de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, CG 1937-386

Caldes de Montbui i Sentmenat (VIADER, 2006: 89-90).

Segons una estadística agrícola de 1930, a Mollet del Vallès els productes que ocupaven una major extensió de terra cultivada eren el blat (38 %),

⁸ La població total de Mollet l'any 1930 era de 5.527 habitants, dels quals un miler eren treballadors industrials, el que es podia considerar "una proporció netament industrial" (VILA, 1984 [1930]: 265).

les mongetes (18,7 %), els avellaners (13,6 %), els presseguers (9,3 %) i les patates (6,3 %), mentre que la vinya ja només ocupava el 4,2 % (SUÀREZ, 2000: 34). La viticultura havia reculat fins a tenir una presència merament testimonial. Tot i així, encara va donar lloc a algunes iniciatives empresarials en el sector del cava, que en els anys vint i trenta va tenir una expansió important, amb la proliferació d'empreses que miraven d'imitar l'èxit de can Codorniu també fora del nucli originari de Sant Sadurní d'Anoia, i Mollet no va ser-ne una excepció (VALLS-JUNYENT, 2007).

L'elaboració de cava (o de xampany, com se'n deia aleshores) era una via per incrementar el valor afegit del vi —que com hem vist aleshores estava molt afectat per les crisis de malvendada—, tot millorant la qualitat del producte i la seva comercialització (embotellat, potenciant la vinculació del producte a un determinat territori, amb una imatge de marca reforçada amb publicitat, etc.). És un exemple emblemàtic dels primers passos del que n'hem dit el “cicle del vi de qualitat”, que s'inicià de forma minoritària al començament del segle XX, i que no s'acabà d'imposar fins als anys setanta i vuitanta, d'acord amb els canvis que aleshores s'estaven produint en l'esfera de la demanda (COLOMÉ, PLANAS i VALLS-JUNYENT, 2015).

A Mollet del Vallès aquest procés es concretà amb la creació de les caves Vilarrosal i després amb les caves Gomà. Can Vila-rosal era el nom de la finca dels Sobregrau de Parets, on quatre generacions de la família Sans havien fet de masovers, des del 1815 fins al 1909. Joan Sans Mainou, al qual hem trobat com a president de l'Ateneu de Mollet i de la delegació local de la Unió de Vinyaters, l'any 1902 havia

obert a Mollet un negoci de cereals, farina i vins. De tarannà emprenedor, l'any 1930 va enviar el fill a França a aprendre l'elaboració del xampany, amb la intenció de reorientar el negoci familiar. L'any 1935, quan el fill ja havia tornat amb els coneixements per engegar la nova empresa, la família va traspassar la botiga, va construir les caves al soterrani d'unes cases que havia comprat al costat i va començar a produir a petita escala. L'empresa tenia sis treballadors fixos, a més de personal eventual, i produïa el xampany Vilarrosal (6 ptes./ampolla) i el xampany Rosalet (8 ptes./ampolla). Però no va poder superar els estralls de la Guerra Civil: l'any 1936 el pare, malalt, va morir, i el 1937 l'empresa va ser col·lectivitzada per la CNT-FAI; el fill, Josep Sans Rossell (1895-1937), que durant la Segona República s'havia significat políticament com a president de la Lliga a Mollet i regidor de l'Ajuntament, va ser detingut, internat en una txeca i assassinat l'any 1937 (MACIÀ, 2007).

Les caves Vilarrosal van ser aprofitades per un negociant barceloní, Ramon Gomà Padullés, que havia in-

51

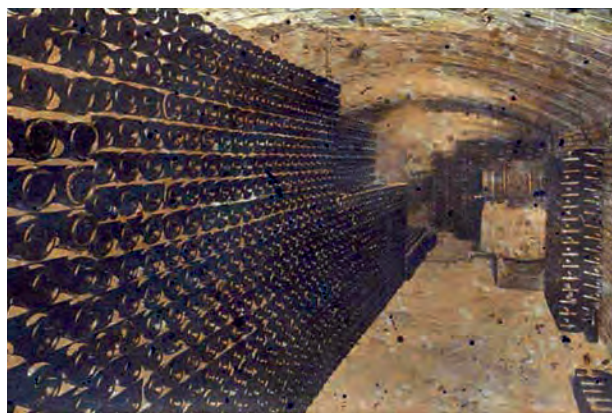

Figura 5. Rimes d'ampolles dins de les caves Vilarrosal. Fotografia cedida per P. Lluís Pedragosa

tentat començar un negoci de xampany a Sant Sadurní i no se n'havia sortit. En tenir coneixement de l'existència de les caves Vilarrosal, que després de la guerra no es van tornar a obrir, va arrendar-les a la vídua de Joan Sans. Però com que el negoci començava a agafar una certa volada, el 1945 va construir unes noves caves a l'actual Can Gomà (tot i que a diferència dels Sans, els Gomà mai no van viure a Mollet). Les caves Gomà utilitzaven raïm de Mollet, Martorelles i Sant Fost, però com que no n'hi havia prou, també en compraven al Penedès. L'empresa va tenir una expansió important, amb vendes no sols al mercat català, sinó també al País Basc, Galícia i altres indrets d'Espanya (ARIMON, 2007). Segons Francesc Valls, en els anys 1950 i 1960 invertia una quantitat considerable en publicitat, i no només en anuncis en revistes (com

Figura 6. Etiqueta del xampany Vilarrosal. Cedida per P. Lluís Pedragosa

ara la revista *Semana de Madrid*), sinó també a la televisió: l'any 1964 les despeses per publicitat televisiva de les caves Gomà van sumar 160.000 ptes., només per darrere de Codorniu (640.000 ptes.) Delapierre (610.000 ptes.), Freixenet (400.000 ptes.) i Castellblanch (168.000 ptes.) (VALLS-JUNYENT, 2007:123). Poc temps després, però, l'empresa acabaria tancant carregada de deutes i l'any 1973 l'Ajuntament va comprar-ne l'edifici.

52

Figura 7. Interior de les caves Gomà. Fons: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

Figura 8. Anunci del xampany Gomà publicat a la revista *Semana de Madrid* el 7 de juny de 1952. Font: F. Valls

Referències

- ALIGUER, J. *Mollet en deute*. Martorelles: Impremta Francesc, 1992.
- ARIMON, G. "Les caves Gomà de Mollet del Vallès". *Notes*, 2007, vol. 22, p. 177-192.
- BALAGUER, V. *Guía de Barcelona a Granollers por ferrocarril*. Barcelona: Jaime Jepús, 1857.
- BALCELLS, A. *El problema agrari a Catalunya, 1890-1936. La qüestió rabassaire (1890-1936)*. Barcelona: La Llar del Llibre, 1968.
- CADEVALL, J. "Flora del Vallès". A: *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, vol. II. Barcelona: A. López Robert, Impresor, 1892-1900, p. 1-138 (memòria premiada en el Certamen de Granollers de 1886).
- COLOMÉ, J., PLANAS, J. i VALLS-JUNYENT, F. "Introducció: els tres cicles de l'economia vitivinícola catalana (segles XVII-XX)". A: J. Colomé, J. Planas i F. Valls-Junyent (eds.), *Vinyes, vins i cooperativisme vitivinícola a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015, p. 5-49.
- CUSSÓ, X. i GARRABOU, R. "Alimentació i nutrició al Vallès Oriental en les darreres dècades del segle XIX", *Lauro. Revista del Museu de Granollers*, 2002, n. 21, p. 26-34.
- GARRABOU, R. i PLANAS, J. (a cura de). *Estudio Agrícola del Vallès (1874)*. Granollers: Museu de Granollers, 1998.
- IGLÉSIES, J. *La crisi agrària de 1879 a 1900. La fil·loxera a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1968.
- MACIÀ, M. C. "Les caves Vilarrosal de Mollet del Vallès". *Notes*, 2007, vol. 22, p. 161-176.
- MADOZ, P. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Madrid, 1845 (reeditat en facsimil per Curial, Barcelona, 1985, 2 vols. amb els articles de caràcter català).
- MASPONS, J. "Agricultura". A: Francesc Carre-ras i Candi (dir.), *Geografia General de Catalunya*. Barcelona: A. Martín, 1908-1918, vol. I, p. 465-665.
- MASPONS, J. "Agricultors catalans. Fèlix Ferran i Coll". *Calendari del Pagès per a 1929*, p. 54-57.
- PÉREZ, F. (a cura de). *Obres completes de Vicenç Plantada*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans – Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona, 1997 i 1998, 2 vols.
- PI, C. "Un rabassaire a l'alcaldia: Feliu Tura". *Notes*, 1990, vol. 4, p. 51-69.
- PLANAS, J. *Propietaris organitzats. Estudi de la Cambra Agrícola del Vallès (1901-1935)*. Granollers: Ajuntament de Granollers, 1991.
- PLANAS, J. "De poble agrícola a ciutat industrial: els inicis de la industrialització a Mollet del Vallès". *Notes*, 2004a, vol. 19, p. 145-161.
- PLANAS, J. "L'agricultura al Vallès Oriental: canvis en l'estructura productiva entre 1860 i 1930". *Lauro. Revista del Museu de Granollers*, 2004b, n. 25, p. 17-34.
- PLANAS, J. "Expansió i crisi de la vinya al Vallès (1860-1940)". *Ponències. Revista del Centre d'Es-*

- tudis de Granollers, n. 19 (2015), p. 109-150.
- POMÉS, J. *Les "Mataro's Potatoes" i el cooperativisme agrari al Maresme (1903-1939)*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1991.
- POMÉS, J. *La Unió de Rabassaires*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- PUJOL, J. "Les crisis de malvenda del sector vitivinícola català entre 1892 i 1935". *Recerques*, n. 15 (1984), p. 57-78.
- PUJOL, J. *Les transformacions del sector agrari català entre la crisi finisecular i la Guerra Civil*. Tesi doctoral inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, 1988.
- ROCA FABREGAT, P. "L'expansió vitícola dels segles XVIII i XIX com una etapa en l'evolució del paisatge i del poblament rural del Vallès Occidental". A: J. Colomé, J. Planas i F. Valls-Junyent (eds.), *Vinyes, vins i cooperativisme vitivinícola a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015, p. 209-244.
- SUÀREZ, M. A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans i Ajuntament de Mollet del Vallès, 2000.
- VALLS-JUNYENT, F. "La indústria del cava. De la substitució d'importacions a la conquesta del mercat internacional". *Notes*, 2007, vol. 22, p. 105-142.
- VIADER, J. "La Central Lletera de Mollet". *Notes*, 2006, vol. 21, p. 89-105.
- VILA, P. "Un assaig de geografia comarcal: el Vallès". A: *La divisió territorial de Catalunya*, Barcelona: Curial, 1984 [1930], p. 199-288.

Dades arqueològiques sobre la Sagrera de Sant Vicenç i el nucli medieval de la *villa de Moletó* (s. XI-XIII): la intervenció al carrer de Gaietà Ventalló, 15-23 de Mollet del Vallès

Jordi Roig Buxó*

1. L'arqueologia al nucli històric de Mollet

Les excavacions arqueològiques a la població de Mollet podem dir que han estat força escasses i puntuals al llarg del temps, i que fins avui en dia encara no han tingut una trajectòria gaire prolífica ni normalitzada. En aquest sentit, cal tenir en compte que l'arqueologia al nucli històric de Mollet, i també al seu terme municipal, no fa acte de presència fins l'any 2006 en què es fa la primera excavació arqueològica regulada i oficial en el solar de la plaça de Prat de la Riba, 14 (MATAS-ROIG, 2007). Vuit anys després, el nombre d'excavacions fetes al centre històric tan sols suma dos casos més, un dels quals és el que aquí es presenta.

Aquesta incipient activitat arqueològica a Mollet, resulta del tot evident si es compara amb altres poblacions semblants i properes que disposen d'una llarga trajectòria d'excavacions i d'una àmplia dinàmica d'intervencions urbanes des de fa dècades. Tal vegada, l'exemple més representatiu,

i on aquesta activitat s'ha desenvolupat d'una forma més regulada i constant, el tenim en la veïna població de Santa Perpètua de Mogoda. En aquest cas, les excavacions arqueològiques en el seu centre històric es compten per desenes i es porten desenvolupant de forma normalitzada des de 1996 fins a l'actualitat, de manera que disposen d'un bon conjunt de dades i de materials del seu passat romà i medieval (ROIG-MOLINA, 2007). Un altre exemple el trobem en la localitat de Castellar del Vallès, on també des de 1997 s'hi han fet, i en aquest cas de manera més discontinua, diverses intervencions arqueològiques tant en sòl públic com privat amb importants resultats i aportacions (ROIG-COLL, 2010).

Ara com ara, i pel que fa al nucli medieval de Mollet, és possible manifestar que el coneixement arqueològic i, en conseqüència, també històric, tant dels seus orígens com dels seus precedents, resulta encara força limitat i del tot insuficient.

La primera excavació arqueològica al centre de Mollet es va desenvolupar entre gener i juny de 2006 en un espai de propietat privada, concretament el solar de la plaça de Prat de la Riba, 14. Aquesta pionera intervenció va estar motivada per la construcció d'habitatges per part de la propietat i es va aplicar en funció del recentment aprovat Pla d'Ordenació Urbanística de Mollet del Vallès per part de l'Ajuntament l'any 2005. Els resultats arqueològics i històrics d'aquesta excavació van ser força rellevants i sorprenents, d'una banda perquè es tractava de les primeres troballes que es feien al centre de la població, i, d'altra banda, per la quantitat i qualitat de les restes i dels materials arqueològics apareguts.

D'aquesta manera, va ser possible localitzar i documentar diverses estructures arqueològiques que abraçaven un ventall cronològic força ampli, des d'època altmedieval fins a l'època contemporània, amb quasi mil anys d'evolució històrica ininterrompuda. Així, i seguint un ordre cronològic, s'excavaren dues tombes altmedievales de la necròpolis de la sagrera de Sant Vicenç de Mollet, restes d'habitatges d'època baixmedieval (segles XIV-XV), estructures d'època moderna de les quals destacava l'edificació d'un gran casal amb galeria subterrània inclosa (segles XVI al XVIII), i finalment restes d'època contemporània corresponents a les distribucions i configuracions internes del casal (segle XIX-principis del XX). Els resultats d'aquesta excavació van ser publicats en un primer article de caire general

i també es troben recollits, juntament amb totes les dades arqueològiques, en la pertinent memòria d'excavació (MATAS-ROIG, 2007).

La segona intervenció al nucli històric de Mollet, aquesta ja de major envergadura i de major abast de superfície, és la que s'ha dut a terme entre els anys 2008 i 2012 de forma discontinua en el solar del carrer de Gaietà Ventalló, 15-23, a tocar de l'església de Sant Vicenç, i és la que aquí es presenta.

2. El Mollet medieval i l'església de Sant Vicenç: les referències documentals

Les referències escrites sobre l'església i el nucli medieval de Mollet són més aviat escasses pel que fa al segle XI, i pràcticament absents pel que fa al segle X. Aquestes es reduïxen a unes poques referències documentals, la majoria de les quals es troben recollides i integrades en el Cartulari de Sant Cugat del Vallès¹ (vegeu figura 1). Així, la primera menció escrita que tenim del topònim i del lloc de Mollet és de finals del segle X, concretament de l'any 993 amb la cita *in Moledo*². Uns anys després, l'indret apareix citat en relació a unes propietats que el monestir de Sant Cugat del Vallès tenia *in Moli-edo* l'any 1002³. En un document del 1007 torna a mencionar-se, i altra cop en el 1010, en aquest cas amb la denominació ad *Mollet*⁴. També sabem que aquest 'lloc de Mollet' ja disposava a inicis del segle XI d'un terme i d'uns límits territorials definits, gràcies a la cita documental de l'any 1006 *in termine de Moledo*⁵. L'existència d'aquest terme

¹ A partir d'ara CSCV (RIUS, 1945-47).

² CSCV, doc. 294.

³ CSCV, doc. 382.

⁴ CSCV, doc. 412 i doc. 430.

⁵ CSCV, doc. 404.

RELACIÓ DE LES PRINCIPALS CITES DOCUMENTALS D'ÈPOCA ALT MEDIEVAL REFERIDES AL LLOC, TERME I VILA DE MOLLET I A L'ESGLÉSIA I PARRÒQUIA DE SANT VICENÇ DE MOLLET (final s. X - final s. XII)

ANY	CITA	REGEST	REFERÈNCIA	BIBLIOGRAFIA
993	<i>in Moledo</i>		CSCV, d. 294	RIUS, 1945
1002	<i>in Moliedo</i>		CSCV, d. 382	RIUS, 1945
1006	<i>in termino de Moledo</i>		CSCV, d. 404	RIUS, 1945
1007	<i>in Moliedo</i>		CSCV, d. 412	RIUS, 1945
1010	<i>ad Molleto</i>		CSCV, d. 430	RIUS, 1945
1044	<i>infra termines de Moled</i>		CSCV, d. 572	RIUS, 1945
1044	<i>in ecclesiam sanctii Vincenti ... In loco vocitata Moledo</i>		CSCV, d. 572	RIUS, 1945
1066	<i>in parrochia sanctii vicenti de Muled</i>		CSCV, d. 649	RIUS, 1945
1089	<i>in parrochiis... Sancti Ulcentii de Moleta</i>		DP, d. 67	ALTURO, 1985
1098	<i>in villa de Mogoda et de Moleta</i>		CSCV, d. 774	RIUS, 1945
1121	<i>in parrochia sanctii Vincencii de Moled</i>		CSCV, d. 857	
1136		Guisla de Santiga tenia diverses cases (<i>domos</i>) a la sagrera de Mollet, on hi havia la farga i hi vivia el ferrer de la localitat Gerau Martí	ACB, LAIV, 195, 447)	MAS, 1915, p. 30. GALTÉS, 1987, p.16
1144		presència d'almenys onze edificacions a la sagrera		GALTÉS, 1987, p.16
1147	<i>in parrochia sanctii Vincencii de Molleto</i>		CSCV, d. 971	RIUS, 1945
1169	<i>Miro de Molleto...Mir de Molleto...Bernardi de Molleto</i>		CSCV, d. 1071	RIUS, 1945
1199	<i>Alberici de Moledo...Petri de Moleta</i>		CSCV, d. 1230	RIUS, 1945
1209	<i>Guillelmus de Moleta</i>		CSCV, d. 1272	RIUS, 1945

57

Figura 1. Relació de les principals referències textuais conegudes d'època altmedieval referides al lloc, terme i vila de Mollet, i a l'església i parròquia de Sant Vicenç (final segle X - inici segle XIII) Elaboració: J. Roig, 2014

se'ns torna a recordar l'any 1044 amb la referència *infra termines de Moled*⁶.

D'aquest mateix any 1044 és la primera referència coneguda a l'església de Sant Vicenç, la qual ens informa de la seva localització en el lloc anomenat Mollet en el Vallès i dins el Comtat de Barcelona (*Ecclesiam Sanctii Vincenti, in Comitatum Barchinonen, in Vallense, in loco vocitata Moledo*⁷). Cal suposar que aquesta església hauria estat edificada uns anys abans d'aquesta data de 1044, moment en què ja està en ple funcionament. Ignorem si aquesta s'hauria construït sobre un edifici o esglésiola preexistent, que

d'altra banda no recullen les fonts, o bé si s'hauria fet de nova planta en un moment indeterminat de la primera meitat del segle XI, durant el període romànic. Opció que, ara com ara, sembla la més plausible, tenint en compte que cap de les mencions conegudes de finals del segle X i primer terç del segle XI esmenten cap església.

Sigui com sigui, l'any 1066, vint-i-dos anys després de la seva primera aparició en els textos, l'església de Sant Vicenç de Mollet ja té la categoria de parròquia (*in parrochia sanctii Vicenti de Muled*⁸). Categoria i denominació que

⁶ CSCV, doc. 572.

⁷ CSCV, doc. 572.

⁸ CSCV, doc. 649.

a partir d'aquest moment quedaran fixades a la documentació escrita, perdurant fins a l'actualitat. En aquest sentit, són nombroses les referències a la parròquia durant el darrer terç del segle XI i al llarg del segle XII, com per exemple la de l'any 1089 in parrochiis... Sancti Vincentii de Molet⁹. L'any 1121 tenim in parrochia sanctii Vincencii de Moled¹⁰ i el 1147 in parrochia sanctii Vincencii de Molleto¹¹.

Tanmateix, no serà fins a finals del segle XI en què tenim, per primer cop, la constància escrita de l'existència d'un nucli de població a l'indret. Es tracta concretament de la primera cita documental a la vila de Mollet de l'any 1098, que textualment diu in villa de Mogoda et de Molet¹². Amb tot, no sabem com era ni com s'estructurava aquest nucli originari de població medieval, però hem de suposar que es tractaria d'una agrupació de cases i construccions diverses a l'entorn de l'església romànica de Sant Vicenç i dins del seu espai de sagrera eclesiàstica. Si més no, així ens ho descriuen els documents immediatament posteriors del segle XII, molt més abundants i explícits. Aquests ja ens parlen l'any 1136 d'un nucli agrupat i consolidat amb cases i edificacions, així com tallers i obradors que, juntament amb el cementiri, compartien l'espai físic de la sagrera que rodejava l'edifici de l'església. En aquest document de 1136 s'esmenta que Guisla de Santiga tenia diverses cases (domos)

a la sagrera de Mollet, on hi havia la farga, i sembla que hi vivia el ferrer de la localitat Gerau Martí¹³. Fins i tot, un document de l'any 1144 ja hi testimonia la presència d'almenys onze edificacions¹⁴.

En aquest sentit, és del tot significativa l'existència de diversos personatges que apareixen citats en la documentació escrita del segle XII amb la denominació del lloc de Mollet incorporada, confirmant, d'aquesta manera, la seva relació i adscripció a l'indret i la plena consolidació de la població i els seus habitants. Coneixem, per exemple, un Miro de Molleto, un tal Mir de Molleto i un Bernardi de Molleto l'any 1169¹⁵, també un tal Alberici de Molet¹⁶ i un Petri de Molet¹⁷ l'any 1199¹⁶, i un Guillelmus de Molet¹⁷ el 1209¹⁷.

Per altra banda, cal tenir en consideració que part d'aquests habitatges, construccions i magatzems que tenim esmentats en els textos dels segles XII i XIII són els que hem localitzat a nivell de restes arqueològiques a l'excavació del solar del carrer de Gaietà Ventalló, 15-23, just al costat de l'església de Sant Vicenç.

3. La intervenció arqueològica al carrers de Gaietà Ventalló, 15-23: les fases històriques

El solar del carrer de Gaietà Ventalló, 15-23 està situat en el nucli històric de Mollet, dins l'espai delimitat com de protecció arqueològica per part de l'Ajuntament en el Pla de Protecció del

⁹ Diplomatar de Polinya del Vallès (ALTURO, 1985, doc. 67).

¹⁰ CSCV, doc. 857.

¹¹ CSCV, doc. 971.

¹² CSCV, doc. 774.

¹³ Arxiu de la Catedral de Barcelona, ACB, LAIV, 195, 447 (MAS, 1915, p.30) (GALTÉS, 1987, p.16).

¹⁴ Arxiu Capítular de Barcelona, Liber Antiquitatum, vol. IV, fol. 198 (GALTÉS, 1987, p.16).¹⁵ CSCV, doc. 1071.

¹⁶ CSCV, doc. 1230.

¹⁷ CSCV, doc. 1272.

Figura 2. Vista exterior del solar des del c/Gaietà Ventalló, abans de l'inici de les excavacions, amb el campanar i l'església de Sant Vicenç de Mollet al fons Foto: J. Roig-Arrago, 2008

Figura 3. Vistes del solar del c/Gaietà Ventalló, 15-23 just a l'inici dels treballs arqueològics de prospecció i retirada de terres superficials. S'observa la proximitat amb l'edifici de l'església, així com el desnivell existent respecte al c/Sant Oleguer Foto: J. Roig-Arrago, 2008

Patrimoni de Mollet. Concretament es troba emplaçat a escassos vint metres de distància de l'església parroquial de Sant Vicenç, que té uns orígens almenys ja a l'època romànica en ple segle XI (vegeu figura 2). Aquest edifici original sembla ser que va ser destruït o desmuntat molt posteriorment i actualment només conserva part del campanar d'època medieval. El solar presenta una superfície d'entorn els 780 m² i es trobava lliure d'edificacions en el moment d'iniciar les excavacions, amb una capa superficial de terra i runa producte de l'enderroc de les cases. Un cop retirada aquesta runa amb màquina excavadora de pala

Figura 4. Vista dels treballs de prospecció arqueològica i retirada de terres superficials de l'any 2008 en el solar del c/Gaietà Ventalló, 15-23 Foto: J. Roig-Arrago, 2008

plana es va procedir a fer el seguiment arqueològic pròpiament dit, que va constatar de forma positiva la presència de restes arqueològiques en la totalitat del solar (vegeu figures 3 i 4).

D'aquesta manera, entre els anys 2008 i 2012, s'hi han desenvolupat

diferents intervencions arqueològiques successives en diferents fases espaiades en el temps, des del control arqueològic preventiu fins a la finalització de l'excavació de tota la superfície. Les intervencions arqueològiques han estat motivades perquè la propietat, la

60

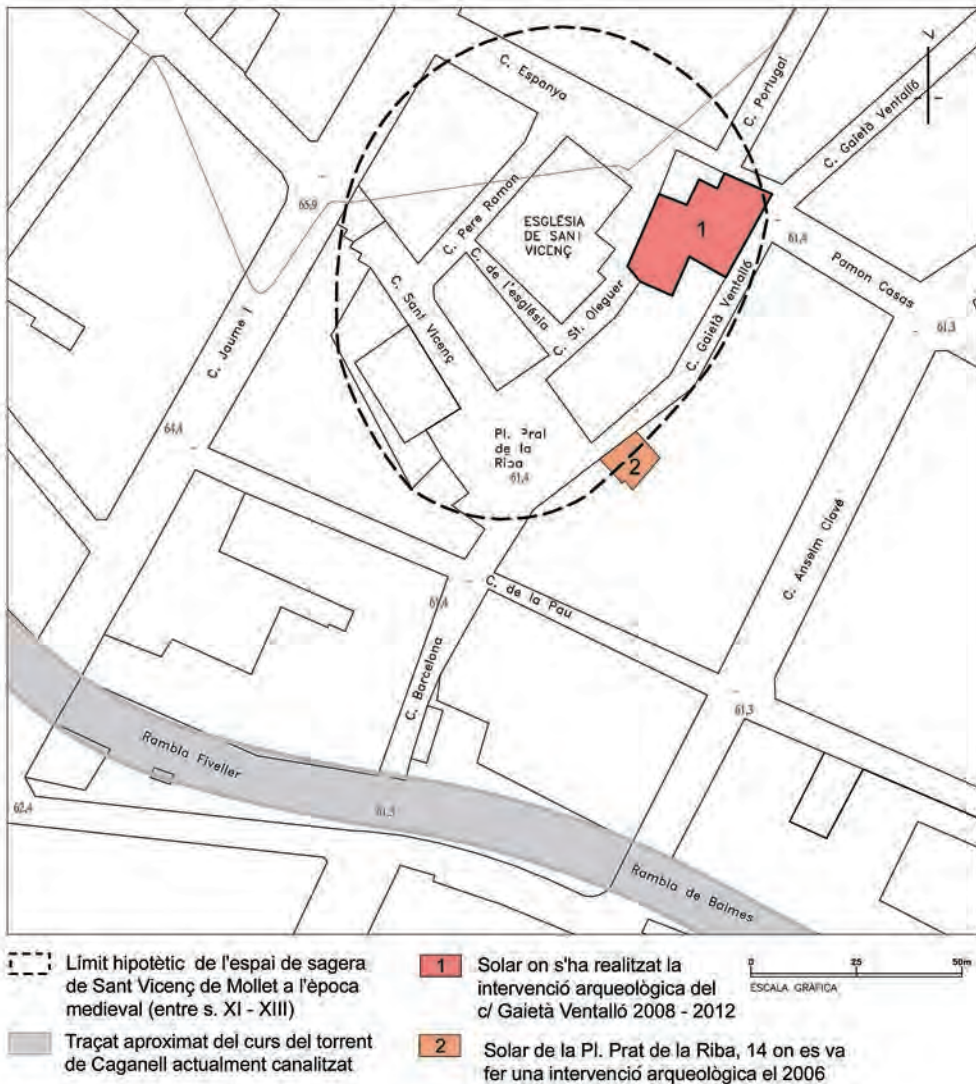

Figura 5. Situació del solar intervingut entre 2008-2012 del c/ Gaietà Ventalló, 15-23 i situació del solar excavat el 2006 de la pl. Prat de la Riba, 14, amb indicació del perímetre hipotètic de l'espai de sagrera medieval de l'església de Sant Vicenç (s. XI-XIII) sobre el parcel·lari actual, nucli originari de la vila de Mollet Elaboració: J. Roig-Arrago, 2014

Tesoreria General de la Seguridad Social a Barcelona, feia obres constructives, alhora que també ha actuat com a promotora de les excavacions. Aquestes les han dut a terme l'equip d'arqueòlegs d'Arrago SL amb la direcció tècnica i científica de l'arqueòleg Jordi Roig, amb els pertinents permisos i autorització de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya (ROIG, 2010).

Aquesta és la segona intervenció arqueològica que es fa al cor del nucli medieval de Mollet des de la pionera excavació de 2006, i és la primera que es fa a tocar de l'edifici de l'església (vegeu figura 5). Ha estat amb aquesta actuació que s'ha constatat l'important potencial arqueològic i la gran riquesa de restes que ofereix

el subsòl d'aquest indret que rodeja l'església, així com també els espais dels carrers circumdants i les finques adjacents¹⁸ (vegeu figura 5). Les restes arqueològiques s'han trobat localitzades i concentrades en tres punts diferents del solar a causa del diferent grau d'afectació causat pels rebaixos de terres fets al llarg del segle XX. Aquests han arribat a fer desaparèixer totalment les restes de tota la part central, deixant el terreny natural aflorant en superfície (vegeu figures 3 i 4). Per una banda, tenim les restes de tota la franja del costat sud del solar, just a tocar del carrer Gaietà Ventalló, que és la zona menys afectada pels rebaixos (vegeu figura 6). Per altra banda, tenim una petita franja en el cantó sud-est del solar, el racó gene-

Figura 6. Vista de la meitat sud-oest del solar amb les restes arqueològiques localitzades durant la primera fase d'actuació. En primer terme es poden veure les sitges 2, 3, 4 i 5, així com l'enterrament 1 d'època medieval, força arrasat pels rebaixos del solar. Al fons, el retall i els murs d'un casal d'època moderna Foto: J. Roig-Arrago, 2008

¹⁸ Vegeu Memòria final de la intervenció arqueològica al c/ Gaietà Ventalló, 15-23 (ROIG, 2010).

rat pel bloc de pisos adjacent i la casa del número 13 del carrer de Gaietà Ventalló. En aquest reduït espai s'han localitzat les restes d'un total de tres enterraments medievals en un estat de conservació molt parcial. Finalment, tenim la franja del marge superior, d'escassos dos metres d'amplada, que dóna al carrer de Sant Oleguer. Tot i tractar-se d'una estreta franja de terres, en aquest espai ha estat possible localitzar fins a un total de vuit grans sitges medieval i alguns retalls. Aquestes restes van haver de ser excavades frontalment, ja que havien estat parcialment seccionades a mitjan segle XX i tapades per un mur pantalla de formigó. Amb tot, es va posar en evidència que les restes arqueològiques s'estenien cap al carrer de Sant Oleguer i que es trobaven en un estat de conservació excel·lent, localitzant-se a escassos 30 cm per sota de l'actual paviment del carrer (vegeu figura 7).

62

La present intervenció ha consistit, doncs, en l'excavació de les diferents restes i estructures arqueològiques localitzades i atribuïbles a diferents períodes històrics. En la seva majoria, es tracta d'un tipus de restes conegudes com a estructures negatives excavades en el subsòl tipus retall, ja siguin sitges d'emmagatzematge o tombes i fosses d'enterrament amb restes humanes. Aquestes estructures consisteixen en retalls efectuats en el terreny natural de tipologies diverses, generalment de plantes circulars i dimensions variables, amb uns diàmetres d'entre un i dos metres i unes fondàries d'entre 50 cm i 2 m, com a màxim. Aquestes estructures servien també per a usos diversificats de tipus domèstic, com per exemple l'emmagatzematge de productes, o bé com a àmbits i espais de treball i/o d'habitació. Per altra banda,

tenim restes constructives consistents en parts de murs i fonaments fets de còdols lligats amb argila i alguns fets amb pedra i morter de calç, que es poden datar a l'època baixmedieval i moderna, entre els segles XV i XVII (vegeu figures 8 i 9).

A partir del material arqueològic localitzat, especialment les restes de ceràmica, és possible determinar diversos períodes històrics d'ocupació del solar, amb cronologies diverses, que amb la memòria científica s'hauran de confirmar. D'aquesta manera, serà a partir de l'estudi total i final dels materials i la seva interrelació amb les estructures arqueològiques que podrem determinar amb precisió la seva atribució cronològica i determinar els tipus d'ocupacions que ha tingut l'indret. Amb tot, a partir de les dades proporcionades per la intervenció arqueològica podem avançar l'existència de com a mínim quatre fases històriques i evolutives de l'ocupació de l'indret (vegeu figura 10):

Fase 1. La necròpolis de l'església de Sant Vicenç de Mollet (segles XI-XII): aquesta fase correspon a la necròpolis o àrea de cementiri de l'església romànica de Sant Vicenç, amb presència d'un total de quatre tombes.

Fase 2. Els habitatges i magatzems de la sagrera i de la vila medieval de Mollet (segles XII-XIII): en un segon moment dins el període medieval es detecten diverses estructures corresponents als habitatges i magatzems de l'àrea de la sagrera i del nucli medieval de la vila de Mollet, amb presència d'un total de tretze sitges i alguns retalls, així com nombrosos i rellevant material arqueològic.

Fase 3. Època baixmedieval i moderna (segles XV al XVIII): corresponent a aquesta fase es localitzen de forma molt parcial les restes de murs i retalls diversos que formarien part de les edificacions i ca-

Figura 7. Vista d'un grup de sitges medievals del s. XII-XIII situades en el marge nord, i seccionades per rebaixos antics. Tenen un perfil esfèric allargat amb el fons arrodonit, amb alguna de grans dimensions. S'observa com una de les sitges en talla una altra de més antiga, també d'època medieval Foto: J. Roig-Arrago, 2012

63

Figura 8. Vista de la meitat sud-oest del solar amb les sitges d'època medieval a primer terme i un retall i diversos murs del casal d'època moderna (s. XVII-XVIII) al fons Foto: J. Roig-Arrago, 2008

Figura 9. Detalls dels murs del casal d'època moderna (s. XVII-XVIII) fets de pedra i morter, força arrasats per les construccions dels s. XIX i XX Foto: J. Roig-Arrago, 2008

64

sals que ocuparien aquest sector de la vila entre el segle XV i XVIII, un cop l'àrea de cementiri i l'espai de sitjar de la sagrera haurien deixat de funcionar. Aquestes restes presenten un estat de conservació força precari, ja que es troben molt arrasades i fragmentades a causa dels rebaixos posteriors, i van ser del tot enderrocades fins a nivell de fonamentació al llarg del segle XX.

Fase 4. Època contemporània (segles XIX i XX): durant aquesta fase es detecta la presència d'algunes canalitzacions, arquetes i fosses sèptiques corresponents als serveis dels darrers habitatges que ocupaven aquest solar entre el segle XIX i mitjans del XX, just abans del seu enderroc.

Per altra banda, cal apuntar l'abundant presència de material arqueològic d'època romana localitzat en els nivells medievals i baixmedievals, especialment entre les terres de reblliment de les sitges. Es tracta de materi-

al residual consistent en restes d'elements constructius de factura romana, ceràmica comuna de cuina, fragments d'àmfora i una possible moneda pendent de restauració. Tots aquests elements ens indicarien l'existència propera d'un establiment d'època romana imperial, que probablement caldria situar als voltants de l'església, a la part més alta i planera del turó. Sembla ser, doncs, que aquest assentament romà podria constituir el precedent del nucli medieval posterior, representat per l'església romànica de Sant Vicenç i la villa de Moleto citada a la documentació a finals del segle XI.

3.1. La necròpolis de l'església de Sant Vicenç de Mollet (segles XI-XII)

La necròpolis o zona de cementiri associada a l'església parroquial de Mollet sabem que es trobava rodejant l'edifici romànic, aproximadament en un espai teòric circumdant de tren-

ta passes, de manera que el solar on s'ha fet la intervenció es trobaria dins d'aquesta àrea de sagrera, a uns escassos vint metres de l'actual edifici (vegeu figura 5). Amb tot, i a partir d'altres casos del Vallès que han estat excavats en major superfície, sabem que aquests cementiris eren força extensos i sovint superaven els límits teòrics de l'espai de la sagrera. Especialment si, com sembla en el cas de Mollet, la topografia del terreny on s'assenta l'església presenta algun tipus de condicionant geogràfic, com ara un marge abrupte o un desnivell considerable en un dels seus costats, el qual impediria el creixement normal i concèntric de la sagrera vers aquella direcció.

Amb la present intervenció en el solar del carrer de Gaietà Ventalló, 15-23, només ha estat possible localitzar quatre enterraments medievals, tots en un estat de conservació molt precari degut al potent rebaix que va patir el solar en un moment indeterminat del segle XX (vegeu figura 10). La part conservada de les fosses de les tombes oscil·lava, tan sols, entre els 10 i 20 cm de fondària. D'aquesta manera, la superficialitat en què s'han trobat tots els enterraments i la majoria de sitges, ens indicaria que el nivell d'ús del cementiri i els nivells de circulació d'època medieval haurien desaparegut totalment, i que haurien sofert un rebaix de terreny considerable, d'entre un i dos metres segons els punt del solar.

Una de les tombes (enterrament 1) es trobava localitzada a l'extrem sud del solar, tocant al mur de tanca del carrer de Gaietà Ventalló, en el punt més baix del terreny, on els efectes dels rebaixos no van ser tan potents i en van permetre la conservació, així com també de gran part de les sitges,

que singularment també es troben localitzades en aquesta zona (vegeu figura 6). Les tres tombes restants (enterraments 2 a 4) es troben localitzades al costat sud-oest del solar, en el racó generat entre un bloc de pisos i la casa núm. 13 del carrer de Gaietà Ventalló. Aquests tres enterraments estan força afectats i seccionats per les rases de fonamentació dels edificis recents i per altres retalls d'època contemporània (vegeu figura 10).

Tot plegat, ens indica que originàriament la necròpolis medieval hauria d'haver ocupat tota la superfície del solar, des del mateix carrer de Gaietà Ventalló fins a tocar l'edifici de l'església. Malauradament, però, els rebaixos i l'efecte de les construccions posteriors n'haurien fet desaparèixer totes les altres tombes, així com també les altres restes arqueològiques, especialment totes les emplaçades a la part central del solar. Cal tenir en compte, a més, que tot el solar presentava originalment un marcat pendent del terreny vers el sud, i que s'elevava considerablement cap al nord fins al nivell superior del carrer de Sant Oleguer, just on s'alça l'edifici de l'església. Així doncs, tots els indicis ens porten a considerar que la densitat d'enterraments en aquest solar seria molt major, especialment pel fet de trobar-se tant a prop de l'església romànica.

Podem concloure, doncs, que aquests quatre enterraments, juntament amb els suposadament destruïts, formarien part del gruix de la necròpolis medieval de l'església de Sant Vicenç de Mollet, la qual s'estendria per tot el costat de migdia dins l'espai de la sagrera eclesiàstica. A continuació fem una breu descripció individualitzada d'aquests quatre enterraments i de les restes esquelètiques conservades.

Figura 10. Planta general de les restes localitzades al c/ Gaietà Ventalló, 15-23 amb indicació de les tres fases arqueològiques identificades, des d'època medieval (s. XII-XIII) fins a època contemporània (s. XIX) Elaboració: J. Roig-Arrago, 2014

Enterrament 1: la fossa de la tomba és simple d'extrems arrodonits (UE12) i està retallada al terreny natural amb unes dimensions conservades d'1'65 m de llargada, 50 cm d'amplada màxima i entre 10 i 20 cm de profunditat conservada. Correspon a un individu adult o subadult, orientat amb el cap a l'oest i els peus a l'est, del qual només en restava el costellam i part de la zona escapular, així com les tíbies i peronés d'ambdues cames, havent desaparegut la resta de l'esquelet (vegeu figures 3 i 6).

Enterrament 2: es va localitzar part de la fossa simple de la tomba (UE84) amb una orientació 120° SO–300° NE i algunes restes parcials de l'individu, concretament diversos fragments *in situ* d'una tíbia i el peroné sense epifisar d'un individu infantil (UE83). La fossa conservava entre 5-10 cm de fondària i 25 cm de llargada, ja que es trobava seccionada pels retalls d'època contemporània (UE78 i 80).

Enterrament 3: es va localitzar part de la fossa simple de la tomba (UE87) i fragments *in situ* del fèmur, les costelles i diverses falanges de les mans d'un individu adult (UE86). La fossa conservava 15 cm de fondària i uns 25 cm de llargada amb una orientació 120° SO–300° NE. Es trobava emplaçada entre els enterraments 2 i 3. Igual que les altres, es trobava seccionada pels retalls i rases d'època contemporània.

Enterrament 4: es va localitzar part de la fossa simple (UE90) i fragments *in situ* del crani d'un individu adult (UE89). La fossa conservava tan sols 10 cm de fondària i 20 cm de llargada de la capçalera, ja que es trobava seccionada pel retall UE80. Presentava una orientació de 115° SO–295°NE.

3.2. Els habitatges i magatzems de la sagrera de Sant Vicenç i de la vila medieval de Mollet (segles XII-XIII): les sitges i el material arqueològic

Per altra banda, i corresponents també al període medieval, s'han excavat un total de tretze sitges d'emmagatzematge de cereal distribuïdes per tota la superfície del solar, de manera que es confirmava l'elevada presència d'edificacions d'habitatge i magatzem en aquest indret de la sagrera. Aquestes es troben localitzades formant dues agrupacions en dos sectors diferenciats del solar (vegeu figura 10). Un primer grup de cinc sitges el tenim a la part sud-est del solar, en el punt més baix del terreny, on sembla que els efectes dels rebaixos no haurien estat tan potents i n'haurien permès la conservació. Tot i així, ens han arribat escapçades en pràcticament llur meitat, de manera que mancava quasi un metre de l'estructura original (vegeu figures 6 i 11). Un segon grup de vuit sitges el trobem situat en el marge superior nord del solar, arran del carrer de Sant Oleguer, endinsant-se cap a sota el carrer. Aquestes apareixen alineades de forma artificial en una estreta franja de terres d'uns dos metres d'amplada que va ser generada a causa dels rebaixos fets a mitjan segle XX, que les van seccionar per la meitat. Amb tot, s'ha observat que aquestes sitges estaven en un molt bon estat de conservació, mantenint-se quasi en el seu nivell de boca original. D'aquesta manera, cal suposar que les restes que s'estenen sota l'actual carrer de Sant Oleguer es trobarien pràcticament intactes (vegeu figures 7, 10, 11 i 12).

En el seu conjunt, totes aquestes estructures estan excavades en el terreny natural i presenten una planta circular i un perfil bitroncocònic o

Figura 12. Vista de la meitat nord del solar del c/ Gaietà Ventalló, 15-23 en curs d'excavació amb les sitges medievals (s. XII-XIII) localitzades en el tall del marge, estenent-se cap a sota el c/ Sant Oleguer. Al fons, a escassos metres, es pot veure l'església de Sant Vicenç de Mollet amb el seu campanar romànic. Elaboració: J. Roig-Arrago, 2012

globular allargassat amb el fons lleugerament còncau i arrodonit, amb unes dimensions i fondàries que depenen de l'estat de conservació i el grau de seccionament (vegeu figura 11). En alguns casos, es troben escapçades en la seva part superior degut als rebaixos d'època moderna i presenten unes dimensions que oscil·len entre els 0,40 i 0,80 metres de profunditat conservada. En d'altres casos, però, es troben millor conservades, ja que ofereixen unes fondàries que oscil·len a l'entorn dels dos metres. Seria el cas de les localitzades al marge nord del solar.

La majoria d'aquestes sitges han proporcionat abundant material arqueològic en els seus estrats de rebliment i en els nivells de terres del

seu interior, bàsicament recipients ceràmics, alguns força sencers, objectes de ferro i de bronze, una moneda de Jaume I i restes faunístiques producte d'àpats i de deixalles culinàries. D'aquest conjunt destaca per damunt de la resta una singular i excepcional punta de llança de ferro (vegeu figures 13 i 14). També es van localitzar força restes de material constructiu llençades a dins de les sitges, essencialment teules fragmentades que correspondrien a les cobertes de les estances construïdes en aquest indret. En el seu conjunt, es tracta de materials de tipus domèstic que van ser llençats a l'interior de les sitges un cop aquestes havien deixat de funcionar com a contenidors d'emmagatzematge de cereal. Tots aquests

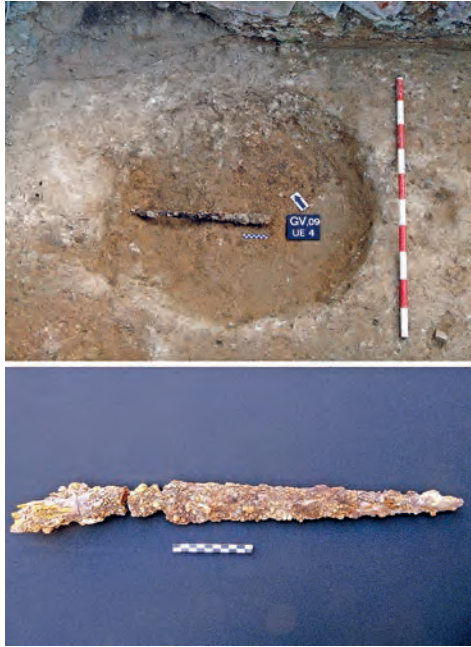

Figura 13. Vista de la sitja E2 d'època medieval (s. XII-XIII) durant el procés d'excavació. Es va localitzar una punta de llança de ferro llençada al fons. Aquesta conservava part del pal de fusta inserit en l'emmanegament i es trobava en un bon estat de conservació Foto: J. Roig-Arrago, 2008-2009

Figura 14. Punta de llança de ferro d'època medieval (s. XII-XIII) localitzada a la sitja E2, un cop restaurada. Presenta una fulla lanceolada de 40 cm de llargada i emmanegament tubular de secció circular que encara conserva el pal de fusta inserit Foto: J. Roig-Arrago, 2013

70

materials arqueològics corresponen i procedeixen dels habitatges i edificacions diverses que s'alçaven damunt les sitges i que formaven part del nucli medieval de la vila de Mollet i de l'espai de la sagrera de l'església de Sant Vicenç. Aquestes restes i materials ens permeten fer una primera aproximació cronològica d'aquest nucli de poblament medieval i fixar una datació per al moment d'ús i d'abandó de les sitges, entre els segles XII i XIII de forma successiva. A continuació procedim a fer la descripció individualitzada d'aquestes estructures i dels materials arqueològics recuperats.

Sitja 1: meitat inferior d'una sitja excavada al terreny natural d'argiles i situada a l'extrem est del solar. Es va

localitzar força escapçada i se'n conserva la part del fons. Presenta unes dimensions d'1,50 m de diàmetre màxim i una alçada d'uns 60 cm, i un perfil esfèric amb el fons lleugerament aplanat (UE3). Va proporcionar dos estrats de rebliment antròpic (UE2 i UE7) formats per terres de coloració fosca i de composició orgànica que presentaven abundant i interessant material arqueològic (vegeu figura 15). D'aquest material destaquen tres gerretes o setrills sencers de ceràmica amb vidriat verd exterior datables a la segona meitat del segle XIII (vegeu figures 16 i 17). Es tracta d'uns recipients d'entre 15 i 20 cm d'alçada de cos piriforme acostellat, peu ressaltat o de copa massís, i

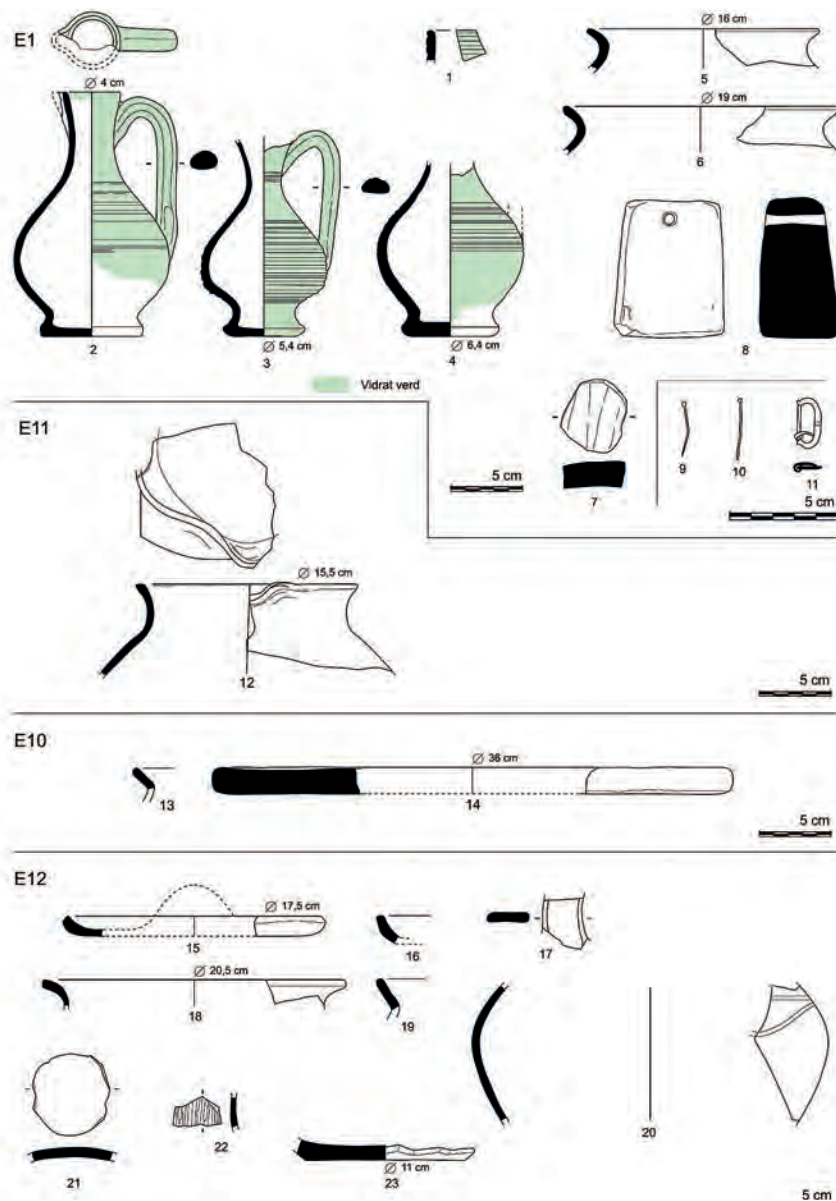

Figura 15. Materials del reblliment de les sitges medievals del s. XIII. SITJA E1: 1-3, setrills de ceràmica oxidant amb vidrat verd. 4, vora de poal vidrat verd. 5-6, vores d'olla de ceràmica oxidoreductora. 7, peça discoïdal retallada en un fragment de teula. 8, pondus d'època romana residual. 9-10, agulles de cap de bronze. 11, sivella de sabata o corretja de bronze. SITJA E11: 12, gerra de ceràmica oxidada i reduïda de pasta taronja i marró amb bec pinçat. SITJA E10: 13, vora d'olla de ceràmica oxidada i reduïda. 14, gran tapadora de ceràmica oxidada i reduïda. SITJA E12: 15-16, vores de tapadora plana d'olla amb la vora aixecada i nansa de pont central. 17, nansa de cinta de ceràmica ataronjada. 18-20, olles de cos esfèric i vora de perfil en essa de llavi arrodonit, una d'elles amb decoració incisa combinada de línia horitzontal i ondulada. 21, peça discoïdal retallada en un fragment de ceràmica. 22, fragment de ceràmica espatulada alt medieval residual. 23, fons aplanat d'olla Elaboració: J. Roig-Arrago, 2012

72

Figura 16. Vista de la sitja 1 d'època medieval durant el procés d'excavació amb el seu rebliment de terres i pedres. Es poden veure tres setrills de ceràmica vidrada verda (s. XIII) ja amortitzats llençats al fons de la sitja. Foto: J. Roig-Arrago, 2008

coll llarg amb boca estreta amb bec vessador i nansa lateral. Aquest tipus de peça és força comú i està ben representada en els conjunts ceràmics del segle XIII del Vallès, de manera que esdevé així la forma més característica d'aquests contextos amb nombrosos paral·lels en les diferents excavacions fetes al territori (ROIG-COLL-MOLINA, 1995b i 1997) (ROIG-ROIG, 2002) (ROIG, 2007) (MELO, 2007). Aquestes peces podrien correspondre a importacions dels tallers de l'àrea valenciana o bé a les primeres produccions vidrades

Figura 17. Tres setrills de ceràmica oxidada medieval amb vidrat verd exterior i cos acostellat, localitzats a la sitja E1, característic del s. XIII. Foto: J. Roig-Arrago, 2009

Figura 18. Sivella medieval de bronze de forma arquejada i secció plana amb l'agulla conservada (s. XIII) localitzada en el rebliment de la sitja E1. Foto: J. Roig-Arrago, 2013

del territori de Barcelona. Juntament amb aquestes peces, va aparèixer una petita sivella de cinturó de bronze de forma arquejada amb l'agulla conservada, característica d'aquest període (vegeu figura 18).

Sitja 2: part inferior d'una sitja excavada al terreny natural d'argiles

que es troba situada al cantó sud-est del solar, molt a prop de l'anterior sitja 1. Presenta una planta circular i el fons còncav (UE5), amb unes dimensions que oscil·len entre els 1,05 metres de diàmetre superior i els 80 cm de diàmetre inferior i tan sols 40 cm de fondària conservada. Estava reblerta per un sol estrat (UE4) format per terra argilosa de color marró i consistència flonja amb presència de material arqueològic divers i alguna pedreta. Al fons de l'estructura, i recolzada directament a terra, es va documentar la punta d'una extraordinària llança de ferro molt ben conservada (vegeu figura 13). Fins i tot en aquest cas encara es conserva la fusta del pal de la llança inserida en el mànec de ferro¹⁹. Es tracta d'una llança de fulla lanceolada de 40 cm de llargada i emmanegament tubular de secció circular que, ara com ara, constitueix una peça d'armament medieval realment singular, tant per la seva raresa, la seva tipologia i dimensions, com per la seva cronologia dins el segle XII-XIII (vegeu figura 14). Aquest tipus de peces militars d'època medieval són molt poc conegudes i en tenim escassos exemplars a Catalunya, i pràcticament cap procedent d'excavació arqueològica i de context estratigràfic. La resta de materials arqueològics localitzats en el rebliment de la sitja, essencialment fragments ceràmics atribuïbles a les característiques produccions oxidants i reduïdes vallesanes (ROIG-COLL-MOLINA, 1995b i 1997) (ROIG-ROIG, 2002), permeten situar cronològicament el seu abandó entre mitjans del segle XII i mitjans del segle XIII.

Sitja 3: estructura excavada en el

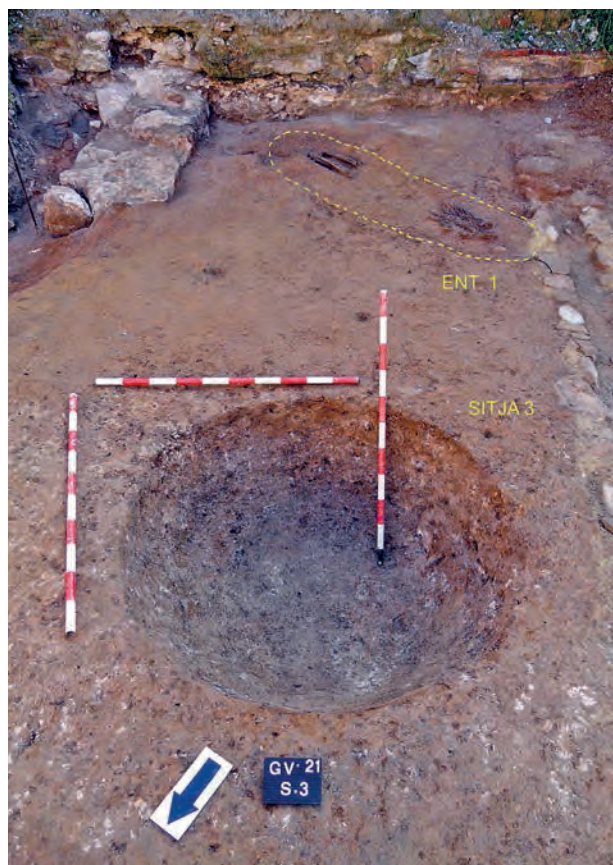

Figura 19. Sitja 3 de perfil esfèric i fons arrodonit i tomba en fossa d'època medieval. Foto: J. Roig-Arrago, 2008

substrat geològic amb un perfil troncocònic i el fons lleugerament còncav (UE14). Es tracta d'una sitja de dimensions mitjanes que està força escapçada i li manca la meitat superior en uns 60-80 cm fins a la boca. Les mides conservades són 1,60 m de diàmetre de boca i 80 cm de profunditat. Estava reblerta per un únic estrat amb escàs material arqueològic (vegeu figura 19).

Sitja 4: està excavada al substrat geològic amb un perfil troncocònic i el

¹⁹ Aquesta peça ha estat restaurada en el Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC) i disposa de la referència Reg. CRBMC 11331.

fons lleugerament còncau (UE16). Es tracta d'una sitja de dimensions petites amb 95 cm de boca i uns 40 cm de profunditat conservada. Estava reblerta per un únic estrat que ha proporcionat poc material arqueològic.

Sitja 5: presenta un perfil troncocònic i el fons lleugerament còncau (UE18) amb unes mides conservades d'1,20 m de diàmetre de boca i uns 55 cm de profunditat. Estava reblerta per un únic estrat amb poc material arqueològic, i en destaquen alguns fragments de ceràmica medieval.

Sitja 6: es tracta d'una sitja seccionada en un terç a la seva part a causa dels antics rebaixos. Està excavada al terreny natural d'argiles carbonatades i torturà, i situada al frontal del marge superior nord del solar, arran del carrer de Sant Oleguer. Presenta unes dimensions conservades d'1,30 m de diàmetre màxim i una alçada d'1,34 m. El perfil és esfèric amb el fons lleugerament aplanat. Va proporcionar un únic estrat de rebliment antròpic (UE56) format per terres de coloració fosca de tonalitats marró i vermelloses amb abundants pedres i material constructiu medieval, essencialment teules, i en menor nombre material constructiu romà (*tegulae*, imbrex i morter). Destaca també el material ceràmic medieval que permet situar l'amortització de la sitja a la segona meitat del segle XIII. D'aquest, en tenim part d'una llàntia de cassolleta i bec pinçat de ceràmica oxidada de pasta ataronjada i coberta vidriada interior amb vernís blanc estannífer. La resta de materials corresponen a les produccions oxidants i reduïdes vallesanes de ceràmica de cuina del segle XIII amb peces singulars com ara un gibrell de vora engruixida i diverses olles de cos esfèric i vora de perfil en essa amb decoracions inci-

ses de meandres i línies horitzontals paral·leles típiques d'aquest moment. També destaca una tapadora d'olla amb nansa de pont central i vora aixecada (vegeu figura 20). D'aquest tipus de materials ceràmics del segle XIII, gibrells de vora engruixida, olles en essa i tapadores, en tenim exemplars idèntics procedents de diversos jaciments medievals propers, com ara les sitges de la vila de Sabadell, Sant Iscle de la Salut, Sant Pau de Riu-sec i la domus de Canalies a Santa Perpètua (ROIG-COLL-MOLINA, 1995b i 1997) (ROIG-ROIG, 2002) (ROIG, 2003 i 2007) (ROIG-COLL, 2012) i (MELO, 2007), per citar només alguns dels paral·lels publicats.

Sitja 7: es tracta d'una sitja seccionada en dos terços a la seva part, que es troba excavada en el terreny natural de torturà i situada al frontal del marge superior nord del solar, a tocar del carrer de Sant Oleguer. Presenta una planta circular i el fons còncau, amb unes dimensions conservades que oscil·len entre l'1,04 m de diàmetre superior i els 82 cm de diàmetre inferior i l'1,12 m de fondària conservada. Estava reblerta per dos estrats (UE58 i UE77), el primer format per terra argilosa de color marró i consistència flonja amb presència de material arqueològic divers, i el segon format per terra més cendrosa amb gran quantitat de material arqueològic. Aquests es caracteritzen per les ceràmiques oxidades i reduïdes vallesanes del segle XIII, amb presència d'olles de cuina de formes esfèriques i perfils en essa, alguna d'elles decorada amb incisions fent cercles sinuosos, aspes i línies horitzontals, i també d'alguns fragments de tenalles d'emmagatzematge de fons pla i parets gruixudes (vegeu figura 20). Dins el conjunt ceràmic també s'han

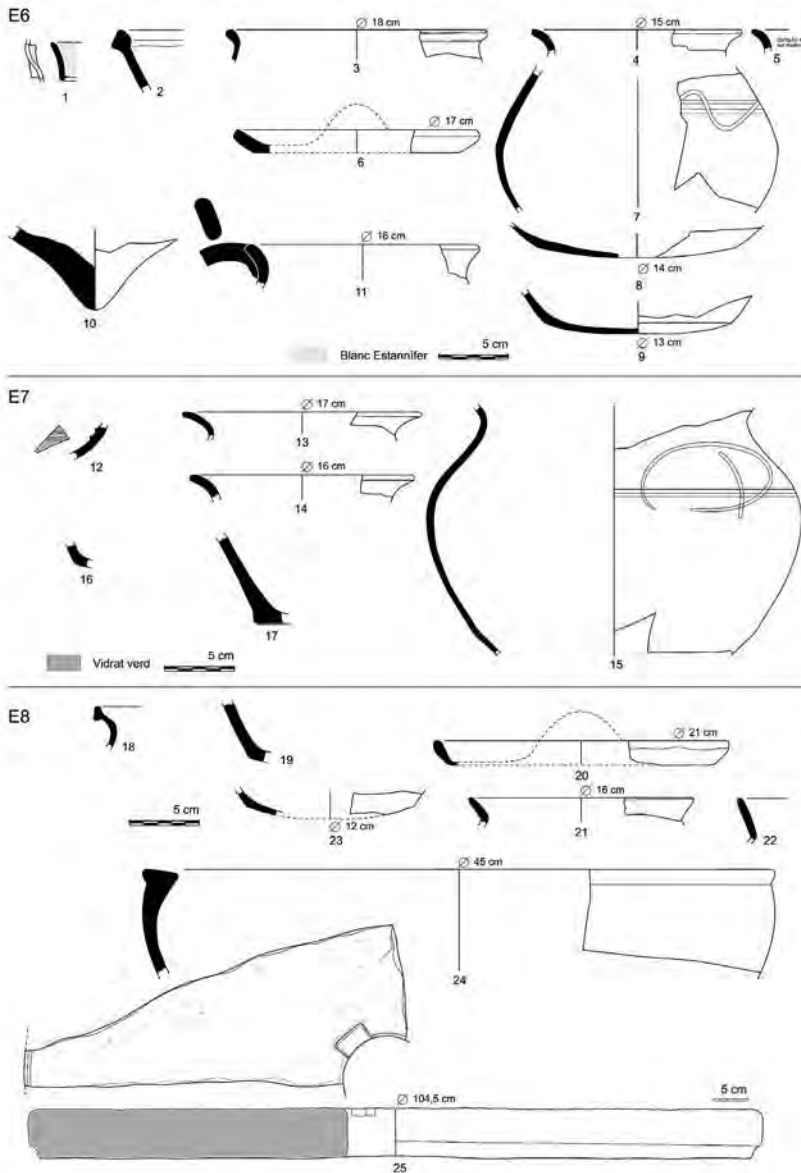

Figura 20. Materials del reblliment de les sitges medievals de finals del s. XIII. SITJA 6: 1, llàntia de pisa decorada en blanc estannifer. 2, cossi de ceràmica oxidant-reductora de llavi de secció quadrangular. 3, olla de ceràmica reduïda. 4-5, olles de ceràmica oxidant-reductora. 6, tapadora d'olla de ceràmica oxido-reductora. 7, cos d'olla de ceràmica oxidant-reductora amb decoració de línies incises i ondulada. 8-9, fons d'olla de ceràmica oxido-reductora. 10, fons d'àmfora bètica residual. 11, gerra de ceràmica reductora de l'antiguitat tardana residual. SITJA 7: 12, fragment informe de poal vidrat verd. 13-14, vores d'olla de ceràmica oxido-reductora. 15, cos d'olla oxido-reductora amb decoració de línies incises i cercle amb aspa inscrita. 16, fons d'olla de ceràmica oxidant. 17, fons de tenalla oxido-reductora grollera. SITJA 8: 18, vora d'olla de ceràmica reduïda de l'antiguitat tardana residual. 19, Fons de gerra de ceràmica oxidant. 20, tapadora d'olla de ceràmica oxidant-reductora. 21-22, vores d'olla de ceràmica oxidant-reductora. 23, fons de ceràmica reduïda. 24, cossi-gibrell de ceràmica oxido-reductora de vora aplanada amb visera exterior. 25, roda de pedra de molí hidràulic. Elaboració: J. Roig-Arrago, 2012

localitzat alguns fragments corresponents a les primeres produccions de ceràmica vidrada verda, que són totalment minoritaris dins de la mostra, però que esdevenen del tot significatius per la fixació cronològica. Destaca un fragment de coll de poal amb vidriat verd exterior de cos esfèric allargat amb costelles en relleu i amb l'arrencada de la vora recta. Es tracta d'una forma menys habitual en el repertori de ceràmiques vidriades d'aquest període del segle XIII, amb escassos paral·lels al territori. Coneixem un altre cas molt semblant i de la mateixa cronologia procedent d'una sitja de Sant Pau de Riu-sec (Sabadell) (ROIG-COLL, 2012). També en tenim un altre exemplar localitzat en una sitja medieval de Gavà, en aquest cas vidriat també per l'interior i més sencer (Forma 2 del Grup 2. ÁLVAREZ-ROIG, 2007). També comptem amb alguns exemplars del nivell de rebliment del fossat de la veïna domus fortificada de Canalies (Torreferrussa, Santa Perpètua de Mogoda) amb una cronologia de finals del segle XIII (MELO, 2007). Per altra banda, en aquesta sitja també tenim un fragment de setrill de cos piriforme amb solcs o costelles en relleu a la cara exterior, idèntic als localitzats a la sitja 1 i comentats anteriorment.

Sitja 8: es tracta d'una sitja seccionada també en un terç a la seva part i situada al marge superior del solar. Presenta una planta circular i el fons pla amb unes dimensions conservades que oscil·len entre 1,10 m de diàmetre superior i 72 cm de diàmetre inferior i 1,34 m de fondària conservada. Estava reblerta per un únic estrat (UE60) format per terra argilosa de color marró i consistència flonja amb presència de material arqueològic divers i algunes pedres. Destaca part

d'un gran recipient tipus cossi de ceràmica oxidada i reduïda de vora engruixida i visera, amb paral·lels propers datats al segle XIII. Concretament un exemplar procedent de les sitges del Raval de Dins de Sabadell (ROIG-ROIG, 2002) (ROIG, 2003). També tenim les característiques olles esfèriques de perfil en essa i les tapadores d'olla de vora aixecada amb nansa de pont superior. En aquesta sitja, també es va localitzar un fragment de gran roda de molí hidràulic de pedra (vegeu figura 20).

Sitja 9: es tracta d'una sitja seccionada en la seva meitat est pels antics rebaixos, excavada al terreny natural de torturà i situada al frontal superior del solar, a tocar del carrer de Sant Oleguer. Presenta una planta circular i el fons còncav, amb unes dimensions conservades que oscil·len entre 1,32 m de diàmetre superior i uns 42 cm de diàmetre inferior i 1,22 m de fondària conservada. Estava reblerta per un únic estrat (UE62), format per terra argilosa de color fosc amb cendres i molt orgànica, de consistència flonja amb presència abundant de material arqueològic divers i còdols. Es tracta de restes i deixalles domèstiques abocades a la sitja un cop aquesta va perdre la seva funció d'emmagatzematge i va ser tapada amb terres. Els materials recuperats situen cronològicament el seu abandó i rebliment dins la primèria meitat del segle XIII, bàsicament a partir del tipus de ceràmica de cuina, i atesa l'absència de ceràmica vidriada plumbífera monocroma. En aquest cas, la cronologia ve reforçada per la presència a la sitja d'un òbol de Jaume I de 1222-1256, força mal conservat, però que permet fixar amb certa precisió la datació de la formació del context dins un moment indeterminat de la primera

meitat del segle XIII. En aquesta cas, la presència d'olles globulars de perfil en essa és majoritària, amb més d'una quinzena d'individus (vegeu figura 21). En algun cas presenten decoracions incises de línies ondulades, horitzontals i aspes, característiques d'aquest període. És també significativa la presència d'un elevat nombre de fragments de grans tapadores de ceràmica grollera de vora engruixida i, en algun cas, amb la superfície reixada mitjançant digitacions. Aquest tipus de peça tan característica la trobem en diferents jaciments del Vallès entre finals del segle XII i al llarg del segle XIII, i desapareixen totalment dels registres ceràmics a inicis del segle XIV. En tenim paral·lels idèntics procedents de les sitges de la vila de Sabadell (ROIG, 2003), de la vila i sagrera de Santa Perpètua de Mogoda (ROIG-MOLINA, 2007), de les sitges de Sant Pau de Riu-sec (ROIG-COLL, 2012), i fins i tot en coneixem un forn productor a Castellar del Vallès, el forn de la Vinya d'en Sant, amb la presència d'un elevat nombre de gran tapadores que van ser elaborades en aquest taller (ROIG-COLL-MOLINA, 1995b i 1997).

Sitja 10: es tracta també d'una sitja seccionada en la seva meitat est pels antics rebaixos, excavada al terreny natural de torturà i situada al frontal superior del solar arran del carrer de Sant Oleguer. Presenta una planta circular i el fons pla, amb unes dimensions conservades que oscil·len entre els 1,48 m de diàmetre superior i uns 74 cm de diàmetre inferior i uns 66 cm de fondària conservada. Estava reblerta per un únic estrat (UE64) format per terra argilosa de color marró-gris de consistència compacta, amb presència més aviat escassa de material arqueològic. Destaca una gran tapado-

ra de ceràmica grollera característica del segle XIII, idèntica a les recuperades a la sitja 9 comentada anteriorment (vegeu figura 15). Pel que fa a la funcionalitat d'aquestes grans tapadores s'ha proposat que podria tractar-se de tapes de les sitges, donada la seva elevada presència dins d'aquestes estructures d'emmagatzematge.

Sitja 11: es tracta d'una sitja molt arrasada, escapçada i seccionada en la seva meitat est, també excavada al terreny natural de torturà i situada al frontal superior del solar. Presenta una planta circular amb unes dimensions conservades que oscil·len entre els 78 cm de diàmetre superior i uns 25 cm de diàmetre inferior i uns 40 cm de fondària conservada. Estava reblerta per un únic estrat (UE66) format per terra argilosa de color marró-gris de consistència compacta, en aquest cas, amb escàs material arqueològic. Destaca gran part d'una gerra de ceràmica oxidada i reduïda de pasta taronja i marró amb bec pinçat, típica dels segles XII-XIII (vegeu figura 15).

Sitja 12: estructura d'iguals característiques que les anteriors, de planta circular i fons lleugerament còncau amb unes dimensions conservades que oscil·len entre els 88 cm de diàmetre superior, 40 cm de diàmetre inferior i 70 cm de fondària conservada. Estava reblerta per un únic estrat (UE68) format per terra argilosa de color marró de consistència compacta amb presència de material arqueològic divers i pedres i còdols. Destaquen tres olles de cos esfèric i vora de perfil en essa de llavi arrodonit, una d'elles amb decoració incisa combinada de línies horitzontals i ondulades. També tenim dues vores de tapadores planes d'olla, amb la vora aixecada i nansa de pont central (vegeu figura 15).

Sitja 13: la darrera sitja és simi-

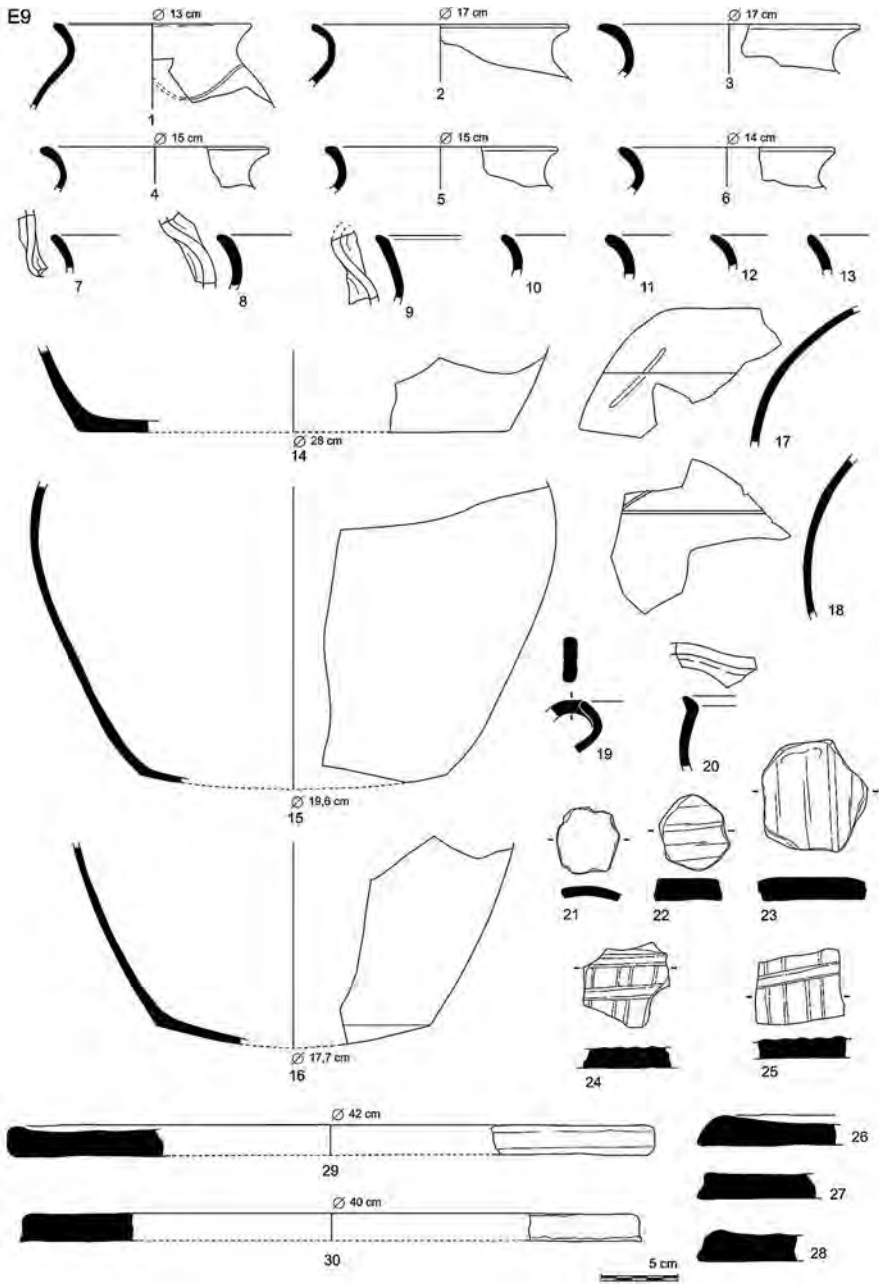

Figura 21. Material del rebliment de la SITJA E9 (final s. XII - mitjan s. XIII): 1-13, vores d'olla de ceràmica òxido-reductora, algunes amb bec pinçat. 14, fons de tenalla de ceràmica grollera òxido-reductora. 15-16, meitats inferiors de gerres de ceràmica òxido-reductora. 17-18, fragments d'olla de ceràmica òxido-reductora amb decoració de línies incises i aspes. 19, vora d'olla o tupí amb nansa de cinta aplicada al llavi. 20, cassola de ceràmica òxido-reductora amb bec pinçat. 21-23, peces discoidals retallades sobre un fragment de ceràmica òxido-reductora (la primera) i sobre teula (les altres dues). 24-30, grans tapadores de ceràmica grollera òxido-reductora, algunes amb decoració digitada fent reticulat Elaboració: J. Roig-Arrago, 2012

lar a les anteriors i presenta una planta circular i el fons lleugerament còncau, amb unes dimensions conservades que oscil·len entre els 74 cm de diàmetre superior i uns 74 cm de diàmetre inferior i uns 38 cm de fondària. Estava reberta per un únic estrat (UE70) format per terra argilosa de color marró de consistència compacta, amb presència abundant de pedres i sense material arqueològic significatiu.

Per altra banda, en aquest espai frontal del marge superior del solar, també s'han localitzat un parell de retalls o encaixos indeterminats (UE74 i UE76) situats a tocar de les sitges 8 i 13. Es tracta de dos retalls circulars de poca fondària i dimensions petites que no es poden atribuir a estructures d'emmagatzematge i que cronològicament corresponen a l'època moderna. Tenim el retall UE74 de planta circular i fons còncau, situat just al costat de la sitja 8, que presenta un diàmetre superior de 50 cm i una fondària de 17 cm. El material localitzat en el seu reblliment ens situa en època moderna (segles XVI-XVII). El segon retall UE76 és circular i de fons còncau i talla parcialment el perfil de la sitja 13. Presenta un diàmetre superior de 80 cm i una fondària de 17 cm. El material localitzat en el seu reblliment ens permet situar-lo cronològicament dins l'època moderna.

En relació al conjunt de sitges medievals, és possible observar com tot el material arqueològic recuperat en el seus reblliments ens proporciona una cronologia força homogènia dins els segles XII i XIII, sense que trobem cap sitja anterior ni posterior. En el seu conjunt, es tracta de les produccions oxidants i reduïdes vallesanes de ceràmica de cuina de pastes ataronjades, grises i marrons. D'aquestes, en destaca un ampli repertori d'olles globulars

de perfil en essa de vora arrodonida, amb alguna peça decorada amb línies incises horitzontals, ondulades i aspes. També documentem algunes tapadores d'olla de vora aixecada i nansa de pont central, així com alguns recipients oberts tipus cossi i gibrell. Hi són presents les grans tapadores planes de ceràmica grollera amb la superfície digitada i la vora engruixida, probablement tapadores de sitja i/o de grans tenalles. Un altre grup representat és el de la ceràmica grisa fina, del qual en destaquen fragments de gibrell de perfil troncocònic i vora engruixida de llavi penjant, així com alguns fons aplanats de gerres de pasta grisa depurada. També s'han localitzat alguns materials corresponents a les primeres produccions de ceràmica vidrada verda, que són totalment minoritaris dins de la mostra, però que esdevenen del tot significatius per la fixació cronològica. D'aquests materials destaquen formes com els setrills de cos acostellat i algun poal. Tot aquest conjunt de materials presenta evidents paral·lelismes amb els contextos ceràmics del segle XII i XIII del territori del Vallès, amb nombrosos exemples en els jaciments de Sant Menna, Santa Perpètua de Mogoda, la vila de Sabadell i el forn de la Vinya d'en Sant de Castellar del Vallès, per citar només alguns casos (ROIG-COLL-MOLINA, 1995a i b, 1997) (ROIG-ROIG, 2002) (ROIG-MOLINA, 2007) (ROIG, 2003 i 2007).

4. Recapitulació i darreres consideracions

Aquesta intervenció arqueològica en el solar del carrer de Gaietà Ventalló, 15-23 ha permès excavar i documentar tot un seguit de restes arqueològiques que, juntament amb les excavades a la plaça de Prat de la Riba, 14, ens permet fer una prime-

ra aproximació a la vila medieval de Mollet i a la sagrera de l'església de Sant Vicenç, entre els segles XI i XIII. Aquesta intervenció ens ha proporcionat un elevat conjunt de dades i d'informació arqueològica de qualitat que esdevé d'especial importància per al coneixement de la història de Mollet, especialment pel que fa als seus orígens medievals.

D'aquesta manera, la localització d'un elevat nombre de sitges d'emmagatzematge de cereal disperses per tota la superfície del solar, així com les restes de diverses tombes, permet constatar l'existència en aquest indret del cementiri medieval de l'església romànica, així com de les cases i els graners de la sagrera de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet i el nucli originari de la vila medieval (vegeu figura 5). D'aquests, ja en tenim constància documental al segle XI i especialment al segle XII, tot i que l'existència de l'església es remunta a mitjans del segle XI, moment en el qual ja existiria un cementiri associat²⁰. L'església es troba a una distància de menys de 20 m en direcció sud del solar on s'han fet les excavacions i on s'han localitzat les sepultures medievals. Tanmateix, cal tenir en compte que la baixa presència d'enterraments en aquest solar es deu al considerable rebaix de terres que ha sofert la seva part central al llarg del segle XX. Aquesta intensa activitat de rebaix i d'anivellació del terreny, que està al voltant dels 2 m de fondària, ha arribat a eliminar tots els vestigis arqueològics, fins i tot contempora-

nis, de manera que s'ha localitzat directament el terreny natural en gran part de la seva superfície (vegeu figures 3, 4 i 6).

Així doncs, tot el centre històric de Mollet i els entorns de l'església esdevenen un indret d'alta expectativa arqueològica, amb presència d'una alta densitat de restes, especialment d'època medieval, ja constatades amb la pionera excavació de l'any 2006 i confirmada amb la feta recentment al carrer de Gaietà Ventalló (MATAS-ROIG, 2007). En aquest sentit, caldria ser estrictes a l'hora d'efectuar qualsevol tipus d'obra en aquest indret, especialment en els carrers i les places, donat que les restes afloren pràcticament en superfície en aquests indrets que no han estat rebaixats. És gràcies a les excavacions arqueològiques que podem acotar aquest espai de sagrera pel seu costat sud i sud-est, tot i que la resta del perímetre encara continua sent una incògnita que en futures intervencions podrien quedar resoltes, especialment la confirmació definitiva de la presència de restes romanes al centre de Mollet.

Pel que fa a les sagreres i cementiris associats a les esglésies parroquials altmedievals, coneixem, en el cas del Vallès, diversos exemples excavats en extensió i força complets, que ens permeten saber com estaven estructurats, com s'organitzaven i com evolucionaven aquestes àrees de necròpolis al voltant dels temples. Sabem, doncs, que aquests cementiris acostumaven a ser força extensos i que sovint superaven i depassaven,

²⁰ Una primera restitució de la sagrera medieval de Sant Vicenç de Mollet a partir dels textos la tenim a VILAGINÉS, 2006. Posteriorment, i després de la intervenció arqueològica al solar de la Plaça Prat de la Riba, 14, es va dibuixar un nou plànol de la restitució i delimitació d'aquest perímetre de la sagrera sobre la base de les troballes arqueològiques fetes aleshores (MATAS-ROIG, 2007). Amb aquesta intervenció, ha estat possible precisar encara més aquesta àrea de la sagrera medieval i completar la planimetria del nucli de la vila medieval de Mollet (Vegeu figura 1).

en alguns casos, els límits teòrics de la sagrera eclesiàstica de trenta passes, tot experimentant, d'aquesta manera, creixements i desplaçaments de sectors de necròpolis especialment durant els segles XII i XIII.

En determinats casos, aquests espais de sagreres amb llurs cases i edificacions agrupades a l'entorn de l'església han constituït denses concentracions de poblament que s'han anat desenvolupant al llarg dels segles XI, XII i XIII, tot esdevenint veritables pobles que han perdurat fins a l'actualitat. Aquest seria el cas, per exemple, de la sagrera el cementiri de l'església de Sant Menna a Sentmenat. En aquest conjunt, a causa de la densitat de tombes precedents de l'antiguitat tardana al voltant de l'església (segles V-VIII), el sector funerari altmedieval posterior va ser desplaçat substancialment de l'entorn immediat de l'edifici, es va estendre cap al costat nord-oest de la sagrera i va sobrepassar amb escreix els seus límits teòrics dels 34 m durant els segles XI al XIII (ROIG-COLLMOLINA, 1995a). D'aquesta manera, sobre aquest sector de cementiri i d'habitatges altmedievals de la sagrera s'hi va consolidar i desenvolupar un nucli de població que ha evolucionat fins a l'actual.

Un altre exemple arqueològic d'evolució d'aquests nuclis de població medievals a partir d'una església i la seva sagrera el tenim en la propera població de Santa Perpètua de Mogoda, amb un coneixement força ampli dels espais d'habitatge i d'emmagatzematge distribuïts a l'entorn de l'edifici de l'església, així com part del seu cementiri medieval ubicat en el costat sud-est de l'àrea de la sagrera entre els segles XI-XIII (ROIG-MOLINA, 2007). Un darrer exemple, ja més allunyat, el

tenim en la vila medieval de Gavà, gestada a partir del nucli central de l'església i les construccions alçades dins l'espai de la sagrera (ÁLVAREZ-ROIG, 2007).

En altres casos, però, algunes d'aquestes esglésies romàniques amb cementiri i sagrera han evolucionat de forma totalment diferent, i no han arribat a generar una concentració de poblament o vila al seu redós. Aquestes han esdevingut parròquies rurals aïllades amb un poblament dispers de masos escampats per tot el territori del terme parroquial. Així, tenim el cas de la parròquia rural de Sant Esteve de Castellar Vell, amb una necròpolis medieval de més de dos centenars de sepultures entre el segle X i XII. En aquest cas, s'observa una alta densitat de tombes en el sector de l'absis i al voltant de la nau romànica, que formen diferents nivells i superposicions d'enterraments, els quals es van fent més dispersos a mesura que s'allunyen de l'església (ROIG-COLL, 2003). En aquest cementiri és possible observar com el tipus predominant de tomba dels segles XI-XII és molt semblant a les localitzades a Mollet, que consisteix en unes fosses simples allargassades amb els extrems arrodonits i excavades en el terreny natural argilós. També coneixem el cas de les parròquies i esglésies romàniques de Sant Pau Riu-sec i de Sant Julià d'Altaura al terme de Sabadell (ROIG-COLL, 2006 i 2012). Aquestes també disposen d'una sagrera amb necròpolis i sitges d'època medieval al seu voltant, que no van arribar a consolidar un nucli de població i una vila medieval al seu entorn, com sí que esdevingué en el cas de l'església de Sant Vicenç de Mollet i la *villa de Molet* als segles XI i XII.

Bibliografia

- ÁLVAREZ, Bruna - ROIG, Jordi (2007). "Noves aportacions al coneixement de la vila medieval de Gavà (segles XII i XIII): la intervenció arqueològica al c/ Generalitat-Raval de Molins", III Congrès d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Sabadell, del 18 al 21 de maig de 2006, Acram, p. 242-257.
- FARÍAS, Víctor - MARTÍ, Ramon - CATAFAU, Aymat (2007).- *Les sagreres a la Catalunya Medieval*, Biblioteca d'Història Rural, Col·lecció Estudis 10, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Girona 2007.
- GALTÉS, J. (1987): "Orígens i formació del municipi de Mollet del Vallès", *Notes*, 1. Mollet del Vallès, p. 15-18.
- MAS, J. (1915), *Notes Històriques del Bisbat de Barcelona*, XI, Barcelona.
- MATAS, O. - ROIG, J. (2007): "La intervenció arqueològica a la plaça de Prat de la Riba, 14 (Mollet del Vallès): els primers indicis arqueològics del Molletum medieval" *Notes*, 22. Mollet del Vallès. p. 29 - 44.
- MELO, Joana (2007). "Intervenció arqueològica a l'edifici medieval de Torreferrussa (Santa Perpètua de Mogoda, Vallès Occidental): identificació de la domus fortificada de Canaïes (segles XII-XIII)", III Congrès d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Sabadell, del 18 al 21 de maig de 2006, Acram, p. 430-441.
- RIUS, Josep, (1945-1947): *El cartulario de "Sant Cugat" del Vallès*, 3 vols., Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona.
- ROIG, Albert - ROIG, Jordi (2002).- *La vila medieval de Sabadell (segles XI-XVI). Dotze anys d'arqueologia a la ciutat (1988-2000)*, Quaderns d'Arqueologia, número 1, Museu d'Història de Sabadell.
- ROIG BUXÓ, Jordi (2003).- "Sitges i estructures d'emmagatzematge d'època medieval a la vila de Sabadell (del segle XII al XIV)". II Congrès d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya, 18-21 d'abril de 2002, Sant Cugat del Vallès, Actes volum I, ACRAM, Barcelona, p. 381-394.
- ROIG BUXÓ, Jordi (2007): "La intervenció arqueològica a l'antiga Hostatgeria de La Salut de Sabadell: De la mansio Arragone a l'església medieval de Sant Iscle (segles X al XIII)". *Actes del III Congrès d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya, Sabadell del 18 al 21 de maig de 2006*, Sabadell, p. 559-584.
- ROIG BUXÓ, J. (2010): *Informe tècnic final de la intervenció arqueològica al c/ Gaietà Ventalló, 15-23 (Mollet del Vallès, Vallès Or.)*, 2010. Informe inèdit dipositat al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i Arrago sl, Barcelona i Sabadell.
- ROIG BUXÓ, J. (2014): *Memòria científica de les intervencions arqueològiques al c/ Gaietà Ventalló, 15-23 (Mollet del Vallès, Vallès Or.)*. Memòria inèdita dipositada al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i Arrago sl, Barcelona i Sabadell.
- ROIG BUXÓ, J. - COLL RIERA, J.M. (2003)- "El vilatge d'època carolíngia i l'església alt medieval de St. Esteve de Castellar Vell (Castellar del Vallès, Vallès Occ.)", *Recerca*, 2, Arxiu Municipal de Castellar del Vallès, Castellar del Vallès, p. 59-85.
- ROIG, J. - COLL, J.-M. (2006): "L'evolució històrica del conjunt de Sant Julià d'Altaura: les intervencions arqueològiques de 1998-1999", *Quaderns de Patrimoni IX*, Ajuntament de Sabadell, Sabadell, p. 45-75.
- ROIG, J. - COLL, J.M., (2010): "El jaciment de la Plaça Major de Castellar del Vallès: de l'assentament del Neolític al vilatge de l'Antiguitat Tardana. 5.000 anys d'evolució històrica", *Recerca*, 7, Castellar del Vallès, p. 77-108.
- ROIG J. - COLL J. M., (2011): "Evolució històrica i arqueològica de Santa Maria l'Antiga (Sta Perpètua de Mogoda, Vallès Occ.): de la vil·la romana a la parròquia medieval i moderna. 2000 anys d'història", *L'Ordit*, 4, CREM, Santa Perpètua de Mogoda, 2011, p. 29-66.
- ROIG, J. - COLL, J.M. (2012), "La intervenció arqueològica a Sant Pau de Riu-sec 2007-2008 (Sabadell, Vallès Occ.): la vil·la romana, l'assentament d'època carolíngia i la parròquia i granja templera medievals", *Arqueologia Medieval*, 6-7 (2010-2012), Acram, Barcelona, p. 24-41.

- ROIG, J. - MOLINA, D. (2007): "Primeres aportacions al coneixement del barri medieval de la sagrera de Santa Perpètua de Mogoda (Vallès Occ) s. XII-XIII: La intervenció arqueològica al carrer de Sant Ramon, 9-Passatge Rectoria, 4." *Actes III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. 18 al 21 de maig de 2006*, Acram, Sabadell, Vol.1, p. 268 - 277.
- ROIG, J. - COLL, J.M. -MOLINA, J.A, (1995a).- *L'església vella de Sant Menna, Sentmenat: del segle V al XX, 1500 anys d'evolució històrica*, Ajuntament de Sentmenat.
- ROIG, J. - COLL, J.M. - MOLINA, J.A. (1995b).- "El forn de la Vinya d'en Sant (Castellar del Vallès) i els contextos ceràmics del segle XIII al Vallès", *Arraona*, 17, Sabadell, p. 9-36.
- ROIG, J.- COLL, J.M. - MOLINA, J.A. (1997). "Ceràmica d'època carolíngia i comtal al Vallès". *Ceràmica Medieval Catalana. Quaderns Científics i Tècnics*, 9, Barcelona, p. 37-62.
- VILAGINÉS, J. (1988):" El fenomen parroquial en la Societat del Vallès Oriental (segles XI i XII), *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 9. Barcelona, p. 125-142.
- VILAGINÉS, J. (2006): "Senyors i pagesos: les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena Edat Mitjana (segles XII-XIII)". *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval. Textos i estudis sobre cultura catalana*, 106. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Montserrat, p. 117-130.

Monogràfic
L'aigua a Mollet

Presentació. L'aigua a Mollet

L'aigua a Mollet era una temàtica per a les jornades del CEM que teníem sobre la taula des de feia uns quants anys, bàsicament perquè volíem fer la recerca del que havia estat el sistema de mines i recs de l'antic Mollet agrícola. Quan un dels testimonis i informants més importants que col·laboren habitualment amb el CEM, el Pere Lluís Pedragosa, a partir de tot el que recordava, que és molt perquè té una memòria excel·lent, es va posar a buscar informació a l'Arxiu i va començar a dibuixar en un plànol el traçat d'aquestes mines i aquests recs, ens va semblar que era el moment oportú de dur a terme aquestes Jornades. Per fer-ho, vam comptar, com sempre, amb la decidida implicació d'uns quants membres del CEM, als quals es van afegir algunes persones que per la seva relació laboral i professional eren bons coneixedors del tema.

A partir de l'esquelet, el traçat de mines i recs, vam anar definint un programa ben transversal en la seva orientació, en el sentit que als aspectes tècnics i històrics (cicle de l'aigua, climatologia, meteorologia, agricultura, indústria, abastament...) s'hi van afegir d'altres de sociològics, com ara l'ús de l'aigua en la vida domèstica, l'aigua com element d'esbarjo, les creences, els costums i els remeis populars, les prerrogatives, els mites... L'aigua ha condicionat les singularitats del medi, les activitats productives, molts aspectes socials, culturals i sociològics i, en el fons, la mateixa essència del municipi. També ens hi hem volgut aproximar des de la toponímia, amb un recull de mots relacionats amb l'aigua que ha ultrapassat les possibilitats de publicació íntegra en aquest monogràfic però del qual us n'avancem un tast. Ús recull extens i rigorós, impulsat pel Servei de Català de Mollet - Consorci per a la Normalització Lingüística i el CEM, que esperem donar a conèixer en pocs mesos. El resultat d'aquesta recerca serà un treball, avalat per l'Institut d'Estudis Catalans, de més de 350 termes de lloc relacionats amb l'aigua, acompanyat d'un detallat plànol de situació i les fotos corresponents amb l'objectiu de preservar i difondre aquest valuós coneixement del nostre territori.

L'aigua, doncs, el tema de les Jornades del 2015 del CEM, també s'ha bastit, a l'igual que vam fer l'any passat en l'estudi del tèxtil, amb un programa molt més ampli, que es deu també al treball de col·laboració que el CEM porta a terme amb altres serveis municipals: exposició a La Marineta amb motiu de la inauguració de la Fira d'Artesans, exposició fotogràfica itinerant als aparadors de la ciutat i a diferents equipaments municipals, cinefòrum, xerrades, visites guiades i també és el tema de treball del tercer any del projecte *Els nostres mestres*, de treball intergeneracional, enguany amb els alumnes de 4t d'ESO de l'Institut Mollet. Cal destacar que també hem organitzat una sèrie de visites molt interessants, entre les quals ja hem fet la del passeig per la ciutat per reconèixer llocs on hi havia safarejos, pous, recs, o on encara trobem fonts i dipòsits, i la d'anar a descobrir, a Santa Maria de Martorelles, el naixement de la mina de Can Subirà, que va proveir d'aigua la ciutat des de mitjans dels anys trenta.

No cal dir que, a més del treball intens dels membres del CEM, que us presentem a continuació, devem molt, com sempre, als testimonis orals, que ens han informat a bastament i ens han donat moltes dades i pistes sobre el que havia estat l'aigua a Mollet en tots els vessants que hem indicat al

principi. També el reconeixement a totes les persones que, amb l'aportació de documents, fotografies i objectes, van fer possible l'exposició que es va poder veure a La Marineta. Gràcies a aquesta col·laboració i al fons ja existent a l'Arxiu Històric Municipal s'han pogut documentar més de 400 fotografies antigues relacionades d'una o altra manera amb l'aigua. Per això, volem agrair especialment a les persones següents tot el que ens han aportat: Amor Bastida, Víctor Bertran, Jaume Boix, Balbina Camp, Encarna Castellón, Joan Castellón, Joan Codina, Alfons Collado, Felip Comes, Vicenç Compte, Manel Domènech, Tomàs Domingo, Agustina Duarte, Marina Duñach, Josep Galobardes, Consol Garcia-Moreno, Dora Lobato, M. Carme Macià, Salvador Martí, Rosa Mauri, Miquel Manils, Pilar Molins, Isidre Molist, Antònia Monserdà, Joan Monserdà, Agustí Morera, Fermí Navarro, Pilar Navarro, Esteve Net, Maria Mercè Ninou, Cristina Nofrerries, Jaume Noró, Francesca Orga, Ramon Pujol, Josep Rocarias, Pere Samon, Salvi Safont, Rosa M. Securún, M. Àngels Suárez, Mercè Tarragó, Rosa Torondell, Pere Torrents, Montserrat Tura, Martí Turégano, Asun Valiente, Joan Ventura, Josep Vilà, Jaume Vilaginés i Arcadi Viñas. Volem fer un agraïment especial a Pere Lluís per les hores de treball i les aportacions fetes en la traça del mapa de recs i mines i ens molts altres aspectes, sempre de gran interès, i a l'Oriol Fort, director del CEM, pel suport al projecte i les contribucions documentals a la recerca. També agraïm la col·laboració de l'Arxiu Històric Municipal, l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans, el centre de terminologia TERMAT i als ajuntaments de de Santa Maria de Martorelles i Martorelles. I a l'empresa Sorea, pel suport en la realització de les Jornades.

88

Us presentem els resultats de la recerca feta sobre l'aigua amb el benentès que en alguns aspectes és una recerca que ja hem albirat més exhaustiva i de molt més recorregut, però que ara posa unes bases de coneixement, molt d'ell inèdit, solvent i ben aclaridor.

Jordi Bertran Duarte
 Maria Rosa Boada Gallego
 Coordinadors de les Jornades

L'aigua en l'essència molletana

Jordi Bertran i Duarte*

Resum. A partir del model actual de gestió dels recursos hídrics, s'analitza el paper històric de l'aigua com a recurs, però també com a element de risc. Es constata la situació avantatjada de Mollet respecte d'altres municipis vallesans i es posa de manifest l'estreta relació entre l'aigua i els episodis clau de canvi de model econòmic i creixement urbanístic. Finalment, s'evidencia, més enllà dels aspectes materials, com l'aigua, a partir de les tradicions, creences i mites, ha marcat la mateixa essència molletana.

Paraules clau: abastament d'aigua, agricultura, aigua, aqüífer, cànem, consum d'aigua, creixement demogràfic, creixement urbanístic, indústria, menhir de Mollet, mina, mite, Mollet del Vallès, rec, recurs hídric, risc d'inundació, sagrera medieval, xarxa fluvial

96 són els litres d'aigua que, de mitjana, necessita cada habitant de Mollet, cada dia, per al conjunt de les seves necessitats personals i domèstiques¹. Un valor sorprenentment baix si el comparem amb els 125 l/habitants/dia del Mollet de 1999² o els valors actuals d'altres ciutats i països europeus: Catalunya 117, Barcelona 122, Espanya 144, França 150, Londres 158, Estocolm 178, Gènova 186,

Oslo 197, Itàlia 250. Com a punt de comparació, l'Organització Mundial de la Salut (OMS) recomana entre 80 i 100 l/hab/dia per garantir les necessitats vitals i la higiene personal. Ara bé, aquest valor òptim és sobrepassat amb escreix per alguns països desenvolupats –com ara EUA, amb valors superiors als 300 l/hab/dia– mentre que a l'Àfrica hi ha qui passa amb menys de 5 litres al dia. Aquesta diferència encara s'incrementa més quan als consums d'aigua personal sumen el consums de les activitats agràries, ramaderes i industrials.

Davant de les xifres, no hi ha dubte que els molletans i les molletanes fem un ús racional de l'aigua, ja sigui per convenciment o economia. Obtenir els 96 litres diaris que ens corresponen de mitjana és ben fàcil: només cal obrir l'aixeta. Amb aquest gest tan senzill, tenim al nostre servei una font “quasi il·limitada” d'aigua. Els poc més de 50.000 habitants, que vivim en un municipi de tan sols 10,83 km², disposem de bona part de les reserves hídriques d'una enorme conca hidrogràfica de més de 3.000 km². Així és, es tracta de l'aigua de pluja que s'escola pels vessants i les valls de bona part del Pirineu oriental, circula pel Ter i els seus afluents, es regula i s'emmagatzema en els embassaments de Sau, Susqueda i el Pasteral, es canalitza fins a l'Estació de

* Geòleg i tècnic d'Estudis i Recerca de l'Ajuntament de Mollet del Vallès. jbertran@molletvalles.cat

¹ Les dades sobre consums actuals d'aigua a Mollet han estat facilitades per Sorea i el servei de Paisatge Urbà, Promoció Ambiental i Medi Ambient de l'Ajuntament de Mollet del Vallès. Aquestes dades corresponen al 2014, el darrer any complet en el moment de redactar l'article.

² Segons l'Auditoria Ambiental Municipal de Mollet del Vallès (1999) impulsada per l'Ajuntament de Mollet del Vallès i la Diputació de Barcelona.

Figura 1. L'aprofitament de les aigües subterrànies permet, entre d'altres, regar el 100% de les zones verdes. A la fotografia la plaça de Nelson Mandela. Font: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

90

Tractament d'Aigua Potable (ETAP) de Cardedeu³ i finalment es distribueix a Barcelona i molts altres municipis de l'àrea metropolitana, inclòs Mollet. A més a més, des de 1998, les dues grans xarxes de distribució d'aigua potable de l'àrea metropolitana –Ter i Llobregat– estan interconnectades, fet que permet transvasar aigua d'una a l'altra en cas de necessitat⁴.

L'Ajuntament de Mollet del Vallès, per garantir el subministrament, compra cada any, a l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA), uns 2.200.000 m³ d'aigua potable, prèviament tractada a l'ETAP de Cardedeu, que suposa aproximadament el 80 % del total de les necessitats del municipi. El 20 % restant s'obté de recursos propis, concre-

tament de pous. Una part significativa d'aquestes aigües subterrànies, prèviament tractades⁵ i garantida la qualitat, es barregen amb l'aigua del Ter, en una proporció aproximada de 20 a 80. La resta de l'aigua subterrània garanteix la totalitat de les necessitats de reg de les zones verdes municipals –parcs i jardins– i la neteja viària.

Sorea és l'empresa concessionària de l'Ajuntament de Mollet del Vallès que fa la distribució de l'aigua potable dins del municipi. En aquests darrers anys, un dels aspectes més destacats és la modernització i la millora de la xarxa de distribució, que ha permès reduir les pèrdues per sota del 10 %, un valor excel·lent. La xarxa de distribució abasta tot el municipi a excepció

³ Per ser exactes la planta està a cavall dels municipis de Cardedeu, Llinars del Vallès i la Roca del Vallès i està gestionada per Aigües Ter Llobregat (ATLL), empresa concessionària de la Generalitat de Catalunya.

⁴ Mollet beu del Ter i només en situacions excepcionals rep aigua del Llobregat. En el conjunt de l'àrea metropolitana sempre es prioritza l'aigua del Ter, atès que té una major qualitat organolèptica.

⁵ La planta d'extracció de volàtils –stripping– de l'avinguda de Can Prat garanteix la bona qualitat de l'aigua que s'extreu dels pous Garbí 1 i 3, de moment els únics que s'utilitzen per a consum de boca.

del barri de Lourdes, que s'abasteix de Parets, i la població dispersa de Gallecs, que ho fa mitjançant pous propis.

Per sectors, aproximadament el 68 % del consum total és per a usos domèstics⁶, el 25 % per a usos industrials⁷ i el 7 % restant per a usos municipals⁸. No disposem de dades sobre consums agrícoles, per bé que cal suposar uns consums baixos, com a resultat de la poca extensió actual dels conreus de regadiu. En aquest aspecte, Mollet i els municipis metropolitans són l'excepció, ja que l'agricultura continua sent el principal consumidor d'aigua tant a Catalunya, com a Europa, com al món.

Deixant de banda l'aigua de reg—que s'infiltra en el subsòl o bé retorna a l'atmosfera mitjançant l'evapotranspiració de les plantes—, tota l'aigua usada és recollida per la xarxa de clavegueram i conduïda a l'Estació Depuradora d'Aigües Residuals (EDAR) de la Llagosta, a excepció del barri de Lourdes i el polígon industrial de Can Magarola, que van a l'EDAR de Montornès. Gallecs no disposa d'un sistema de tractament d'aigua residuals.

Malgrat que sempre hi ha aspectes a millorar, Mollet té uns consums d'aigua per càpita baixos, una bona xarxa de distribució amb pèrdues inferiors al 10 % i està implantant un bon model d'aprofitament dels recursos hídrics propis, gràcies a l'aprofitament del pous municipals. Com a

reconeixement a aquestes i moltes altres mesures ambientals, implantades de manera progressiva des de fa anys, Mollet va ser mereixedor del Premi “European Green Leaf 2015” en la seva primera edició, que reconeix la trajectòria ambiental de ciutats entre 50.000 i 100.000 habitants.

Fer un ús racional de l'aigua és fonamental com també ho és garantir-ne el subministrament i la qualitat. Això que avui resulta obvi—obrir l'aixeta i que ragi— durant anys fou motiu de patiment, restriccions i queixes. El 20 d'agost de 1911, Mollet inaugurava el servei de distribució d'aigua potable, amb 109 abonats inicials (CARCELLER, 2001). Poc després, com a resultat de l'augment d'abonats i dels períodes de sequera, començaran els maldecaps per garantir-ne el subministrament. A la dècada de 1930, el consistori molletà encarrega un estudi per trobar noves fonts d'aigua i fins i tot arribarà a porta-la des de Santa Maria de Martorelles⁹. Les perspectives de creixement de la dècada de 1950, porten a l'Ajuntament a sol·licitar l'aigua del Ter¹⁰, que trigarà vint anys en arribar. Les dècades de 1960 i 1970 són crítiques, és el boom dels polígons industrials i el gran creixement urbànic i demogràfic. El baló d'oxigen, en forma de solució definitiva, no arribarà fins el 1979.

L'arriba de l'aigua del Ter és el punt

⁶ Recordem que aproximadament el 80% de l'aigua per a usos domèstics prové de la xarxa i, el 20% restant, de pous municipals.

⁷ Aproximadament el 70% de l'aigua per a usos industrials prové de la xarxa i, el 30% restant, de pous privats.

⁸ Recordem que la pràctica totalitat de l'aigua municipal prové de pous i només l'aigua que se subministra als edificis municipals és de la xarxa.

⁹ Per a més detall podeu veure l'article d'Agustí Morera, “La portada d'aigua de Santa Maria de Martorelles a Mollet del Vallès durant la II República”, en aquest mateix volum de Notes.

¹⁰ En relació a la portada de l'aigua del Ter podeu veure l'article de M. Carme Macià, “L'aigua del riu Ter a Mollet del Vallès”, en aquest mateix volum de Notes.

d'inflexió entre una aixeta que abans no sempre rajava i una que aparentment sembla il·limitada. Ara, totes les aixetes de les poblacions connectades al Ter ragen per igual però abans no era així. Cada municipi havia de fer front a les seves necessitats amb els recursos propis i això marcava diferències.

Si ens centrem en els 10,83 km² del nostre municipi, l'aigua que cau del cel és el recurs propi més obvi. Veiem doncs, quin és el potencial d'aquest recurs. En primer lloc i malgrat que pugui semblar estrany, cal dir que a Mollet plou el mateix o fins i tot una mica més que no pas a Berlín, Londres o París. La percepció d'aquesta comparativa –la verdor i la humitat centreeuropea versus la grogor i l'eixutesa mediterrània– de ben segur que no es correspon amb la realitat que recullen els pluviòmetres al llarg de l'any. Efectivament, la mitjana anual de de precipitacions a Mollet és de 621 mm i no difereix gaire de Berlín (591 mm), Londres

(602 mm) o París (619 mm). Per tant, la diferència no rau en la quantitat sinó en la distribució. A Mollet, la distribució al llarg de l'any –variabilitat anual– és molt elevada. A tall d'exemple, l'any 1950 es van recollir 1.099 mm, mentre que, l'any 1934, només se'n van recollir 382 mm. Però això no és tot. La distribució al llarg de les estacions –règim estacional– també és ben irregular, amb un màxim de precipitacions a la tardor, seguit d'un de secundari a la primavera. Hivern i estiu, per aquest ordre, són els mesos més secs. A més a més, si analitzem les pluges que cauen en un mes, trobem que hi ha mesos on s'han superat els 200 mm i d'altres on no ha caigut ni una sola gota. La variabilitat dels dies de pluja al llarg de l'any també és ben elevada –entre 40 i 100 dies–, amb una mitjana que es situa al voltant dels 50 dies. Ara bé, si analitzem els dies de pluja ens adonarem que rarament plou les vint-i-quatre hores seguides sinó períodes

92

Figura 2. Dia de pluja intensa. Font: família Segret Bueno.

molt més curts, de manera que si sumem les hores efectives de pluja al llarg de l'any en resulten poc més de 7 dies. És a dir, a casa nostra, el total de precipitacions anuals es concentra en uns pocs episodis de pluja que en total sumen aproximadament una setmana. Dit d'una altra manera, a Mollet, en una setmana cau tota la pluja d'un any! No hi ha dubte que a Mollet —com passa a molt altres indrets de la mediterrània— no tenim un problema de manca de pluja sinó de nefasta distribució d'aquesta i, per tant, de molt mal aprofitament.

Més enllà de l'aigua directa que cau del cel, Mollet compta amb altres dues fonts de recursos hídrics: l'aigua que circula per la superfície i l'aigua que s'infiltra en el subsòl. En ambdós casos, com veurem, Mollet està en avantatge respecte als altres municipis de la plana vallesana, si més no els del sector central, és a dir, aquells que drenen cap al Besòs. Efectivament, Mollet, la Llagosta i Montcada, pel fet d'ocupar les terres topogràficament més baixes de la conca del Besòs disposen de més recursos hídrics potencials. El Besòs, després de recollir —a Montmeló— les aigües del Congost i el Mogent, arriba al límit municipal de Mollet i incrementa el cabal amb les aportacions del Tenes¹¹. Els rius molletans més importants,

el Besòs i el Tenes, flueixen sempre pel límit SW del terme municipal i mai s'endinsen en el municipi. Malgrat que molt més modest, el torrent Caganell¹² és el veritable eix vertebrador que travessa de NE a SW tot el territori molletà, fins a l'aiguabarreig amb el Besòs. A partir de 1941 s'inicien les obres de cobriment del torrent, i avui pràcticament tot el recorregut urbà és subterrani (rambles de la Unió, Nova, Fiveller i Balmes). Abans de 1974, el torrent Caganell rebia les aigües de la riera Seca¹³ però el seu curs fou desviat —avui és la rambla de Pompeu Fabra— i ara desguassa, mitjançant un canal artificial, directament al Tenes.

El cabal del nostres rius és modest, a tall d'exemple direm que el més important —el Besòs— té un cabal mitjà anual de 3,9 m³/s. Ara bé, com passava amb les pluges, la irregularitat és també extrema, amb pics de crescuda 500¹⁴ vegades superiors i pics d'estiatge on només baixa un escadusser regalim d'aigua¹⁵. El torrent Caganell només porta un fil d'aigua, a tot estirar, durant la meitat dels mesos de l'any i, la riera Seca, com el seu nom indica, només baixa quan plou. Malgrat aquesta irregularitat, les aigües de la xarxa fluvial són una font molt més regular i fàcil d'explotar que no pas l'aigua directa de pluja. I, encara

¹¹ Podem sentir dues pronunciacions del nom d'aquest riu: Tenes i Tenès. La primera correspon a la grafia i la pronúncia oficials mentre que la segona és pròpia del Baix Vallès i sobretot és utilitzada per la gent gran. A més a més hi ha qui el tracta de riu i qui el tracta de riera, de manera que conviuen les fórmules Tenes o Tenès amb riera de Tenes o riera de Tenès. Per a més detalls sobre aquests i altres aspectes lingüístics podeu veure l'article de Montserrat Pocurull, *L'aigua en la toponímia molletana*, en aquest mateix volum de Notes.

¹² També anomenat, sobretot en el curs superior, riera de Gallecs.

¹³ També anomenada riera de Merdans o fins i tot, a vegades, riera de Parets.

¹⁴ El 25 de setembre de 1962 es van registrar 1.870 m³/s. Per a més informació sobre aiguats, avingudes i altres fenòmens meteorològics severos podeu veure l'article de M. Àngels Suárez, "Aiguats, nevades, bufaruts i calamarsades històriques a Mollet del Vallès", en aquest mateix volum de Notes.

¹⁵ Actualment, les estacions depuradores d'aigües residuals tenen un paper fonamental per tal de garantir els cabals mínims, sobretot en època d'estiatge.

94 Figura 3. Crescuda del Besòs, el novembre de 1982. Font: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

ho són més, l'altra font que ens queda per veure: les aigües subterrànies.

Les aigües subterrànies, del subsòl o freàtiques, són el gran reservori d'aigua de Mollet. Malgrat que tots sabem que els nivells dels nostres pous presenten oscil·lacions importants i fins i tot podem arribar a l'eixutesa temporal, sempre són un recurs molt més estable i segur que no pas l'aigua de la xarxa fluvial i, per descomptat, el d'estar pendent de si plou o no. A més a més, l'estructura geològica de la plana vallesana i els fluxos subterranis també afavoreixen la concentració de les aigües a l'entorn de Mollet, la Llagosta i Montcada. D'aquesta manera, Mollet recull les aigües de pluja que s'infiltra

en el seu terme municipal però també les d'una superfície molt més gran que abasta bona part de la plana vallesana i, fins i tot, alguns sectors de les muntanyes que envolten aquesta depressió.

Al parlar de les aigües subterrànies cal diferenciar dos nivells aquífers¹⁶: l'aquífer al·luvial quaternari de la cubeta de la Llagosta i l'aquífer detrític miocè del Vallès. En el primer, l'aigua ocupa la porositat dels sediments al·luvials –sobretot sorres i còdols– relacionats amb la xarxa fluvial actual, que és d'edat quaternària (menys de 1,7 milions d'anys). Aquest aquífer ocupa els terrenys més plans del municipi, sempre propers al Besòs i el Tenes. Té una potència màxima¹⁷ de

¹⁶ Entenem per aquífer qualsevol formació geològica –volum de roca o roques– que sigui porosa, de manera que permeti l'emmagatzematge d'aigua, però que alhora també sigui permeable, és a dir, que permeti la circulació d'aquesta, fet que en garantirà la possible extracció.

¹⁷ Entesa aquí com el gruix màxim del nivell aquífer, que s'assoleix a la Llagosta.

Figura 4. Les terres de regadiu foren les grans protagonistes de la prosperitat agrària del municipi durant la segona meitat del segle XIX i les primeres dècades del XX. Foto: C. Butjosa

25 m i la recàrrega s'efectua a través de la infiltració de l'aigua de pluja, de la mateixa xarxa fluvial, dels aqüífers al·luvials veïns (Mogent, Congost, Tenes i riera de Caldes) i de l'aqüífer detrític miocè del Vallès. És un aqüífer lliure superficial molt productiu, però alhora amb fluctuacions molt importants de nivell i molt vulnerable a la

contaminació. L'aigua té un temps de residència baix (de 2 a 6 anys), fet que implica una mala regulació i, per tant, una dependència important dels cicles de pluges i sequeres. En el segon cas, l'aqüífer detrític miocè del Vallès, l'aigua també ocupa la porositat de roques sedimentàries però en aquest cas de litologies més variades i edats més antigues, del miocè¹⁸. Ocupa la totalitat del municipi, per bé que només aflora allà on no existeix l'aqüífer al·luvial quaternari de la cubeta de la Llagosta, ja que aquest se situa al damunt. Té una potència màxima de 350 m i la recàrrega s'efectua sobretot a través de la infiltració de l'aigua de pluja i dels aqüífers veïns. És un aqüífer complex, amb nivells lliures superficials, nivells lliures profunds i nivells multicapa confinats profunds. Aquesta complexitat determina una productivitat molt variable, que passa de l'excel·lència a la improductivitat. El temps de residència de l'aigua és també força variable però en conjunt sempre superior a l'aqüífer al·luvial quaternari, fet que determina una major regulació. Si comparem els dos aqüífers veurem que en el primer és molt més fàcil trobar aigua però aquesta està sotmesa a grans variacions de nivell. En canvi, en el segon, és més difícil trobar aigua, però quan la trobem és una font molt més abundant i estable.

Malgrat no nadar en l'abundància, el conjunt de recursos hídrics del municipi va permetre una revolució industrial i, abans, una important expansió i especialització agrícola. Uns canvis que no van afectar per igual tota la superfície municipal sinó que es van concentrar allà on hi havia més

¹⁸ Època (o sèrie) del Terciari superior (o Neogen), compresa entre 23,8 i 5,3 milions d'anys (Ma), per bé que a Mollet només està representat per terrenys amb edats entre 11 i 8 Ma.

aigua. Del total de terres agrícoles, aproximadament tres quartes parts eren de secà i la resta —una quarta part— de regadiu. De manera molt genèrica podem diferenciar un Gallecs, bàsicament de secà, d'un Mollet, amb més abundància d'aigua.

Des de fa segles, en el secà, el conreu de cereals —sobretot blat per a consum humà— sempre ha estat el gran protagonista¹⁹. La vinya, avui pràcticament inexistent, va viure un moment d'esplendor a partir de 1860, gràcies a l'arribada de la fil·loxera a França. Una veritable febre d'or que es va començar a esvaïr a partir de 1879, amb l'arribada d'aquest paràsit a les vinyes catalanes i que es va aturar de sobte, l'any 1886, amb la constatació que l'insecte havia arribat a Mollet. Després de temps i esforços es va trobar la solució, que passava per replantar les vinyes amb peus de ceps americans, que són immunes a la plaga. A Mollet la vinya es va recuperar i va tenir un paper destacat fins entrada la segona meitat del segle XX. En aquest sentit, cal destacar l'existència de les caves Vilarrosal (1935-1937) i, sobretot, les caves Gomà (1940-1970), que van convertir Mollet en la capital vallesana del xampany²⁰ i el punt de producció més important fora del Penedès.

Les terres de regadiu tindran dos grans protagonistes, primer el cànem i, més tard, les patates. El conreu del cànem —del qual s'obtenien fibres per

a la fabricació de cordes, sacs, espardenyas, etc.— té un gran requeriment hídric. Al Vallès, està documentat des del segle XI. A Mollet, cal suposar que, durant segles, el seu conreu estava limitat als terrenys propers al Besòs i al Tenes, aprofitant zones d'aiguamolls formades pel desbordament del riu o bé pel nivell molt alt de les aigües subterrànies. L'expansió del conreu, a partir del segle XVIII i sobretot XIX no hauria estat possible sense l'ampliació de les terres de regadiu, mitjançant la construcció d'un impressionant sistema de mines i recs²¹. Tenim constància de l'existència de 12 unitats hidràuliques²²: 5 a Gallecs, 6 a Mollet i 1 de compartida. En conjunt, només les branques principals sumaven més de 25 km, als quals calia afegir tot el conjunt de ramificacions secundàries. En termes generals, la productivitat de les mines de Mollet era molt superior a les de Gallecs, per això aquest territori mai va poder disposar d'unes terres de regadiu comparables a les de Mollet. A Gallecs, les mines —enteses com a unitat hidràulica— eren de dimensions reduïdes i no estaven interconnectades entre si, mentre que a Mollet eren molt més grans i formaven una xarxa interconnectada d'abast baixvallesà, amb procedència o continuïtat cap als pobles veïns (Parets, Montmeló i la Llagosta). A Gallecs, l'origen de les captacions era sem

¹⁹ Per a més informació podeu veure l'article de Jordi Planas, "El passat agrari de Mollet del Vallès", en aquest mateix volum de Notes.

²⁰ L'any 1972 es constitueix el Consell Regulador de la Denominació d'Origen Cava i aquesta beguda passa a anomenar-se així, a causa del conflicte amb França per la denominació del Xampany.

²¹ A Mollet les paraules *mina* i *rec* s'utilitzen molt sovint com a sinònims, amb un clar predomini d'ús de la primera paraula. Per a aquesta i altres qüestions lingüístiques veieu l'article de Montserrat Pocurull, "L'aigua en la toponímia molletana"; i, per conèixer el recorregut, les característiques i la cronologia d'aquestes obres hidràuliques, l'article de Manel Domènech i Agustí Morera, "Mines i recs de Gallecs i de l'antic Mollet agrícola", ambdós en aquest volum de Notes.

²² Aquesta xifra sorgeix en el moment actual de la recerca i no descartem que investigacions futures la facin augmentar.

pre a partir de les aigües subterrànies; mentre que a Mollet era a partir de les aigües subàlvies²³ del Besòs, el Tenes i el Congost. Tot el sistema de mines i recs es complementava amb multitud de basses –amb funcions d'emmagatzematge i regulació– i un sistema de pous, que contribuïen a alimentar el sistema en èpoques d'estiatge. Moltes d'aquestes basses eren canereres –tenim documentades les de Can Cruz, Can Mulà, Can Flequer, Can Pujol, Can Magre, Can Magarola–, atès que, com a pas previ a l'operació de bregar –és a dir, el procés que permetia obtenir-ne la fibra–, era imprescindible amarrar –submergir en aigua– el cànem, durant uns quants dies. Tot sembla indicar que hi ha una estreta relació, funcional i

cronològica, entre el conreu i la manipulació del cànem i el sistema de mines i recs. Aquestes i altres evidències documentals de caire cronològic²⁴ permeten apuntar, com a molt probable, que la majoria de mines i recs es van construir durant el segle XVIII o principis del XIX. A mitjans del segle XIX els cànems vallesans arribaran al seu apogeu. La seva qualitat excel·lent els portarà a tenir fama europea, fins al punt que l'almirallat britànic s'interessarà per obtenir-los d'aquesta procedència (GARRABOU i PLANAS, 1998). L'any 1900 els cànems de Mollet obtenen una medalla de plana, una de bronze i un diploma d'honor a l'Exposició Universal de París. El 1903, Frederic Ros i Sallent (1875-1956) crea la Bregadora

Figura 5. L'única bassa canamera que ha arribat fins als nostres dies, malgrat que molt transformada, és la de Can Cruz. Foto: J. Bertran

²³ La captació no es feia directament de les aigües superficials del riu sinó a través de galeries subterrànies, situades sota la llera, que captaven les aigües que es troben entre els al·luvions. D'aquesta manera es garanteix la màxima productivitat, fins i tot en els períodes d'estiatge, quan en superfície pot no circular aigua. La captació subàlvia també millora la qualitat de l'aigua, atès que els al·luvions actuen de filtre.

²⁴ Trobareu l'argumentació en l'article de Manel Domènech i Agustí Morera, "Mines i recs de Gallecs i de l'antic Mollet agrícola", en aquest volum de Notes.

del Vallès, la primera planta moderna d'Espanya de manipulació de cànem. La tecnologia i la maquinària eren italianes. Donava feina a una vintena d'obrers i bregava 3.000 kg de cànem en una jornada, quan al Vallès, amb una bregadora de mà, una persona produïa aleshores 30 kg com a màxim (PLANAS, 2004). Malgrat això, ja feina anys que el cànem havia entrat en decadència –per la competència amb d'altres fibres– de manera que a la dècada de 1920 va deixar de conrear-se a Mollet i al Vallès.

A mitjans del segle XIX, és també quan s'expandeix el conreu de la patata per a consum humà²⁵, que arribarà al seu màxim esplendor a partir de la dècada de 1890. Més endavant, a les dècades de 1920 i 30, el Sindicat Agrícola de Mollet, de la mà de Feliu Tura i Valdeoriola (1888-1956), impulsarà la producció de patates primerenques per a l'exportació (PI, 1990) (POMÈS, 1991). Patentarà la

marca “Rabassunio Potatoes Catalunya. Productions Mollet” i exportaran a Anglaterra, Bèlgica, Holanda, Suïssa, Alemanya, Estònia, Letònia...

És també, a mitjans del segle XIX, quan apareixen a Mollet les primeres indústries tèxtils (ARIMON *et al*, 2014). Ara bé, malgrat aquests inicis força primerencs, no serà fins a la dècada de 1910 que l'activitat industrial prendrà força i arribarà a superar, com a primera font de recursos econòmics, l'agricultura. Els dos pilars de la industrialització molletana seran el tèxtil i la pell, dos sectors amb un gran requeriment hídric, que obtindran gràcies al bon rendiment dels pous que construïran les empreses. En el sector tèxtil, Mollet –a diferència de la resta del Vallès– s'acabarà especialitzant en la seda, de manera que l'elevada humitat ambiental de la població també serà una avantatge, atès que afavoreix la manipulació dels fils de seda i facilita els acabats finals.

98

Figura 6. La Pelleria, a la dècada de 1920. Foto: C. Mauri.

²⁵ Abans s'hi conreaven varietats destinades sobretot al consum del bestiar.

El canvi de model productiu que es comença a gestar, molt lentament, durant el segle XIX i que s'accelera i es completa durant les primers dècades del XX, implicarà també un augment demogràfic i el conseqüent creixement urbanístic. A principis del segle XIX, ja estava operatiu el sistema de mines i recs de Mollet²⁶, que garantirà l'expansió dels conreus de regadiu. La millora de les vies de comunicació tindrà un paper fonamental: l'any 1837 es construirà la carretera nova amb Barcelona, l'any 1854 arribarà el ferrocarril –l'actual línia de França–, el 1880 entrarà en funcionament el Calderí, i el 1886 es completarà el darrer tram de la línia fèrria del Nord. Unes bones vies de comunicació que incentivaran l'exportació de productes agrícoles i facilitaran l'arribada de les primeres indústries. Sabem que l'any 1848 ja existia una petita fàbrica de teixits de cotó²⁷. L'any 1861, obrirà portes una segona fàbrica cotonera (Francesc Mateo, 1861-1875) i, l'any 1871, s'instal·larà la primera indústria que utilitzarà, com a força motriu, el vapor (El Cotó, 1871-1963). En el tombant de segle, arribaran a Mollet la serradora dels germans Moretó, que després esdevindrà una important farinera (1891-actualitat); la Pelleria (1897-2007), que es convertirà en una de les empreses més grans del sector de tot l'estat espanyol; Can Fàbregas (1900-2001), la primera gran empresa tèxtil que apostarà per

la seda; i Can Mulà (1913-1971), la segona gran empresa tèxtil que consolidarà el tret diferencial seder de Mollet. A mitjans de la dècada de 1910, només entre les tres empreses més grans de Mollet (la Pelleria, Can Fàbregas i Can Mulà), sumaven més de 1.000 treballadors, en un Mollet d'uns 3.000 habitants. Això va comportar la necessitat de mà d'obra de les poblacions veïnes i també el creixement demogràfic i urbanístic de Mollet. De mica en mica, Mollet va començar a créixer més enllà del rovell de l'ou, és a dir, de la sagrera medieval. Durant segles, el petit relleu que allotjava l'església parroquial fou el lloc on es va concentrar bona part de la població. Més enllà dels factors històrics de seguretat i protecció, aquesta petita elevació era també el punt més proper als cursos fluvials que estava alhora a recer de les inundacions. Per tant, una situació estratègica privilegiada, com també ho era la d'algunes masies aïllades, situades a prop –o en alguns casos a tocar– de les terres fèrtils i inundables però amb les cases a recers. En aquest sentit, a més a més de la sagrera, cal destacar les masies de can Mollet²⁸, can Magre²⁹, can Magarola, can Pantiquet, can Flequer, can Lledó, can Besora i can Borrell.

L'aigua, ja sigui per escassetat –com a recurs necessari per a la vida– o per excés –risc d'inundació– ha condicionat, des de temps immemorials, la ubicació dels assentament

²⁶ El primer document conegut, de repartiment d'aigües de reg, és del 1828 i en ell ja hi surten totes les mines i recs de Mollet.

²⁷ Desconeixem el nom i la ubicació aquesta empresa però sabem de la seva existència perquè apareix citada en dues obres de referència: el volum XI del diccionari *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, de Pascual Madoz, publicat l'any 1848; i la *Guía de Barcelona a Granollers per el ferro-carril*, de Víctor Balaguer, publicada el 1857.

²⁸ Segons Jaume Vilaginés, en aquest mateix volum de Notes, l'indret original del topònim "Mollet" podria situar-se en aquesta masia, avui desapareguda.

²⁹ Masia també desapareguda.

humans. Les masies abans citades i la sagrera medieval en són els exemples més evidents. Però alguns d'aquests indrets –com és el cas de la sagrera– ja haurien estat ocupats, com a lloc de culte o de residència, des de temps anteriors a l'època medieval. Tot sembla indicar que en aquest indret abans hi havia un establiment romà d'època imperial³⁰ i, abans encara, amb molta probabilitat, el menhir de Mollet (BOSCH *et al.*, 2011) (BOSCH i JORBA, 2012).

La mateixa etimologia del nom “Mollet” –abans *Moletto*, *Molleti*, *Molled*, *Muled*, *Mulled*, *Molletto*, *Moledo*, *Molledo*– ens porta de nou al terreny de d'aigua³¹. Tant Joan Coromines, a l'*Onomasticon Cataloniae* –la gran obra de referència de la toponímia i l'antroponímia dels Països Catalans– com d'altres autors que han estudiat l'etimologia d'altres territoris amb el nom de Mollet coincideixen en el significat d'aquesta paraula, derivada del llatí *mollis*, que significa terra humida, blana i fèrtil. El fet que el nostre territori es conegui de manera concreta –masia de Can Mollet i parròquia de Sant Vicenç de Mollet– i també genèrica –població i municipi– amb el nom de Mollet posa de manifest una realitat física ben singular i definitiva d'aquest territori: la presència de sòls fèrtils amb abundància d'aigua. Aquesta singularitat, conscient o inconscientment, sempre ha estat ben present en el record

i l'imaginari col·lectiu, fins al punt de confondre's la realitat amb el mite. Així, la magnificació i la idealització de la realitat (uns terrenys fèrtils amb alguns aiguamolls temporals) ens porta a l'aparició del mite (uns terrenys fèrtils a partir d'un gran llac assecat). El cronista molletà Joan Solé Tura (1917-2008) recull diferents versions d'aquest mite popular³², encara ben viu en el record de molta gent gran. Tanmateix, les evidències històriques, arqueològiques i sobretot geològiques el desmenteixen. L'estudi de la successió estratigràfica de Mollet posa de manifest la inexistència de dipòsits lacustres, ni recents ni anteriors a l'aparició dels homínids. El més semblant, salvant les moltes diferències, són alguns dipòsits palustres, relacionats amb antigues zones d'aiguamolls temporals, més o menys persistents en el temps. N'hi ha de recents –a prop del Besòs i el Tenes– i un aflorament antic (8-11 milions d'anys), en la confluència dels límits municipals de Mollet del Vallès, la Llagosta i Santa Perpètua de Mogoda (BERTRAN i TARRAGÓ, 1996).

A priori, el mateix mite del llac semblaria tenir relació amb el moll, el peix que apareix en tots els escuts heràldics de la població. Ara bé, el moll és un peix de mar i òbviament a Mollet no hi ha rastre ni de llac ni de mar³³. Probablement, aquest senyal heràldic es va començar a utilitzar a

³⁰ Per a més detall podeu veure l'article de Jordi Roig, “Dades arqueològiques sobre la sagrera de Sant Vicenç i el nucli medieval de la villa de Moletto (s. XI-XIII): la intervenció al carrer de Gaietà Ventalló, 15-23 de Mollet del Vallès”, en aquest mateix volum de Notes.

³¹ Per a més detall sobre els aspectes etimològics de Mollet podeu veure l'article de Jaume Vilaginés, “Mollet porta nom d'una masia. Estudi sobre l'espai del Baix Vallès en el segle X”, en aquest mateix volum de Notes.

³² Per a més detall podeu veure l'article de Rosa M. Securín i M. Asunción Valiente, “L'aigua en el record i l'imaginari col·lectiu a Mollet del Vallès”, en aquest mateix volum de Notes.

³³ Per ser exactes, cal dir que si féssim una gran perforació trobaríem, a unes 1.500 m de fondària, roques metasedimentàries d'origen marí, amb una edat superior als 458 milions d'anys. En aquella època, però, els peixos no existien.

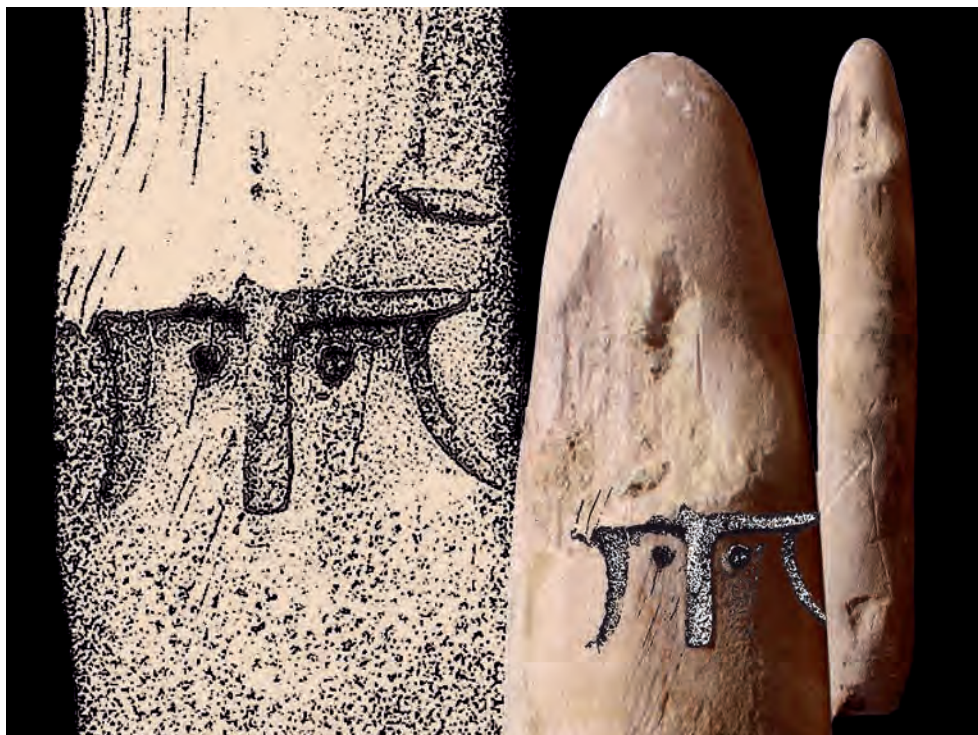

Figura 7. Detall del “bloc en T” o “T facial” del Menhir de Mollet. Foto: J. Bertran i dibuix sobreposat E. Sarrià

101

Figura 8. Reconstrucció d'un ur (*Bos primigenius*) al Museu de la Valltorta, al Maestrat Foto: J. Bertran

partir de la segona meitat del segle XIV (GALTÉS, 1987). Avui l'escut més antic que es coneix data de l'any 1591 i està esculpit en una de les gàrgoles del campanar de l'església parroquial de Sant Vicenç. El moll de Mollet, com passa en moltes altres poblacions, és un senyal "parlant" o "cantant" que, d'alguna manera, interpreta de manera gràfica la pronúncia del nom "Mollet". Així, podem establir un paral·lelisme entre Mollet = moll, Sabadell = seva, Granollers = gralla, Martorelles = murtra, la Llagosta = llagosta, etc.

Un altre element mític, el més antic que coneixem fins ara, és el relleu que apareix esculpit en una de les cares del menhir de Mollet³⁴. Consisteix en un rostre esquemàtic, de tradició mediterrània, conegut en l'estatuària megalítica prehistòrica com a "bloc en T" o "T facial". La cronologia d'aquest element podria situar-la al voltant del 3.000 abans de la nostra era. Segons una de les possibles hipòtesis interpretatives (BOSCH i JORBA, 2012), el "bloc en T" s'identificaria

amb la cornamenta d'un ur³⁵ –el bou salvatge prehistòric– en posició d'envestida i s'associaria amb una divinitat masculina que, en el corpus mitològic de les cultures mediterrànies antigues, es relaciona amb les aigües fluvials. L'ur és l'animal més gran i fort que ha poblat la mediterrània des de la prehistòria. La virilitat i la força d'aquest animal són comparables al poder de fecundació i també de destrucció de les aigües.

Al llarg d'aquest viatge en el temps, hem pogut veure com l'aigua ha condicionat les singularitats del medi, l'agricultura, la indústria... i també molts aspectes socials i culturals, fins al punt que la tradició popular i les creences han esdevingut mites. Conscient o no, l'aigua –la gran protagonista de Mollet– ha amarat, al llarg de segles i mil·lennis, en la mateixa essència de tot un poble. Una essència de passat però també de present i de futur, que es posa de manifest en detalls tan significatius com el Moll Fer³⁶, els Mollets³⁷ o les Dones d'Aigua³⁸.

Bibliografia

- ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). La vida rural a Gallecs. Dietaris de Joan Ros Herrero (1895-1978). Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 12. 292 p. Mollet del Vallès.
- ARIMON, G. (2007). Les caves Gomà de Mollet del Vallès. *Notes*, 22: 177-192. Mollet del Vallès.

ARIMON, G. (2015). Frederic Ros Sallent i Mollet del Vallès. *Notes*, 30: 175-192. Mollet del Vallès.

ARIMON, G., BERTRAN, J., MACIÀ, M.C., SECURÚN, R.M., SUÁREZ, M.A. i VENTURA, J. (2015). El tèxtil a Mollet. Orígens i singularitats. *Notes*, 30: 73-77. Mollet del Vallès.

³⁴ També conegut com menhir del Pla de les Pruneres, en al·lusió al lloc concret on es va trobar, abril de 2009, durant la realització de les obres de construcció del pàrquing del futur parc de les Pruneres.

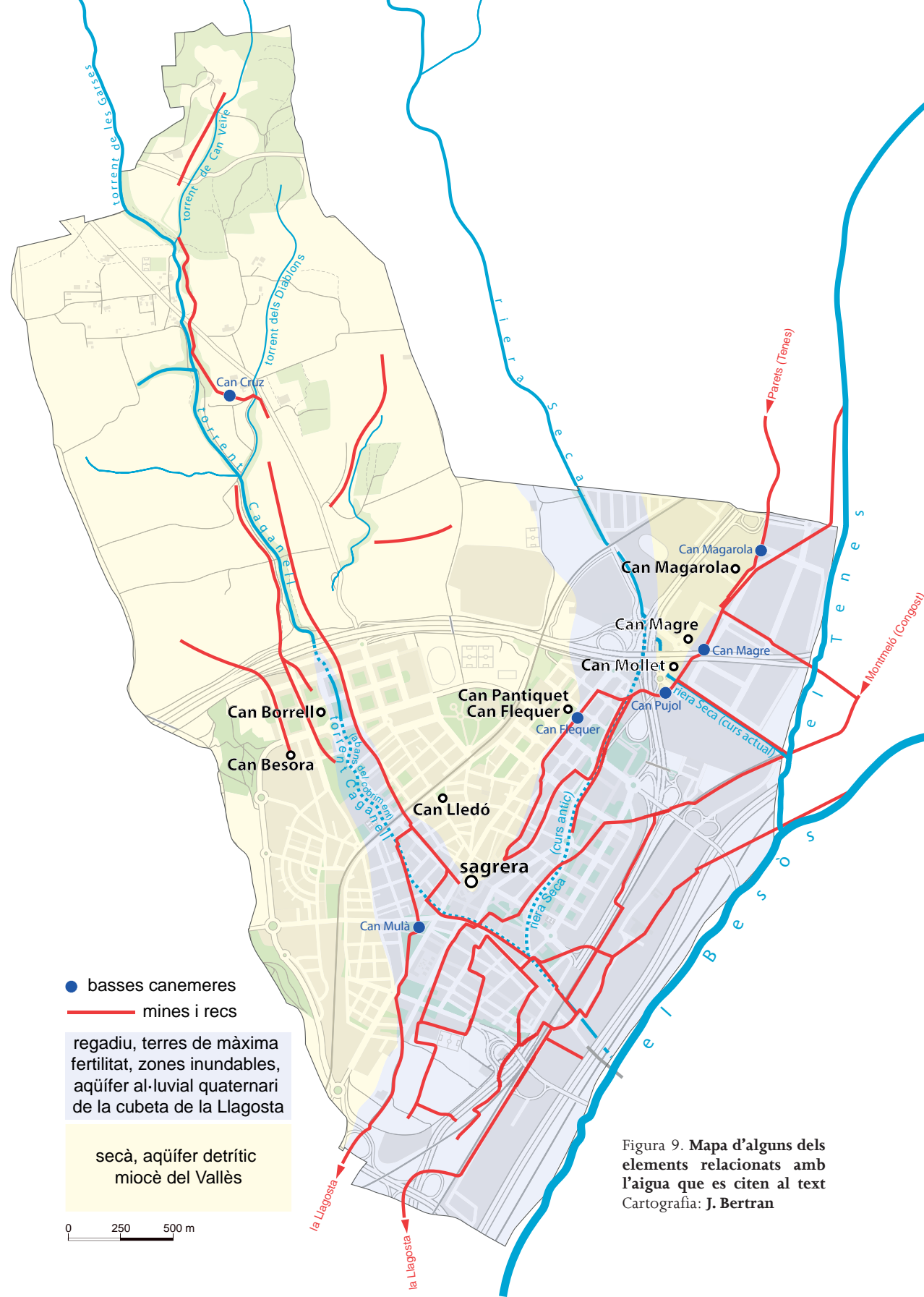
³⁵ L'ur (*Bos primigenius*) era originari de l'Índia i va arribar a Europa durant el quaternari inferior (aproximadament 1,7 milions d'anys). A l'edat mitjana va quedar reduït a l'Europa occidental. El darrer exemplar fou caçat a Polònia el 1627.

³⁶ Una bèstia de foc, en forma de moll, relacionada amb els aiguamolls de la població i que ara es refugia en les misterioses caves subterrànies de can Gomà.

³⁷ Una galeta, que elaboren algunes pastisseries de la ciutat.

³⁸ Una fantàstica i fantasiosa col·lecció d'éssers femenins amb cor d'aigua, iniciativa del Centre Ocupacional del Bosc i el Taller Alborada, dos centres d'atenció a persones amb discapacitat que pertanyen a l'Institut Municipal de Serveis als Discapacitats de l'Ajuntament de Mollet. <http://dones-daigua.cat>

- BAQUÉ, E. (1996). L'aigua potable a Mollet. *Notes*, 10: 185-192. Mollet del Vallès.
- BEQUÉ, E. (1995). Mollet: la gestió de l'aigua via satèl·lit. *Notes*, 9: 137-144. Mollet del Vallès.
- BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. (1996). Punts d'interès geològic de Mollet del Vallès i Gallecs. *Notes*, 10: 95-110. Mollet del Vallès.
- BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. (2002). Els riscos naturals: definicions i exemples. Els riscos que poden afectar el municipi de Mollet del Vallès. *Notes*, 17: 127-144. Mollet del Vallès.
- BONVILÀ, P. (1980). El meu Mollet. Boscos i vernedes. Mecanoscrit inèdit. 30 p. Mollet del Vallès.
- BOSCH, J. (2010). El menhir de Mollet: una de les primeres estàtues? *Notes*, 25: 101-103. Mollet del Vallès.
- BOSCH, J. (2011). El menhir de Mollet: aspectes arqueològics. *Notes*, 26: 167-178. Mollet del Vallès.
- BOSCH, J. i JORBA, A. (2012). El menhir del Pla de les Pruneres. Generalitat de Catalunya, departament de Cultura, Col·lecció Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 20. 95 p. Barcelona.
- BOSCH, J., TENAS, M. i BERTRAN, J. (2011). El menhir de Mollet i el megalitisme al Baix Vallès. *Vallesos*: 100-103. Santa Eulàlia de Ronçana.
- BOTER DE PALAU, R. (2002). L'Abans Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965. Ed. Efadós. 666p. El Papiol.
- CALDERÓN, B. i BOTER DE PALAU, R. (2000). La Farinera Moretó. Ajuntament de Mollet del Vallès, Col·lecció Domènech Sugranes, 1. 112p. Mollet del Vallès
- CARCELLER, F. (2001). La història del Servei Municipal d'Aigua de Mollet del Vallès. Ajuntament de Mollet del Vallès, Col·lecció Domènec Sugrañes, 2. 61 p. Mollet del Vallès.
- COROMINAS, J. (1985).- Características de las avenidas en los cursos de la cuenca del río Besòs. *Cuadernos de Investigaciones Geográficas*, 11: 45-54. Logroño.
- COROMINAS, J. (1985).- Els riscos geològics A: Història Natural dels Països Catalans. Fundació Enciclopèdia Catalana, 3 (Recursos geològics i sòl): 225-270. Barcelona.
- COROMINES, J. (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae*. Curial Edicions Catalanes. 8 volums. Barcelona.
- EMILIANO, P. (2009). Pluges, inundacions i altres fenòmens meteorològics a Mollet del Vallès al llarg dels darrers 150 anys. *Notes*, 24: 171-177. Mollet del Vallès.
- GALTÉS, J. (1987). El senyal heràldic de Mollet del Vallès. *Notes*, 1: 33-37. Mollet del Vallès.
- GALTÉS, J. (1987). Orígens i formació del municipi de Mollet del Vallès. *Notes*, 1: 15-18. Mollet del Vallès.
- GARCIA-MORENO, C. (2007). Aproximació al món del vi i del cava a Mollet del Vallès. *Notes*, 22: 143-160. Mollet del Vallès.
- GARCIA-PEY, E. (2001). Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 6. 413 pàg. Mollet del Vallès.
- GARRABOU, R. i PLANAS, J. (a cura de) (1998). Estudio agrícola del Vallés (1874). Museu de Granollers, Col·lecció Treballs, 3. 287 p. Granollers.
- GORDI, J. i VILAGINÉS, J. (Coord.) (1993). Molledo - Mollet (993-1993). Ajuntament de Mollet del Vallès. 204p. Mollet del Vallès.
- GUIU, J. (2004). La Pelleria. *Notes*, 19: 185-198. Mollet del Vallès.
- ISNARD, M. (2002). Les inundacions. Zones de risc en la conca del Besòs i en el municipi de Mollet del Vallès. *Notes*, 17: 177-192. Mollet del Vallès.
- MACIÀ, M.C. (1991). Els primers anys de l'empresa Tenería Moderna Franco-Espanola de Mollet del Vallès (1897-1914). *Notes*, 5: 61-74. Mollet del Vallès.
- MACIÀ, M.C. (2007). Les caves Vilarrosal de Mollet del Vallès. *Notes*, 22: 161-176. Mollet del Vallès.
- MADOZ, P. (1845-50). Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar. 16 volums. Madrid. (reeditat facsímil, Curial Edicions, Barcelona, 1985, 2 vols).

- MARTÍNEZ, P. (2010). Estàtues-menhirs, testimonis d'una religió que va abastar tot Europa en el tercer mil·lenni aC. *Notes*, 25: 81-99. Mollet del Vallès.
- MARTÍNEZ, P. (2011). La estatua-menhir del Pla de les Pruneres (Mollet del Vallès, Vallès Oriental). *Complutum*, 22 (1): 71-87. Madrid.
- MORETÓ, J. (2004). La Farinera Moretó. *Notes*, 19: 163-183. Mollet del Vallès.
- PÉREZ, F. (1997). Obres completes de Vicenç Plantada 1. Cròniques i articles en La Renaixença. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 1. 263 p. Mollet del Vallès.
- PÉREZ, F. (1998). Obres completes de Vicenç Plantada 2. Monografies i altres escrits. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 2. 238 p. Mollet del Vallès.
- PI, C. (1990). Un rabassaire a l'alcaldia: Feliu Tura. *Notes*, 4: 51-69. Mollet del Vallès.
- PLANAS, J. (2004). De poble agrícola a ciutat industrial: els inicis de la industrialització a Mollet del Vallès. *Notes*, 19: 145-161. Mollet del Vallès.
- PLANAS, J. (2007). La vinya al Vallès: una perspectiva històrica. *Notes*, 22: 83-103. Mollet del Vallès.
- PLANTADA, V. i PAYÀ, J. (1893). Geografia local de Mollet del Vallès: ab noticia geogràfica-escolar dels pobles dels encontorns y son mapa topogràfica. Tipolitografia de Lluís Tasso. 16 p. Barcelona.
- POMÉS, J. (1991). Les "Mataro's Potatoes" i el cooperativisme agrari al Maresme (1903-1939). *Caixa d'Estalvis Laietana*. 231 p. Mataró.
- PUCHADAS, J.M. (1948).- El río Besós. Estudio monográfico de hidrología fluvial. *Miscelánea Almera*, 2: 195-354. Barcelona.
- RELATS, V. (Coord.) (2012). La riuada del 1962. *Carpeta Vallesos*, 3: 40-129. Santa Eulàlia de Ronçana.
- SECURÚN, R.M. (2015). La fàbrica de Can Mulà en el record de la gent. Mollet del Vallès, 1913-1971. *Notes*, 30: 141-156. Mollet del Vallès.
- SOLÉ TURA, J. (1979). Records del meu poble. El Pot Coop. 50 p. Mollet del Vallès.
- SOLÉ TURA, J. (1980). Mollet II part. Coses del meu poble. Gràfiques Aster. 119 p. Mollet del Vallès.
- SOLÉ TURA, J. (1981). Mollet, la història que segueix. Gràfiques Aster. 190 p. Mollet del Vallès.
- SOLÉ TURA, J. (1981). Mollet, una mica d'història. Gràfiques Aster. 219 p. Mollet del Vallès.
- SOLÉ TURA, J. (1988). Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà. L'Aixernador, edicions argentones. 259 p. Argenton.
- SOLÉ TURA, J. (1993). Fets i coses de Mollet. I Mil·lenari. Còpia Instan. 92 p. Mollet del Vallès.
- SOLÉ TURA, J. (1993). Rodolins festius de la història de Mollet. I Mil·lenari. Còpia Instan. 63 p. Mollet del Vallès.
- SUÁREZ, M.A. (2004). De Can Fàbregas a Sedunión. *Notes*, 19: 213-230. Mollet del Vallès.
- SUÁREZ, M.A. (2015). Breu recorregut històric per Can Fàbregas-Sedunión. Mollet del Vallès, 1900-2001. *Notes*, 30: 97-140. Mollet del Vallès.
- SUÁREZ, M.A. (2015). Història del Cotó. Mollet del Vallès, 1871-1963. *Notes*, 30: 79-96. Mollet del Vallès.
- TOMÁS QUEVEDO, A. (1963). Causas meteorológicas de las inundaciones de septiembre de 1962 en el Bajo Vallès, Llano de Llobregat y la Maresma, el martes, día 25 de septiembre de 1962. *Miscelanea Barcinonensis*. 3: 97.119. Barcelona.
- VILAGINÉS, J. (1991). Dues mirades retrospectives: mil·lenari i carreratge (993 i 1393). *Notes*, 5: 9-17. Mollet del Vallès.
- VILAGINÉS, J. (1999). Toponímia històrica del Vallès Oriental. *Notes*, 13: 21-36. Mollet del Vallès.
- VILAGINÉS, J. (2001). Terres, vinyes, horts i pastures. El paisatge agrari de fa mil anys al Vallès. *Notes*, 16: 55-68. Mollet del Vallès.
- VILAGINÉS, J. (2003). Aigua i molins en el segle XV. Disputa per l'ús de l'aigua del Tenes en el segle XV. *Notes*, 18: 53-65. Mollet del Vallès.

YSÀS, P. (Coord.) (1999). Història gràfica de la
Tenería Moderna Franco-Española: cent anys
de la Pelleria a Mollet del Vallès. Fundació

Cipriano García i Arxiu Històric de la CONC
en col·laboració amb la Tenería Moderna
Franco-Española SAL. 111 p. Barcelona.

Mines i recs de Gallecs i de l'antic Mollet agrícola¹

Manel Domènech i Mir* i Agustí Morera i Cortines**

Resum

L'auge agrícola del segle XIX no hauria estat possible sense l'existència d'un extens sistema de mines i recs, regit –en el cas de Mollet– per una important comunitat de regants, amb el seu reglament i els corresponents òrgans de govern. Una part d'aquesta important obra hidràulica es descriu en aquest article.

Paraules clau: agricultura, aigua, comunitat de regants, Gallecs, mina, Mollet del Vallès, rec

Introducció

Malgrat les moltes diferències en el detall, Gallecs continua sent un territori agrícola i forestal com ho era

fa segles. En cavi, cal sostreure's de la influència de l'actual Mollet urbà, per retrobar el Mollet agrícola del segle XIX i principis del XX. Un territori escassament poblat² on l'agricultura³ serà l'activitat econòmica principal⁴. Una agricultura cada vegada més productiva i diversificada, amb una especialització en conreus amb un gran requeriment hídric, com és el cas del cànem. Aquest i altres conreus de regadiu no haurien estat possibles sense l'existència d'una extensa i important xarxa de mines i recs.

Serà doncs pel territori de poques cases i de molts conreus on situarem tota una important infraestructura hidràulica, amb les particularitats i recorreguts d'aquestes artèries vitals

107

* Enginyer Tècnic Tèxtil. maneldomenechmir@gmail.com

** Enginyer Tècnic Industrial. moreraca@gmail.com

¹ Aquest article no hauria estat possible sense la col·laboració activa i entusiasta d'en Pere Lluís i Pedragosa, una persona sàvia que coneix i estima Mollet com pocs.

² Al llarg del XIX creix la demografia del municipi, sobretot durant la segona meitat de segle. El primer cens conegut d'aquell segle –el de 1819– parla de 899 habitants i, el darrer –que data de 1900– ens diu que hi havia 2.130 habitants. Cal tenir present que en els censos anteriors al 1849 estava inclosa la població de Parets, atès que formava, conjuntament amb Mollet i Gallecs, una mateixa unitat municipal.

³ Aproximadament el 75% del municipi eren terres de conreu, de les quals tres quartes parts eren de secà i la resta –una quarta part– de regadiu. Els cereals van ser sempre el conreu principal, sobretot blat per a consum humà. Els conreus cerealístics –blat, sègol i ordi– ocuparan la major part de les terres de secà per bé que en els regadius també s'hi feia blat de moro. A partir de 1860, el conreu de la vinya va viure “la febre d'or”, a causa de la fil·loxera que patien els nostres veïns francesos i que finalment també vàrem patir nosaltres. En el regadiu, el gran protagonista serà el cànem, per bé que també s'hi faran patates, llegums, horta... Per a més detall podeu veure l'article de Jordi Planas, *El passat agrari de Mollet del Vallès*, en aquest mateix volum de Notes.

⁴ A Mollet, la indústria tèxtil és present des de mitjans segle XIX. Ara bé, malgrat aquests inicis força primerencs, l'activitat industrial –sobretot tèxtil i pell– no prendrà força fins a la dècada de 1910, moment que l'activitat industrial superarà l'agricultura.

que asseguraven les collites, cosa que no feien les pluges irregulars de la climatologia mediterrània. Coneixerem també, com s'organitzava i regulava la seva distribució entre els membres de la comunitat de regants de Mollet.

La comunitat de regants de Mollet

En el cas de Mollet, el primer repartiment d'aigües documentat és de l'any 1828, cosa que fa pensar que la realització de les obres és anterior a aquesta data, perquè és del tot evident que ningú no pot procedir a repartir allò del qual no es disposa.

El document oficial del *Repartiment de les aigües comunals del lloc de Sant Vicenç de Mollet* és del 1842 i el funcionament d'aquesta comunitat es regia per les *Ordenanzas y Reglamento de la Comunidad del pueblo de Mollet*, aprovada per la Reina Regent.

El reglament assenyalava com s'havia de fer l'ús de l'aigua, els drets i les obligacions dels regants, les quotes que havien de pagar, els períodes de pagament amb els recàrrecs corresponents en cas del seu incompliment. També quins eren els seus òrgans de govern: Junta General, Sindicat de Regants i Jurat del Reg, i les seves respectives tasques i funcions.

Cada regant, tot seguint un torn setmanal, disposava d'una presa d'aigua en un punt de la seva finca per un determinat nombre d'hores de reg que havia de respectar. La quantitat del temps assignat en cada cas, es feia en funció de l'extensió de la seva propietat, a raó d'una hora per cada peça de terreny. Cal dir que la peça era la mesura pròpia de Mollet però que equivalia pràcticament a una quartera. La quota a pagar per l'aigua era lògicament en funció del nombre d'hores que la utilitzava.

Pel que fa a la Junta General –amb

un president i un secretari escollits d'entre els seus membres–, era responsable de les obres de nova construcció, del manteniment i ús de les mines i recs, del seu cabal de subministrament i de la neteja que es feia els mesos de maig o juny.

Era tasca del Sindicat la realització d'estudis per a noves construccions o de l'ampliació de les existents, així com millorar l'aprofitament de l'aigua i augmentar els cabals disponibles.

Finalment, al Jurat del Reg li corresponia determinar les infraccions d'un mal ús de l'aigua o de les construccions comunals i dictar les corresponents sancions o indemnitzacions als infractors.

Mines i recs de Gallecs i Mollet

A Gallecs i Mollet les paraules *mina* i *rec* s'utilitzen molt sovint com a sinònims, amb un clar predomini d'ús de la primera paraula. Així s'anomena *mina* a molts trams que estrictament no ho són. Pel que fa al cas, veieu l'article de Montserrat Pocurull, *L'aigua en la toponímia molletana*, en aquest mateix volum de Notes.

La construcció d'una mina subterrània era una veritable feina de talps, que requeria de la participació de mà d'obra especialitzada. En els terrenys tous i poc coherents de la plana vallsana, calia fer l'excavació subterrània, evacuar la terra i revestir la base, les parets i el sostre amb maons per donar estabilitat a l'estructura. Les galeries eren estretes –de l'ordre d'uns 50 cm– i no s'hi podia caminar dret, ja que l'alçada del sostre –de volta de canó– no superava 1,20 m. El revestiment de maons era en sec, és a dir sense morter. Generalment, cada 30 o 50 m, es construïa un pou de ventilació, que garantia la circulació d'aire i permetia baixar a la galeria subter-

rània per fer les tasques de manteniment. La principal d'aquestes tasques —que s'havia de fer de manera periòdica— era escurar la mina, és a dir netejar i treure els sediments acumulats al canal i també les arrels que penjaven del sostre i les parets. L'acumulació de sediments disminuïa el rendiment de la mina i les arrels podien arribar a posar en perill l'estabilitat de l'estructura.

La construcció dels recs a cel obert era molt més fàcil i només alguns trams principals es revestien amb maons, la resta eren de terra.

Gallecs i Mollet tenien una extensa xarxa de mines i recs, on només la suma de les branques principals superava els 25 km. Avui, l'estat de conservació de tot aquest patrimoni d'infraestructures hidràuliques és divers. A Gallecs es conserven la majoria de les estructures, gràcies a la no urbanització del territori i al fet que predominin les mines subterrànies. Ara bé, aquesta preservació no és sinònim de qualitat de conservació, ja que són poques les estructures hidràuliques —sobretot basses— que han estat objecte de recuperació. La resta, especialment les mines, resten oblidades i en alguns casos fins i tot no se sap amb exactitud quin és el seu traçat. A Mollet la situació és molt pitjor, ja que la majoria d'aquestes infraestructures van desaparèixer durant les dècades de 1960 i 1970. D'una banda per la reconversió del sòl agrícola en sòl urbà i industrial i, de l'altra, per l'extracció d'àrids a gran escala a les lleres del Besòs i els seus afluents, que alhora va induir un

augment important del poder erosiu dels rius, fins al punt de desmantellar per sota dels fonaments les àrees de captació de les mines i els recs. Avui no queda pràcticament res: algun petit tram que s'ha preservat miraculosament dins del teixit urbà i els trams finals de tres mines que encara són ben visibles al Calderí.

Tenim constància de l'existència de 12 unitats hidràuliques⁵: 5 a Gallecs, 6 a Mollet i 1 de compartida.

La **mina de Can Veire o de Can Mulà** té un recorregut de 500 m, tots ells subterrànies. Neix a sota can Veire i tot el recorregut és paral·lel al torrent del mateix nom. Sempre per la riba dreta del torrent, en el tram final creua la carretera de Granollers a Sabadell (C-155). Poc després, la boca de la mina omplia la bassa i el safareig de Can Mulà.

La **mina de Can Cruz o de Can Jornet** té un recorregut de 1.200 m. Neix al gorg de Can Mulà, al tram final del torrent de Can Veire, també conegut com a timba de Can Mulà. Després de 230 m subterrànies, trobem la boca de la mina al límit del bosc de Cal Llonc, des d'allà el recorregut serà sempre aeri i més o menys paral·lela al torrent Caganell. Després de creuar el camí principal de Gallecs —l'antiga carretera— alimentava la bassa de Can Cruz, una important bassa canemera, avui recuperada per fer compatibles els usos agrícoles amb la preservació de la biodiversitat. Creua el torrent dels Diablons, mitjançant un petit aqüeducte, per acabar a les basses de Can Jornet Xic i Can Jornet, també recuperades recentment.

⁵ Aquesta xifra sorgeix en el moment actual de la recerca i no descartem que investigacions futures la facin augmentar. En alguns casos, també hi ha dubtes sobre el recorregut de les mines i recs. Per tot plegat, som conscients que queda feina per fer i que caldrà fer rectificacions. En aquest sentit, qualsevol aportació o rectificació serà molt ben rebuda. Podeu contactar amb el Centre d'Estudis Molletans mitjançant l'adreça electrònica cem@molletavalles.cat o bé el telèfon 935 719 500.

Figura 1. Aspecte actual (desembre de 2015) del petit aqüeducte pel qual la mina de Can Cruz travessa el torrent dels Diablons. Foto: J. Bertran

Figura 2. Aspecte actual (desembre de 2015) de la mina de Can Cruz a l'alçada de la bassa de Can Jornet Xic. Foto: J. Bertran

110

La **mina de Can Torres** té un recorregut de 800 m, tots ells subterranis. Neix a sota del camp de l'Àngel –a prop de Can Cònsol– i baixa fins al darrera d'on hi havia la masia, avui desapareguda, de Can Torres, on alimentava la font, la bassa i el safareig.

La **mina de Can Fonolleda**, la més petita de totes les mines de Gallecs i Mollet, té un recorregut d'uns 400 m, tots ells subterranis. Segueix un traçat E-W, paral·lel a l'autopista AP-7, passava per darrera de la masia de Can Fonolleda Vell, avui desapareguda, fins arribar a la bassa d'aquesta casa, la qual alimentava.

La **mina de Can Besora**⁶ té un recorregut d'uns 800 m, tots ells

⁶ Hi ha força confusió, tant oral com fins i tot escrita, entre les mines de Can Besora, Can Borrell i Can Lledó. Les tres són paral·leles al torrent Caganell i la distància entre elles és escassa. Ara bé, la mina de Can Besora és petita i d'ús domèstic, només subministrava aigua corrent a aquesta masia. En canvi, les mines de Can Borrell i Can Lledó tenen un recorregut més gran –sobretot la segona– i són d'ús agrícola. Ambdues regaven l'extensa plana agrícola, coneguda de manera genèrica com Plana Lledó, que s'estenia des del ferrocarril Barcelona-Puigcerdà fins a l'autopista AP-7, on entre d'altres hi tenien terres els de Can Besora, Can Borrell i Can Lledó. Per acabar-ho de complicar, la mina de Can Borrell nodria d'aigua les terres de regadiu i les basses de Can Besora, situades a una cota més baixa que la casa i a una certa distància.

subterrànis. Neix a uns 300 m al nord de l'autopista AP-7, travessa aquesta via i pel carrer de Joan Ambrós i Llorreda arribava a la masia de Can Besora, avui desapareguda. Era una mica d'ús domèstic, que arribava fins a dins de la mateixa cuina de la masia.

La **mina de Can Borrell**⁷ o **del Pont Xuclador**⁸ té un recorregut conegut d'uns 1.600 m, per bé que podria ser lleugerament superior atès que no es coneix amb precisió on se situa la capçalera de la captació. El primer tram és subterrani i, a partir de la boca de la mina del pont Xuclador, aeri. El traçat és sempre paral·lel al torrent Caganell, per la riba dreta. Primer, alimentava la bassa de Can Benito –situada uns 100 m al sud de la bassa actual del mateix nom– i, després, la de l'Enciamets, que estava situada al bell mig de l'autopista AP-7. D'aquesta bassa en sortien dues branques. La principal, seguia un tra-

çat lleugerament oblic al carrer de Francesc Layret i alimentava primer la bassa de Can Borrell i, després, les basses de Can Besora, situades a una cota topogràfica força més baixa que la casa del mateix nom, en l'extrem nord del parc dels Colors. La branca secundària arribava fins a la bassa del Sabatetes, també coneguda com bassa del Mitjà, que estava situada a l'actual plaça de la Lluna.

A data d'avui, la mina del Pont Xuclador és l'única que encara està activa.

La **mina de Can Lledó**⁹ (a vegades també anomenada rec de la mina de Can Lledó o rec de la mina de Lledó), amb un recorregut superior als 5 km, és l'única mina que neix a Gallecs i travessa tot Mollet. El primer tram és subterrani, des de la capçalera situada, de manera inexacta, sota el camp de la Camparra fins aproximadament l'autopista AP-7; a partir d'aquí el recorregut era aeri. Des de la capçalera fins al saf-

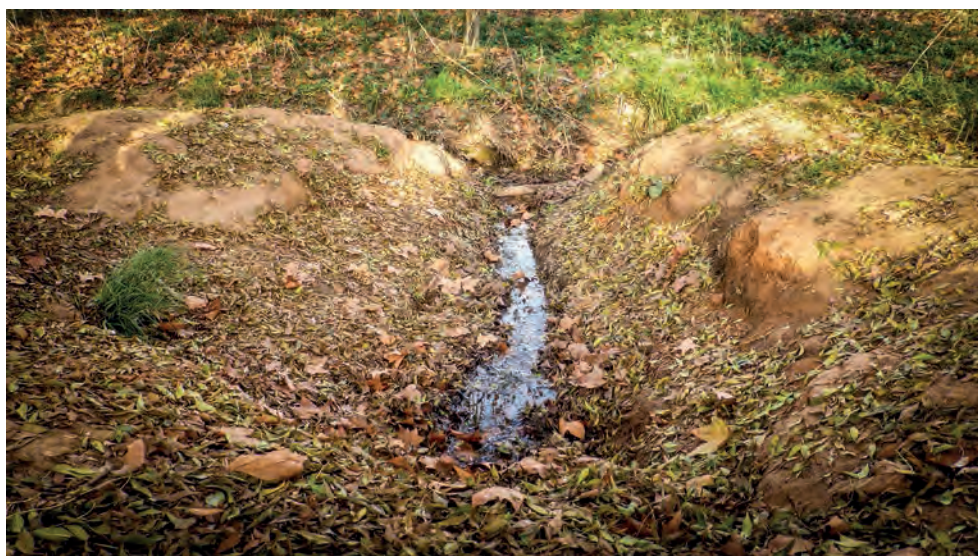

Figura 3. A data d'avui (desembre de 2015), la mina del Pont Xuclador és l'única que encara està activa. L'aigua de la mina nodreix el reduït cabal del torrent Caganell. Foto: J. Bertran

⁷ Vegeu la nota a peu de pàgina número 6.

⁸ Aquesta mina encara està en funcionament per bé que l'aigua va a parar al torrent Caganell.

⁹ Vegeu la nota a peu de pàgina número 6.

reig de Can Lledó —situat al carrer del Comte d'Urgell, a tocar del carrer de Gaietà Vínzia— seguia un traçat paral·lel a la riba esquerra del torrent Caganell. Alimentava el safareig de Can Lledó i d'aquí en sortien dues branques. Una, seguia lleugerament obliqua al carrer de Gaietà Vínzia fins a l'avinguda de Jaume I, on sembla que rebia les aigües del pou de Can Dragó. L'altra, seguia pel carrer del Comte d'Urgell avall, travessava el torrent Caganell, anava a cercar el parc de Can Mulà —on alimentava una bassa canemera— i després seguia direcció al Calderí —on encara és visible avui— per arribar finalment a les terres de Can Pere Gil, ja a la Llagosta. De la branca del carrer de Gaietà Vínzia en sortia un ramal secundari que seguia pel carrer d'Antònia Canet fins a trobar el torrent Caganell i després el resseguia aigües avall, per un canal construït a la mateixa llera, fins al pont de Can Prat.

112

La **mina de Can Berenguer** (a vegades també anomenada rec de la mina de Can Berenguer), tenia un recorregut important per Parets, on naixia. Captava l'aigua del Tenes, prop del poliesportiu municipal de Parets, i seguia cap a Can Berenguer. El final de la mina era a Mollet, on recorria uns 600 m, tots ells aeris. Entrava a Mollet paral·lela al carrer de Facundo Bacardí i Massó —al polígon industrial de Can Magarola—, alimentava la bassa de Can Magarola¹⁰ —que estava situada a la confluència d'aquest carrer amb el de Claudi Arañó i Arañó. Després, sempre més o menys paral·lela al carrer de Facundo Bacardí, passava per sota de Can Magarola i pel costat de can Bassa, on alimentava la bassa de

mentat al municipi, avui desaparegut. Finalment, a l'alçada de l'avinguda de Can Magarola, s'unia a la mina de Dalt o de Can Magre.

La **mina de Dalt o de Can Magre** (a vegades també anomenada rec de la mina de Dalt o rec de la mina de Can Magre) naixia a Parets, on captava l'aigua del Tenes, immediatament al sud del pont del ferrocarril de Barcelona a Puigcerdà. Seguia paral·lela al riu, pel passeig Fluvial, fins a la confluència amb el carrer del Congost, al polígon industrial de Can Magarola. Ja en el municipi de Mollet tenia un recorregut de prop de 6 km, dels quals els primers 680 m eren subterranis i la resta fonamentalment aeris. Sortia a l'exterior al nord del bosc de Can Magre. La boca de la mina era un dels llocs més populars de Mollet com a lloc d'esbarjo on anar a passejar i berenar. Des d'allà, ja aèria, continuava més o menys paral·lela al carrer de Facundo Bacardí i Massó, on passava per les masies, ja desaparegudes, de Can Magre, Can Mollet i Can Pujol, on alimentava les seves basses¹¹ i safarejos. Des d'aquí anava a cercar la riera Seca, on es bifurcava en dos ramals secundaris. El primer seguia pel costat esquerra de la riera sense travessar-la, passava per Cal Músic o Cal Cabasseta —on hi havia un safareig— i regava els terrenys de la Vinyota. El ramal principal travessava la riera Seca per sota i tot just després sortia un altre ramal secundari que arribava a l'Aiguaviva pel marge dret de la riera. El tram principal, que a diferència dels altres era d'obra, passava propera al carrer de Lluís Millet en direcció a l'avinguda d'Antoni Gaudí. El pou i la sínia de Can Panti-

¹⁰ Fou la bassa més gran del municipi i en ella s'hi amarava cànem.

¹¹ Les basses de Can Magre i Can Pujol havien estat antigues basses canemeres.

Figura 4. La mina de Dalt o de Can Magre a la dècada de 1940. Fons: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

Figura 5. Un dels pocs trams de la mina de Dalt o de Can Magre que encara es conserva en el teixit urbà de Mollet, concretament en un pati del carrer del Sol. Foto: R. Lluís

quet ajudaven a la mina quan aquesta anava fluixa. Després, la mina continuava per l'avinguda d'Antoni Gaudí, fins a Can Pantiquet i Can Flequer, on omplia l'antiga bassa canemera i el safareig. Continuava per l'avinguda d'Antoni Gaudí fins al carrer d'Enric Morera i, des d'aquí, anava a cercar la cruïlla del carrer del Carme amb el carrer de Bartomeu Robert, per on continuava fins a Can Pacià. En el seu tram final, retornava el sobrant d'aigua a l'Aiguaviva, passant pels carrers de Gaietà Ventalló i Bartomeu Robert. Cal dir que el safareig de l'Aiguaviva s'omplia a partir de l'aigua del pou del mateix nom i no a partir de l'ai-

gua de la mina. És més, l'aigua del pou ajudava a la mina, quan aquesta anava fluixa.

La **mina del Trenc**, molt sovint mal anomenada del *Tren*¹², també es coneguda com a rec de la mina del Trenc o rec del Trenc. És una de les mines amb més recorregut i cabal. Comença a Montmeló, on capta les aigües del Congost, poc abans de l'aiguabarreig amb el Mogent. Travessa de NW a SE tot el municipi de Montmeló, passa per l'extrem meridional del terme municipal de Parets –per cal Quico i el Trenc– i finalment arriba al límit municipal de Mollet, al creuar el Tenes. En el primer tram se la coneix

¹² Tant les fonts orals com escrites, sovint la malanomenen del *Tren*, perquè la via fèrria, que anys després es va construir, anava paral·lela a la mina, però el seu nom original és del *Trenc*, un topònim, documentat des del segle XIV, al·lusionat al trencament de terres, causat per un fort aiguat, que alterà el curs original del Tenes, en el seu aiguabarreig amb el Besòs (PIÑERO i UMBERT, 2008). Vegeu també l'article de Montserrat Pocerull, "L'aigua en la toponímia molletana", en aquest mateix volum de Notes.

amb el nom de mina de Montmeló; a partir del Trenc, rep el nom d'aquest paratge i de la seva masia. A Mollet, la mina del Trenc té un recorregut d'uns 3 km. Arriba, de manera subterrània, per sota de la llera del Tenes i retorna a l'exterior al costat del pou del Sindicat de Regants —també conegut com pou dels Pagesos—, a partir d'aquí el recorregut serà pràcticament sempre a cel obert. El primer tram és paral·lel i absolutament enganxat a la línia fèrria de Barcelona-Girona-França. Creua la via per la Casilla i després d'uns 200 m, sortia un ramal secundari, paral·lel a l'actual autovia C-17, que arribava fins a can Prat Vell —masia avui desapareguda—, després de tornar a creuar la via fèrria. Des d'allà continuava, sempre enganxat a la via de tren, fins al torrent Caganell. El rec principal regava part dels terrenys de la Vinyota i anava a cercar la riera Seca a l'alçada de Can Salvi —a l'extrem del carrer del Sol—, la creuava i passava pel costat de l'antic camp de futbol de les Pruneres, travessava el torrent Caganell pel costat de l'Ateneu, passava per davant del Tabaran i seguia el que avui és l'avinguda de la Llibertat fins a l'escola Montseny, on connectava amb el rec Nou.

La **mina de Baix**, també anomenada rec de la mina de Baix, rec de Baix o rec Xic, neix a Montmeló i travessa de NW a SE els municipis de Mollet i la Llagosta. El tram molletà té un recorregut de 3,7 km. La captació és al Besòs, uns 400 m aigües amunt de l'aiguabarreig amb el Tenes. Resseguia la mateixa llera del Besòs, per la riba dreta, travessava el Tenes per sota de la llera i, després d'uns 350 m subterranis, veia la

llum a la verna de Can Vilaró. Passava a tocar de can Vilaró, cal Músic i can Prat. Continuava per l'avinguda de Can Prat i creuava el torrent Caganell i la Pelleria pel subsòl. Després de passar per sota de la fàbrica, ja al carrer de Bilbao, un ramal secundari creuava la línia fèrria de Barcelona-Girona-França i després seguia cap al Calderí, pel costat del traçat de l'antic tren de via estreta. Al mateix carrer de Bilbao, un trestellador, en el ramal principal, donava aigua al rec de la Vaqueria. El canal principal continuava fins al final del carrer de Bilbao, creuava la via de tren i continuava cap a les terres de Can Pere Gil, en el municipi de la Llagosta. Arribava a la riera de Caldes, la travessava per sota i regava l'extrem sud del terme municipal de la Llagosta.

El **rec Nou**, tot ell aeri, tenia un recorregut d'uns 2,7 km. No sabem amb certesa on naixia. Hom suposa que prenia l'aigua del Besòs —a l'alçada de Can Prat— però de moment no hem trobat cap prova física, documental o gràfica que ho pugui autenticar. Més enllà d'aquest enigma, sabem que, a l'alçada de l'avinguda de Can Prat, conflueix amb la mina de Baix¹³, amb la qual hi havia transvasament d'aigua. Travessava la via fèrria de Barcelona-Girona-França i anava a cercar l'antic aiguabarreig entre el torrent Caganell i la riera Seca, avui confluència de la rambles Balmes i Pompeu Fabra amb el carrer de la Riera. Continuava per aquest carrer fins a Berenguer III, on es bifurcava. Un ramal continuava Berenguer III avall fins a la cantonada amb el carrer d'Itàlia, d'allà cap a la plaça d'Antoni Suñé i l'avinguda de Badalona, on en-

¹³ Cap també la possibilitat que l'origen de l'aigua del rec Nou estigui directament en la mina de Baix i no en una captació directa del Besòs.

llaçada amb un ramal de la mina de Baix. L'altre ramal continuava Berenguer III amunt, fins a l'avinguda de Calderó, i d'allà cap al camp de futbol de la Zona Sud, l'escola Montseny i el Calderí, on encara avui s'observen els darrers 600 m d'aquest rec.

Conclusions

A Gallecs predominen les mines —en el sentit estricte de la paraula—, és a dir galeries subterrànies de captació i conducció d'aigua. La captació és sempre a partir de les aigües subterrànies del subsòl i les infraestructures hidràuliques tenen sempre un recorregut curt —entre 0,4 i 1,7 km— i mai superen els límits territorials de Gallecs. L'excepció és la mina de Can Lledó, que neix a Gallecs i travessa tot Mollet amb un recorregut de més de 5 km.

En contraposició, a Mollet predominen les estructures de conducció a cel obert, és a dir recs, per bé que, com ja s'ha dit, en la parla popular se'ls anomena també mines. En aquest cas, les àrees de captació són sempre a la xarxa fluvial¹⁴ i té lloc, també sempre, fora del límit municipal. D'aquesta manera la xarxa de mines i recs ultrapassa el municipi i esdevé baixvallesana. Les àrees de captació tenen lloc a Parets del Vallès¹⁵ (Tenes) i a Montmeló (Congost i Besòs). Per cotes topogràfiques, l'aigua sempre viatja de NE a SW, és a dir paral·lela i en el mateix sentit que les aigües del Besòs. Les infraestructures hidràuliques tenen sempre un recorregut important i, en alguns casos,

després de recórrer Mollet, continuen cap a la Llagosta, on fins i tot arriben a ultrapassar la riera de Caldes.

En conjunt, les mines de Gallecs són menys productives que les de Mollet, a causa del menor recorregut i l'origen de la captació. Una altra diferència important és que a Gallecs cada mina és una unitat hidràulica independent, és a dir, no estan connectades les unes amb les altres. A Mollet, en canvi, les mines i recs formen una xarxa interconnectada, fet que permetia transvasar aigua d'una a altra. Malgrat això, en tots els casos, la irregularitat climàtica mediterrània condiciona l'existència de fluctuacions molt importants, tant en el nivell de les aigües freàtiques com en el cabal de la xarxa fluvial, que van obligar a construir un sistema de pous per tal d'ajudar a augmentar el cabal de les mines i recs, quan aquestes anaven fluïxes. Les nombroses basses i safarejos, connectats amb les mines i els recs, també actuaven com a estructures de regulació en la distribució de l'aigua de reg. Gràcies a tota aquesta infraestructura, s'intentava garantir els nivells necessaris d'aigua que requirien els conreus. En els recs, l'aigua es repartia a cada regant, en el punt de connexió, desviant el cabal mitjançant el trestellador, que podia ser de ferro o de fusta, sovint assegurat per una cadena perquè no se l'emportessin.

Desconeixem, en bona mesura, la cronologia constructiva de les mines i recs de Gallecs i Mollet. En el cas de Gallecs, gràcies als dietaris de

¹⁴ Per ser exactes, cal dir que la captació no té lloc directament a partir de les aigües que circulen per la superfície de la llera sinó a través de galeries subterrànies situades a sota de la llera, que capten les aigües subàlvies, és a dir, les aigües que es troben entre els al·luvions de la llera. D'aquesta manera es garanteix la màxima productivitat, fins i tot en els períodes d'estiatge, quan en superfície pot no arribar a circular aigua. La captació subàlvia també millora la qualitat de l'aigua, atès que els al·luvions actuen de filtre.

¹⁵ Fins al 1849, Parets, Mollet i Gallecs formaven part de la mateixa unitat municipal.

Joan Ros Herrero (ANSÓ i CAMPOY, 2011), sabem que a dins de la mina de Can Torres hi ha els següents escrits: “Josep i Maria Chiol 1818” i “1822”. Aquestes dates poden fer referència a la construcció o bé a alguna reforma important. També, segons ANSÓ i CAMPOY (2011), existirien evidències documentals –de compra-venda– que demostrarien que la mina de Can Cruz ja existia al s. XVIII. En el cas de Mollet, gràcies als documents de repartiments d’aigües que es conserven a l’Arxiu Municipal, sabem que tota la xarxa de mines i recs ja existia l’any 1828. Aquesta evidència i, de manera indirecta, el fet que totes les basses canemeres¹⁶ conegudes estan alimentades per la xarxa de mines i recs, podria indicar una data de construcció igual o anterior al s. XVIII. Un altra evidència és la que ens aporta el funcionari, escriptor i viatger Francisco de Zamora (1757-1812), en el diaris manuscrits dels seus viatges per Catalunya a finals del s. XVIII. El 1790 –segons fa constar Francisco de Zamora– feia poc que els

veïns de Montmeló havien construït una mina que prenia les aigües subàlvies de la “riera de Granollers” –o sigui, del Congost– i amb elles regaven les terres amb gran millorament del poble. Com hem vist en l’apartat anterior, aquesta mina –la mina de Montmeló– està directament relacionada amb la mina del Trenc. D’aquesta manera i malgrat els molts dubtes, totes les evidències cronològiques apunten que la majoria de mines i recs de Gallecs i Mollet es van construir durant el segle XVIII o principis del XIX.

Agraïments

A totes aquelles persones que ens han ajudat i que tenen encara ben viu el record d’aquell territori agrícola solcat de mines i recs. Persones que han estat de gran ajut –una vegada més– amb la seva col·laboració generosa i entusiasta de la seva memòria històrica: Balbina Camp, Encarna Castellón, Joan Castellón, Vicenç Compte, Pere Lluís, Isidre Molist, Miquel Manils, Salvi Safont i Pere Torrents.

Bibliografia

- ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). La vida rural a Gallecs. Dietaris de Joan Ros Herrero (1895-1978). Centre d’Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 12. 292 p. Mollet del Vallès.
- BONVILÀ, P. (1980). El meu Mollet. Boscos i vernedes. Mecanoscrit inèdit. 30 p. Mollet del Vallès.
- BOTER DE PALAU, R. (2002). L’Abans Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965. Ed. Efadós. 666p. El Papiol.
- CARCELLER, F. (2001). La història del Servei Municipal d’Aigua de Mollet del Vallès. Ajuntament de Mollet del Vallès, Col·lecció Domènec Sugrañes, 2. 61 p. Mollet del Vallès.

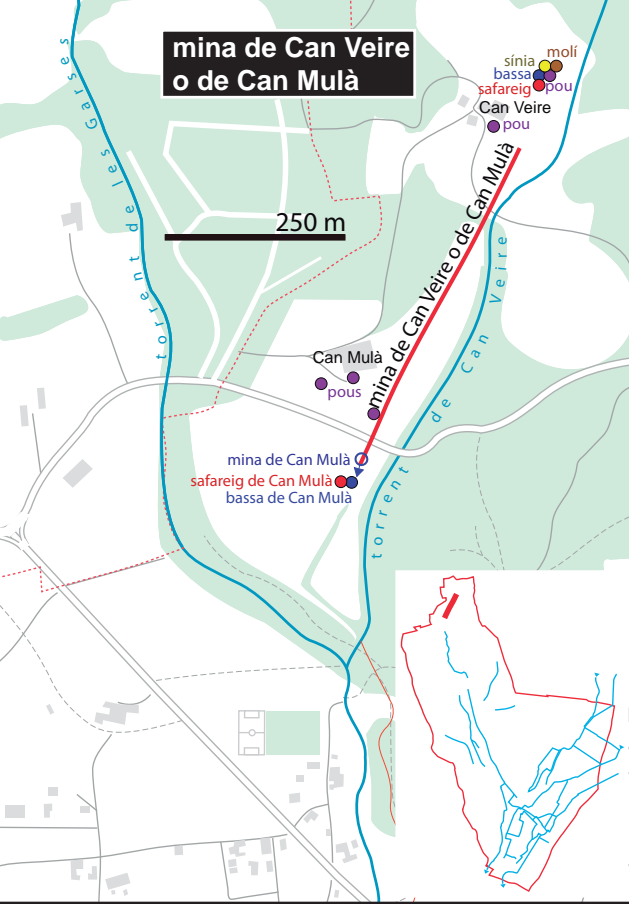
- GARCIA-PEY, E. (2001). Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès. Centre d’Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 6. 413 pàg. Mollet del Vallès.
- GORDI, J. i VILAGINÉS, J. (Coord.) (1993). Molledo - Mollet (993-1993). Ajuntament de Mollet del Vallès. 204p. Mollet del Vallès.
- MADOZ, P. (1845-50). Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar. 16 volums. Madrid. (reeditat facsímil, Curial Edicions, Barcelona, 1985, 2 vols).
- PIÑERO, A. i UMBERT, J. (2008). Desembocadura del Tenes (El Trench). Notes, 23:95-104. Mollet del Vallès.

¹⁶ El conreu del cànem al Vallès està documentat des del s. XI però és a partir del s. XVIII i sobretot XIX quan aquest conreu veurà el seu màxim esplendor i els cànems vallesans arribaran a tenir fama europea, per la seva qualitat excel·lent.

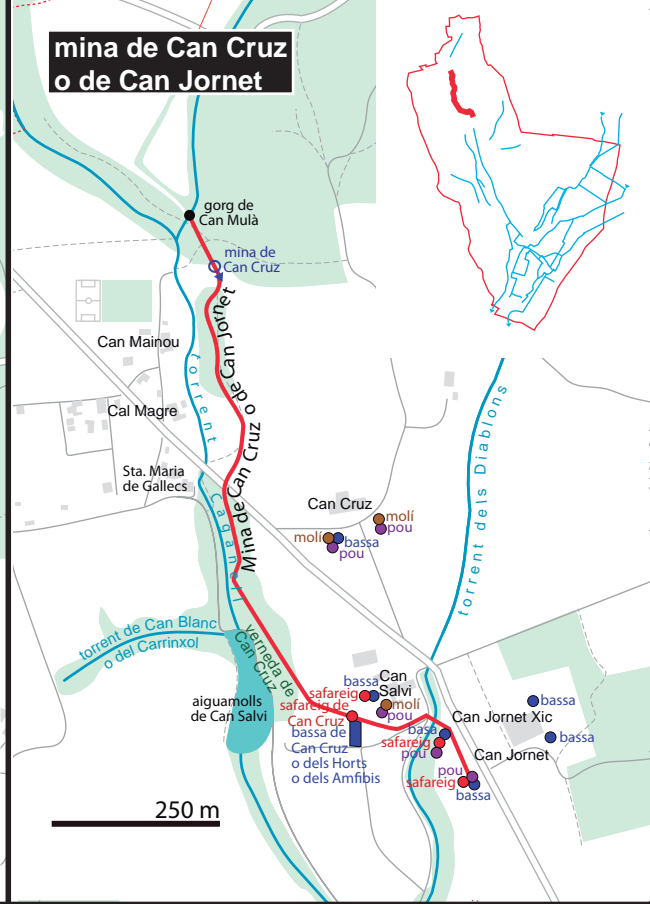

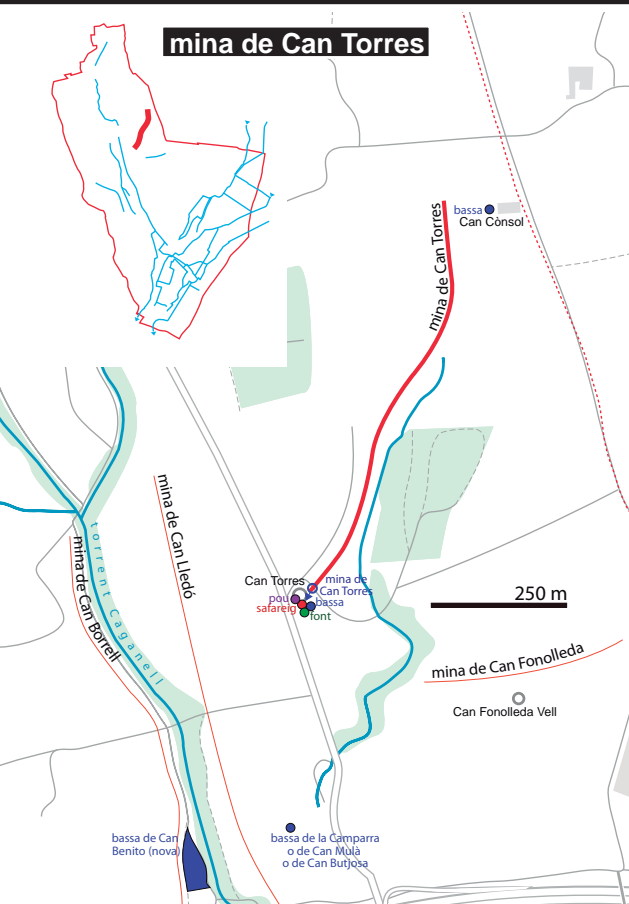
mina de Can Veire o de Can Mulà

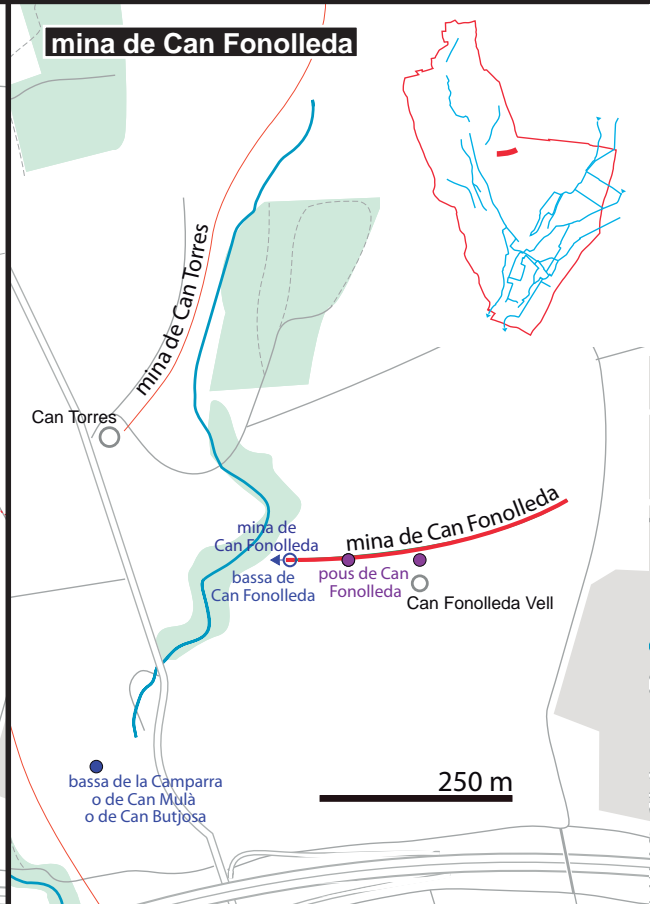
mina de Can Cruz o de Can Jornet

mina de Can Torres

mina de Can Fonolleda

mina de Can Lledó

La portada d'aigua de Santa Maria de Martorelles a Mollet del Vallès durant la II República

Agustí Morera i Cortines*

Resum: A principis dels anys 30, l'Ajuntament es va veure en la necessitat de trobar nous recursos hídrics per a l'abastament d'aigua potable. Per això, va comprar la mina de Can Subirà, al poble veí de Santa Maria de Martorelles, i va fer les obres de conducció de l'aigua. El servei es va posar en funcionament entre finals de 1937 i principis de 1938. A partir del finals dels anys quaranta i sobretot en la dècada dels cinquanta el servei es va anar abandonant fins que l'any 2001 l'Ajuntament de Mollet va cedir la mina gratuïtament al municipi on pertany, Santa Maria de Martorelles.

Paraules clau: mina de Can Subirà, mina de Can Matons, abastament d'aigua, II República, Mollet del Vallès, Santa Maria de Martorelles.

L'any 1911, l'Ajuntament de Mollet del Vallès posa en funcionament l'abastament d'aigua corrent, que donarà servei a un reduït nombre d'abonats. Amb el pas del temps els abonats augmentaran i la demanda d'aigua també. A la dècada de 1930, el consistori molletà té la necessitat de trobar noves fonts de subministrament, ja que els recursos propis són insuficients. Com a mesures de xoc, l'any 1932 encarrega un estudi hidrogeològic i, l'any 1933, compra una mina d'aigua situada a Santa

trament, ja que els recursos propis són insuficients. Com a mesures de xoc, l'any 1932 encarrega un estudi hidrogeològic i, l'any 1933, compra una mina d'aigua situada a Santa

Figura 1. Capçalera de la mina de Can Subirà.
Foto: A. Morera

* Enginyer Tècnic Industrial. moreraca@gmail.com

Maria de Martorelles.¹ En el moment de la compra la mina es coneix amb el nom de mina de Can Subirà, per bé que també serà coneguda pel nom dels diferents propietaris: mina de Can Coll, mina de Can Font i mina de Can Matons. Després de la compra, el consistori molletà farà diverses obres de millora en la zona de captació de la mina i també tota l'obra d'enginyeria que permetrà l'arribada de l'aigua de Martorelles a Mollet.

La mina de Can Subirà neix a la finca de Can Girona –sota la casa–, en el fondal del torrent de Can Gurri, dins del terme municipal de Santa Maria de Martorelles. Des de la zona de captació de la mina, l'aigua es condueix a la caseta de cloració, després al dipòsit regulador de la Torre dels Galls i finalment, sempre per gravetat, al dipòsit del cementiri de Mollet.

124

L'obra d'enginyeria

Després de la compra, el consistori molletà amplia 77 m la capçalera de la mina, per tal d'augmentar la zona de captació. A partir de la captació i fins a la caseta de cloració, l'aigua circula per una galeria subterrània, de 550 m de longitud, paral·lela al torrent. Al llarg del recorregut es construeixen vuit pous de registre, protegits per una caseta, feta amb maó, de base quadrada, 1 x 1 m, i 2 m d'alçada i portes d'accés metàl·liques (avui tapiades per prevenir possibles accidents). Des de la caseta de registre es pot accedir a la galeria subterrània, per un pou circular amb pas d'home, per fer tasques de neteja i manteniment.

Després d'un recorregut íntegrament subterrani, l'aigua es fa visible dins de la caseta de cloració, construï-

Figura 2. Pou de registre. Foto: A. Morera

da a tocar de la mateixa llera. La caseta de cloració és una construcció de base quadrada, de 3 x 3 m i 2 m d'alçada. Està construïda en obra de fàbrica de totxana i arrebossada exteriorment, amb coberta de teules i porta de ferro i quatre forats de respiració instal·lats en façanes oposades. En l'interior, després de l'orifici del canal d'entrada, trobem uns compartiments, d'uns 40 cm d'alçada, pensats per afavorir la decantació de sorra i altres possibles sòlids que l'aigua arrossegués. Després trobem la instal·lació de cloració i finalment –en la part oposada a l'entrada– la sortida d'aigua.

Un fet que cal destacar, força interessant des del punt de vista arquitectònic i cultural, és que encara hi ha dempeus l'obra civil de la caseta de cloració, construïda durant la II República. El constructor d'aquesta obra va deixar la seva empremta ideolò-

¹ Abans de l'any 1927, Santa Maria de Martorelles i Martorelles formen una mateixa unitat municipal. L'any 1927 es produeix la segregació de Santa Maria de Martorelles com a municipi.

gica en les reixes ceràmiques de les finestretes de ventilació de la caseta. Es tracta de reixes ceràmiques esmaltades, de color verd, amb l'estrella de cinc puntes maçònica. L'estrella de cinc puntes en el símbol Univers representa, simbòlicament, l'esquadra i el compàs entrecreuats, símbol principal de la maçoneria, que integra el material amb l'espiritual. D'aquí surt com a símbol l'esquadra i el compàs pitagòrics, formada per les figures geomètriques bàsiques més estudiades: el triangle, el rectangle i el cercle. De les quatre peces ceràmiques originals, avui només en queden dues, que caldria protegir pel seu valor històric, ja que són un exemple del pensament maçònic d'un sector important dels constructors republicans.

Figura 3. Caseta de cloració. Foto: A. Morera

Figura 4. Detall de la ceràmica de ventilació de la caseta de cloració, amb l'estrella de 5 puntes maçònica. Foto: A. Morera

Des de la caseta de cloració es conduïa l'aigua, per una canalització soterrada, fins al dipòsit regulador de la Torre dels Galls. Aquesta canalització era de secció circular –20 cm de diàmetre– i tenia un pendent molt baix, de l'ordre del 0,003 % a un 0,004 %, és a dir entre un 3 i 4 per mil. Avui, aquesta conducció i el dipòsit regulador ja no existeixen i l'aigua que arriba a la caseta de cloració es condueix a la font de Can Matons. A la font trobem dos xopets decantadors oberts, una petita bassa rectangular de 3 m² amb una sortida d'aigua a un pericó amb dues tapes de formigó on actualment es desvien l'aigua per regar els horts, un dipòsit regulador obert d'obra de fàbrica rectangular d'uns 18 m² de superfície amb una comporta de sortida a la canonada de 30 mm de diàmetre.

Des del dipòsit regulador de la Torre dels Galls, l'aigua arribava, després d'un recorregut per gravetat de 4,67 km, al dipòsit del cementiri de Mollet. L'aigua viatjava per una canonada de pressió, de secció circular i 150 mm de diàmetre. Al llarg del recorregut el pendent era força variable i havia de superar un sifó. La diferència de cotes entre la Torre dels Galls i el dipòsit del cementiri era de 43 m, de manera que la canonada havia de resistir, a plena càrrega, una pressió hidràulica de 4,3 kg/cm². Aquesta diferència de cotes garantia el bon funcionament hidràulic i la superació del sifó del Besòs. La canonada treballava a plena càrrega, de manera que s'havia de mantenir l'estanqueïtat de tota la conducció i s'havien de treure les bosses d'aire, mitjançant la instal·lació –en les punts més elevats dels traçat– de cinc vàlvules ventosa. En les zones més baixes, es van instal·lar cinc vàlvules

Figura 5. Font de Can Matons. Foto: A. Morera

de descàrrega per buidar la canonada, amb les seves corresponents arquetes o pericons pel manteniment de la conducció.

De la Torre dels Galls, la canonada travessava tot el municipi de Martorelles: carrer Josep Anselm Clavé, avinguda Piera, riba dreta del torrent de Can Sunyer, carrer Francesc Macià, travessava pel cap de baix del carrer del Sol i el camí de Can Sivit, passava prop de Ca l'Arquer, travessava la carretera de la Roca –BV5001– i continuava pel carrer Barcelona –passava per davant de la DERBI– i finalment continuava pel pont antic del Besòs². Ja en el terme municipal de Mollet, passava pel carrer Indústria, per sota la línia fèrria Barcelona-França, continuava pel carrer Berenguer III fins als Quatre Cantons, seguia per l'avinguda Jaume I fins al carrer Feliu Tura i pujava pel carrer Palaudàries fins al dipòsit del cementiri, des d'on es feia la distribució als abonats de Mollet. Aquest dipòsit –avui en desús– fou construït l'any 1911 i tenia una capacitat de 3000.000 l. Encara queda dempeus la torreta de ventilació, que té un aire modernista.

Adquisició de la mina de Can Subirà i desenvolupament de les obres

Segons escriptures, la propietària de la mina de Can Coll, l'any 1870, era Josefa Golorons i Riera. L'1 d'abril d'aquest mateix any, la va vendre a Josep Prunés i Xicola, juntament amb una porció de terra. Uns quants anys més endavant, el 18 de desembre del 1893, Josep Prunés va vendre la mina a Joan Subirà i Jornet, amb una porció de terra d'una mica més de 4 ha i un dipòsit quadrat a l'indret de la finca anomenada Horta de Can Font.

El Ple de l'Ajuntament de Mollet, del 10 de novembre del 1931, va exposar la insuficiència del subministrament d'aigua potable municipal i proposava l'adquisició d'un cabal d'aigua existent en el terme municipal veí de Santa Maria de Martorelles. L'alcalde, Feliu Tura Valldeoriola, va resoldre el 20 de novembre de 1931 acreditar l'exempció de subhasta o concurs d'adquisició de la mina atesa l'extraordinària urgència de resoldre les deficiències d'abastiment domèstic d'aïshores i la necessitat d'aigua per als serveis de neteja i sanitat i el creixement i desenvolupament del poble.

L'Ajuntament ja havia decidit que compraria la mina de Can Subirà, la potabilitat de l'aigua de la qual quedava convenientment acreditada amb les anàlisis fetes per la Diputació Provincial de Barcelona per assegurar la idoneïtat de les aigües. També un estudi hidrogeològic encarregat per l'Ajuntament al geòleg Albert Carsi per avaluar la captació dels pous municipals existents com el de l'Aiguaviva i el de la mina de Can Subirà i

² En el projecte inicial la canonada passava per la llera del Besòs, però en un informe de l'enginyer municipal s'aconsellava que la conducció passés pel pont de la carretera de Sabadell a Badalona, és a dir pel pont antic del Besòs.

la seva conca concloïa, el gener de 1933, que la conca hidrogràfica del torrent de Can Gurri era de 800 ha, amb un rendiment de 4 l/minut per ha. El cabal mesurat de la mina es considerava suficient per donar servei a la població de llavors i garantia que podria abastir un augment de població fins a 10.000 habitants.

L'escriptura del 14 de març de 1933 formalitzava la compra venda de la mina de Can Subirà entre Jaume Subirà i Baró i l'Ajuntament de Mollet. El consistori en va pagar 32.500 ptes. per la compra de la mina, els drets de pas fins a la carretera provincial i el dipòsit de l'extrem sense cobrir a l'Horta de Can Font.

El projecte executiu des les obres de conducció de l'aigua des de Santa Maria de Martorelles a Mollet del Vallès, fet per l'arquitecte municipal Manuel Cases Lamolla l'abril del 1932, no s'ha trobat complet a l'Arxiu Municipal de Mollet. Existeixen annexos i variants del projecte inicial, però no se sap el traçat exacte i definitiu d'algun tram, sobretot la del pas de la conducció pel municipi de Martorelles.

L'Ajuntament va enviar una còpia del projecte als Serveis Hidràulics del Pirineu Oriental el 1933 i aquest ens va publicar, en el Butlletí Oficial de la Província de Barcelona (BOPB) del 17 de novembre del 1933, l'obra d'ampliació de la captació de la mina de Can Subirà, alhora que obria un termini informatiu i d'al·legacions.

Van presentar al·legacions propietaris de terrenys veïns de la mina, l'Ajuntament de Barcelona i la societat Aigües de Barcelona, però totes van ser desestimades en data 23 de maig de 1934 i es va concedir a l'Ajuntament l'adquisició dels 3,09 l/s de la mina de Can Subirà.

Abans de poder passar a convo-

car el concurs per a l'adjudicació d'obres, l'Ajuntament va haver de resoldre situacions i tràmits força complicats, ja que el pressupost de l'execució del projecte superava de molt els recursos pressupostaris ordinaris, de manera que calia aprovar un pressupost extraordinari i buscar recursos per finançar-lo.

La Comissió de Finances de l'Ajuntament, en un informe econòmic emès el 10 de maig de 1932, havia justificat i detallat la necessitat de la compra de la mina de Can Subirà. L'import de l'obra, segons l'avant-projecte, era de 280.000 ptes. El pressupost incloïa la compra de la mina i el seu arranjament i millora, l'arranjament del dipòsit regulador de la Torre dels Galls, les obres de la conducció des de Martorelles a Mollet i la instal·lació de comptadors per l'increment d'abonats que es produïria a la vila.

Es va aprovar un pressupost extraordinari amb aquesta finalitat i es va acordar demanar un préstec a la Caixa de Pensions de Vellesa i d'Estalvis per un import de 280.000 ptes., amb un interès del 6 % per un termini de dotze anys, transformable, si era possible més endavant, en vint anys, amb una quota anual fixa d'interès i amortitzacions

El subdirector de la central de la Caixa de Pensions, a Barcelona, va desestimar el 18 de maig de 1932 la sol·licitud de préstec amb l'argument que, estatutàriament, tenien un ordre de preferència d'inversions i que en primer lloc figurava la construcció de grups escolars. A més, deia, les inversions socials de la Caixa havien de ser proporcionals al fons d'estalvi i assegurances socials procedents de cada municipi on s'estenia la seva actuació. L'alcalde Feliu Tura va reiterar i pregar

la sol·licitud de préstec, argumentant la prioritat social de l'obra, i va demanar que la Caixa d'Estalvis de Mollet passés a ser sucursal de la Caixa de Pensions. Finalment, el 27 de maig de 1932 el Patronat de Previsió Social de la Caixa va notificar a l'alcalde Feliu Tura que el Consell de la Caixa de Pensions havia acordat concedir el préstec de les 280.000 ptes. Per finalitzar els llargs tràmits, la concertació del préstec va rebre la preceptiva autorització especial del Ministeri d'Hisenda en data 7 de setembre de 1932.

Un cop superat el finançament, el tràmit d'inici de les obres presentava altres dificultats per resoldre. La Comissió d'Obres Públiques municipal es plantejava amb preocupació que anava passant el temps i la portada d'aigües era d'extraordinària necessitat per al poble. Hi havia diversos factors que retardaven la licitació de les obres, entre ells la manca d'una persona preparada per solucionar el complicat tràmit administratiu per obtenir l'autorització del Ministeri d'Obres Públiques. Per això, en data 1 de març de 1934, va proposar encarregar a Joaquim Henrich Llonc, advocat especialista en expedients d'aigua, la tramitació de l'expedient i aconseguir la subvenció del Ministeri en un període màxim de quatre mesos després que l'enginyer de la delegació dels Serveis Hidràulics del Pirineu Oriental havia fet la inspecció sobre el terreny.

Finalment, el Ple de l'Ajuntament del 18 de juny de 1934 va resoldre convocar una subhasta per adjudicar les obres del projecte. En el plec de contractació hi havia una clàusula que feia referència a la contractació preferent de treballadors del poble que estiguessin en atur forçós i que reuissin les degudes condicions de capacitat i rendiment.

No fou fins al 3 de març de 1936 que l'alcalde Feliu Tura va demanar al Ministre d'Obres Públiques l'autorització per poder començar les obres d'execució de portada d'aigua de la mina de Can Subirà, sobre la base que ja es disposava del préstec corresponent, que cada any, quan arribava al mes de maig minvava el subministrament d'aigua potable de les fonts públiques municipals i això feia perillar la salut pública, i, finalment, argumentava un tercer factor, el de l'atur forçós de la població, que havia augmentat perquè la Teneria Moderna Franco Española, una de les indústries més importants de Mollet, havia aturat l'activitat per poder reduir estocs de producció, producció que havia augmentat molt l'any 1934 a conseqüència de canvis organitzatius implantats aquell any.

Entre els anys 1936 i 1937 es van efectuar tots els tràmits destinats a la contractació i l'execució de les obres. Es van adjudicar les obres, però més endavant, un dictamen de la Comissió d'Obres Públiques de l'11 de gener de 1937 va apreciar una manca de direcció tècnica, indispensable en unes obres d'aquesta envergadura, i va proposar el nomenament de l'enginyer industrial Ferran Vilagut. El Consell Municipal del 15 de gener del 1937 va informar que l'enginyer municipal havia fet algunes modificacions del projecte primitiu redactat per l'arquitecte municipal Manuel Cases l'abril de 1932 i recomanava a la Corporació modificar aquell projecte per tal millorar l'obra i reduir costos.

Segons les dades trobades a l'Arxiu Municipal, es pot concloure que el subministrament d'aigua de la mina de Can Subirà a Mollet es deuria efectuar o a finals dels 1937 o bé a primers del 1938.

El declivi de la mina

La portada d'aigua de la mina de Can Subirà es va gestar i materialitzar durant la II República i en els anys de la Guerra Civil. Un cop acabada la guerra, el nou règim franquista, a més de provocar l'exili de milers de republicans i d'implantar el terror de la venjança, els judicis sumaríssims i la fam en els primers anys de la postguerra, també va dedicar-se a desmuntar l'obra dels governs de la II República.

El projecte de subministrament d'aigua de la mina de Can Subirà també fou objecte d'aquesta defenestració. Així, l'11 de maig de 1940, el servei d'Obras Públicas del Cuerpo Nacional de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos de la delegació dels Servicios Hidráulicos del Pirineo Oriental va desestimar i denegar el projecte de les obres de captació d'aigua potable de la mina que havia enviat el consistori republicà el 5 de setembre de 1936. La raó era que l'informe de l'advocacia del govern de l'Estat no tenia validesa jurídica perquè es va fer durant "la dominación marxista":

"Carecen de validez el informe de la Abogacia del Estado, asi como la propuesta de V.S., por haver sido evacuados durante la dominación marxista, siendo asimismo nulos, por la misma razón, el Decreto de 27 de septiembre de 1936 por el que otorgó una subvención al Ayuntamiento citado, y Orden Ministerial del 23 de octubre del mismo año, dictada como complemento de dicho Decreto, esta Dirección General ha resuelto devolver a V.S. el expediente y proyecto de referencia al objeto de que sirva revalidar los informes aludidos y envíe propuesta conjunta acerca del mismo y del referente a la subvención, ratificados por el Ayuntamiento"

L'Ajuntament va prendre un acord

Figura 6. Plataner de la font de Can Matons. Foto: A. Morera

municipal el 5 de juliol de 1940 pel qual ratificaven totes les peticions en demanda de subvenció de l'Estat del projecte d'Obres de Millora de Captació d'Aigua i Conducció per l'Abastament de la població de Mollet. Però en revalidar els informes, l'Ajuntament no podia obviar que les obres ja havien estat fetes, per la qual cosa no s'ajustaven al Decret llei del 9 de juliol de 1925, que establia que les subvencions havien de ser per obres que s'havien de començar i no pas ja acabades.

Mentrestant, però, el problema de manca de cabal de la mina de Can Subirà i el problema recurrent de la contaminació de les aigües va propiciar que l'alcalde Ramon Negre encarregués l'any 1945 un segon estudi hidrogeològic al geòleg Albert Carsi per tal de trobar més aigua, ja fos a la mina de Can Subirà o al municipi de Mollet. El geòleg es va ratificar en l'informe que havia emès durant l'any 1932 en què deia que si s'haguessin fet totes les obres de millora proposades, s'hagués obtingut més captació d'aigua potable a la mina. L'Ajuntament va optar per fer la cerca de captació de nous pous dins del municipi per al subministrament d'aigua potable a la població.

L'any 1948 van esclatar a Mollet

una sèrie de febres tifoides³. Sembla que la causa va ser la manca de cloració de les aigües provinents de la mina de Can Subirà, ja que el control tècnic sanitari de l'abastament no estava del tot garantit. L'aigua no es clorava degudament i el control de la xarxa de subministrament era bastant precari. Ja una analítica del 1938 donava el resultat d'aigua no potable. Es pot suposar que des de llavors, els últims mesos de la Guerra Civil i l'aparició d'un consistori de signe franquista, no es va poder atendre degudament la potabilitat de l'aigua fins que el 1948 aquest problema va afectar de ple una població mal alimentada, que vivia enmig de moltes penúries.

El 12 de febrer de 1948, l'alcalde va notificar a l'Inspector municipal de Sanitat Bonaventura Puigcercós Oller que la Jefatura Provincial de Sanidad havien ordenat fer anàlisis químicobacteriològiques de les aigües locals captades al començament de la conducció de la mina de Can Subirà, al pou d'abastament municipal de l'Aiguaviva i al pou de l'escorxador. Els resultats eren que en l'aigua de la mina hi havia una certa quantitat de colibacils⁴ que la feien perillosa per al consum. Es va acordar desinfectar-la degudament. Més endavat, però, el 16 de juny del 1948, l'alcalde Ramon Negre, davant l'aparició al poble de més de trenta casos d'infeccions pel tifus, va haver d'ordenar la vacunació obligatòria a tots els molletans majors de 4 anys.

El problema de l'abastament d'aigua a la ciutat va tornar a fer-se greu, novament, a partir de la dècada dels seixanta, ja que van començar a aparèixer més indústries, amb més necessitats d'aigua, i va començar l'arribada massiva de famílies procedents de diferents punts de l'estat espanyol. L'Ajuntament, que l'any 1959 ja havia començat els contactes amb diferents administracions per a l'arribada de l'aigua del Ter, va haver d'accelerar-ne les gestions a finals dels seixanta, però aquesta connexió no es va produir fins l'any 1979.⁵

Les riuades d'aquelles dècades també anirien minvant l'ús de les aigües de Can Subirà per al servei d'abastament del poble⁶. La riuada del 24 de febrer de 1944 se'n va emportar la canonada de conducció que travessava el riu Besòs portant l'aigua des de Martorelles a Mollet. Fins al cap de quasi dos anys no es va iniciar la reparació d'aquesta canonada, i llavors es va decidir que es conduïria no per la llera del riu sinó per sobre els pilars del pont, a la part alta, per protegir-la de les fortes avingudes d'aigua. Les riuades de l'octubre i el novembre de 1962 no van afectar aquesta conducció, però sí la del 15 d'octubre de 1965, ja que aquesta va provocar l'enfonsament del pont sobre el riu Besòs. El nou pont es va posar en servei el 12 d'abril de 1966.

El 7 de març de 1974 l'alcalde de Martorelles, Lluís Matons, va enviar

³ Malaltia infecciosa, produïda per bacteris, que es transmet generalment a través de l'aigua o l'ingesta d'aliments contaminats.

⁴ Nom usual del bacteri *Escherichia coli*. La seva presència en l'aigua subterrània és un indicador comú de la contaminació fecal.

⁵ Vegeu l'article de M. Carme Macià en aquest mateix monogràfic, "L'aigua del riu Ter a Mollet del Vallès. Del 16 de febrer de 1959 al 24 de gener de 1979"

⁶ Vegeu l'article de M. Àngels Suárez en aquest mateix monogràfic, "Aiguats, nevades, bufaruts i calamarsades històriques a Mollet del Vallès"

una carta a l'alcalde de Mollet Fermín Jaurrieta en què li exposava que, a causa de la sequera que patien, tenien problemes de manca de cabal d'aigua i que aviat no podrien atendre l'abastament de la població. Per això demanava de poder utilitzar l'aigua propietat de l'Ajuntament de Mollet en el seu municipi, al·legant que era una aigua que l'Ajuntament de Mollet no feia servir i, per tant, era una aigua que es perdia, i posava a consideració del consistori molletà la possibilitat de vendre-la, cedir o llogar.

El Ple de l'Ajuntament de data 10 de juny de 1974 va acordar concedir gratuïtament la utilització de l'aigua potable de captació propietat municipal a l'Ajuntament de Martorelles, amb la condició que si un dia Mollet necessités aquesta aigua l'Ajuntament de Martorelles li concediria els permisos i li facilitaria al màxim la cana-

lització de l'aigua cap a la ciutat.

La història de la propietat de l'Ajuntament d'una mina en el poble veí s'acaba quan el consistori molletà va acordar en sessió plenària del 25 de setembre de 2001 la cessió gratuïta al municipi de Santa Maria de Martorelles de la mina d'aigua de Can Subirà, i de les seves instal·lacions, cessió que es va oficialitzar en l'acceptació signada el 27 de febrer de 2002.

Actualment la mina d'aigua de Can Subirà no s'utilitza per abastir d'aigua potable el municipi. L'aigua que brolla de la font no és apta per al consum humà⁷ i es fa servir per regar alguns horts. L'Ajuntament de Santa Maria de Martorelles es fa càrrec del manteniment de la font, ha instal·lat un rètol indicant la no potabilitat de l'aigua i ha protegit les boques de registre dels pous de ventilació amb obra per evitar-hi accidents.

⁷ La qualitat de l'aigua que brolla és bona, però no es directament apta per al consum humà, atès que caldria fer els controls sanitaris que estableix la normativa vigent.

L'aigua del riu Ter a Mollet del Vallès.

Del 16 de febrer de 1959 al 24 de gener del 1979

M. Carme Macià Gràcia*

Paraules clau: aigua, pou, dipòsit, abastament, connexió, riu, Ter.

El creixement industrial del nostre país en els segles XIX i XX va portar canvis notables en les viles i ciutats, fins feia pocs anys agrícoles i artesanes. Les transformacions urbanes, sorgides per l'impuls econòmic de les fàbriques i tallers duïen implícites la necessitat d'infraestructures adients i serveis més moderns i eficaços per als ciutadans. Els governants del moment es van trobar amb el repte d'assumir aquests canvis.

L'abastament d'aigua fins als anys seixanta del segle XX a Mollet del Vallès no havia estat un problema en ser una població amb mines i pous suficients per cobrir les necessitats agrícoles i de consum humà. Tant era així que el 6 d'agost de 1910, en una sessió plenària de l'Ajuntament, amb l'assistència de tots els regidors i oberta a tothom, va haver una intervenció del regidor Frederic Ros Sallent comentant que diversos propietaris de Mollet intentaven vendre aigua dels seus pous a l'Ajuntament de Barcelona. L'opinió de tots els regidors va ser unànime i es va acordar "elevar una enérgica protesta al Ayuntamiento de Barcelona". L'Ajuntament de Barcelona va deixar de fer gestions per aquest tema.

A mitjans de la dècada dels sei-

xanta i en pocs anys la situació va canviar: Mollet va viure un augment d'indústries i d'habitants amb els conseqüents problemes d'infraestructures i serveis, com el de poder disposar de forma normal d'aigua per a les llars. Aquella situació va generar tensions en forma de queixes i manifestacions dels veïnats, que l'administració local del moment va intentar pal·liar amb les possibilitats de què disposava. El problema, però, no es va resoldre de forma definitiva fins que es va connectar a la xarxa municipal l'aigua del riu Ter.

Aquesta important obra, des que es va iniciar com un projecte fins que es va materialitzar, va tenir una durada de vint anys, dels quals els darrers deu varen coincidir amb una època de canvis polítics i socials remarcable. L'acabament de la dictadura es veia proper. El creixement industrial de Catalunya, fruit dels plans "de Expansión y de Desarrollo" aprovats per l'estat espanyol, van afavorir l'arribada de persones d'altres comunitats, que fugien de la desocupació i la misèria. Entre el 1960 i el 1975 la població catalana va passar de 3,9 milions d'habitants a més de 5,6 milions, dels quals gairebé un milió s'atribueix a la immigració.

Treballadors agraris d'Andalusia, Extremadura, Aragó i Galícia van venir a treballar sols o amb la família.

Barcelona i les poblacions properes, com l'Hospitalet de Llobregat, Cornellà o Santa Coloma de Gramenet, van ser receptors d'aquest allau migratori. També les comarques del Vallès Occidental i Oriental van experimentar aquests canvis i moltes poblacions tradicionalment agrícoles van haver d'adaptar-se als nous fluxos migratoris. Mollet del Vallès, per la seva situació geogràfica, amb bones comunicacions tant per carretera com per ferrocarril, i perquè disposava, a més, d'aigua abundant en el seu subsòl, va atreure empreses de diferents sectors i va augmentar la població¹ gairebé de forma exponencial:

- Any 1950 .....6.614 habitants
- Any 1960 .....8.358 habitants
- Any 1970 .....20.232 habitants
- Any 1976 .....31.163 habitants

La implantació de noves empreses, juntament amb les que ja hi havia, algunes amb processos que requerien una despesa d'aigua important, i l'augment considerable de població van incrementar de forma desmesurada l'extracció d'aigua, fet que va provocar que s'arribés al límit a finals de la dècada.

Quan l'any 1959 s'inicien les converses entre administracions per fer arribar l'aigua del riu Ter, l'Ajuntament qualifica la proposta només com a "interessant", mentre que al cap de deu anys, veient la connexió encara llunyana, està fent importants despeses, buscant i extraient aigua d'on pot, per cobrir i satisfer una demanda que sobrepassa les possibilitats anteriors i que augmenta dia a dia.

En aquest article hem seqüenciat el procés, des del 1959 fins el 1979, any de la connexió provisional, a partir

de les comunicacions documentades entre les administracions. També s'explica el detall de les obres i actuacions municipals que es fan per tal d'alleugerir la creixent mancança d'aigua.

Aquest fet va comportar una llarga relació entre l'administració local (Ajuntament), la provincial (Diputació) i l'estatal (Ministeri d'Obres Públiques i Confederació Hidrogràfica del Pirineu Oriental)² en la qual s'observa una lentitud exasperant. Això que pot ser freqüent en obres de grans dimensions, quan afecta un servei públic de primera necessitat esdevé dramàtic.

Inicis de la connexió amb el riu Ter

El riu Ter neix al Pirineu en el terme municipal de Setcases i desemboca al mar Mediterrani en el municipi de Torroella de Montgrí. Amb una longitud de 208 km i una superfície de conca de 3.010 km², travessa cinc comarques: el Ripollès, Osona, la Selva, el Gironès i el Baix Empordà. En el seu curs hi ha els pantans de Sau i Susqueda, que emmagatzemen 400 milions de metres cúbics d'aigua i envien en direcció a Barcelona un cabal de 8 metres cúbics cada segon.

A Mollet el procés de la connexió d'aigua potable del riu Ter comença el 16 de febrer de 1959, en el Ple ordinari de la Corporació Municipal presidit per l'alcalde Francesc Llorens i Martín (1958-1963). En el punt 2 de l'ordre del dia s'informa de la reunió celebrada a la Diputació de Barcelona i amb altres ajuntaments per tractar del possible abastament d'aigua potable amb cabals del riu Ter. L'estimació de consum era de 150 litres al

¹ Dades extretes del padró municipal de Mollet del Vallès

² Les confederacions hidrogràfiques són organismes autònoms depenent de l'estat espanyol, que tenen com a funció, entre altres, planificar, projectar i executar obres hidràuliques, així com també gestionar i preservar els recursos de la conca assignada. En aquest escrit l'anomenarem "Confederació HPO".

dia per habitant, i calia també fer la previsió de població per a l'any 2000. Els tècnics de la Confederació HPO també esmenten que probablement des d'aquella data a vint anys vista les aigües del subsòl del Besòs serien no potables i per tant no aprofitables per a consum humà a causa de l'increment observat en el seu grau de duresa.

El Ple pren l'acord d'acollir-se als beneficis d'un futur abastament d'aigua procedent del riu Ter. Dos anys abans, el juliol de 1957, s'havia donat a conèixer aquest important projecte, ja que la Confederació HPO l'havia presentat als ajuntaments de Barcelona i de Girona per millorar les necessitats d'aigua potable de la ciutat de Barcelona i les poblacions de la seva àrea d'influència.

El Ple de l'Ajuntament de Mollet ho considera interessant³ per a l'abastament futur i s'acorda que així es comuniqui a la Diputació i s'aporti la documentació requerida.

En data 16 de març del mateix any el secretari envia la següent informació⁴:

El padró municipal a 31 de desembre de 1957 és de 7.508 persones.

La previsió d'habitants per a l'any 2000 és de 17.508 persones.

Els cabals d'aigua de què disposa la població són:

- El pou anomenat de Can Vilaró amb una extracció de 528 m³/dia.

- El pou anomenat de Can Pantiquet, 216 m³/dia.

La tarifa del servei municipal a través del comptador és de 1,30 ptes./m³.

Els ingressos per contribucions, l'any 1958 han estat de 303.431,91 ptes. per contribució urbana i 296.403,22 ptes. per contribució industrial i comerç

Sobta que només es declarassin dos pous, quan a Mollet n'hi havia altres de coneguts. Una possible explicació és que aquests fossin els de cabal més important i estiguessin degudament registrats o declarats.

Del 13 d'agost fins al 15 d'octubre, prorrogat fins al 15 de novembre de 1959, la Confederació HPO va exposar l'avantprojecte signat pel director tècnic Juan M. Compte Guinovart amb data de juliol del 1959, en les seves oficines de Via Laietana.

En aquest avantprojecte figuraven les dades dels documents facilitats per l'Ajuntament en data 16 de març de 1959, amb una variació de la població prevista per a l'any 2000 de 25.000⁵ habitants.

D'altra banda el cabal demanat era de 2.626 m³/dia, els quals, sumats als 744 m³/dia de captació pròpia, feia una xifra de 3.370 m³/dia, xifra que per als 25.000 habitants significava un consum de 135 litres al dia per habitant.

No obstant això, la Comissió d'Urbanisme de la Diputació recomanava fer els càlculs sobre la base de 5.000 m³/dia⁶, que sumats als 744 m³/dia de

³ En aquell dia el tema es considera només "interessant" segons el redactat de l'acta. Anys després les expressions que es faran, davant la demora en les previsions de construcció, seran dramàtiques.

⁴ Aquesta informació era necessària per acollir-se al decret de 14 de novembre de l'any 1958, que entre altres coses assegurava que el 50 % del cost era a càrrec de l'Estat. Observem que la previsió d'habitants va ser molt per sota de la realitat posterior.

⁵ Veiem com en 4 mesos la previsió d'habitants feta per l'Ajuntament per l'any 2000, ha passat de 17.508 que es deia el març, a 25.000 que es diu en l'avantprojecte. Estimació que també va ser errònia ja que el padró de 31 de desembre del 1973 era ja de 24.038 habitants.

⁶ La Comissió d'Urbanisme de la Diputació va estimar millor que el propi Ajuntament les necessitats futures. La xifra destinada a Mollet posteriorment encara va ser superior.

captació pròpia significava que amb un consum de 150 litres per habitant i dia (dissenyat per Barcelona) atendria una població de 38.000 habitants.

La quantitat d'aigua a rebre va quedar fixada, sense més variacions, el 5 d'agost de 1969. En aquesta data el Ple del Consistori dóna la conformitat al cabal assignat de 70 litres/segon, que equival a 6.048 m³/dia. D'acord amb aquest cabal es dimensionaran els conductes fins al dipòsit o els dipòsits distribuïdors de la ciutat. Aquest cabal, 6.048 m³/dia, amb un consum per habitant i dia de 150 litres, podria atendre una població de 40.000 habitants. Si es mantinguessin els 744m³/dia de captació pròpia, la població atesa podia arribar a 45.000 persones.

Tenint en compte que el total d'aigua prevista per als quaranta municipis era de 1.500 litres/segon, els 70 litres/segon per Mollet significaven el 4,66 %. Aquest 4,66 %, o coeficient 0,046, era el factor que s'aplicaria a Mollet per al càlcul dels costos.

Creixement de la població i escassetat d'aigua

La proximitat en el temps ens facilita el fet de poder comptar amb el testimoni de moltes persones que van viure aquesta situació i especialment amb algunes en qui va recaure la responsabi-

litat de fer-se càrrec del tema. En Joan Ventura Maynou i l'Arcadi Viñas Quixalós van ser regidors de l'Ajuntament de Mollet en diferents legislatures, i tots dos van haver d'enfrontar-se amb el problema de l'aigua en uns anys especialment difícils per a aquest servei.

Joan Ventura Maynou va estar de regidor des de febrer de 1964 a febrer de 1971. Aleshores al Consistori eren deu regidors, que es feien càrrec de diversos temes. Es va responsabilitzar de les carteres d'Hisenda, Cultura, Beneficència i Aigües, amb l'alcalde Ramon Carreta Pou (1963-1965) i més tard amb en Fermí Jaurieta Gallego (1965-1978). El mateix any 1964, al cap de poc mesos d'accedir al càrrec, va tenir l'evidència que l'aigua seria un dels problemes més importants d'aquell mandat. Mollet creixia en habitants, edificis d'habitatges i indústries.

Els pous municipals que hi va haver en funcionament fins al 1971 (fi de la responsabilitat política de Joan Ventura) eren:

- Pou de l'Aiguaviva⁷, a la Riera Seca
- Pou de l'Escorxadador, a la rambla Balmes
- Pou de Can Vilaró (privat) al polígon Can Prat
- Pou del carrer Bilbao (privat)
- Pou de Can Ventalló, al carrer Bernat Metge (aigua per regar)

⁷ El pou d'Aiguaviva fou el primer pou municipal. En sessió del Ple de l'Ajuntament del dia 18 de juny de 1911 es va acordar "censar" (llogar) un terreny a la propietària Assumpció Torredadella Salvador (a Can Pantiquet). El terreny era de 2 quartons d'horta (uns 610 m²), situat al costat de la riera Seca o de la riera Merdans, davant del col·legi Sant Vicenç, al final de l'actual carrer Sant Roc. Es construïria un pou d'aigua potable amb el compromís de la propietària de no construir cap altre pou ni galeria (mina) en els terrenys dels voltants. Aquest pou té l'interès de ser l'origen del servei municipal d'aigua potable de la població. Entre el 1911 i 1912 es van construir el pou, el primer dipòsit anomenat del cementiri de 300 m³, situat en la carretera de Palaudàries prop del pont que travessa la via del tren per anar al cementiri, i la primera xarxa de distribució d'aigua. Al costat del pou també es va fer un safareig conegut amb el mateix nom. El novembre de 1916 l'arquitecte municipal Domingo Sugañes fa un "Escrit de Valoració" de les instal·lacions d'aigua potable de què disposava el servei municipal, en el qual es detallen les característiques tècniques del pou, del dipòsit, dels conductes i de les connexions als habitatges. La valoració és de 45.044 ptes. i els costos de lloguer dels terrenys del pou i del dipòsit són de 80 i 25 ptes./any.

Figura 1. Pou de l'Aiguaviva. Situat a l'av. Pompeu Fabra, abans de la riera Seca, al final del carrer Sant Roc, davant de l'escola pública Sant Vicenç. Foto: A. Collado

- Pou de Can Dragó, al carrer Sant Vicenç

Joan Ventura destaca com a factor decisiu de l'agreuiment del problema l'increment de la població en un espai curt de temps, en què es va passar de 8.358 habitants el 1960, a 20.232 el 1970, per la qual cosa les previsions de la Corporació van quedar insuficients.

L'Arcadi Viñas Quixalós va accedir a l'Ajuntament l'any 1971, inicialment pel terç familiar, fins al 1987. Explica que aquella va ser una època força convulsa, ja que eren les acaballes del règim franquista. La necessitat de modificar la societat i accedir a noves estructures més democràtiques i les deficiències que patien els municipis de l'àrea metropolitana per un augment demogràfic incontrolat eren el cavall de batalla de la població, conscient que estava vivint moments de canvis importants. A Mollet, l'ensenyament, les infraestructures i els serveis, entre ells la manca d'aigua, van ser motiu de protestes i manifestacions.

Quan Viñas va entrar de regidor,

l'alcalde Jaurrieta va encomanar-li la cartera de l'Aigua, i després de demanar a l'enginyer municipal un inventari de tota la xarxa es van engegar diferents actuacions. Entre elles, la connexió amb pous de poblacions veïnes com Paret del Vallès i Montmeló. Amb Paret no va arribar a fer-se; en canvi des de Montmeló es va construir una connexió fins al dipòsit del Cementiri. Una altra actuació menor però important va ser la detecció i eliminació de fugues que es produïen en les conduccions antigues.

Les inversions més importants, pel seu cost i per la seva eficàcia, que es van fer entre 1968 i 1978 i que més endavant detallarem son:

- Pou de Can Borrell i primer dipòsit als Pinetons
- Transvasament d'aigua del dipòsit del Cementiri al dipòsit dels Pinetons
- Estació de bombeig de Can Vilaró
- Estació de bombeig de Can Magre i conduccions al dipòsit del Cementiri

Tant l'Arcadi Viñas com en Joan Ventura coincideixen a assenyalar l'acabament dels problemes d'aigua a Mollet després de l'arribada de l'aigua del riu Ter.

Duració de l'obra i actuacions municipals

Fins l'any 1966 no hi ha notícia de la connexió. És de suposar que des de l'any 1959 s'estaven fent els projectes i la planificació de les obres.

En el Ple del Consistori de 14 de juny de 1966 s'aprova subrogar la representació de l'Ajuntament a la Diputació de Barcelona com a "presunto municipio beneficiario de la zona de influencia del nuevo abastecimiento de agua potable a la ciudad de Barcelona". És un tràmit que cal que facin els quaranta municipis (a més de Barcelona) que rebran l'aigua i que deleguen en la Diputació de Barcelo-

na perquè els representi en el termes que s'expliciten. Tot el treball tècnic de col·laboració en el projecte el gestionaria directament l'Ajuntament.

L'any 1967, per una normativa de l'estat espanyol, es va municipalitzar de forma oficial el servei, encara que l'Ajuntament se n'havia fet càrrec des de l'inici, l'any 1911.

El 19 de setembre de 1968 l'Ajuntament aprova "sol·licitar la incorporació al futur Consorci d'usuaris de la portada d'aigua del Ter, en període de constitució, amb els drets i obligacions que la condició de membre comporti".

Els quaranta municipis que se'n beneficiaran, aprofitant la portada d'aigües del riu Ter a Barcelona, inicien el procés per constituir-se en consorci. És evident que la subrogació a la Diputació era per la gestió econòmica durant la construcció, però calia també organitzar-se en un consorci per dialogar amb una sola veu amb la Confederació HPO i amb l'administració estatal.

Les actuacions d'aquests anys marquen un punt d'inflexió en les necessitats d'aigua de Mollet. S'inicia un període de deu anys en què s'intentarà calmar les queixes de la població i pal·liar les mancances cada vegada més greus, amb actuacions més o menys improvisades en espera que l'aigua del Ter arribi.

Pou de Can Borrell i primer dipòsit als Pinetons

El Ple del Consistori va aprovar el 5 de març de 1968 una important

acció. El projecte té el nom de "Captación (a Can Borrell), elevación, depósito de regulación y conducción de aguas a la red de distribución".

El pou per a la captació de les aigües de la mina de Can Lledó estaria situat a Can Borrell, al costat de la masia; segons un sondeig s'estimava el cabal en 50 m³/hora (1.200 m³/dia). Un grup de bombeig impulsaria l'aigua a un nou dipòsit als Pinetons, la part més alta de la població, amb capacitat de 1.000 m³ i forma rectangular. La canonada pujaria de dret des del pou als Pinetons. Des d'allí el conducte de sortida d'aigua es connectaria a la xarxa del barri de Santa Rosa i a la general, situada al carrer que avui és Rafael Casanova.

El cost va ser de 4,1 milions de pessetes; la Diputació hi va ajudar amb 900.000 ptes. i les obres es van acabar el 1970⁸.

Cost de la portada d'aigua del riu Ter

El 27 de juny de 1969 la Diputació de Barcelona, en sessió plenària, va informar del cost del projecte en els termes següents: "la cuantia de les aportaciones necesarias (el cost total del projecte) asciende a 3.730.955.293 pesetas, de las cuales corresponden al Estado 1.865.477.645 ptas., al Ayuntamiento de Barcelona 1.515.700.589 ptas. y a los restantes municipios beneficiarios 349.777.059 pesetas".⁹

La xifra de 3.731 milions de pessetes de l'època ja feia preveure la

⁸ L'any 1980 va fer-se el conducte elèctric per controlar el funcionament de les bombes d'impulsió segons el nivell de l'aigua del dipòsit i la disponibilitat del pou. El fet que no s'instal·lés d'inici és un senyal indicatiu de les presses i d'una certa improvisació.

⁹ Sobre aquesta xifra de 350 milions, el 30 de novembre del 1976 la Diputació va informar els ajuntaments beneficiaris que s'havia produït un augment pressupostari que afectava els quaranta municipis en un increment total de 57.637.052 ptes., un 16,4 % sobre el previst el 1969. D'aquests 57 milions, la Diputació es va fer càrrec de la meitat, i l'altra meitat a repartir: a Mollet li va correspondre el 4,6 %. De la resta del projecte no som coneixedors de si hi van haver desviacions.

Figura 2. Pou de Can Borrell. Situat al parc de Can Borrell, prop de la masia del mateix nom. Foto: A. Collado

complexitat tècnica del projecte i el llarg període d'execució; es tractava de portar aigua a Barcelona i a quaranta municipis més, a través de territoris de les comarques de Barcelona i travessant més de cinquanta municipis de les de Girona.

En el mateix Plenari es va aprovar una "operación de crèdit, por un importe total de 350.875.000 pesetas, cantidad que permitirá hacer efectivas las aportaciones municipales a la obra indicada". Eren quaranta els municipis beneficiats de les comarques de Barcelona.

El 31 de març de 1971, a la seu de la Diputació de Barcelona, com a entitat subrogada pels quaranta municipis, se signa una operació de crèdit amb el Banco de Crédito Local de España, un préstec de 350.875.000 ptes. a retornar en deu anys per anualitats. Aquesta quantitat significa que cada any els quaranta municipis han de pagar un total de 48,2 milions de pessetes (amortització més interessos).

La Diputació i l'Ajuntament de Mollet el 23 d'abril de 1971 van signar un conveni pel qual Mollet pagaria 10 anualitats iguals de 2.251.150 pessetes (amortització més interessos) a la Diputació, aportant trimestralment 562.788 ptes. La primera anualitat tenia venciment el 31 de març de 1972.

Aigua per a la indústria

A Mollet, les empreses captaven l'aigua dels seus propis pous. Les de gran consum d'aigua com ITISA, Merck¹⁰, Can Fàbregas, Texlene, Sinorkao, Tenería Franco Española, La España Industrial SA o Cosmos de Tints (del sector tèxtil i químic) disposaven de pous de captació i processos de descalcificació o desmineralització segons les seves necessitats. L'aigua potable de consum per al personal era de petit volum.

A partir de l'1 de gener de 1968 té activitat en els polígons industrials de Can Magarola i Can Magre l'empresa Aguas de Mollet SA. La seva finalitat era el subministrament d'aigua a les empreses d'aquests polígons.

Aguas de Mollet SA tenia pous propis, dipòsits i xarxa de conductes. Un dipòsit elevat de 50 m³, de base quadrada, situat al mig de Can Magarola, construït de formigó armat, i un altre dipòsit de 1.000 m³, de forma rectangular, situat a tocar del camí de Sant Valerià de Mollet a Lliçà de Vall, en una elevació prop de l'actual camp de Tir al plat. En l'actualitat hi ha un altre dipòsit de forma cilíndrica.

El 13 d'octubre de 1972 l'Ajuntament de Mollet i Aguas de Mollet SA signen un conveni pel qual l'Ajuntament dóna "la pertinente concesión administrativa (a aquesta sociedad),

¹⁰ ITISA i Merck, per motius diferents, durant el període d'escassetat van vendre aigua al servei municipal.

para el abastecimiento del agua, con las condiciones que se enumeran (segueixen deu apartats, entre els quals destaquem):

a).-Que la concesión no podrá ser por tiempo superior a quince años.

f).-El ámbito o demarcación en la que podrán prestar el servicio de suministro de agua quedará limitado a la zona industrial de "Can Magarola", así como a la zona urbana de "Can Pantiquet" pudiendo hacerse extensivo únicamente a la zona industrial de "Can Magre".

h).-Vendrá obligada la Sociedad a suministrar agua al Servicio Municipal de agua potable a través de las instalaciones de propiedad municipal¹¹, siempre que el Ayuntamiento lo solicite y sea preciso.

j).-.. la concesión podrá ser renovada, por un período de cinco años más".

Terminis per rebre la connexió

El dia 2 d'abril de 1973 la Confederació HPO contesta el requeriment d'informació sobre l'execució de les obres que l'Ajuntament ja havia fet de forma reiterada a la Diputació. El cap d'enginyers diu:

- "El Proyecto está aprobado definitivamente en su Tramo "C+"". (Mollet és inclòs en aquest tram).

- "No se ha convocado el Concurso Subasta de las obras en espera de que estuviera redactado el proyecto de la Toma "G+" (S. Cugat, Ripollet,...) que pudiera hacer cambiar el trazado correspondiente a la Toma "C+"".

- "Como resultado de ello y no habiendo cambios sensibles que tener

en cuenta se procederá en breve a la contratación de las obras, lo que hace suponer que para el verano del año 1974¹² esa ciudad dispondrá del agua del Ter".

Amb el títol "El problema de la escasez de agua potable", hi ha un document preparat pel secretari de l'Ajuntament, amb data de juliol de 1973, en el qual s'indiquen algunes de les causes del problema, com la forta sequera que s'està patint des de l'hivern, l'augment de la població amb la consegüent construcció d'habitatges i l'establiment de noves indústries que n'incrementen l'extracció.

Després es detallen les actuacions i les inversions econòmiques que s'han fet per solucionar-ho, com l'adquisició i el condicionament de pous municipals i altres obres. Es destaquen la construcció d'un segon dipòsit als Pinetons, amb un cost de 4.099.163 ptes.; les obres de condicionament de pous i instal·lacions de bombes elevadores en els pous de Ca n'Arimon, Can Borrell, Escorxador, Sans i Vilaró per 1.321.562 ptes.; el sondeig per trobar noves captacions i l'estudi hidrogeològic del terme municipal per 359.275 ptes., i l'adquisició del pou anomenat de Bernat Metge per 250.000 ptes.

L'escrit acaba donant com a solució definitiva la connexió de la xarxa al riu Ter, actuació que no depèn només de l'Ajuntament, ja que els tràmits estan iniciats i s'han pagat dues anualitats del préstec a la Diputació per un import de 3.494.483 ptes.¹³, del conveni que es va signar el 23 d'abril de 1971, i on es puntualitza: "día de San Jorge". En l'escrit no hi figura cap destinatari,

¹¹ Al dipòsit del Cementiri arribava un conducte de 100 mm de diàmetre que venia de Aguas Mollet SA.

¹² La data no es va complir. Sorpren que el 2 d'abril del 1973 es doni aquesta informació i que l'aigua del Ter no arribi a Mollet fins a gener del 1979.

¹³ Aquesta quantitat correspon a menys de dos anualitats.

i pel que sembla és un recull de tota la situació que s'està vivint en aquell moment, encarregat per l'Ajuntament per difondre a la població.

En un article de *El Correo Catalán* del mes de juny d'aquell any, s'explica que les famílies molletanes només disposen d'aigua dues hores al dia. Les causes que dóna el periodista són la sequera, l'increment d'indústries prop del riu Besòs, l'augment de la població i sobretot una "falta de previsió per part de qui correspon de les necessitats a curt i llarg termini". També explica que unes 200 persones van anar a l'Ajuntament per demanar informació i que l'alcalde va rebre una comissió de 15 veïns, amb qui després d'una hora de conversa va arribar als compromisos que passarien camions cisternes pels carrers a fi que tots els veïns que ho necessitessin poguessin tenir aigua; que es limitaria el consum d'aigua en obres i altres punts amb la finalitat de que hagi major cabal per ús domèstic; que abans de 15 dies i amb l'acabament d'unes conduccions en construcció el problema de l'aigua a Mollet quedaria resolt, i que passats 15 dies l'Ajuntament tornaria a informar el veïnat.¹⁴

Conclou que els veïns van marxar conformes i esperant que les promeses es complirien.

Transvasament d'aigua potable del dipòsit del Cementiri al dipòsit dels Pinetons

Amb data 28 d'agost de 1973 l'enginyer municipal va elaborar un segon informe amb el títol: "Sobre el trasvase de agua potable".

Tractava del transvasament d'aigua del dipòsit del Cementiri, de 300 m³, al segon dipòsit dels Pinetons. El dipòsit del Cementiri rebia aigua dels pous

però la seva xarxa de canonades de distribució era molt antiga, petita i insuficient. El nou dipòsit dels Pinetons, de 1.000 m³ i de forma rectangular, tenia una xarxa de distribució de canonades nova i amb més capacitat per arribar als nous barris. Mentre no arribava l'abastament del Ter, previst que anés directament als Pinetons, calia aprofitar al màxim les possibilitats dels pous i dels dipòsits, i van decidir fer una estació de bombeig al dipòsit del Cementiri, que enviava l'aigua per una nova canonada a la dels Pinetons. L'escassetat d'aigua i la seva deficient xarxa de distribució feia que la situació fos molt complicada.

Entre altre coses, l'informe diu:

"A) Debido a la urgencia, por tratarse de una primera necesidad, para la localidad, se comenzarán las obras sin redacción de proyecto previo, solamente con las indicaciones técnicas más precisas para la ejecución. Posteriormente se irá redactando el proyecto siguiendo todos los trámites legales". La frase de "sense redacció de projecte" indica una gran improvisació i un arriscat desconeixement del possible cost.

"B) Se trasvasará todo el caudal del depósito del cementerio al de Els Pinetons, ya que según manifiestan el Sr. Alcalde y demás miembros de la Corporación, desde el depósito de Els Pinetons existe ya red de distribución para toda la localidad". Dóna a entendre que l'enginyer segueix les indicacions dels polítics i que ell desconeix força la situació real. S'entén que els problemes que sorgeixen els justificarà el govern municipal.

El traçat de la canonada passa pel carrer Agricultura, fa que travessi la carretera de Gallecs a l'alçada de la masia de Can Borrell i segueix el re-

¹⁴ Article publicat a *El Correo Catalán* el dia 27 de juny de 1973, signat per J.S. Esquirol.

corregut que ja tenia la que anava del pou de Can Borrell als Pinetons. En treballar sense projecte, es va travessar la carretera sense permís, en aquells anys sota la jurisdicció de la Diputació. La feina es va fer en una nit: tallada la carretera, feta la rasa, muntada la canonada i refeta la carretera. Tot amb la presència de l'alcalde Jaurrieta, que va assumir personalment la responsabilitat de la transgressió, segons testimonis presencials.

L'execució d'aquest transvasament es va fer a la tardor de 1973. La instal·lació requeria una bomba centrífuga de 120 m³/hora, i 1.500 m de canonada d'aigua de 20 cm de diàmetre.

Obres amb urgència

Tota l'extensa documentació que es conserva a l'Arxiu Municipal de Mollet dona testimoni de les diferents idees, propostes i actuacions que es van dur a terme en el període de 1969 fins a la connexió amb el Ter. Algunes, com ja hem explicat, amb caràcter d'urgència i sense presentar els documents amb les característiques tècniques que demanaven les administracions superiors. Aquesta situació es dona també en la construcció i modificació dels pous en la zona de Can Magre a prop del riu Tenes, per a la qual cosa la Comissaria d'Aigües del Pirineu Oriental¹⁵ requereix a l'Ajuntament de Mollet en cinc escrits, des de setembre de 1973 fins a juliol de 1975, que presenti els documents necessaris.

Altres són del 12 de novembre de 1975 i de l'11 de maig de 1976, amb la queixa que l'Ajuntament ha fet obres de modificació i noves captacions d'aigües sense autorització,

Figura 3. Dipòsit del Cementiri de 300 m³. Conegut amb aquest nom perquè està situat a prop del cementiri, en la confluència dels carrers Palaudàries, via de Ronda i plaça Frederic Ros, davant del pont del ferrocarril Barcelona a Puigcerdà. La torre de ventilació fou restaurada en els anys noranta. Foto: A. Collado

concretament a prop del riu Tenes. Es refereixen als tres pous de Can Magre (Can Magre Vell, Can Magre Metàlic i Can Magre Gran). Deien entre altres coses que “de no complir lo que se indicava se impondrían sanciones, se daría cuenta de tal conducta al Excmo. Sr. Gobernador Civil (llavors Rodolfo Martin Villa) y se obligaría a desmontar los mecanismos”. Eren temes iniciats l'agost de 1973.

Aquests comunicats són indicatius de les actuacions d'urgència de la Corporació Municipal de Mollet per obtenir millores dels cabals d'aigua d'allà on sigui. Fer-ho dins de la legalitat o les normatives existents quedava en segon lloc.

Un estudi hidrogeològic d'abril de 1973 de tot el terme municipal va assenyalar la Vinyota, Can Prat i l'Escorxador com a zones més destacades amb quantitats importants

¹⁵ És un organisme que depenia llavors de la Direcció General d'Obres Hidràuliques. Entre altres funcions té la de controlar les concessions d'aigües de domini públic, de policia d'aigües i de les lleres, inspecció i vigilància dels aprofitaments públics, i anàlisi i control de la qualitat de les aigües.

d'aigua, i d'entre ells era la Vinyota la que en donava amb més abundància. En aquest lloc es va decidir la construcció d'un nou pou al costat de l'antic Garbí, amb una producció de 100 m³/hora.

Altres actuacions foren la compra d'aigua a pous privats com el d'ITISA i Can Dragó. La compra a ITISA es va materialitzar l'1 de març de 1973, quan l'Ajuntament i l'empresa signen un pacte. Recordem que ITISA en aquelles dates estava en procés de liquidació. En el pacte s'especifica, entre altres coses, que se "subministrarà un cabal d'aigua de la mina de la seva propietat equivalent a la que pugui ser extreta, sense interrupció, per una bomba que subministrarà el propi Ajuntament (...). Es facturarà mensualment a 0,10 ptes./m³ segons indiqui el comptador".

El 27 de juny de 1974 l'Ajuntament envia una comunicació dirigida a l'enginyer en cap de la Comissaria d'Aigües del Pirineu Oriental, en què li demana "relación de los mismos (pous existents en aquest terme municipal), con expresión de sus propietarios y lugar de emplazamiento de los mismos y a ser posible fecha de su legalización, a la mayor brevedad posible". L'Ajuntament necessita conèixer tots els pous existents en la ciutat, segurament amb dos objectius: demanar la cessió o el lloguer de les aigües captades i controlar-ne les extraccions.

A pesar de tot aquest seguit d'actuacions, el problema persistia. A vegades se solucionava el cabal, però hi havia l'inconvenient afegit de la pressió insuficient per les noves edificacions més altes, que obligava a augmentar les dimensions de les conduccions i instal·lar petites bombes de pressió en els baixos dels edificis més alts.

El 16 de febrer de 1974 i el 5 de desembre del mateix any l'Ajuntament torna a demanar informació a la Confederació HPO com a ampliació de la que van donar en l'escrit del 2 d'abril de 1973 en què asseguraven l'arribada de l'aigua per a l'estiu de 1974. No hi ha resposta.

El 7 de juliol de 1975 el Ple de l'Ajuntament, alarmat, constata que el projecte encara està en període d'informació pública. Era evident que el més calent era a l'aigüera i que la data de recepció de aigua del Ter era imprevisible. L'Ajuntament també observa que no figuren en el projecte la construcció del dipòsit d'emmagatzematge i prega que el projecte d'aquest dipòsit es tramiti "con la celeridad y coordinación suficiente (...) para que pueda tenerse el depósito construido al mismo tiempo que finalicen las restantes obras". És fa palès que en l'Ajuntament de Mollet són enceses totes les alarmes i temors d'incompliments o manca de coordinació.

143

Mollet es va adherir a un possible trasvasament d'aigua de l'Ebre

La Diputació de Barcelona, presidida per Juan Antonio Samaranch, va aprovar el novembre de 1974 una moció d'urgència adreçada al govern de Madrid, en la qual es demana que s'apliqui una solució per l'aprofitament de l'aigua sobrant del cabal del riu Ebre. Ho justificava dient entre altres coses:

"La necesidad primaria más acuciante que presenta la provincia y prácticamente toda Cataluña, es la falta de agua. Se han producido situaciones dramáticas (...), los recursos existentes en la cuenca del Pirineo Oriental serán absorbidos por la demanda, hacia el año 1980 (...), se concluye

que, tanto por tecnología, como por coste, habida cuenta del volumen de agua que se requiere a plazo medio, la solución adecuada es el aprovechamiento de parte de los recursos sobrantes del río Ebro”. Prosegueix la moció, després de dades tècniques, dient que: “La salinización de las aguas y la regresión del Delta del Ebro (...) es un claro ejemplo de aquellos problemas a solucionar; (...) que la disminución de las disparidades se produzca, no frenando el crecimiento de las provincias más adelantadas, sino acelerando el de las más atrasadas”.

La moció d'urgència conclou amb l'acord de: “Manifiestar al Gobierno de la Nación (...) la preocupación de la Provincia de Barcelona ante los posibles retrasos que pudiera experimentar la realización del proyectado aprovechamiento, lo que situaría a la región catalana al borde del col·lapse”¹⁶.

També es va aprovar demanar l'adhesió d'aquesta petició a les poblacions de l'àrea propera a Barcelona, afectades d'escassetat d'aigua. En sessió plenària del 13 de gener de 1975, l'Ajuntament va aprovar: “Adherirse plenamente a la petición de la Diputación provincial de Barcelona (...) a que se considere por el Gobierno de la Nación de interés provincial y nacional el aprovechamiento integral de las aguas del Ebro (...) con la preocupación de que los posibles retrasos que pudieran experimentar la realización del proyectado aprovechamiento podría suponer una grave situación para Cataluña, Barcelona y concretamente para Mollet del Vallés”.

Estació de bombeig de Can Vilaró

El 4 d'agost de 1975 s'aprova una de les altres importants accions que l'Ajuntament fa per millorar la captació d'aigües pròpies: és una reforma en l'estació de bombeig del pou de Can Vilaró. Aquest pou estava situat a prop del restaurant de Can Prat. Les obres consistiran en la construcció d'un petit dipòsit de 20 m³, situat sota terra, que rep l'aigua de tres pous propers.

Un pou que aboca l'aigua a aquest dipòsit és el propi de Can Vilaró, de capacitat 40 m³/hora; un altre situat molt a prop és l'anomenat de Can Prat, de capacitat 20 m³/hora, i l'altre és l'anomenat Garbí, situat a prop però a l'altre costat de la via del tren pel costat del poble, amb una capacitat 100 m³/hora. No es va considerar necessari incloure en aquesta obra el pou de Ciurans, de propietat privada i a qui ja es comprava aigua.

Des d'aquest dipòsit de 20 m³, i a través d'unes bombes, s'impulsen els 160 m³/hora a una conducció que va directament al dipòsit del Cementiri, pujant per l'actual carrer del Carme. Aquest projecte és conegut com “Estació de bombeig de Can Vilaró”.

Estació de bombeig de Can Magre i conduccions al dipòsit del Cementiri

L'any 1976 l'Ajuntament aprova un projecte d'obres en els pous de Can Magre de gran importància per a la futura connexió. Es tractava de la construcció d'una estació de bombeig, consistent en un dipòsit de 30 m³ equipat amb dues potents bombes, tancades en una caseta; una canalització (un conducte directe al dipòsit del

¹⁶ Els termes emprats indiquen una situació crítica, o que es vol presentar com a crítica, i que afectaria tot el territori. En la major part dels quatre folis de la moció es defensa la necessitat de construir l'aqüeducte Ebre-Pirineu Oriental. Els arguments són evitar el possible col·lapse de la “regió”, enfront de les opinions en contra de concentrar a Catalunya massa recursos i habitants. Darrera d'un problema real, potser magnificat, es reivindica que Catalunya lideri l'economia de l'Estat

Cementiri) i canalitzacions d'aigües a l'estació de bombeig, que provenien, entre d'altres, de Parets, Montmeló, el pou de Ciurans, el de Can Vilaró...

Tot el projecte tenia un pressupost de 7.000.097 ptes. i va tenir un cost extra de 829.961 ptes. El contracte es va signar el 15 de març i l'obra fou acabada en la primavera de 1977.¹⁷

Ja existia una conducció directa dels pous de Can Magre Vell, Can Magre Metà·lic i Can Magre Gran, que, units en un sol conducte, arribava al dipòsit del Cementiri. També hi arribava aigua de la mina de Can Subirà (coneguda també com de Can Matons) de Santa Maria de Martorelles, que va adquirir i construir l'Ajuntament l'any 1933¹⁸.

La nova construcció d'un conducte més gran, des de l'estació de bombeig al mateix dipòsit, va permetre que la canonada de l'aigua del riu Ter, que estava previst que passés al costat de Can Magre, fos connectada directament encara que d'una manera temporal, a aquest conducte, la tardor de 1978. A través d'aquesta connexió va arribar l'aigua del Ter el gener de 1979, de forma provisional, abans de la seva conducció definitiva directament al dipòsit dels Pinetons.

Les darreres accions

L'any 1976 s'intensifiquen els comunicats entre administracions. El 23 de gener, l'Ajuntament torna a demanar informació a la Confederació HPO, insistint en la importància de l'obra per la ciutat. El 19 de maig de 1976 en un altre escrit es reitera la necessitat de rebre l'abastament del Ter, fan recordatori de les reclama-

cions anteriors i referència a reunions amb el Governador Civil de Barcelona, demanant "active los trámites para la adjudicación de las obras". Després de disset anys encara no està feta l'adjudicació de les obres del tram C.

El 13 de juliol, en un nou escrit, l'Ajuntament demana a la Confederació HPO "la fecha aproximada en la que se calcula podrán dar comienzo las obras". Es tenen notícies que estan adjudicades però no se sap quan començaran ni quan acabaran.

El 30 de juliol de 1976 és la Diputació qui a través del seu negociat d'Intervenció s'ha queixat que l'Ajuntament de Mollet està en descobert perquè no paga les seves obligacions. L'Ajuntament accepta l'impagament i argumenta que "ha tenido que adquirir tal abastecimiento [d'aigua] mediante la compra de otros caudales a particulares (...) y ello obliga a destinar cantidades excesivas en sustitución de la que ya debía disponerse de la traida del rio Ter". El pressupost destinat a la compra d'aigua del Ter es gasta, i de llarg, comprant i traient aigua d'on poden.

El 30 de novembre de 1977 el BOE d'aquesta data publica i exposa a informació pública una relació d'afectats per les obres del nou projecte d'abastament d'aigua del riu Ter a Mollet del Vallès i d'altres poblacions. Són quinze dies d'informació pública.

L'any 1978 s'entra en la fase final. El 20 d'abril de 1978 l'Ajuntament procedeix a l'expropiació i ocupació de les finques (a Mollet n'eren dues), així com també ho fan en els seus territoris les altres poblacions afectades: Parets, Lliçà de Vall, Lliçà de Munt,

¹⁷ La situació és tan crítica que s'adjudica l'obra sense licitacions ni comparança amb altres proveïdors. La Diputació va ajudar amb 5 milions de pessetes (Informació en el Ple del 6 de febrer de 1978).

¹⁸ Vegeu l'article d'Agustí Morera "La portada d'aigua de Santa Maria de Martorelles a Mollet del Vallès durant la II República" en aquest mateix número de Notes.

Figura 4. Dipòsits d'aigua en els Pinetons. El rectangular, de 1.000 m³, construït l'any 1970, i el circular, de 2.000 m³, construït l'any 1978. Foto: A. Collado

146

Martorelles, Santa Maria de Martorelles, Palau de Plegamans i San Fost de Campsentelles. Ara sembla que s'està a prop de l'objectiu final. Les finques són expropiades i ocupades, es poden obrir les rases i instal·lar les canonades.

Durant l'any 1978 la Confederació HPO acaba la construcció d'un dipòsit de 2.000 m³ de forma cilíndrica als Pinetons. La capacitat d'emmagatzematge d'aigua de la ciutat és en aquelles dates de:

- 300 m³ en el dipòsit circular del Cementiri, construït l'any 1911-1912.
- 1.000 m³ en el dipòsit rectangular situat en el turó dels Pinetons, construït l'any 1970.
- 2.000 m³ en el dipòsit circular situat també en el turó dels Pinetons construït l'any 1978.¹⁹

El 26 de setembre de 1978, l'alcalde Fermí Jaurrieta va dimitir. En l'acta corresponent al Ple especial que es va celebrar aquell dia, hi ha un es-

crit dirigit als regidors en què explica els motius que el van dur a prendre aquesta decisió. Parla de manifestacions en contra seu, amenaces i insults, sense poder comptar amb el suport de les forces d'ordre públic.

Segurament es refereix a les greus manifestacions que s'havien organitzat aquell mateix mes i que es van publicar en la premsa nacional, on es parla de 400 persones que van tallar la carretera, aleshores N-152, ara C-17, en protesta per les deficiències en ensenyament. L'endemà n'hi va haver una altra en el mateix Ajuntament, sense arribar a cap acord. Jaurrieta confirma que va dimitir pels problemes en ensenyament en una entrevista en el *Mundo Diario* de la qual es fa ressò el setmanari comarcal *Comarca al Día*.

En aquesta revista hi ha un article amb dures crítiques. Entre elles, s'explica que corren rumors i sospites en relació a la salubritat de l'aigua per consum domèstic i afegeix que en aquells dies Mollet estava sense subministrament, amb els dipòsits buits i mancats de tractament. També s'esmenta el contracte signat per assolir la connexió amb el Ter i que les obres estan en fase encara inicial. L'article, en un to demagògic, fa esment d'alguns rumors sense fonament que corrien per la població i que van donar peu a algunes "llegendes urbanes" en relació a l'escassetat i les restriccions d'aigua. Aquests fets es van produir per la persistència del problema que, amb més o menys intensitat, anava patint el veïnat des de feia anys.²⁰

La qüestió de l'aigua, sense esmentar-la i per tot el que hem exposat, va

¹⁹ Amb posterioritat s'han construït un altre dipòsit en el Cementiri i dos més en el turó dels Pinetons.

²⁰ *Comarca al Día* de 30 de setembre de 1978. L'article de l'entrevista el signaven Joaquim Elcacho i Antonio Raval. El segon article no duia signatura.

ser d'una gran dificultat en la legislatura de l'alcalde Jaurrieta. En l'escrit d'acomiadament també al·lega "múltiples ocupaciones particulares" que, segons diu, li exigien especial i més gran dedicació. Els dotze regidors assistents al Ple, dels setze que formaven el Consistori, van acceptar la dimissió, per la qual cosa passaria a ocupar l'alcaldia el primer tinent d'Alcalde, Josep Ribas Cuní, feta la notificació prèvia al Governador Civil.

La connexió

Finalment, la tan desitjada connexió arribaria pocs mesos després. L'aigua venia dels pantans de Sau i Susqueda i de la presa del Pasteral, des d'on es portava a l'Estació Potabilitzadora de Cardedeu. Des d'allà era impulsada per bombes a Barcelona i als altres quaranta municipis de les comarques, com ara Mollet. Aquest procés amb poques variacions encara està en funcionament.

El 23 de gener de 1979, en la Sala d'Actes de l'Ajuntament, es reuniren l'enginyer director de les obres, en representació del Director de la Confederació Hidrogràfica del Pirineu Oriental, empresa constructora, amb l'alcalde Josep Ribas i els regidors tinent d'alcalde Joan Pedragosa i Arcadi

Viñas. D'aquesta reunió se'n va aixecar una acta en la qual es detalla en tres punts i quatre clàusules la posada en funcionament del servei, fent constar aspectes tècnics i obligacions per a les dues parts. Va quedar per escrit que el dia 24 del mes de gener de 1979, i de comú acord, s'iniciava el subministrament d'aigua del riu Ter a Mollet del Vallès, amb una connexió provisional, que seria definitiva, el 1983.

El Ple de l'Ajuntament va ratificar l'acord en una sessió extraordinària el dia 25 del mateix mes de gener, en què se li atorga rang d'acord municipal i s'acorda donar publicitat del fet a la població.

Les fonts orals coincideixen que a partir d'aquest moment es van acabar els problemes d'aigua, a pesar de les previsibles aturades per ajustaments i darreres modificacions. Va ser un procés llarg i complex, que també es va resoldre en les poblacions veïnes al voltant de les mateixes dates.

L'aigua del riu Ter va ser la solució a una mancança que després de tants anys semblava gairebé impossible de resoldre. Mollet del Vallès avui gaudeix d'aigua potable per al veïnat i les empreses sense restriccions, només amb la de fer-ne l'ús adequat, que imposa el gaudi d'un bé preuat i escàs.

Bibliografia

- BAQUÉ, E. (1996) L'aigua potable a Mollet. Notes, 10: 185-192. Mollet del Vallès.
- BAQUÉ, E. (1995) Mollet : La gestió de l'aigua via satèl·lit. Notes, 9: 127-144. Mollet del Vallès.
- CARCELLER, F. (2001). La història del Servei Municipal d'Aigua de Mollet del Vallès. Ajuntament de Mollet del Vallès, Col·lecció Domènec Sugrañes, 2. Mollet del Vallès.
- GORDI, J. i VILAGINÉS, J. (Coord.) Moledo 993 – Mollet 1993 (1993). Varis autors. Ajuntament de Mollet del Vallès.

Arxius i fonts documentals

- AHMMDV: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès.
- AHDP: Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.
- ACVO: Arxiu Comarcal del Vallès Oriental.

Font orals

- Joan Ventura Maynou
Arcadi Viñas Quixalòs

Aiguats, nevades, bufaruts i calamarsades històriques a Mollet del Vallès

M. Àngels Suárez i González*

Resum

Amb aquest article hem volgut recollir els principals fenòmens meteorològics severos que han tingut lloc a Mollet. Hem fet una recerca de les publicacions històriques i actuals relacionades amb el temps. S'ha de dir que les fonts més antigues corresponen a dos personatges locals: tots dos eren homes interessats en la agricultura i, per tant, en el temps atmosfèric. Són en Vicenç Plantada¹ i en Joan Ros². És curiós que les notícies meteorològiques antigues anessin lligades sempre a l'agricultura i, segons ens apropem més a l'actualitat, el tema principal siguin les vies de comunicació. De tots els episodis relacionats amb el temps atmosfèric els dos més significatius van ser les inundacions del 25 de setembre de 1962, que es van viure de manera dramàtica, i la nevada del 25 de desembre del mateix any, que va ser rebuda amb entusiasme.

Paraules clau

Aiguats, Besòs, bufarut, calamarsa, inundacions, meteorologia, Mollet del

Vallès, nevada, neu, pluges, pont, precipitacions, riera Seca, rierada, riu, riuada, tempesta, temps, Tenes, tornado, torrent Caganell, torrentada, ventada.

Els aiguats

Les primeres referències a pluges copioses, normalment acompanyades de torrentades, rierades i inundacions, ens vénen de la mà d'en Vicenç Plantada, que ens explica que l'hivern de l'any 1889 havia estat tan plujós que el Besòs sovint anava desbordat: "lo Besos y'ls seus afluhents han anat revenint tot sovint, quedant las feynas agricolas molt atrassadas".³

Deu anys més tard, al gener de 1898, es va tornar a repetir un fort aiguat, i es va produir una de les avingudes més importants del riu Besòs. L'aiguat va tenir greus conseqüències, negant els horts situats als seus marges. A més, la passera del Besòs va quedar inundada⁴. Aquesta s'havia construït feia un parell d'anys per comunicar Mollet amb Martorelles i Sant Fost, "un pont que te l'amplada

* Historiadora. msuarez3@xtec.cat

¹ Vegeu obra de PÉREZ, F. (1997)

² Vegeu obra d'ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011)

³ PÉREZ, F. (1998). Pàg. 97

⁴ Agència Catalana de l'Aigua i Direcció General de Sostenibilitat de la Costa i el Mar. Avaluació preliminar del risc d'inundació del districte de conca fluvial de Catalunya. 2011.

de tres taulons ab una bona barana á cada costat. L'han pagat varis propietaris y vehins de dits pobles y un vehí d'aquí que es lo que'l cuidarà. En altres païssos aqueixas milloras las pagaría l'Estat. Aquí ho ha de fer la iniciativa particular”⁵.

En Joan Solé Tura⁶ ens narra que, per passar el Besòs, hi havia “una passera de taulons amb una barraca al començament on es posava l'encarregat per cobrar els vianants. El primer a fer la passera del Besòs fou Joan Garró Guberns amb els taulons que li havia deixat el constructor Sebastià Mayol. Després ho va fer en Josep Oset. Passar el Besòs valia cinc o deu cèntims. Hi havia molts problemes quan hi havia una crescuda massa forta i l'aigua s'endua la passarel·la. Quan venia una riuada els taulons s'havien d'anar a buscar a la Llagosta”⁷.

150

El 1916 el Sr. Piera, encarregat del Foment d'Obres i Construccions de la Pedrera de Martorelles, es va posar en contacte amb el diputat Sr. Torres, de Granollers, per intentar que es construís un pont i així facilitar el transport de pedra que es feia contínuament de Martorelles a Barcelona. A mitjans del 1918 ja estava construït⁸.

El 12 d'octubre de 1900 es produeix una tempesta extraordinària per la seva virulència que provoca l'incendi de diferents cases, a més de les habituals inundacions: “Desde las set del divendres fins á las duas de la matinada del dissapte varem tenir una imponent tempestat d'aygue, pedra,

trons y llamps. Un d'aquestos encengué un paller del Hostal de la Prat, un altre d'una casa de Mollet y altres en diferents punts. No varen fer mal á cap persona. Lo torrent va sobreixir: omplint l'aygua 'ls baixos d'algunas casas á ell properas; havent hagut de treure'ls animals de peu rodó, pujar los tocinos al primer pis y sortir los habitants per las finestras ajudats per los Mossos de la Escuadra aquí residents y vehins.

L'aygua va endúrse de molts camps las monjetas que ja eran arrencadas portantlas á altres camps, de modo, que hi ha una gran confusió. Tindrà d'haverhi molt bona voluntat per la part dels afavorits pera que tingui cada hú lo seu. Dos pals del teléfonu que ten los propietaris del planter de ceps americans en lo terme de Montmeló varen ser arrastrats”⁹.

Dos anys més tard, el 21 de desembre de 1902, es torna a produir una rierada al Besòs: “Desde'l 8 al 11 del corrent tinguirem ab vent de Llevant tanta pluja que'l Besós y sos afluent revingueren de pal á pal sobreixint lo primer perjudicant mot als sembrats, donchs que e n'emportá la terra bona y hi deixá sorra y grava. En molts camps encar hi ha l'aygua, altres están coberts de llot”¹⁰. “Com á medi de defensa's van clavant estacas á la vora del Besós”¹¹.

Per tornar a tenir notícies dels aiguats a Mollet hem d'esperar al 3 d'octubre de 1937, quan en Joan Ros anota al seu dietari “Plou, baixen torrents i rieres. S'emporta ponts.”¹²

⁵ PÉREZ, F. (1997). Pàg. 167

⁶ Joan Solé Tura (Mollet, 1917-2008). Escriptor local.

⁷ SOLÉ TURA, J. (1988). Pàg. 59

⁸ SOLÉ TURA, J. (1981). Pàg. 124

⁹ PÉREZ, F. (1997). Pàg. 207

¹⁰ PÉREZ, F. (1998). Pàg. 222

¹¹ PÉREZ, F. (1997). Pàg. 188

¹² ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). Pàg. 167

El 15 de desembre de 1943 es tornen a repetir importants aiguats a tot el Vallès: “Ha plogut sense parar més de 24 hores. L’aigua fa molt, molt mal”¹³.

El 24 de febrer de 1944 va començar un nou episodi de precipitacions després d’un llarg període de sequera. Entre els municipis de Montmeló i fins a l’estret de Montcada, la plana al·luvial semblava una llacuna, amb amplàries d’un quilòmetre. A Sant Fost, els habitatges més propers a la llera van quedar inundats pel riu Besòs. Diverses infraestructures viàries van quedar afectades: la carretera de Barcelona a Vic quedà interceptada per despreniments entre el Figaró i Aiguafreda, la de Sant Adrià a la Roca resultà tallada entre Montcada i Sant Fost, s’enfonsà la passera provisional de Sant Adrià i

en grans trams el riu va convertir en arenals i pedregars les hortes de les vores¹⁴. El Besòs assolí una amplada pròxima al quilòmetre a l'alçada de Sant Fost de Campsentelles¹⁵.

Els veïns de Sant Fost es van portar més d’un ensurt. Una família que vivia al costat de la carretera, davant de la DERBI, va cridar els nens a la nit perquè pugessin de peus al llit perquè estava entrant l’aigua per davant de la casa i van haver de fer un forat a una paret de darrera per poder treure l’aigua¹⁶.

A conseqüència d’aquestes inundacions i fortes avingudes de les aigües, la canonada de conducció que subministrava l’aigua des de Martorelles a Mollet que travessava el riu Besòs va desaparèixer. Quan a l’abril

Figura 1. Les contínues crescudes del riu Besòs van obligar a construir murs de contenció per protegir Mollet de les inundacions. Dècada de 1960. Foto: L. Bonal

¹³ ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). Pàg. 167

¹⁴ Agència Catalana de l’Aigua i Direcció General de Sostenibilitat de la Costa i el Mar. Avaluació preliminar del risc d’inundació del districte de conca fluvial de Catalunya. 2011.

¹⁵ COROMINAS, J. (1985). Pàg. 263

¹⁶ Testimoni de la Pilar Molins 18-06-2015

de 1946 es va començar la reparació de la canonada el traçat no es faria pel riu sinó per la rasant del pont sobre el Besòs, per la part alta del pont, sobre els pilars de sustentació, per tal de protegir-la de les avingudes¹⁷.

En previsió de possibles aiguats es van realitzar treballs de fortificació, tot construint un mur de contenció tocant amb el riu Besòs, a la finca de la Sra. Josefa Casacuberta Vinyals (obres a càrrec de la propietària). Es va celebrar una reunió de propietaris per tal d'estudiar la construcció de defenses des de la desembocadura del Tenes fins al mur construït per la Sra. Josefa Casacuberta¹⁸.

La riuada va ser tan espectacular que als treballadors de la DERBI els van haver de treure en barca i els van dur fins a cal Bruno, on es van haver d'esperar fins que baixessin les aigües¹⁹.

Després d'un temps de forta sequera, el dijous 17 d'agost de 1950 va ploure molt, tant que tots els torrents van vessar de la seva llera, el Besòs i la riera de Caldes van enregistrar fortes avingudes d'aigua i es van inundar les zones baixes de Martorelles i Sant Fost. No es van produir danys importants, però allò era un avís que els marges del Besòs no estaven degudament protegits en aquest punt²⁰.

El 13 de setembre de 1950 en Joan Ros anota "Plou molt i cau pedra. Baixen els torrents. Ensorren la mina de Can Borrell".

El dimarts 14 setembre de 1954 un temporal d'aigua va provocar la revinguda en tota la seva amplitud del riu Besòs i de la riera de Caldes. El torrent Caganell i la riera Seca van créixer de tal manera que el nivell de les seves aigües quasi arribava a l'alça-

152

Figura 2. Pujada de les aigües del Besòs com a conseqüència de les pluges del 17 d'agost de 1950. Foto: J. Cuní

¹⁷ Setmanari comarcal Vallès 12-6-1945 i 17-3-1946

¹⁸ Setmanari comarcal Vallès 1-10-44 i 11-1-45

¹⁹ Testimoni de la Pilar Molins, 18-06-2015

²⁰ Setmanari comarcal Vallès 20-6-50

da del pont del ferrocarril de França, i es van registrar inundacions parcials a la Pelleria i Can Fàbregas. Els danys materials van ser insignificants²¹.

La granja Pou es va veure inundada i la família Ventura va haver d'anar a ajudar a salvar el bestiar de l'aigua²².

El setembre i l'octubre de 1959 van ser plujosos. Ja la nit del 29 de setembre el Besòs, els torrents i rieres es van desbordar i les comunicacions es van interrompre. Uns dies més tard es va esfondrar el mur de contenció de la finca Casacuberta degut al forat que les aigües van fer en el marge del riu Besòs²³.

L'any 1962 va ser un any fatídic quant a la meteorologia, sobretot per a la comarca veïna del Vallès Occidental. Els aiguats del setembre van pro-

vocar un miler de morts. La tempesta provocada per la topada dels vents humits de llevant amb un front fred que avançava per darrere de la serralada es va perllongar des de les darreres hores de la tarda del dia 25 de setembre fins a les primeres de la nit. El volum d'aigua caigut no va ser desorbitat, però va ser de molta intensitat²⁴.

Les precipitacions recollides al llarg del dia 25 van ser de 163 mm/dia a Mollet del Vallès i de 250 mm/dia a Martorelles.²⁵

El dimarts 25 de setembre va despuntar assolellat, però a la nit una sèrie de tempestes de gran intensitat van provocar el desbordament del Llobregat, el Besòs, el Ripoll, la riera de les Arenes, el torrent Caganell, la riera Seca i de totes les rieres del Vallès.

Figura 3. Aspecte que presentava el carrer Berenguer III després d'un fort aiguat. Foto: J. Coma

²¹ Setmanari comarcal Vallès 19-09-1954

²² Testimoni d'en Joan Ventura 14-07-2015

²³ Setmanari comarcal Vallès 25-10-1959

²⁴ COROMINAS, J. (1985). Pàg. 263.

²⁵ www.xtec.cat/~gbermell/meteoeduca/article%20penell.pdf

“Tots els trams del Torrent Caganell que no estaven coberts es van desbordar inundant bona part de la part baixa de Mollet. Feia por veure la Riera Seca a l’ajuntar-se amb el Besòs i el Torrent Caganell. L’aiguat va arribar per sorpresa no es preveia un desastre tant gran.

Segons el Servei Meteorològic de Sabadell la tempesta va durar 44 minuts de les 22h 38’ fins a les 23h. 22’. A Mollet es van recollir 163 litres d’aigua per metre quadrat i va ploure amb intensitat tota la nit. La part de Mollet més afectada van ser les cases que tenien la façana al carrer Berenguer III i els darreres a la Rambla Balmes. Afortunadament no hi va haver víctimes mortals”²⁶.

“El carrer Berenguer era un riu, per l’embornal sortia l’aigua com d’un sortidor. El nivell de l’aigua a dins de casa va pujar fins a 40 cm. L’aigua entrava per la part de darrera de la casa i sortia pel carrer del davant”.²⁷

La tempesta es va donar dues nits successives: la del dimarts 25 i la del dimecres 26, i va causar diversos danys materials. La primera nit es van inundar els baixos de l’avinguda de Rafael Casanova ocupats per en Baldomero Ricart. El mur de defensa del marge dreta del riu Besòs es va desfer en una bona part, tot deixant sense protecció els terrenys annexos a la indústria de Fredenhagen Ibérica. La segona nit, amb el desbordament del torrent Caganell, van quedar afectats els habitatges del carrer Berenguer III, alguns dels quals van ser materialment escombrats per les aigües que entraven per la part del darrera de les cases, fins a desembocar a l’esmentat

carrer. La sala de telers de Can Fàbregas es va inundar, juntament amb la secció de llana de la Pelleria. L’activitat industrial del dijous va restar considerablement reduïda en algunes fàbriques però la normalitat es va anar restablint ràpidament”²⁸.

La línia del ferrocarril de França fins a Barcelona va quedar tallada fins a l’octubre, quan es va reparar provisionalment el pont de Montcada sobre el riu Ripoll.

Aquestes inundacions tornen a posar de manifest la necessitat de la canalització del riu Besòs, per tal d’evitar el desbordament per marges mal protegits.

El mateix dia 26 es va reunir la Comissió local de Sanitat i es va acordar publicar un ban ordenant la vacunació obligatòria antífica i la desinfecció de les aigües de consum domèstic. Les empreses que tenien servei mèdic van dur a terme la vacunació dels seus treballadors.

Malgrat les importants destrosses a Mollet, la zona més afectada pel aiguat va ser el Vallès Occidental. De seguida Mollet s’abocà a socórrer als pobles més necessitats: s’organitzà la recollida de roba, queviures i medicaments que es portarà amb tres camionetes al Pavelló d’Esports de Barcelona, una d’elles es destinarà directament a Ripollet i Rubí. En cotxes particulars es va portar a Sant Adrià mantes i conserves. El divendres un camió va tornar a portar roba i comestibles a Barcelona. Es va dur cafè, pa i roba a Montcada. Es va contribuir al treball de desenrument de Montcada amb els tractors dels senyors Pedragosa i Prat.

Es va dur a terme una subscripció

²⁶ SOLÉ TURA, J. (1988). Pàg.191-192

²⁷ Testimoni d’en Jaume Boix. 14-07-2015

²⁸ Setmanari comarcal Vallès, 27-10-1962

local prodamnificats que va ser encapçalada per l'Ajuntament amb 25.000 pta. Les indústries més importants i els equips locals de hoquei sobre patins i basquet van organitzar partits prodamnificats i des de la parròquia es va fer una col·lecta. El total recaptat va pujar a 187.400,90 pta.

Per atendre els damnificats de Mollet i Paret es va celebrar, el 10 d'octubre, una reunió a la Delegació local de Sindicats, on es va informar dels tràmits per aconseguir els crèdits que es podien demanar. Al desembre es publicava la primera relació de les quantitats que havien de rebre els damnificats de Mollet: la xifra va ser de 85.000 pta.

Durant la resta de l'any les pluges van ser quantioses. En Joan Ros anota que l'11 i el 12 d'octubre de 1962 va ploure molt i el 16 octubre va haver inundacions per tots cantons.

La setmana del 4 al 9 de novembre

del mateix 1962 va tornar a ploure intensament. "Es van recollir més de 144 litres per m2. En canvi els mesos de juliol, agost i mig setembre no havia plogut gens"²⁹.

El diumenge 4 de novembre de 1962 el riu Besòs va créixer de forma extraordinària al seu pas per Mollet. El pont provisional de Montcada va ser destruït i la línia de tren de França tornava a deixar de funcionar. Les carreteres a Barcelona van quedar tallades, excepte les de la Conreria i Badalona³⁰.

El 4 i 5 de novembre de 1962 l'aigua va fer desastres. Va tornar a inundar Sabadell, Terrassa i Sant Adrià. El mar va trencar la via de Mataró. El tren de França no podia passar de Mollet, tots els trens de la costa i de França havien de passar per les Franqueses. El 6 de novembre a Sabadell el riu Ripoll s'emporta el pont de la

Figura 4. El 15 d'octubre de 1965 la riuada va enfonsar el pont sobre el riu Besòs. Foto: O. López

²⁹ SOLÉ TURA, J. (1988). Pàgs.191-192

³⁰ Setmanari comarcal Vallès. Novembre 1962

carretera de Santa Perpètua i també el de Ripollet. A Terrassa s'emporta 30 cases i en deixa més de 30 en perill. Va deixar 363 persones sense casa i a Figueres es nega tot. A Sabadell 160 persones van quedar sense casa³¹.

El dimecres 7 es donà un fort aiguat, el riu Besòs es va desbordar pel marge esquerre (costat de Martorelles). Al marge dret el Besòs va socavar els basaments dels murs de protecció prop dels terrenys annexos a les empreses Fredenhagen Ibèrica i la Pelleria fent caure els murs mentre que la crescuda de les aigües va fer pensar en la integritat del pont i s'hi va interrompre el pas. Les empreses industrials de Mollet van permetre que el personal que vivia a l'altre costat del pont pogués deixar la feina per anar a casa seva.

L'aiguat va deixar fora de servei el pont de la Florida, pel qual circulava el ferrocarril del Nord. Aquesta línia també passava a ser estació terme (fins a finals de novembre no tornaria a funcionament).

El dijous 8 novembre 1962 Joan Ros escriu: "han plogut 27 l. Es contenen molts desastres. El Besòs ha tirat la paret de Can Prat a terra. A la Pelleria el Besòs ha entrat al jardí. S'ha emportat molts ponts de via i de la carretera"³².

El pont sobre el Besòs és inspeccionat i la mateixa nit del dijous es van abocar de manera provisional grans roques de protecció a l'emplaçament del primer pilar. Comencen els treballs per canalitzar les aigües a la part central del riu per després reconstruir els murs enderrocats. Com a defensa, es va fer un sòlid espigó a la desembocadura del torrent Caganell.

El 15 d'octubre de 1965 va tenir lloc un altra riuada que enfonsà el pont sobre el riu Besòs. El pont va cedir per la força de les aigües que, en vint-i-quatre hores, va augmentar el seu cabal de manera significativa. Es va enfonsar per la part central, a la setena pilastra, de les quinze que tenia en total. No va ser arrossegat per les aigües, però va quedar intransitable. Les primeres en patir les conseqüències van ser les dones que, en acabar el torn de treball a les fàbriques tèxtils de Mollet, no podien passar al termes de Martorelles i Sant Fost. Es va muntar un servei d'urgència amb autocars donant la volta per Granollers, en un recorregut de 25 km³³.

El trànsit rodat queda interromput, i es va haver de desviar per Montcada, per Montmeló o per Granollers.

El pont es va trencar el divendres, dia 15 cap a les 10.30 de la nit i Mollet va quedar incomunicat amb Martorelles i Sant Fost. El personal que havia de venir a treballar a Mollet ho va haver de fer amb el servei d'autocars per Granollers.

El Servei d'Obres Públiques va preparar una passera provisional per a viants, bicicletes i motos que va posar en funcionament el dilluns 25, però l'aiguat del mateix dilluns va provocar una crescuda del riu de tal manera que cap a les 3.30 de la matinada del dimarts la passera va ser arrasada per les aigües³⁴.

Abans de construir el pont hi havia unes fustes subjectades amb cadenes als arbres de les ribes que servien de passera. Després de la riuada es va a

³¹ ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 166-167

³² ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 166-167

³³ J. ALIGUER. *La Vanguardia* 17/10/ 1965

³⁴ Setmanari comarcal *Vallès* 20-10-65

començar a treballar en una solució semblant, amb caràcter provisional, pel camí de carros que anava paral·lel al torrent Caganell, a la desembocadura del Besòs, per tal de poder arribar a l'altra riba. "Pero el puente sigue como quedó en la noche del viernes último, con su gesto de gigante caído, sin que nadie le eche una mano"³⁵. Dos dies més tard la passera es va tornar a col·locar al mateix lloc, a una alçada més gran i més reforçada.

Amb la col·laboració dels ajuntaments de Mollet, Sant Fost, Martorelles i Santa Maria de Martorelles, es va construir un pas provisional que evitava el tomb de 25 kilòmetres. El desviament s'efectuava partint de la carretera de Badalona a Sabadell, cinquanta metres abans del pont enfonsat, per l'avinguda de Can Prat, on

existia un indicador que marcava el pas provisional pel riu i la ruta del qual conduïa a la sortida de l'esmentat pont per la banda de Sant Fost, Martorelles i Badalona. Els ajuntaments, amb la col·laboració dels industrials més afectats, van realitzar pel seu compte les esmentades obres, mentre es duïa a terme la reparació definitiva del pont sobre el Besòs³⁶.

El pont avariament es va començar a reparar el 22 de novembre de 1965. Mentrestant els turismes i camions travessaven el riu Besòs directament per la seva llera mentre no arribessin les pluges. La vèrned de Cant Prat era transitada en ambdues direccions per tota classe de vehicles.

Al gener de 1966 es treuen les dues pilastres avariades i es canalitza el riu. Al febrer es comencen a reforçar

Figura 5. La riuada del 20 de setembre de 1971 va enfonsar el pont sobre el torrent Caganell. Foto: J. Coma

³⁵ J. ALIGUER. *La Vanguardia*, 21/10/65

³⁶ J. ALIGUER. *La Vanguardia*, 8/12/1965

les pilastres dels dos costats: primer el costat de Martorelles-Sant Fost, on s'havien d'assentar les bigues de formigó armat per tal d'unir els dos costats del pont que havien quedat intactes. Al març es va reforçar la banda de Mollet. A l'abril es col·locaven les set jàsseres de formigó de 28,5 m de llarg cadascuna, que unien els dos costats del pont. Es treballa en la construcció de les voreres per a pas de vianants. El dimarts 12 d'abril 1966 es va posar de nou en servei el pont.

Quan al 1969 va entrar en servei el nou pont que es va construir per donar pas a l'autopista Barcelona-Granollers es barrinà el vell pont en la part que afectava el pas de l'autopista³⁷.

Durant l'any 1969 es van recollir 959 l/m², de manera que va ser l'any més plujós del període dels darrers vint-i-cinc anys, llevat dels anys 1959 i 1962. Aquesta quantitat estava molt per damunt de la mitjana de pluja anual, que era de 704 litres, de manera que va posar fi al període de pluges deficitàries que va durar cinc anys. Els mesos més plujosos van ser l'abril, amb 187 litres; març, amb 161, i octubre, amb 112, i els més secs, el de maig, amb 18 litres; el de gener amb 28, i el de novembre amb 46³⁸.

La nit del 8 al 9 de desembre de 1970 va haver un temporal de pluja amb pedra. El dia 12 es torna a repetir la tempesta, que provoca el desbordament del torrent Caganell i causa inundacions en una bona quantitat de cases dels nombres imparells del carrer Berenguer III, i ocasiona danys materials. En la zona del pavelló esportiu municipal l'aigua també es va desbordar i va

ser necessària la intervenció dels serveis d'urgència. Les inundacions es van repetir en diferents zones de la ciutat³⁹.

D'altres riuades significatives van ser les del 20 al 23 de setembre de 1971. El dilluns 20 de setembre de 1971 una violenta tempesta va provocar inundacions en alguns punts de Mollet. Cal destacar l'esfondrament del pont sobre el torrent Caganell, que unia, per l'avinguda de Can Prat, l'hostal de Can Prat i les fàbriques d'aquella zona amb el nucli urbà de Mollet, a través dels carrers Indústria i Berenguer III. Aquest esdeveniment privà el pas dels vehicles a la zona de l'Hostal de Can Prat i a l'empresa Frenenhagen Ibérica SA.

Per al pas de vianants i bicicletes es va habilitar una passera provisional. Els vehicles van haver de donar el tomb per la Casilla.

El torrent Caganell va créixer considerablement i la força de les aigües va socavar el dos pilars i va provocar l'enfonsament del ferm. La crescuda de les aigües del torrent va obrir un forat lateral en un solar del carrer Berenguer III pròxim a la sala del ball Moustache i va omplir tots els treballs d'excavació que s'havien fet per a la construcció d'un nou bloc d'habitatges, alhora que les aigües van sortir pel carrer Berenguer III i el van inundar en direcció a la ronda d'Orient. La riera Seca també va tenir una avinguda d'aigües que va contribuir a engrossir el cabal del Caganell. La nit del 20 al 21 una brigada de vint homes es va mantenir de guàrdia per si era necessària la seva col·laboració. A més de les inundacions es van produir avaries

³⁷ Setmanari comarcal Vallès, 1/9/69

³⁸ Setmanari comarcal Vallès, gener 1970.

³⁹ Setmanari comarcal Vallès, gener de 1971

Figura 6. La riuada del 21 de setembre de 1971 va trencar la cinquena pilastra del pont del Besòs a la banda de Martorelles i va provocar la caiguda de dos dels seus trams, fet que el va deixar definitivament inutilitzat. Foto: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

159

en la xarxa elèctrica que van obligar a aturar durant un dia la Pelleria. També es van produir avaries al servei telefònic⁴⁰.

La riuada del 21 de setembre de 1971 també va acabar amb una columna de suport del vell pont i va provocar el seu esfondrament parcial, de manera que el va deixar inutilitzat de manera definitiva. El vell pont del Sr. Piera, que es va trencar i més tard fou mutilat per donar pas a l'autopista, s'havia tornat a trencar de nou perquè havia cedit una pilastra. En aquella època només servia per donar pas a vianants i bicicletes, però permetia evitar el tomb pel nou pont sobre la autopista i el riu. El pont va quedar

inservible i es va veure la necessitat de la seva demolició⁴¹.

Degut a les tempestes d'aquells dies va desaparèixer el pas pel túnel de desguàs d'aigües residuals, poc segur, que vianants i ciclistes utilitzaven. A partir d'aleshores només es va poder efectuar el pas pel pont nou sobre l'autopista i el riu, construït per a la circulació de vehicles, el que obligava els vianants que anaven de Mollet a Sant Fost i Martorelles a fer un tomb de dos quilòmetres⁴².

Finalment, l'any 1973 es construirà la passera per a vianants sobre el Besòs, tot seguint el carrer Indústria, on abans se situava l'antic pont sobre el Besòs.

⁴⁰ Setmanari comarcal Vallès, 25/09/1971

⁴¹ Setmanari comarcal Vallès, 2/10/71

⁴² *La Vanguardia*, 20/10/71

Figura 7. La tempesta de juliol de 2010 va provocar inundacions a diferents punts del nucli urbà, com el parc de Can Mulà.

160

Però no tot era aigua. També van haver-hi períodes de sequera els anys 1945, 1948, 1950, 1951 i 1973. Aquest darrer any 1973, al juliol, tingué lloc una gran manifestació popular amb motiu de la manca d'aigua potable. Va intervenir la guàrdia civil, es van practicar algunes detencions i els detinguts van ser duts a la presó de Granollers però el jutge va decretar la posada en llibertat immediata⁴³.

El 10 d'octubre de 1994 el Besòs va arribar al límit del seu cabal al seu pas per Mollet, la Llagosta i Montcada, una situació que no es repetia des de les tràgiques inundacions de 1962. A Santa Perpètua de Mogoda, la riera de Caldes va arrossegar el pont sobre la carretera B-140 (Mollet-Sabadell), d'uns 50 metres de llarg, i va obligar a desviar el trànsit per altres vies secundàries. Un altre pont, el de l'antiga carretera N-152 entre Mollet i la Llagosta, també sobre la riera de Caldes, va quedar desplaçat a causa de la força

de l'aigua. Això va obligar a tallar la circulació⁴⁴.

A finals de novembre de 2001 assistíem a un temporal d'aigua i vent que va provocar algunes inundacions puntuals (sobretot a la carretera C-17 al seu pas per sota de l'estació de França, als Col·legis Nous, al carrer de Gaietà Vínzia), talls en el subministrament elèctric –sobretot a Gallecs– i destrosses en cornises d'edificis i en el mobiliari urbà (branques d'arbres caigudes, contenidors moguts de lloc per la força de l'aigua i el vent, tec.). Quinze dies més tard, un temporal de fred i neu va deixar Mollet i tot Catalunya coberts de blanc⁴⁵.

El dijous 29 de juliol 2010, una tempesta va provocar algunes inundacions a diversos baixos d'edificis de Mollet. A la tarda, degut a la pluja caiguda, els Bombers de la Generalitat van haver de fer tasques de neteja al túnel de la carretera C-17, situat sota l'estació de França i la Ronda

⁴³ SOLÉ TURA, J. (1988). Pàg. 218

⁴⁴ El Periódico, 11/10/1994

⁴⁵ BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. (2002). Pàg. 131

d'Orient, per tal d'extreure l'aigua de pluja que impedia el pas de la circulació. Les inundacions també es van produir al nucli urbà de la ciutat: uns baixos inundats al carrer Anselm Clavé i al número 5 de l'avinguda de Burgos. El parc de Can Mulà aparegué inundat com cada vegada que plou una mica. D'altra banda, molts domicilis van tenir problemes amb el subministrament elèctric.⁴⁶

Al novembre de 2010 un temporal que va afectar Catalunya va causar algunes incidències remarcables a la

comarca. Entre les diverses poblacions afectades, trobem incidents a Cardeu, a l'Ametlla i a Mollet. A d'altres punts de la comarca es van comptabilitzar diferents sortides dels bombers a causa del fort temporal, però va ser Mollet el municipi amb més incidències a causa d'aquest fet⁴⁷.

El dimarts 27 d'agost de 2013, amb les primeres tempestes d'estiu, efectius de Protecció Civil de la majoria de localitats del Baix Vallès van haver de treballar de valent per resoldre molts problemes generats a la via pública arran de la gran quantitat d'aigua caiguda entre les 19 i 20 h. Baixos i carrers inundats, caiguda d'alguna branca d'arbre a la via pública i zones industrials plenes d'aigua van ser alguns dels inconvenients que es van haver de solucionar juntament amb les policies locals i els Bombers de la Generalitat.

Vilanova del Vallès va ser la localitat vallesana on es va enregistrar una major quantitat d'aigua, 41 l/m², seguida per Sant Fost amb 28 (tot i que dilluns ja havien caigut 2,8 l més), Mollet (Estació de França) amb 25,8 l/m² i Parets amb 20,8.

Els col·lectius de Protecció Civil de Mollet, Parets, Montmeló, Sant Fost i Vilanova van treballar de valent fins pràcticament la mitjanit per resoldre incidències i senyalitzar totes les vies tallades. En el cas de Mollet, les xarxes socials es van omplir de queixes per les inundacions al barri de l'Estació de França i la Vinyota. La darrera zona on es va actuar va ser l'avinguda del Tir Olímpic, plena d'aigua, ja al barri de Lourdes⁴⁸.

Al maig de 2014 les pluges van

Figura 8. Per molta gent l'extraordinària nevada del 25 de desembre de 1962 va ser un regal de Nadal. Foto: J. Vizcarra

⁴⁶ Contrapunt, 29-07-2010

⁴⁷ aravallès.cat, 14-10-2010

⁴⁸ Digitalvalles.cat, 27 -08-2013

afectar algunes empreses del carrer Bilbao, que atribuien les inundacions a la inexistència d'un col·lector que recollís les aigües.

Sembla ser que existia un consens amb l'Ajuntament de Mollet per construir un col·lector que recollís les aigües quan s'urbanitzés el Calderí i així es connectaria amb el del carrer Bilbao per tal de conduir les aigües de pluja al riu, segons l'Agrupació d'Industrials del Baix Vallès (AIBV). Però davant la demora del projecte del Calderí, els industrials van plantejar a l'Ajuntament una alternativa que consistia en construir un col·lector al carrer Bilbao que connectés amb la xarxa ja existent, on anava a parar l'aigua de la Lefa i la Pelleria⁴⁹.

Les nevades

La primera nevada de la qual tenim notícies ens la narra en Vicenç Plantada i fa referència a la neu caiguda els dies 11 i 12 de febrer de 1887: "En lo pla s'hi aguantà fins al dia 16. Ne caygué uns dos pams: havent fet també uns dos pams de sahó y deixant las fangadas com cendres"⁵⁰.

Una altra nevada important va ser la del 16 de gener de 1960: "Va estar nevant la nit del dissabte i el diumenge el paisatge de Mollet estava vestit de blanc amb una capa de neu d'uns deu centímetres que es va mantenir durant uns dies sense causar més mal que les patinades dels cotxes a la cruïlla de la carretera de Ribas amb la de Sabadell"⁵¹.

162

Figura 9. La nevada va provocar que Mollet estigués incomunicat per ferrocarril i carretera fins que el servei de neteja va anar obrint pas. Foto: J. Roca

⁴⁹ *Contrapunt*, 30-5-2014.

⁵⁰ PÉREZ, F. (1997). Pàg. 94

⁵¹ *Setmanari comarcal Vallès* 24-01-1960.

La nevada històrica de Mollet és la del 25 de desembre de 1962. Els primers flocs de neu van caure la nit de Nadal i va estar nevant fins al dia de Sant Esteve. Per molta gent va ser com un regal de Nadal. Es va acumular una capa d'un gruix d'entre 70 i 100 cm de neu.

“Recordo que, tal com era costum en aquella època, amb els meus pares i el meu germà vàrem anar a la Missa del Gall. No feia pas molt de fred, sinó que era la temperatura normal per a finals de desembre. Quan vàrem entrar a l'església, no nevava, i en canvi, al sortir, ja va començar a caure la neu, en la típica forma de flocs lents i silenciosos. Tots estàvem molt contents, perquè trobàvem que era bonic veure nevar la vigília de Nadal”⁵².

En Joan Ros ens descriu aquests fets: el 25 de desembre de 1962 “neva 20 hores seguides, fa un fred que pela, el termòmetre marca 4° i 5° sota zero”. El 26 de desembre: “Fa bon dia, molt sol i molta neu, estem a 9° sota zero, Al matí hi ha un gruix de neu de 83 cm a 85 cm, al vespre en queden de 67 a 68 cm”. El 27 de desembre: “de neu en queda 55 cm. 28 de desembre: de neu al vespre en queda 47 cm, al mig del pla. La radio diu que a la nit ha nevat a Sabadell i Terrassa. Núvol tot el dia, temperatura 0°. Boira baixa molt espessa, passem el dia a 2 i 3° sobre zero. De trens en corre algun, no hi ha trànsit per la carretera. El de Can Planas va a Barcelona a portar la llet amb el tractor”. El 29 de desembre: “Temperatura 0°, gruix de neu de 37 cm, al vespre en queda 26 cm. Dematí surt el sol una estona, es posa núvol tot el dia. Aigua

recollida de la neu 34 litres. Temperatura durant el dia de 0 a 5° graus. A la nit núvol. Desglaça, hi ha fang, els trens corren tots, per carretera corre només algun tractor. L'autobús de Mollet encara no corre. Continuen les màquines andorranes traient neu dels carrers de Barcelona. Aigua de neu 34 litres”. 30 de desembre: “Bon dia clar i serè, fon molt la neu. Al vespre queden 17 cm de neu. Està tot tapat, només es veu algun tros de marge sense neu. Temperatura de 2 a 9° sobre zero. Aigua de neu 12 litres”. El 3 de gener: “A la nit fa vent, estem a 6 sobre zero. S'ha fos tota la neu dels camps, en queda a algun racó. Aigua de la neu 52 litres”⁵³.

La nevada no va ocasionar danys importants, només els inconvenients típics d'un temporal de neu. Mollet va restar incomunicat per ferrocarril i per carretera, però la línia telefònica es va mantenir. Durant els dies de Nadal i Sant Esteve els veïns van començar a netejar la part de carrer de casa seva, després va ser la brigada municipal l'encarregada de retirar la neu de les vies públiques. El dia 27 es va reprendre el treball a les fàbriques, però amb una gran absència de personal, especialment de dones. Algunes fàbriques van optar per romandre tancades i, a efectes laborals, ho van comptar com si es tractés de dies de vacances per recuperar⁵⁴.

Recentment hem viscut dues nevades: una, la del dilluns 8 de març de 2010, quan un temporal de neu va afectar el Vallès Oriental i gran part de Catalunya i va causar problemes tant a la circulació viària com a la ferroviària. La neu va arribar amb

⁵² CODINA, J. Experiment amb cava. *Vallesos* (2013).

⁵³ ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 168-171.

⁵⁴ Setmanari comarcal *Vallès*, 6-01-1963

Figura 10. El dijous 8 de setembre de 2005 un remolí de vent d'uns 10 metres de diàmetre va travessar Mollet provocant-hi danys de consideració.

Fons: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

164

força a tot el Vallès Oriental. A Mollet, l'Ajuntament va activar el pla municipal per nevades en fase d'emergència, però no va haver-hi incidents. La neu caiguda va anar dels 2 als 5 cm al municipi de Mollet⁵⁵.

L'altra nevada va ser la del dijous 2 de febrer de 2012. La neu va començar a primera hora del matí i va quallar al Vallès. Mollet del Vallès va activar els plans d'emergències per nevades i l'Ajuntament va recomanar anul·lar les classes als centres d'ensenyament. A Martorelles, com a mesura de prevenció, l'Ajuntament va tancar les escoles Simeó Rabasa i Les Pruneres, a més de l'escola bressol Cirerers⁵⁶.

Els bufaruts

En aquest apartat hem recollit dos importants bufaruts. Un va ser relatat per en Vicenç Plantada, corresponsal a la zona de diversos diaris barcelonins,

i l'altre és un episodi recent, de l'any 2005, que molts de nosaltres recordem. Entremig hi ha una petita notícia d'una ventada de 1947.

El bufarut de l'11 d'abril de 1886, que va causar importants destrosses a Santa Perpètua i a Mollet:

“Moltas donas ploravan buscant desconsoladas llurs marits y fills, los homes y la frosa de carrabiners corrian per veure si podian donar algun auxili. Al dirigirnos á dita estació ns havém enterat desseguida y de mort no'hi havia cap, sols dos noys ferits bastant graves, estant los altres que s'hi trobavan molt espantats, degut tot així a una inmensa ventada que á dos quarts de sis ha passat de O. A E., la que se'n ha emportat tota la teulada de dita estació y la de las comunas, ha arrunat lo toldo de la carga, una casa de darrera ca'n Rey, altres trossos de casas, varias teulaas, important tot lo valor d'algunas mils pessetas.

⁵⁵ aravalles.cat, 8-3-2010

⁵⁶ aravalles.cat, 2-2-2012

Figura 11. El tornado de 2005, entre d'altres destrosses, va provocar l'ensorrament del mur del pati de les cases que donen a la plaça Maria Blanchard.

Fons: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

A un home que al adonàrsen volgué fugir de la estació se l'emprtà enlayre com á una cosa de dos metros, sort de topar ab lo marge del desmunt; á un altre l'enlayrá com á quatre metros á causa del tapabocas que li servia de globo, sort de deixar-lo; dit tapabocas ningú l'ha vist més"⁵⁷.

"Lo bufarut es formá en el terme de Santa Perpétua, ... , entrá en lo terme de Mollet, embestí com una fúria la estació del ferrocarril de Sant Joan de las Abadessa, carrer de Mitjdia; al esser á la carretera de Barcelona a Ribas, girá, 's pot dir, en ángul recte, passant per darrera del carrer de la Carretera part O., ahont hi han los carrers de Sant Llorens y Sant Jaume; aqui s' incliná un poch al N. E., passant per lo carrer de Sant Antoni, (aqui s' hi trova lo anomenat per tothom'l de 'n Felis), dirigintse al O. de las casas de D. Geroni Torrabadella (Pantiquet) y la de D. Teodor Vila (Flaqué): al esser á la rasa que hi ha

darrera de dits masos, torná á empendrer la direcció E., passant per la part S. de la casa de camp de Dª Gertrudis Mutgé (Pujol), desapareixent en lo plá que hi ha entre aqueixa casa y lo riu Tenés.

Aqueix curs que feu té una llargada de uns cinch kilómetres, essent lo diámetre de la amplada de uns vuytanta metres.

Fou precedit aqueix meteoro de una tronada, pluja y de una pedregada seca que durá uns cinch minuts; essent las pedras del tamany d'avellanas ab alguna que altre com ous de colom; qual tempestat vingué de la part de Sabadell, dirigintse després á Montmeló, Vallromanans. Teyá. Premiá de Dalt y Vilassar de Dalt: anantne també, part d' ella á fer mal á Sant Faust y Martorellas.

Causa danys materials als edificis dels carrers per on va passar: al carrer Mitjdia; a l'estació de trens i alres cases, al carrer de Sant Llorens, Sant

⁵⁷ PÉREZ, F. (1997). Obres completes de Vicenç Plantada 1. Pàg. 89

Jaume, Sant Antoni, la Carretera, en cases de pagés,

Los perjudicis se calcula pujan á uns sis mil duros. No hi hagué desgràcies personals...”⁵⁸

Del 1947 hem trobat una petita notícia sobre una ventada a Mollet: “En aquests darrers dies s’ha intensificat l’ hivern, tras un huracanat vent que va fer volar sostres, envans i clara-boies i d’un fred intensíssim, el passat dissabte dia 25 de febrer va caure una nevada de 7 o 8 cm d’espessor⁵⁹”.

El dijous 8 de setembre de 2005 una breu però violenta tempesta va formar un tornado a Mollet del Vallès, era el quart que afectava Catalunya a les darreres vint-i-quatre hores dins d’un episodi de pertorbacions que va durar tres dies. El bufarut va causar serioses destrosses a Mollet, i després va continuar el seu camí per les poblacions de Santa Perpètua de Mogoda, la Llagosta i Montcada i Reixac sense causar danys importants.

A dos quarts de 10 del matí el tornado va començar a provocar destrosses mentre avançava pel centre urbà. El fenomen només va durar uns deu minuts, però va ser suficient per causar danys materials.

El remolí de vent d’uns 10 m de diàmetre va travessar Mollet i va provocar el despeniment de part de la teulada del centre cívic de Can Pantiquet, estrenada feia dues setmanes: la va arrossegar uns 20 metres, fins al parc de Lluís Companys, mentre la gent gran i els treballadors es trobaven a dins de l’edifici. Cal destacar també l’ensorrament d’un mur de 25 m, una fuga de gas i el despeni-

ment de la teulada de l’empresa d’autobusos Sagalés. Va arrencar arbres a la C-33 i a la rambla Pompeu Fabra i va causar destrosses importants en habitatges, equipaments municipals, vehicles, terrasses i teulades. No va haver-hi, malgrat tot, danys personals.

Els barris més afectats van ser els de l’Estació de França, la Riera Seca i Can Pantiquet. El fenomen va interrompre durant uns minuts la circulació a la BV-5001 i la C-33, a l’alçada de Mollet del Vallès, a banda de provocar retencions a l’AP-7 a la mateixa alçada pel vol d’alguns objectes.

El tornado va mobilitzar més de 200 persones: sis dotacions de bombers, altres sis dels Mossos d’Esquadra, Protecció Civil i la quasi totalitat de la Policia Municipal⁶⁰.

Les calamarsades

De nou els fenòmens meteorològics ens vénen de la mà de dos personatges interessats per l’agricultura i, per tant, bons observadors del temps. Comencem amb en Vicenç Plantada, que ens transporta al 5 de juny de 1884: “ Son terribles aqueix anys las pedregadas; ja per lo frequents, ja pel volúm de la pedras y’l mal que produheixen”⁶¹.

Ell mateix ens explica el 19 de maig de 1901: “Divendres darrer allà á las sis de la tarda vingué de la part NE. y N. una forta tempestat, descarregant una pedregada tant imponent ab pedras com ous de colóm, que destrossá las vinyas, blats, cànems y llegúms de Palau, Plagamans, Santa Perpètua, y de molta part de Mollet, Sant Faust de Capcentellas y Moncada”⁶².

⁵⁸ PÉREZ, F. (1998). Pàg. 90

⁵⁹ Setmanari comarcal Vallès, 2-2-47

⁶⁰ Diari El País 09-09-2005

⁶¹ PÉREZ, F. (1997). Pàg. 83

⁶² PÉREZ, F. (1997). Pàg. 210

En Joan Ros ens recull diverses dates de calamarsades importants. La del 8 d'agost de 1929: "Avui a les 4 del matí ha caigut una graellada de pedres més grosses que ous de colom. Han fet bastant mal. Pedrega i plou fins a migdia"; la del 10 d'agost de 1929: "Pedrega molt fort. No deixa cap pàmpol a la vinya"; la del 26 de juny de 1930: "Pedrega, cauen pedres més grosses que ous de gallina, el que no havia vist mai", el 9 de juny de 1967: "Pedrega. Ha batut els sembrats. Ha pelat les vinyes, ha trencat vidres"; la del 10 d'agost 1969: "Pedrega per la tarda. Ha deixat la vinya i l'hort tot aixafat" i la del 30 de juliol de 1971: "Granellada de pedra de totes mesures, unes quantes grosses com el puny. Pesades després de pedregar, feien 100 gr. s'havien fos la meitat"⁶³

Entre aquestes dates ens falta la de l'1 de juny de 1949: "El passat dimecres va caure un fort temporal de calamarsa que ha perjudicat de debò els interessos agrícoles"⁶⁴.

El dimecres 1 de juliol de 1953 es dona un fort temporal de pluja i calamarsa amb una mida de pedra que anava de la mida de boles de naftalina a les d'un ou de colomí, causant grans perjudicis a l'agricultura. Feia més de 20 anys que no es recordava una calamarsada de tal magnitud⁶⁵.

El dimarts 19 de juliol de 1955 es va produir un violent temporal de pluja, vent i calamarsa que va causar danys, amb arbres trencats i desperfectes en edificis i obres⁶⁶.

La darrera calamarsada important es va patir el 10 d'agost de 2002 quan, en un mes d'agost insòlit, el

Barcelonès, el Maresme i les comarques del Vallès van rebre un mantell d'aigua i pedra que va obligar els Bombers de la Generalitat a sortir en més de 60 ocasions per tal d'atendre els domicilis negats. Trànsit va tallar la Nacional II en les dues direccions també per inundacions.

A Mollet del Vallès, la tempesta va ser de calamarsa, i l'autopista, a l'altura de Sant Celoni, oferia un aspecte fantasmagòric amb els vorals coberts de blanc. Les boles de gel de grans dimensions caigudes a la zona van fer malbé tendals i persianes. A conseqüència de les fortes tempestes es van produir també diverses avaries a la línia de distribució elèctrica de la companyia Fecsa-Endesa, que va deixar sense subministrament els seus usuaris de Mollet del Vallès, l'Hospitalet de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Parets del Vallès, Barcelona i Badalona.⁶⁷ Els cotxes que es trobaven aparcats als carrers van patir importants bonys.

Nota final

Els episodis meteorològics que hem descrit en aquest article es consideren normals dins del clima mediterrani litoral que li correspon a Mollet. El fenomen més repetit són els aiguats (hem comptabilitzat fins a 27 inundacions), que s'han donat a la tardor, durant els mesos de setembre a desembre, i on l'aiguat més important va ser el del setembre de 1962. El clima i el fet que el municipi es trobi en un dels punts més baixos de la comarca i envoltat de cursos fluvials del riu Besòs, la riera Caganell i la riera Seca, expliquen la freqüència de les inundacions. El perill

⁶³ ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). Pàgs 164-165

⁶⁴ Setmanari comarcal Vallès 4-6-49

⁶⁵ Setmanari comarcal Vallès 5-07-1953

⁶⁶ Setmanari comarcal Vallès 24-07-1955

⁶⁷ El País, 11-08-2002

de les avingudes del Besòs i les seves rieres és present: Mollet es troba dins de l'àrea de risc potencial significatiu en el front d'inundacions (ARPSI) segons l'Agència Catalana de l'Aigua.

Les nevades són fenòmens poc freqüents i de poca intensitat i es poden donar des del mes de desembre fins al març. Cal esmentar l'excursionista nevada del desembre de 1962.

Les calamarsades no són inusuals

i es produeixen a l'estiu durant els mesos de juny, juliol i agost. La darretera calamarsada més aparatosa va tenir lloc l'agost de 2002.

I per últim, els bufaruts han estat un fenomen molt esporàdic, però espectacular. Sense dubte el més dramàtic va ser el de 1886 i el més recordat, el de 2005, que va afectar els barris de l'Estació de França, la Riera Seca i Can Pantiquet.

Addenda: resums cronològics

Dia	Mes	Any	Inundacions a Mollet
14	1	1898	Les fortes precipitacions van provocar que la passera del Besòs quedés inundada (ACA, (2011). Pàg. 117)
12	10	1900	Tempesta que provoca inundacions i l'incendi de diverses cases. (PÉREZ, F. (1997). Pàg. 207)
21	12	1902	Riuada que s'emporta el terra dels camps sembrats. (PÉREZ, F. (1998). Pàg. 222)
16-20	2	1903	Les pluges produïren bastants perjudicis. (PÉREZ, F. (1998) Pàg. 224)
2-3	10	1937	La pluja fa baixar plens els torrents i les rieres. (ANSÓ I CAMPOY (2011). Pàg. 167)
15	12	1943	Amb les inundacions el Besòs s'emporta la canonada de conducció de les aigües de Martorelles. (Setmanari comarcal Vallès, 12/06/1945)
24-25	2	1944	El Besòs assolí una amplada pròxima al quilòmetre a l'alçada de Sant Fost de Campsentelles i inundà els habitatges més properes a la seva llera. (CO-ROMINAS, J (1985). Pàg. 263)
17	8	1950	El riu Besòs i la riera de Caldes van enregistrar fortes avingudes. (Setmanari comarcal Vallès 20/06/1950)
13	9	1950	La pluja fa que s'ensorri la mina de Can Borrell. (ANSÓ I CAMPOY (2011). Pàg.166)
14	9	1954	Inundació per la crescuda del riu Besòs, la riera de Caldes, el torrent Caganell i la riera Seca. Inundacions en la Pelleria i Can Fàbregas. (Setmanari comarcal Vallès, 19/09/1954)
29	9	1959	El Besòs, els torrents i les rieres es van desbordar. (Setmanari comarcal Vallès 25/10/1959)
25-26	9	1962	Les tempestes van provocar el desbordament del Besòs, els seus afluents i totes les rieres. Es van inundar els habitatges del carrer Berenguer II, Can Fàbregas i la Pelleria. (Setmanari comarcal Vallès 27/10/1962)
16	10	1962	Es tornen a repetir les Inundacions. (ANSÓ I CAMPOY (2011). Pàgs.166-167)
4	11	1962	El riu Besòs va créixer de forma extraordinària al seu pas per Mollet. El pont provisional de Montcada es va destruir, la línia del tren va deixar de funcionar. (Setmanari comarcal Vallès, novembre 1962)
7-8	11	1962	El Besòs va tirar la paret de Can Prat a terra i a la Pelleria va entrar al jardí. Es va emportar molts ponts de via i de la carretera. (ANSÓ I CAMPOY (2011). Pàgs.166-167)

Dia	Mes	Any	Inundacions a Mollet
15	10	1965	La riuada enfonçà el pont sobre el riu Besòs per la seva part central. Mollet va quedar incomunicat amb Martorelles i Sant Fost. (<i>La Vanguardia</i> 17/10/1965)
8-9	12	1970	Temporal de pluja amb pedra que provoca el desbordament del torrent Caganell. (Setmanari comarcal Vallès, gener 1971)
20-21	9	1971	Una violenta tempesta va provocar l'esfondrament del pont sobre el torrent Caganell, en l'avinguda de Can Prat, que priva el pas dels vehicles a la zona de l'Hostal Can Prat i la empresa Fredenhagen Ibérica SA. La riuada va trencar una columna del vell pont sobre el Besòs deixant-lo definitivament inutilitzat (Setmanari comarcal Vallès, 25/09/1971)
10-11	10	1994	El Besòs va arribar al límit del seu cabal al seu pas per Mollet, la Llagosta i Montcada, una situació que no es repetia des de les tràgiques inundacions de 1962. (<i>El Periódico</i> , 11/10/1994)
	11	2001	Temporal d'aigua i vent que va provocar inundacions i destrosses en el mobiliari urbà. (Bertran, J. i Tarragó, M. (2012). Pàg. 131)
29	7	2010	La tempesta va provocar algunes inundacions a diversos baixos d'edificis de Mollet. (Contrapunt, 29/07/2010)
12-13	11	2010	Temporal que va causar força incidències a Mollet. (Aravallès, diari digital, 14/10/2010)
27	8	2013	Inundacions al barri de l'Estació de França, la Vinyota i l'Avinguda del Tir Olímpic. (<i>Digitalvallès.cat</i> , 27/08/2013)
26	5	2014	Les pluges van afectar algunes empreses del carrer Bilbao. (Contrapunt, 30/05/2014)

169

Dia	Mes	Any	Nevades a Mollet
11-12	2	1887	Cauen dos pams de neu. (PEREZ, F. (1997). Pàg.94)
16	1	1960	Es forma una capa de neu de 10 cm (Setmanari comarcal Vallès, 24/01/1960)
25	12	1962	Es va acumular una capa d'entre 70 i 100 cm de neu. (Setmanari comarcal Vallès, 6/01/1963)
8	3	2010	La neu caiguda va anar dels 2 als 5 cm (Aravallès, 8/03/2010)
2	2	2012	La neu va fer que a Mollet s'activés el pla d'emergències per nevades (Aravallès, 2/02/2012)

Dia	Mes	Any	Bufarut
11	4	1886	Un bufarut va causar importants destrosses a Santa Perpètua i a Mollet. (PÉREZ, F. (1998). Pàgs 90-95)
2	2	1947	Un huracanat vent va fer volar sostres, envans i claraboies i amb un fred intensíssim. (Setmanari Vallès 02/02/1947)
8	9	2005	El pas del tornado va arrencar de soca-rel arbres i va causar destrosses importants en habitatges, equipaments municipals, vehicles, terrasses i teulades. No hi va haver, però, danys personals. (Diari El País 09/09/2005)

Les Calamarsades a Mollet			
Dia	Mes	Any	
5	6	1884	Pedregada que causa molt mal. (ANSÓ, J. I CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 164-165)
19	6	1901	Forta tempestat amb pedres com ous de colom. (ANSÓ, J. I CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 164-165)
8	8	1929	Calamarsada que ha fet bastant mal. (ANSÓ, J. I CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 164-165)
10	8	1929	Pedrega molt fort. (ANSÓ, J. I CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 164-165)
26	6	1930	Cauen pedres més grosses que ous de gallina. (ANSÓ, J. I CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 164-165)
1	6	1949	Fort temporal de calamarsa que va perjudicar l'agricultura. (Setmanari comarcal Vallès, 4/06/1949)
1	7	1953	Es dona un fort temporal de pluja i calamarsa. (Setmanari comarcal Vallès, 5/07/1953)
19	7	1955	Violent temporal de pluja i calamarsa. (Setmanari comarcal Vallès, 24/07/1955)
9	6	1967	La pedra va batre els sembrats i va trencar els vidres. (ANSÓ, J. I CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 164-165)
10	8	1969	La calamarsa va deixar la vinya i l'hort tot aixafat. (ANSÓ, J. I CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 164-165)
30	7	1971	Granellada de pedra de totes mesures, unes quantes grosses com el puny. (ANSÓ, J. I CAMPOY, G. (2011). Pàgs. 164-165)
10	08	2002	Les boles de gel van fer malbé tendals i persianes. (El País 11/08/2002)

170

Bibliografia

- ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). La vida rural a Gallecs. Dietaris de Joan Ros Herrero (1895-1978). Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 12. 292 p. Mollet del Vallès.
- BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. (2002). Els riscos naturals: definicions i exemples. Els riscos que poden afectar el municipi de Mollet del Vallès. Notes, 17: 127-144. Mollet del Vallès.
- BOTER DE PALAU, R. (2002). L'Abans Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965. Ed. Efadós. 666p. El Papiol.
- CAMPS, F.X. i MENDIZABAL, E. (1997). les inundacions de l'octubre de 1994 al Vallès Oriental. Els exemples de la riera de Tenes i el riu Congost. A: (SAURÍ, D. Coord.): Les inundacions. *Quaderns d'Ecologia Aplicada*, 14: 153-166. Barcelona.
- CODINA, J. Experiment amb cava. *Carpeta Vallsos*, 4: 93 p. Santa Eulàlia de Ronçana.
- COROMINAS, J. (1985). Els riscos geològics A: Història Natural dels Països Catalans. Fundació Enciclopèdia Catalana, 3 (Recursos geològics i sòl): 225-270. Barcelona.
- EMILIANO, P. (2009). Plugues, inundacions i altres fenòmens meteorològics a Mollet del Vallès al llarg dels darrers 150 anys. Notes, 24: 171-177. Mollet del Vallès.
- ISNARD, M. (2002). Les inundacions. Zones de risc en la conca del Besòs i en el municipi de Mollet del Vallès. Notes, 17: 177-192. Mollet del Vallès.
- PLANTADA, V. (1886). Història de un bufarut en lo Baix Vallès. *La Renaixensa*, any 16 núm. 28-30: 233-238. Barcelona.
- PÉREZ, F. (1997). Obres completes de Vicenç Plantada I. Cròniques i articles en La Renaixença. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 1. 263 p. Mollet del Vallès.
- PÉREZ, F. (1998). Obres completes de Vicenç Plantada II. Monografies i altres escrits. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç

Plantada, 2. 238 p. Mollet del Vallès.

RELATS, V. (Coord.) (2012). La riuada del 1962. *Carpeta Vallesos*, 3: 40-129. Santa Eulàlia de Ronçana.

SOLÉ TURA, J. (1981). Mollet, una mica d'història. Gràfiques Aster. 219 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1988). *Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà*. L'Aixernador, edicions argentones. 259 p. Argentona.

Diaris consultats

Setmanari Comarcal Vallès

La Vanguardia.com

Aravallès.cat

Digitalvalles.cat

Contrapunt.cat

El Periodico.com

Els ponts antics de Mollet del Vallès

Joan Ventura Maynou*

Resum

Un element totalment necessari quan parlem dels rius és el pont, del qual ens en servim, com és obvi, per poder travessar aquests “obstacles naturals” però alhora imprescindibles i enormement beneficiosos. En el nostre municipi tenim historiatos ponts i passeres des de la segona meitat del segle XIX. En aquest article entendrem per ponts antics tots aquells construïts abans de la dècada de 1940.

Paraules clau: pont, passera, estructura d’obra, estructura de ferro, Besòs, torrent Caganell, riera Seca, Mollet del Vallès

Introducció

Els rius, com la vida, neixen, caminen i moren. Els rius catalans —a excepció de l’Ebre— són petits i modestos, però tot i així, més enllà dels aspectes ambientals, també fan la seva feina: la de regar els camps, donar aigua per beure... i guardar-se sempre un roc a la faixa, per fer una reserva d’aigua en pantans i preses per a un cas de necessitat. Com deia Mn. Cinto Verdaguer, “els nostres rius són com un raig de porró, però ens basten”.

En un país com el nostre, on els terrenys plans són l’excepció i l’orografia suposa un obstacle, els rius ens uneixen, perquè porten en comú el mis-

satge de l’aigua, donen vida i ajuden que els pobles es relacionin a l’acostar poblacions i costums. A la Mediterrània —on els cabals són molt limitats o fins i tot nuls durant llargs períodes— els torrents i les rieres tenien una altra funció pràctica, ja que s’utilitzaven com a camins de circulació de carros de trabuc o d’escala. Eren camins transitables, perquè la llera estava normalment en condicions de ser utilitzada ja que estava constituïda per sorra o còdols i donaven la duresa adequada per al pas d’aquests carruatges. Alhora, el seu traçat era l’idoni per comunicar zones d’una manera més directa, sense haver de passar per camins que es distribuïen amb altres criteris, de propietat histò-

173

Figura 1. Carro agrícola pel torrent Caganell (davant de la farmàcia). Foto: M. Marinell

* Arquitecte Tècnic. francescaorga@telefonica.net

Figura 2. Torrent Caganell per davant del Regino i primer edifici de la Farmàcia. Foto: M. Moretó

174

rica, de termes municipals, o d'altres raons. Els rius, al no seguir aquestes normes, es feien més aptes per al trànsit. Aquesta circulació va anant minvant a mesura que milloraven els camins i les carreteres i s'anaven construint passeres o ponts a les seves lleres.

Existeix una fotografia molt interessant de Mollet, probablement de la dècada de 1900, on es veu un carro d'escala ja carregat, venint del camp i passant amb tota normalitat pel bell mig del torrent Caganell a l'alçada del carrer de Barcelona. Al peu de la fotografia es llegeix: "Alrededores de Mollet" (vegeu figura 1).

Per salvar la dificultat de travessar els petits cursos d'aigua, la millor fórmula, si no hi havia un pont, era

col·locar una passera o palanca, és a dir, una estructura de poca amplada —generalment no superior a 1 m—, de ferro o fusta, amb el terra sempre de fusta i evidentment només apte per a vianants i bicicletes. Si no hi havia res, s'havia de creuar a gual. Amb el pas del temps i allà on les necessitats així ho requerien, els guals i les passeres van esdevenir ponts.

1. El pont del ferrocarril de Santa Rosa

L'11 d'abril de 1886 s'inaugura el tram ferroviari que unirà les estacions de Sant Martí de Provençals (Barcelona) i Llerona (les Franqueses del Vallès) i d'aquesta manera es completarà el traçat ferroviari de la línia de Sant Joan de les Abadesses¹. L'any 1987, la

¹ El ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses es va començar a projectar el 1844 però el primer tram, de Barcelona a Granollers Centre, no s'inaugurarà fins el 1854. Després de diverses vicissituds, aquest tram canviarà de titularitat i també de recorregut, ja que finalment continuarà cap a Girona. Anys després es reprendran les obres del ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses. El 1876 s'inaugura el tram de Llerona a Vic i, el 1880, el ferrocarril arribarà a Sant Joan de les Abadesses. La línia estava completada però els combois havien de pagar un cànon per circular entre Barcelona i Granollers Centre, per això es decideix construir el tram entre Sant Martí de Provençals i Llerona.

Figura 3. Pont de Santa Rosa per sota la via del tren de Barcelona-Puigcerdà, 1950. Foto: J. Ventura

l'línia és absorbida per la Companyia dels Camins de Ferro del Nord d'Espanya i per això serà coneguda com la línia del Nord. Anys després, la línia continuarà fins a Puigcerdà (1922) i la Tor de Querol (1929).

A Mollet, les obres d'aquest tram ferroviari comencen el maig de 1884² i comportaran la construcció de quatre ponts: el de Santa Rosa, el del torrent Caganell, el del Cementiri i el de la riera Seca.

El pont de Santa Rosa permetia el pas del ferrocarril per sobre del camí que anava a aquest indret. Avui s'ha convertit en un pas de vianants, que enllaça el carrer de Fèlix Ferran amb el carrer de Palau-solità i Plegamans. Al costat s'ha construït un pont nou, d'amplitud per a dos vehicles i voreres a cada costat.

El pont antic és amb volta de mig

punt, obra de fàbrica de pedra carejada per les quatre cares, amb murs laterals de suport de 40 cm, els caps de la volta de pedra de 40 cm i la volta interior de totxo massís de 30 cm. L'amplada és de 3 m, apta només per passar-hi un carro; la llargada és de 5,50 m, amb una alçada al punt mig de l'arc de 4 m. Els murs laterals continuen sent de carreus amb el mateix perfil dels talussos laterals. El conjunt és d'una perfecció de construcció admirable.

2. El pont del ferrocarril del torrent Caganell

El pont permetia el creuament de la línia del Nord per sobre del torrent Caganell. Amb el cobriment del torrent, el pont ha esdevingut l'enllaç, per a vianants, entre la rambla Nova i la rambla de la Unió. Aquest pont té la mateixa configuració arquitectònica que l'anterior i també està executat amb la perfecció constructiva que sempre es feia en aquesta època. El que realment canvia és l'amplada del pont, que és de 5 m. L'alçada és també de 4 m i les mesures de les parets, murs i gruix de la volta són semblants.

3. El pont del ferrocarril del Cementiri

El pont permetia el pas elevat de l'antic camí que anava al cementiri i a Palaudàries per sobre de la línia del Nord. El pont antic fou substituït per l'actual, que enllaça el carrer de Palaudàries amb l'avinguda del Parc.

El pont desaparegut era de mig punt, d'una construcció anàloga als anteriors, però amb una longitud total de 10 m per tal de poder absorbir els talussos laterals. L'amplada era per a dos carros, sense voreres, amb unes

² Segons cròniques de Vicenç Plantada publicades a *La Renaixença* el 17 de maig de 1884 i el 18 de gener 1885. PÉREZ (1997)

baranes de totxo massís de 45 cm, d'una alçada de 90 cm. Aquesta barana era idònia per passar d'un extrem a l'altre en bicicleta, ja que segons testimonis de l'època el joves hi passaven per demostrar la seva valentia.

4. El pont del ferrocarril de la riera Seca

El pont permetia el pas de la línia del Nord per sobre de la riera Seca. Avui, el cobriment d'un petit tram de la riera permet el pas de vianants i vehicles al llarg de l'avinguda de Lourdes. Al costat s'ha construït un pont nou per a ús exclusiu de vehicles.

El pont antic, tot i mantenir els aspectes genèrics de servei, té unes característiques que el fan una mica diferent. En primer lloc, la volta de canó seguit ha estat reparada, amb un suport de formigó armat per sota, com si l'original tingués algun problema de construcció. L'alçada és de 3,80 m i la llargada de 9,70 m, superior als altres, que eren de 5,50 m, potser com a preparació per a l'estació de l'eixample de Parets així com la doble amplada de via en un petit tram.

176

Figura 4. Pont de Plana Lledó. Foto: J. Ventura

També les boques, com a ornamentació, tenen acoblades unes motllures d'estil modernista, per tal de donar-li una imatge diferent. Les parets de suport i els talussos són d'igual textura que els altres dos ponts.

5. El pont del ferrocarril del Calderí

El pont permetia el pas del Calderí —el ferrocarril de via estreta que unia Mollet amb Caldes de Montbui— per sobre de l'antic camí Ral.

Les obres d'infraestructura les va iniciar l'any 1873 l'empresa constructora de Barcelona Cecilio Oriol y Compañía, i és possible que aquest mateix any o el següent comencessin a fer els ponts que necessitaven per a tot el trajecte del tren. Per tant, podríem considerar que entre 1873 i 1874 ja estava fet el pont, ja que és el primer element de la infraestructura que es necessita.

És un pont relativament petit, comparat amb els altres ponts ferroviaris, però que permet el trànsit de carros però no l'encreuament. És de mig punt amb una amplada de 3m i

Figura 5. Pont de Lourdes. Foto: J. Ventura

una alçada de 4 m. Les parets són de carreu sense carejar, excepte una cara de 35cm de gruix; la volta és de 30 cm de gruix de totxo massís. Té una llargada de 8 m, de parets de carreu com l'anterior. Tot ell està perfectament conservat.

Figura 6. Pont del Calderí. Foto: J. Ventura

6. La primera passera del torrent Caganell

El creixement demogràfic de Mollet, durant la segona meitat del segle XIX i sobretot les primeres dècades del XX, va comportar la necessitat de creuar, cada vegada amb més assiduitat, el torrent Caganell. Molt de mica en mica, es van anar ocupant els terrenys agrícoles que hi havia entre el nucli urbà i el Besòs, sobretot la zona que després esdevindrà el barri de l'Estació de França. A més a més, també calia creuar el torrent per accedir primer a les estacions de ferrocarril i més tard també a les indústries que s'hi van anar instal·lant.

El 1882, per tal de donar facilitat a la gent que des de l'estació de França venia al poble, es van recollir fons voluntaris per construir el que seria la primera passera de vianants sobre el torrent Caganell. Entre l'empresa del ferrocarril i alguns veïns es van recollir els diners necessaris que van permetre la construcció d'una passera d'obra a l'alçada d'on després estaria l'Ateneu. Anys més tard

177

Figura 7. Pont de l'any 1908. Foto: família Pujol Fonolleda. Col·lecció: T. Amores

178 Figura 8. Pont de la Mandra, vist des de l'oest. 1911. Foto: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès . L'Abans

Figura 9. Pont de la Mandra, vist des de l'est. Foto: família Ribas i Camp

sabem que el pont estava força deteriorat, perquè el 9 d'abril del 1911 es presenta una sol·licitud a l'Ajuntament, signada per la Sra. Blasa Serra i d'altres veïns del carrer Barcelona, que demanen la reparació d'aquesta passera ja que el seu estat és una mica ruïnós i perjudica els veïns tant d'un costat com de l'altra part del torrent. L'Ajuntament contesta que estudiarà el tema, però que ja tenia un avant-projecte per construir un nou pont al costat d'aquest. Aquest nou pont serà el conegut pont de la Mandra.

7. El pont de la Mandra

És, sens dubte, el pont més famós de Mollet, també el més estimat en la memòria, pel simbolisme que representa de fer-hi les parades dels vianants, de descans, de donar-se les notícies del dia, de les inevitables xafarderies de la gent, de comentar les anyades, les collites, també un tomb per la política local...

L'any 1910, l'Ajuntament deci-

deix fer un projecte per construir un pont nou que permeti el pas de vehicles i persones. L'economia de la Casa de la Vila era bastant precària, i per això es començà per comprar tots els materials que entraven en la construcció: sis pilars de ferro, per al centre, sis bigues de ferro de suport per al forjat del pis, totxos massissos i fins i tot sacs de portland. Finalment, la subhasta es va adjudicar, al constructor de Mollet Miquel Rosés, el 8 de juliol de 1911.

El pont enllaçava el carrer de Barcelona amb l'avinguda de la Llibertat i el carrer de Berenguer III. Disposava d'una vorera a cada costat d'1 m i una calçada central de 4,20 m de formigó apta per al pas de dos carros en diferent sentit. Hi havia baranes metàl·liques de protecció, però també de recolzament, pel qui estaven cansats. En fi, una bona obra i una obra bona!

La construcció del pont facilitarà el procés de descongestió del nucli de la població –oprimit al voltant de la

179

Figura 10. Carrer de Barcelona vist des de la plaça de Catalunya. Any 1920. Foto: L. Rolsín

sagrera— i la seva expansió pel marge dret del torrent Caganell. S'urbanitzarà la plaça de Catalunya i es construirà una font nova, la font de la plaça de Catalunya, que substituirà l'antiga font del Pillo. S'obrirà el carrer de Balmes, al marge esquerre del torrent, on s'hi va edificar l'Ateneu. Al final d'aquest carrer s'hi construirà l'escorxador municipal i un dels safarejos públics. Es canalitzarà el torrent, amb murs de pedra, des de la carretera fins al col·legi de les Monges. I ja al marge dret del torrent s'iniciarà el procés d'urbanització de l'inici de l'avinguda de la Llibertat, on s'hi construirà el Tabaran, i del carrer de Berenguer III, que serà l'embrió del creixement del barri de l'Estació de França. Per fer front a aquestes inversions, l'Ajuntament farà un emprèstic municipal per un import de 60.000 ptes., amb làmines de 250 ptes. cadascuna, amb un interès del 5 %.

180

A més a més, al voltant del pont de la Mandra també hi havia els llocs de trobada i cultura del poble: el cor de Clavé; l'Ateneu, inaugurat el 1902, amb activitats de teatre, cine mut, cafè per als homes, ball; el Tabaran, inaugurat el 1919, on s'hi feien activitats semblants. Tot es comentava: les festes assenyalades —bastants—; les vacances —cap dia—; els canvis de rector de la Parròquia, les processons, la col·locació del rellotge del campanar —per fi el 1910—, i malauradament les malalties familiars i les defuncions. Tot es comentava.

8. Les passeres de ferro de l'Ateneu i les Monges

El trànsit i el moviment de les persones per travessar el torrent Caganell estava mínimament resolt pel pont de la Mandra però hi havia dos punts en què es feia bastant necessà-

Figura 11. En primer terme, estrada de fusta per a actes a la plaça de Catalunya. En segon terme, pont de ferro de l'Ateneu, i al final, pont de ferro de Lestonnac. Foto: família Ribas i Camp

ria la construcció d'una passera. Un d'aquests punts era davant de l'Ateneu i, l'altre, davant del col·legi de religioses de Lestonnac, conegut popularment com les Monges. L'Ajuntament va estudiar la qüestió i va decidir col·locar en aquests dos punts una passera per a vianants.

L'estructura de les passeres era metàl·lica —de ferro—, el terra de fusta de melis, les baranes també de ferro, de protecció a cada costat, amb ancoratge sòlid al començament, que es faria amb un petit muret, ja que al tor-

Figura 12. Tercer pont de ferro entre Can Rebull i l'avinguda de Jaume I. 1923. Foto: família Galobardes Molins

rent només hi havia els marges a cada costat. Les mesures eren 1 m d'amplada i 7 m de llargada aproximadament.

En subhasta entre els constructors de Mollet, es va adjudicar a Miquel Rosés, que executaria l'obra civil pel seu compte, i la construcció metàl·lica de les dues passeres a l'empresa Coll i Casals de Barcelona. El pagament es va fer amb làmines de l'emprèstit municipal de 250 ptes. cada unitat.

9. La passera de ferro de la Carretera

L'antiga carretera, en el transcurs del seu pas per la població —avui les avingudes de Burgos, Jaume I i Antoni Gaudí—, travessava el torrent Caganell a gual³. Els vianants que anaven per la vorera també l'havien de creuar de la mateixa manera. Per evitar aquest inconvenient es va col·locar una passera de ferro —igual que les de l'Ateneu i

les Monges—, en la vorera meridional, és a dir, la que unia Cal Mitjà —avui Cal Rebull— amb l'Acadèmia Mollet. Aquesta passera es va construir, segurament, cap al 1915.

10. La passera d'obra de la carretera

És evident que la passera que comentàvem anteriorment va ser una solució ràpida i de no massa cost, però continuava sent incòmoda per als vianants, ja que venien d'una vorera de 3 m, tant per l'avinguda de Burgos com de Jaume I, i passaven a una d'una amplada d'1 m.

L'Ajuntament, l'any 1933, es decideix a fer un projecte i construir una passera de la mateixa amplada que la vorera. Es va aprovar l'1 de setembre de 1933, segons projecte de l'arquitecte municipal Manel Casas Lamolla, amb una amplada de 4,5 m.

³ El pont per a vehicles sembla que no es va construir fins el 1923, el primer any de la dictadura de Primo de Rivera.

182 Figura 13. Passera d'obra a la carretera. 1930. Foto: família Galobardes i Molins

11. El trasllat de les passeres de ferro

L'any 1941, amb l'inici del cobriment del torrent Caganell (rambla de Fiveller i part de la de Balmes), es recol·loquen les passeres de ferro de l'Ateneu, les Monges i la carretera. Una s'ubica en el mateix torrent Caganell, a l'encreuament del carrer d'Antònia Canet, ja que aigües amunt no hi havia cap altre pas fins a l'alçada dels carrers de Saragossa i Aureli Maria Escarré. Les altres dues es col·loquen a la riera Seca, una enfront del carrer Roger de Llúria —a l'alçada de la plaça de Sant Vicenç—, i l'altra, a l'alçada del carrer d'Hipòlit Lázaro. Anys després, també es cobriran aquest cursos fluvials i les passeres desapareixeran.

12. La passera de ferro del carrer de Gaietà Ventalló

Les tres passeres de ferro del torrent Caganell —l'Ateneu, les Monges

i la carretera— les va construir l'empresa Coll i Casals, un taller de caldereria ubicat al carrer de Pujades, de Barcelona, al barri de Sant Martí. Un del propietaris d'aquesta empresa era Francesc Coll Saladrigues, que vivia a Mollet del Vallès, al carrer de Gaietà Ventalló, 44. En Francesc Coll construï una quarta passera, idèntica a les del torrent Caganell però de proporcions més petites, que situà al pati posterior de casa seva. La passera facilitava el pas des de la galeria de casa a un petit terrat, on estenien la roba.

A l'enderrocar la casa per fer-hi bloc de pisos, la família va cedir la passera a l'Ajuntament. Durant anys va restar oblidada i coberta d'esbarzers al viver municipal. L'any 2015, el CEM i l'Ajuntament la van redescobrir i recuperar per a l'exposició *L'aigua a Mollet*, que es va poder veure a La Marineta durant els mesos de setem-

Figura 14. Pont de ferro a la travessia del torrent Caganell a l'altura del carrer d'Antònia Canet. Fons: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

Figura 15. Construcció d'un dels ponts de ferro en el taller de Coll-Casals al barri de Sant Martí del Clot a Barcelona. Foto: F. Coll Saladrigas

Figura 16. Un pont de ferro recuperat. Foto: J. Ventura

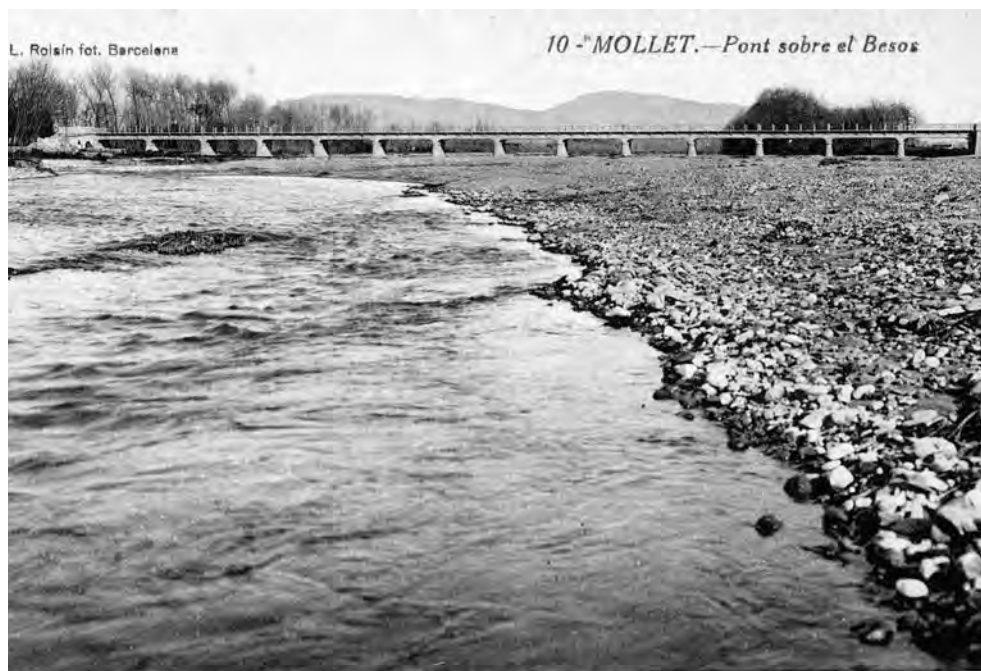

Figura 17. Pont antic del Besòs aigües amunt. 1920. Foto: L. Rolsín

184

Figura 18. Actual passera del Besòs. Foto: J. Ventura

bre i octubre. Aquesta és l'única de les antigues passeres de ferro que s'ha preservat i per això el Ple de l'Ajuntament, en sessió de 5 d'octubre de 2015, va acordar restaurar-la i exhibir-la, de manera permanent, en un espai públic de la ciutat.

13. El pont de Can Prat

És el darrer pont que creua el torrent Caganell, abans de l'aiguabarreig amb el Besòs, que està a només 150 m. Comunica el carrer de la Indústria amb l'avinguda de Can Prat. El pont actual, construït a la dècada de 1980, té 15 m d'amplada, 14 m de llargada, un sol ull i registres laterals per a les clavegueres que vénen de la població.

De la construcció del primer pont en sabem ben poca cosa. L'any 1923, el propietari de l'hostal de Can Prat fa una donació de 25.000 ptes. per construir un pont sobre el torrent Caganell que faciliti l'accés a la seva finca des de l'Estació de França i la Pelleria. No sabem si es va construir amb més o menys rapidesa, però sí que es va executar un pont de dos ulls amb solera de bigues de ferro. El 20 de setembre de 1971, el pont es va esfondrar, a causa d'una forta avinguda.

Bibliografia

BOFARULL, M. (2002). Origen dels noms geogràfics de Catalunya. Pobles, rius, muntanyes... Cossetània Edicions, Col·lecció El Tinter, 35. 203 p. Valls.

CAMPS de, J. (1976). El ter. Ed. Destino. 348 p. Barcelona.

CARRERAS, C. (Coord.) (1992). Els rius i la

14. El pont del Besòs

El pont antic del Besòs⁴, construït el 1918, tenia 15 ulls, 150 m de llarg i estava situat on ara hi ha l'actual passera de vianants. Abans de la seva construcció, els vehicles havien de creuar a gual i, les persones, per una passera de taulons de fusta amb baranes de ferro. Hi havia una persona que es cuidava del seu manteniment i cobrava una petita quantitat per passar.

Diferents factors⁵ van contribuir que el pont no resistís l'avinguda del Besòs del 15 d'octubre de 1965. El pont va quedar temporalment intransitable. Mig any més tard —el 12 d'abril de 1966—, després d'una reforma, el pont torna a estar operatiu. La construcció de l'autopista C-33 (Barcelona, Girona, França) obligarà a enderrocar una part del pont antic i a construir-ne un de nou que superés, a més alçada, la línia de ferrocarril i l'autopista. L'1 de setembre de 1969 s'inaugurà el pont nou del Besòs i, el vell, malgrat la part enderrocada, continuava donant pas a vianants i ciclistes. Finalment, l'avinguda del 21 de setembre de 1971 s'endugué una columna del pont vell, l'estructura va cedir i el pont queda inutilitzat de manera definitiva.

vegetació In: Geografia General dels Països Catalans, volum II. Enciclopèdia Catalana. 370 p. Barcelona.

CORBALÁN, J. (1995). Mollet del Vallès i "el Calderí". Notes, 9: 99-110. Mollet del Vallès.

GARCIA, R. (1984). Historia del Ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui. Ajuntament de Caldes de Montbui. 109 p. Caldes de Montbui.

⁴ Per a més informació sobre aquest pont i les passeres que el van precedir podeu veure els articles de M. Àngels Suárez —"Aiguats, nevades bufaruts i calamarsades històriques a Mollet del Vallès"— i Montserrat Pocurull —"L'aigua en la toponímia molletana"—, en aquest mateix volum de Notes.

⁵ Les tècniques constructives del moment, l'extracció d'àrids de la llera i l'afebliment de l'estructura a causa de l'avinguda del 25 de setembre de 1962.

- MARISTANY, A. (1998). Els ponts de pedra de Catalunya. Generalitat de Catalunya, Col·lecció Som i Serem, 12. 289 p. Barcelona.
- PÉREZ, F. (1997). Obres completes de Vicenç Plantada 1. Cròniques i articles en La Renaixença. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 1. 263 p. Mollet del Vallès.
- SALMERÓN, C. (1991). El tren de Caldes. Història del ferrocarril Mollet-Caldes de Montbui. Terminus, Col·lecció Els trens de Catalunya, 4. 157 p. Barcelona.
- SOLÉ TURA, J. (1988). Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà. L'Aixernador, Edi-

cions Argentonines. 259 p. Argenton.

- VALVERDÚ, J. (1973). Els rius de Lleida. Ed. Destino. 342 p. Barcelona.

Altres fonts documentals

Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (anys del 1906 al 1916), Biblioteca Municipal Can Mulà, Institut Cartogràfic de Catalunya i Arxiu particular Família Orga-Coll.

Fonts orals

Jaume Boix Pujol, Josep Vilà Terradelles, Salvador Martí Compte i Esteve Net Carbonell.

L'aigua en el record i l'imaginari col·lectiu a Mollet del Vallès

Rosa Maria Securón Fuster* i María Asunción Valiente Bermejo**

No hi ha dubte de la importància que té l'aigua per a la vida. Des d'una perspectiva biològica i bioquímica, tant l'origen com el desenvolupament de la vida al nostre planeta haguessin estat impossibles sense l'aigua. Des d'un punt de vista social i amb una òptica més local, és evident que al llarg del temps la relació que s'ha establert entre l'aigua i els costums dels éssers humans als diferents territoris ha anat variant significativament.

En aquest article ens proposem recordar com ha estat aquesta relació entre l'aigua i els molletans i les molletanes a la nostra ciutat al llarg del segle XX i com ha anat canviant amb l'arribada dels avenços tecnològics.

Per poder fer aquesta recerca ens hem basat tant en bibliografia relativa al tema, i citada al final de l'article, com també en la memòria oral d'un nombrós grup de testimonis que han volgut compartir amb nosaltres els seus records.

L'article s'articula en quatre apartats principals; el primer d'ells descriu visions mítiques i populars sobre l'origen de Mollet en contraposició a les evidències científiques. El segon mostra la relació entre la fe del poble i els diversos actes religiosos rogatius de pluja que es van organitzar en anys de sequera. El tercer apartat descriu la

convivència diària entre els molletans i les molletanes i l'aigua: com i on es rentava la roba, d'on s'obtenia l'aigua per cuinar i per rentar-se abans de la generalització del subministrament de l'aigua corrent. I per finalitzar, el darrer apartat s'aproxima a la relació que mantienien els molletans i les molletanes en moments d'esbarjo amb l'aigua, per exemple les activitats de lleure al riu Besòs i a la mina de Can Magre, així com també es descriuen algunes tradicions relacionades amb els poders curatius de l'aigua o a l'entorn de l'aigua.

187

1. Origen de Mollet: el mite del llac

El cronista molletà Joan Solé Tura, als *Rodolins festius de la història de Mollet* (SOLÉ TURA, 1993), recull la idea popular que els terrenys on actualment es troba Mollet havien estat un antic llac, i en els seus rodolins queda palès en diverses ocasions: "En un prat que temps enrere fou hoste d'un llac blavós."; "Quan el llac es va assecar va començar a venir gent"; "Ja s'ha dit que de primer, poca gent es rentava per allò de la manca d'aigua i del llac assecat"; "Al començament era un llac, després quatre cases de fang..". També els *Goigs de Sant Jaume* (ANSÓ i CAMPOY, 2011), patró de Gallecs, citen la ubicació de l'ermita de Gallecs

* Mestre i psicopedagoga. rsecurun@xtec.cat

** Doctora en Ciències Químiques. valiente.asun@gmail.com

prop d'un estany "...A últims del segle novè, aquí uns gallegos vingueren, y cerca un estany vos feren aqueix temple amb molta fe..."

Tanmateix, les evidències geològiques desmenteixen el mite popular del llac (BERTRAN i TARRAGÓ, 1996) i (BERTRAN, 2016).

2. Actes religiosos per demanar pluja

Un esdeveniment tan lúdic com la nostra actual Festa Major té els seus orígens en una prometença i jurament (Vot de poble) que el poble de Mollet va fer a la Mare de Déu de la Pietat i que es renovava anualment per tal que els deslliurés de fenòmens com el fred, la pèrdua de collites, la fam, les guerres i la pesta (TURA i SOLANO, 2013). Anàlogament, aquesta fe catòlica ha estat la impulsora de la demanda de pluja en períodes de sequera en moments més recents de la nostra història. Exemples d'aquestes rogatives de pluja han estat els aplecs, les processons i les pregàries que es descriuran a continuació.

Els dietaris de Joan Ros (ANSÓ i CAMPOY, 2011) remarquen que els anys 1945, 1949 i 1957 van ser molt secs i que es van organitzar moltes processons rogatives de pluja, alguna d'elles amb més de 500 assistents. Josep M. Suñé (SUÑÉ, 2006), així com el *Full dominical*, recullen les processons rogatives de pluja de finals dels anys quaranta, amb recorregut entre l'església de Sant Vicenç i l'església de Gallecs. Presidia la processó la imatge de Jesús crucificat (conegut popularment com *Sant Cristo Gros*) transportat pel Cos de Portants. Durant el trajecte d'anada es resava el Via Crucis, arribats a l'església de Gallecs es resaven pregàries específiques rogatives de pluja i a la tornada es resava el Sant Rosari. A banda de la presència

Figura 1. Aplec de Sant Elies, any 1965.

Foto: M. Roca

Figura 2. Processó per anar a la Pedra Salvadora amb la finalitat de fer ploure. Publicada a: *Mollet el pas del temps*

del poble, es convidava les autoritats, associacions i entitats locals a participar-hi. Les processons previstes per al 12 i el 19 de desembre de 1948 van haver de ser suspeses, la primera a causa de la pluja i la segona a causa del mal temps. Finalment el dia 13 de febrer de 1949 a les 15.30 h es va celebrar la processó sota una forta ventada. Els veïns de Gallecs arribaren davant l'església de Sant Vicenç des de l'església de Gallecs amb la seva Creu de la Missió, per tal de fer el seu camí de tornada i unir-se a la comitiva de Mollet en el seu camí d'anada. El patró de Gallecs, Sant Jaume, és considerat amb capacitat de deslliurar la zona de tempestes, sequera i pesta, tal com citen els *Goigs de Sant Jaume* (ANSÓ i CAMPOY, 2011) "...Guardáu los fruyts de la terra de pedra en les tempestats, y pluja en les sequedats nos alcansáu, y desterra vostre poder celestial la peste de aqueix vehinat".

Al Full dominical de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet ha quedat també constància d'una pregària especial a petició del bisbat, que se celebrà el 16 de març de 1965 a l'església de Sant Vicenç en conjunt amb tota la Diòcesi de Barcelona, per tal de demanar pluja.

Curiosament, el recull fotogràfic *Mollet el pas del temps* (BOTEY, 1990) inclou la imatge d'una processó rogativa de pluja dels anys trenta amb destinació a la Pedra Salvadora.

Pel que fa als aplecs rogatius de pluja, ANSÓ i CAMPOY (2011), BOTER DE PALAU (2002) i RIBOT i CAMPRUBÍ (1975) coincideixen a remarcar l'assistència del poble de Mollet i Gallecs a l'aplec de Sant Elies, que se celebra el 25 d'abril a l'ermita del mateix nom, que es troba a Sant Pere de Vilamajor, al cim del Collet a 999 metres d'alçada. En menor grau també

el poble de Gallecs assistia a l'aplec de Sant Valerià, que tenia lloc entre mitjans d'abril i començaments de maig a l'ermita del mateix nom, situada al costat de Can Cuscó, a Lliçà d'Amunt.

Tornant a l'aplec de Sant Elies, els seus inicis estan datats al s. XV i relacionats amb el jurament que els habitants de la zona de la Tordera van fer de construir una ermita dedicada a Sant Elies si els lliurava de la sequera i l'epidèmia de còlera que patien. Podria ser que el poble triés sant Elies per la relació que la Bíblia estableix entre la fi dels tres anys de sequera a Israel quan sant Elies derrotà els profetes del fals Déu Baal al Mont Carmel. Després d'uns 170 anys de culte a sant Elies, l'ermita va caure en l'oblit. L'any 1915 es va iniciar la reconstrucció de l'ermita, promoguda pel vicari de Mollet, mossèn Llorenç Valls, que havia estat anteriorment vicari de Sant Pere de Vilamajor, i amb col·laboració de devots de Mollet, Sant Pere de Vilamajor i Sant Esteve de Palautordera. Des d'aquell moment es continuà amb la tradició de pujar cada any a Sant Elies el 25 d'abril fins a l'esclat de la Guerra Civil. Després de l'any 1945 es tornà a restaurar l'ermita i es van reprendre els aplecs. Com a aspectes relacionats amb Mollet en aquest aplec, l'any 1947 es va estrenar un baldaquí regalat pels devots de Mollet, i l'any 1967 van oferir al sant la nova carretera i les obres de l'ermita. Es veu que aquell any es van aplegar un total de 250 persones i que l'aplec va acabar amb la tan desitjada pluja. Actualment encara es continua celebrant l'aplec de Sant Elies, que, tot i perdre l'essència rogativa original, avui en dia s'emmarca en diversos actes previs a la festa major de Sant Pere de Vilamajor, i fins i tot ha estat

Figura 3. Banyant la canalla, amb el cubell. Foto: família Xicola Salvans.

190

recollit a l'inventari de Patrimoni Immaterial del Massís del Montseny per la UNESCO (MAURI, 2015).

3. L'aigua a la vida quotidiana

Els molletans i les molletanes del segle passat necessitaven l'aigua en el seu dia a dia per a tasques tan imprescindibles com eren la de beure, cuinar, tenir cura de la higiene personal, netejar les llars i fer la bugada.

La gent treia l'aigua que necessitava per al dia a dia de les cases, dels pous, les fonts i les mines. A Mollet l'aigua corrent es va inaugurar el 20 d'agost de l'any 1911, quan Mollet tenia uns 3.000 habitants, i en aquells moments s'hi van abonar 109 cases.

3.1 La higiene

Com bé recorda la Rosa Mauri, "al matí em rentava amb un moble palanganer" que tenia a dins de la seva habitació. "Recordo que a la part de dalt hi havia una palangana amb un

forat amb tap, a dintre un bon gerro d'aigua, també una pastilla de sabó i a la part de baix un recipient buit. Tot a punt per rentar-se la cara i les mans (a l'hivern de pressa perquè l'aigua estava molt freda), destapar la palangana perquè l'aigua anés al recipient de sota i amb ell baixar l'escala fins al núm. 100, on hi havia la comuna, per tirar-hi l'aigua bruta. D'allà anar a la cuina a tornar a omplir el recipient de l'aigua, agafant-la d'una galleda per a l'endemà al matí".

La gent es rentava a fons un cop a la setmana, normalment els dissabtes, per anar a missa o a ballar els diumenges. Calia fregar fort la pell perquè la gent tenia "pegateres": clapes de brutícia o ronya.

Els caps de setmana tothom, tant els que tenien aigua corrent com els que no, recorden que era el moment del bany complet: s'escalfava l'olla gran amb aigua, a l'hivern a la cuina econòmica o a la llar de foc, i a l'estiu amb el fogonet de carbó, i s'omplia el

cubell gran. Amb la canalla petita es feia servir el cubell petit.

Si es feia servir el cubell gran, primer es banyaven els fills i després els pares. S'havia d'estalviar l'aigua, donat que s'havia de pourar i tragar les galledes del pou a la casa.

Per escalfar l'habitació o el menjador, que era on es banyaven, s'enceenia esperit de vi. Després es van anant introduint les dutxes amb un dipòsit a fora que s'escalfava amb el sol fins que es van generalitzar els elèctrics i els de butà.

A la primera meitat del segle XX molt poques cases tenien lavabo ni vàter, la majoria tenien comunes que estaven fetes d'obra i consistien en un pou mort que estava comunicat amb una fossa, de manera que les defecacions servien d'adob a la terra. Les dutxes també estaven a l'exterior de les cases.

A les principals indústries de Mollet (la Pelleria, Can Fàbregas i Can Mulà) hi havia un servei de dutxes, amb aigua calenta a l'hivern, que era molt utilitzat pels treballadors.

A les cases es reciclava de forma natural: l'aigua de cubell moltes vegades servia per regar l'hortet a prop de la casa.

3.2 La neteja de la llar

Per netejar la casa calia administrar bé l'aigua (cal recordar que fins a finals de la dècada dels seixanta no es va comercialitzar el pal per fregar) i les dones fregaven agenollades al terra fregant-lo amb una baieta i una galleda d'aigua. Per fregar els plats s'utilitzava aigua amb sosa càustica o terra d'escudelles.

3.3 La bugada

El procés de rentar la roba

Entre totes les feines de la llar que més feina comportava era rentar la roba.

Era una tasca que no es podia fer en un sol dia. Molta gent rentava els dissabtes i els diumenges perquè necessitaven el davantal per anar a treballar el dilluns i la resta de roba s'acabava de rentar el dilluns. Era habitual que les nenes acompanyessin les mares o les àvies a rentar, ja que una persona sola no podia portar la roba, la galleda, el cubell, el picador i el sabó.

Per rentar-la, calia posar en un cubell que tenia un forat la roba blanca en remull amb aigua i escames (trossos de sabó). Al cap d'una estona des-tapaven el forat del cubell perquè sortís l'aigua, es tornava a tapar i s'omplia d'aigua una altra vegada.

Es rentava la roba picant amb el picador. Abans de l'existència dels sabons sintètics era comú fer servir sabó fet a base de cendres i també sabó de sosa. Es feia servir el sabó Lagarto en pastilla. En el cubell amb la roba s'hi posava un drap amb cendra neta sense carbó unes hores i l'endemà ja estava una mica neta. També es feia servir *azulete* (blavet), substància per emblanquir la roba rentada i lleixiu.

Un cop la roba estava neta s'havia d'estendre, però els nouvinguts, que ja tenien el costum del seu poble, l'asse-caven a terra, i com que tot eren camps l'estenien sobre les bardisses. La resta de gent l'estenia amb estenedors al pati, als balcons, a l'eixida o a l'era, i calia estendre-la bé sinó et criticaven. S'havia de fer seguint un cert ordre: la roba blanca en un cantó i la de color en un altre. La roba interior una mica amagada. Se sabia si una dona estava en estat o no per la roba que estenia, es mirava si els llençols estaven ben ape-daçats, i vulgarment es deia que deixar la roba estesa a la nit "feia porc". També es deia quan feia molt de fred i la roba quedava rígida, que quedava "seca com un bacallà".

Pels verals del carrer Sant Jordi, la Balbina Camp recorda que deien aquest refrany: “roba perquè no t'eixugues, mestressa perquè no et bellugues”. Volia dir que si es girava la roba, s'eixugaria abans. Cal tenir en compte que la majoria de roba era de cotó o llana.

També es rentava la llana dels matalassos, per fer-ho es posava la llana en un cove, s'hi tirava aigua i allà s'esbandia.

On rentava la gent

Tal com s'ha dit abans, no a totes les cases del poble arribava l'aigua corrent, i a les que hi arribava als anys quaranta i cinquanta estava molt restringida i no tenia prou força. Moltes cases tenien dipòsit però l'aigua no pujava i el dipòsit no s'omplia. A l'entrada del comptador hi posaven una galleda perquè allà s'omplia més fàcilment.

Els que tenien safareig a casa els costava molt d'omplir-lo. S'havia de treure l'aigua dels pous, i omplir un safareig particular petit podria significar pouar entre quaranta o seixanta galledes segons la grandària. Per això era més còmode anar als safarejos públics on cadascuna es rentava la seva roba, tot i que hi havia alguna dona que rentava la roba per a altres.

Hi ha qui diu que anar als safarejos públics era terapèutic: s'hi xerrava de tot i de tothom, que si aquell s'ha casat, que si aquella ha fet pasqua abans de rams, ho comptaven, miraven l'estenedor... Si hi havia canalla a prop o alguna persona que no volien que sentís algun comentari deien “calla, que hi ha roba estesa”.

Als nens i nenes que es volien posar a la conversa se'ls deia: “Tu, a callar, fins que la gallina pixi”.

Un altre avantatge d'anar a rentar

Figura 4. Vista del safareig de Can Lledó. Foto: família Soldevila Mogas

Figura 5. Safareig del Pou de l'Aiguaviva a la dècada de 1940. Foto: J. García

als safarejos públics era que aquests no es glaçaven quasi mai, en canvi els safarejos petits sí que es gelaven i abans de rentar s'havia de trencar el gel a cops de picador. Els safarejos grans difícilment es glaçaven perquè l'aigua no estava estancada sinó que entrava per un costat i sortia per un altre.

Es va deixar d'anar als safarejos quan a totes les cases va arribar-hi l'aigua corrent, a l'inici de la dècada dels seixanta. Després van començar a aparèixer les primeres màquines de rentar que s'accionaven amb una maneta.

Els safarejos

Com hem explicat, servien per fer la bugada. Eren basses grans normalment de forma rectangular que s'alimentaven d'aigua corrent provinent d'alguna mina, pou, rec...

A Mollet cal diferenciar els safarejos públics —de grans dimensions i oberts a tothom— dels privats —també coneguts com a rentadors—, més petits i d'ús generalment restringit.

Els tres grans safarejos públics eren el de Can Lledó, el de l'Aiguaviva i el de l'Escorxador.

El safareig de Can Lledó estava situat al carrer del Comte d'Urgell, molt a prop de la confluència amb el carrer de Gaietà Vínzia. Era el safareig més gran i de més anomenada, on s'aplegava tanta gent i es parlava de tantes coses que deien que era el "Congrés dels Diputats de Mollet". No sabem quan es va construir però l'any 1910, el consistori molletà va proposar demanar un préstec per fer diverses obres, entre elles millores a aquest safareig. Les obres les va materialitzar, els primers mesos de 1911, en Miquel Rosés i els seus paletes. Era un safareig rectangular, molt gran, amb tres rentadors. Agafava l'aigua de la mina de Can Lledó. A la sortida del safareig la mina es dividia en dues branques: una que seguia de manera aproximada el carrer de Gaietà Vínzia i l'altra que creuava el torrent Caganell, per seguir cap al parc de Can Mulà i el Calderí.

El safareig de l'Aiguaviva, també conegut com safareig del Pou de l'Aiguaviva o de la Riera Seca, estava situat a la

plaça de Maria Blanchard, a tocar de la riera Seca. Probablement fou construït l'any 1911, al mateix temps que el pou de l'Aiguaviva, del qual n'agafava l'aigua. Era molt llarg, de forma rectangular i hi cabien unes vint dones.

El safareig de l'Escorxador estava situat a l'antic escorxador municipal, a la rambla de Balmes. Segons consta a les actes de l'Ajuntament, el 26 de gener de 1913 s'aprova la subhasta de l'obra per fer un safareig públic a l'escorxador. Més endavant, l'any 1951, es va construir un segon safareig destinat únicament a rentar la roba dels malalts infecciosos.

De safarejos privats n'hi havia molts, totes les cases de pagès en tenien un. Malgrat que eren privats i de dimensions generalment reduïdes, en alguns es permetia que altres dones hi anessin a rentar, i en els més grans hi cabien fins a sis o set dones. Cal destacar els safarejos de Cal Tanos i Cal Plata.

El safareig de Cal Plata estava situat al carrer de Gaietà Ventalló, cantonada amb el carrer de Ramon Casas. Era un dels safarejos privats més grans, tenia cabuda per a sis o set dones i a més a més de la gent de Cal Plata també hi anaven a rentar les dones del carrers de Portugal i del Sol.

El safareig de Can Tanos o de Can Boter estava situat a la rambla de Pompeu Fabra, cantonada amb el carrer de Madrid, a tocar de la riera Seca. Tenia forma rectangular de 4 x 1,5 m. Hi anaven a rentar les dones del voral. Tenia dues piques separades per una reixa i un cademat. Una part era per a la gent de Cal Tanos i l'altra oberta a tothom.

3.4. Els pous

Totes les cases de pagès tenien un o més pous. Eren imprescindibles per garantir el subministrament d'aigua,

fins al punt que es diu que sovint es feia el pou i després la casa. Fer i mantenir els pous era una feina especialitzada. En Jordi Pascual, en Mariano de Can Gibert i la família Navarro són alguns dels darrers pouaires de Mollet.

Pouar –treure aigua del pou amb la galleda i la corriola– era pesat, sobretot quan s’havien de treure moltes galledes. A partir de la dècada de 1950 es comença a generalitzar la instal·lació de bombes, fet que alleugerà molt la feina de pouar.

Hi havia carrers, com el de Sant Llorenç, on hi havia un pou per a cada tres o quatre cases. Els pous acostumaven a estar situats davant de les cases a prop dels horts.

A més a més dels pous de les cases particulars, a Mollet hi havia pous comunitaris de regants –com ara els pous del Sindicat de Regants o el pou dels Propietaris– i pous municipals d’abastament, com el pou de l’Aiguaviva, el primer que va subministrar aigua corrent a les cases, a partir de l’any 1911. Malgrat això, als anys cinquanta la meitat de les cases encara no tenien aigua corrent, de manera que l’abastament era mitjançant pous o fonts.

3.5. Les fonts

La hidrogeologia de Mollet no afavoreix l’existència de font naturals. Malgrat això són moltes les fonts que tenien el seu origen en l’aigua d’una mina o a partir de la xarxa de subministrament d’aigua corrent.

De les fonts històriques, cal destacar les següents:

La font de la Plaça de Prat de la Riba, d’estil modernista, és sens dubte la més emblemàtica de Mollet. Fou dissenyada pel prestigiós arquitecte Domènec Sugrañes i Gras (Reus 1878 – Barcelona 1938), deixeble de Gaudí i continuador de les obres de la Sagrada Família de Barcelona. El mestre d’obra fou en Pere Solà i els treballs de forja els va realitzar el fer-

194

Figura 6. La font modernista original, en primer terme. Foto: família Galobardes Molins

Figura 7. Sortidor de la plaça de Prat de la Riba, col·locat en lloc de la font modernista, quan aquesta fou enderrocada el 1961. Foto: família Rocabayera Bonvilà.

rer Joan Fortuny i Santamaria. La font fou inaugurada pel batlle Joan Soler el 20 de juny de 1921. Durant el franquisme, l'any 1961, la font original va ser enderrocada amb el propòsit de modernitzar la plaça quan era alcalde en Francesc Llorens. Al seu lloc es va construir un sortidor d'aigua que popularment l'anomenaven "la Palangana". Ja en democràcia, l'any 1983, gràcies a una iniciativa de subscripció popular impulsada per l'Associació de Veïns de la Zona Centre, es va construir una rèplica de la font modernista. L'emplaçament de la font actual es va desplaçar una mica respecte de l'original per tal que es veiés, des del carrer de Barcelona, alineada amb el campanar de l'església de Sant Vicenç.

La primera font de la plaça de Catalunya era coneguda popularment com la font del Pillo. Era una font ornamental, feta amb rocalla, tenia unes paneres que recollien l'aigua del brollador superior i així l'aigua anava saltant per les vores. A dintre hi havia peixos. Aquesta font fou substituïda per una segona, d'estil modernista, feta de maons i coronada amb una estructura metàl·lica. Es va enderroc quan es va cobrir el torrent Caganell.

La font modernista de Can Mulà, situada al parc del mateix nom, formava part dels jardins de la residència de la família Ros. Està ubicada dins d'una glorieta amb cúpula de trencadís blanc i blau, amb un brollador situat en una urna de trencadís blanc encastada a la paret.

La font de Ca l'Escanilla, d'estil modernista, està situada al carrer de Berenguer III, davant de la casa també modernista que li dona nom. Està feta tota de maó i consta d'una base rectangular de la qual surt una estructura que suporta la pica de l'aigua. Té un sol brollador encastat a la paret en

Figura 8. Font modernista de Can Mulà. Foto: R.M. Securún

Figura 9. Font de Ca l'Escanilla, a la dècada de 1970. Fons: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

196

Figura 10. Font del Carrer del Sol. Foto: R.M. Securún

Figura 11. Font darrera del Mercat Vell. Foto: R.M. Securún

una segona estructura vertical. L'actual és una rèplica.

La font de Cal Forner està situada en la confluència dels carrers de Portugal –antic carrer dels Fems– i Sol, per això també es coneix per aquests noms. Està encastada a la paret de la cantonada i consta d'una sola pica feta amb maons.

La font del Mercat Vell, situada al darrera d'aquest edifici, fou construïda l'any 1949, al mateix temps que el Mercat. Està encastada a la paret, té una sola pica de maons i està decorada amb trencadís blanc.

4. L'aigua i l'esbarjo, l'aigua i els remeis populars

Tant el riu Besòs com la mina de Can Magre han estat llocs de trobada i esbarjo per als molletans i les molletanes fins als anys seixanta. En el record popular han quedat les imatges de nens, famílies i amics que jugaven al riu, es banyaven a l'estiu (sobretot al gorg de Can Prat), pescaven, hi passejaven o hi anaven a berenar. Segons testimonis orals, era molt habitual entre els nens jugar a pescar capgrossos. En finalitzar el curs escolar, durant l'època de la República, els alumnes dels Col·legis Nous, en el marc de les colònies que s'organitzaven a l'estiu, feien excursions al riu. Fins als anys seixanta totes les escoles de Mollet hi anaven a fer excursions.

Segons recull en Vicenç Plantada (PÉREZ, 1998), l'any 1888 es pescava al Besòs fent servir diverses tècniques: amb les mans, amb cistells de vímet, amb hams, cordes, xarxes i fins i tot embrutant l'aigua amb calç viva. Diu Vicenç Plantada que les anguilles les pescaven a la nit fent servir cucs. Testimonis orals recorden que els nens anaven a pescar fent servir joncs i tornaven a casa amb els peixos penjant a

Figura 12. Colònies escolars al Besòs l'any 1951. Al mig, la senyoreta Trinitat Falguera. Foto: J. Espín

Figura 13. El Besòs, que va ser un espai d'esbarjo familiar. Any 1959. Foto: O. López

banda i banda del jonc per sobre les espatlles. *L'Abans* (BOTER DE PALAU, 2002) també recull que al segle passat es pescava amb canya i que els vailets feien servir també cabassos de vímet, tal com ja havia assenyalat en Vicenç Plantada. Tant les fonts documentals com orals coincideixen que les espè-

cies més abundants eren els barbs i les anguiles.

BONVILÀ (1980) i BOTER DE PALAU (2002) parlen de la mina de Can Magre com a lloc de celebració tant de berenades com de les revetlles de Sant Joan, Sant Pere i Sant Jaume. A les berenades s'anava amb la famí-

Figura 14. Bany al Besòs. Anys 1950-60. Foto: J. Planellas

Figura 15. Jugant a caçar capgrossos. Dècada de 1960. Foto: família Gordi Serrat

lia o els amics per tal de refrescar-se i menjar plegats. Solien portar truites, tomàquets, pebrots, cebes, olives, esqueixada de bacallà, carn i botifarres. Després de l'àpat, els adults solien fer la becaina i els petits jugaven a la mina i als boscos propers.

198

En Vicenç Plantada (PÉREZ, 1998) també recull un altre tipus d'acte lúdic anomenat "fontada", i el defineix com: "acte d'alegria o expansió de que disfruten una família, uns quants companys, caçadors, caramellaires, els d'un ofici en la diada del seu sant patró, etc, en una mina o font ... per esmorzar o per dinar". Val a dir que les persones que han aportat el seu testimoni oral es refereixen a aquest acte com a "berenades" i no recorden que s'emprés el terme de "fontada" habitualment.

A Mollet, les revetlles se celebren al carrer, però també a la mina de Can Magre. Per celebrar-les, els molletans i les molletanes portaven coca, aiguardent i vi, i no faltaven les ballades i cantades. Ha quedat constància (BONVILÀ, 1980) que a la mina de Can Magre, la nit de la revetlla de Sant Joan, es practicava una cerimònia per curar els nens de "trencat", que era el terme popular amb què es disig-

Figura 16. Dues nenes banyant-se al Besòs. Foto: família Pi Vilardell

nava un nen herniat. A la mitja nit, es feia passar l'infant per l'interior d'un tronc de roure prèviament preparat. Normalment eren el pare i el padrí de la criatura qui feien la maniobra mentre recitaven "Trencat te'l deixo, curat te'l torno". Si als nou dies el roure no s'havia mort, indicava que l'infant es curaria de trencat.

Una altra malaltia que patien els infants, la cura de la qual també es relacionava amb l'aigua, era l'enaiguat. Aquest és el terme popular emprat per designar que un infant sent gelosia, enyorament, mostra tristor, plora i reclama atencions. Els testimonis orals confirmen que normalment eren les

Figura 17. Tarda de pesca al Besòs, als anys trenta. Foto: família Viñallonga Roca

Figura 18. I més pesca, ara amb nens i nenes. Foto: A. García

àvies les que s'ocupaven de portar a curar d'enaigat els infants, i a Mollet ho feien de diverses maneres: anaven al Besòs o a les mines de Can Lledó i Can Magre a tirar pedretes o paperets a l'aigua junt amb les criatures. Una de les informants (Balbina Camp) recorda que la seva àvia els recitava a ella i a la seva germana la següent dita seguida d'un Parenostre.

“Si ets enaigat de la part del matí, que Déu et curi i Sant Martí. Si ets enaigat de la part del migdia, que Déu et curi i la Verge Maria. Si ets enaigat de la part del vespre, que Déu et curi i Sant Silvestre”

A altres indrets de la geografia catalana també trobem remeis per curar d'enaigat, per bé que aquests diferien força dels de Mollet. Per exemple, al diccionari Alcover Moll es diu que a la Seu d'Urgell es guaria donant de menjar gallina negra bullida sense salsa i deixant que la

criatura mengés tot el que vulgues. Segons un recull de dites de l'Alt Pirineu (FARRÀS, 1998), s'havien de resar tres parenostres a la Santíssima Trinitat i un Credo a la mort de Nostre Senyor Jesucrist junt amb la següent oració:

“Dos són els que tenen el mal pres, tres són els que tenen dos mals, que emparen la Verge Maria i Sant Joan. Si tens el mal pres al matí, a Déu t'encomano i a Sant Gaudí. Si tens el mal pres al migdia, t'encomano a Déu i a la Verge Maria. Si tens el mal pres al vespre, t'encomano a Déu i a Sant Silvestre. Jesucrist és nat. Jesucrist és mort. Jesucrist és ressuscitat. Jesucrist és nat. Jesucrist és mort. Jesucrist és ressuscitat. Jesucrist és nat. Jesucrist és mort. Jesucrist és ressuscitat. Així curi aquest anaigat (afegir el nom de la persona afectada) com aquestes paraules són veritat”.

Els testimonis recorden que a Mollet hi havia dones especialitzades en

curar d'enaiguat, i citen la de ca la Ganassa —al carrer de Jaume I, al costat del Forn Llargués—, la Mònica i la seva mare —que vivien primer a les cases ensorrades de Can Viñas, i després al

davant d'on hi havia les Panyeries Sabadell, al carrer d'Anselm Clavé—, una senyora molt gran davant de cal Segalés, l'Elvireta de l'Era —que vivia al pasatge de Sant Llorenç i després va anar

200

Figura 19. Font del Pillo, en la primera dècada del segle passat. Foto: A. García

Figura 20. Font de la Plaça Catalunya, construïda a partir del 1911, amb el pont de la Mandra i la urbanització del nou espai. Foto: família Soldevila Mogas

a viure prop d'on venien el gas butà— i la Sibela. També hi havia en Xic Pastor de Montornès, un metge que després de la guerra no va poder exercir com a tal i exercia com a curandero.

Com ja hem dit, la nit de Sant Joan tenia la màgia de poder curar de trencat els infants. El *Costumari català* de Joan Amades recull diverses tradicions relacionades amb virtuts especials de l'aigua durant la nit de Sant Joan (curatives, màgiques, fortuna, bellesa...). Per exemple, cita que a Mollet les joves es rentaven la cara amb aigua ben clara durant l'espai de temps en què cauen les dotze batallades de la mitja nit perquè porta bellesa i gentilesa, mentre recitaven:

“Sant Joan Baptista, apòstol i evan-

gelista, per la virtut que Déu us ha dat, feu-me tornar més maca que l'any passat”.

Agraïments

Balbina Camp i Plans, Jordi Bertran i Duarte, Encarna Castellón i Martínez, Joan Castellón i Martínez, Joan Codina i Torrents, Marina Duñach i Torras, Josep Galobardes i Pocurull, Pere Lluís i Pedragosa, Dora Lobato i Conde, Rosa Mauri i Serra, Pilar Molins i Cid, Joan Monserdà i Torrents, Fermí Navarro i Girau, Cristina Nofrerries i Viñals, Montserrat Pocurull i Roca, Pere Torrents i Falguera, Joan Ventura i Maynou, Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès.

Bibliografia

- ALCOVER, A. M. i MOLL F. B. [en línia]. Diccionari Català-Valencià-Balear. Institut d'Estudis Catalans. <http://dcvb.iecat.net>
- AMADES, J. (1983) *Costumari Català; el curs de l'any*. Volum IV: Estiu. Salvat Editores i Edicions 62. Barcelona.
- ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). La vida rural a Gallecs. *Dietaris de Joan Ros Herrero (1895-1978)*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 12. 292 p. Mollet del Vallès.
- ASSOCIACIÓ BÍBLICA DE CATALUNYA (1997). La Bíblia. Editorial Claret. 619 p. Barcelona.
- BERTRAN, J. (2016). L'aigua en l'essència molletana. *Notes*, 31: ??-??. Mollet del Vallès
- BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. (1996). Punts d'interès geològic de Mollet del Vallès. *Notes*, 10: 95-110. Mollet del Vallès
- BONVILÀ, P. (1980). El meu Mollet: Boscós i vernedes. Mecanoscrit inèdit. 30 p. Mollet del Vallès.
- BOTER DE PALAU, R. (2002). L'Abans Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965. Ed. Efadós. 666p. El Papiol.
- BOTEY, L. (Coord.) (1990). Mollet, el pas del temps. Fundació Caixa de Pensions. 79 p. Barcelona.
- FARRÀS, E. (1998). Ribera amunt són les boniques (Refransys i dites de l'Alt Pirineu Català). Garsineu Edicions. 179 p. Tremp.
- GARCIA-PEY, E. (2001). Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès. Centre d'Estudis Molletans, col·lecció Vicenç Plantada 6. 413 p. Mollet del Vallès.
- MAURI, J. B. (2015). L'ermita de Sant Elies, a Sant Pere, es rejoveneix. El 9 Nou-Especial Baix Montseny, 25 d'Abril de 2015
- PÉREZ, F. (1998). Obres Completes de Vicenç Plantada, part II: Monografies i altres escrits. Centre d'Estudis Molletans. Col·lecció Vicenç Plantada, 2. 238 p. Mollet del Vallès.
- SEUMA, T. [en línia]. La plana vallesana I: les fonts de Mollet. <http://labrolla.blogspot.com.es/2014/01/la-plana-vallesana-i-les-fonts-de-mollet.html>
- RIBOT, P. i CAMPRUBÍ, R. (1975). El Montseny. Ed. Destino, 325 p. Barcelona.
- SOLÉ TURA, J. (1993). Rodolins festius de la història de Mollet. I Mil·lenari. Còpia Instant. 63 p. Mollet del Vallès.
- SUÑÉ, J. M. (2006). Apunts sobre la vida religiosa a Mollet els anys 1948 i 1949. *Notes*, 21: 115-124. Mollet del Vallès.

TURA, M. i SOLANO, J. (2013). *Vot de poble*
– Els tres genets de l'Apocalipsi–. *Notes*, 28:
33-56. Mollet del Vallès.

L'aigua en la toponímia molletana¹

Montserrat Pocurull Roca*

Aquest és un projecte col·lectiu, fruit de la col·laboració del Centre d'Estudis Molletans-Ajuntament de Mollet del Vallès i del Servei de Català de Mollet-Consorci per a la Normalització Lingüística, que té l'assessorament de l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans i del centre de terminologia TERMCAT.

Com que el recull de topònims relacionats amb l'aigua és viu i no para

de créixer, nosaltres l'acabarem i us el presentarem entre l'abril i el maig de l'any vinent. Mentrestant us fem cinc cèntims o millor dit, cinc gotes, d'on som en aquest moment.

Un dia, en què érem a Can Lledó, al carrer del Comte d'Urgell, 26, la Balbina² ens va dir: –Tenim sort, perquè som aquí dalt. Quan arribi l'aigua aquí, a baix, –referint-se al poble– estarà negat.

Figura 1. Safareig de Can Lledó a la dècada de 1910. Font: família Pujol

* Filòloga i responsable del Servei Local de Català de Mollet (CPNL), en representació de l'equip de treball de l'estudi de la toponímia molletana relacionada amb l'aigua. mpocurull@cpnl.cat

¹ Transcripció de la xerrada feta a les XVIII Jornades del CEM sobre l'aigua.

² Balbina Camp Plans (font oral).

La Balbina de ben segur que recordava temps antics de riudes o riera-des i ens venia a dir que érem en un lloc segur.

Feiem safareig, com segurament feien safareig molt temps abans al safareig de Can Lledó. Diuen que estava situat al carrer del Comte d'Urgell avall fins al Gaietà Vínzia, tot i que llevat de la gent gran, ja ningú recorda on era. És clar, abans tot eren camps i la memòria, si no queda escrita, es perd. Mireu si era curiós que, quan es donava una situació en què molta gent parlava a la vegada, era freqüent de dir: "Això sembla el safareig de Can Lledó!".

I és que el safareig era el lloc públic de reunió i d'enraonies. D'aquí el significat de l'expressió *fer safareig*. També es recull que aquest safareig semblava el Congrés dels Diputats de Mollet, "ja que entre cops de picador i ensabonada de roba s'explicaven tot el que havia passat, el que passava i l'esdevenir amb veu prou alta per tal que tothom en quedés assabentat".³

N'hi havia altres, de safareigs, com el safareig de la Riera Seca, conegut com el pou de l'Aiguaviva. No era un safareig? Per què n'hi deien pou? També tenim la font. No hem quedat que era un lloc per rentar? És tan senzill com dir que era pou, era font i era safareig. Primer hi havia el pou tapat; a fora, la caseta del motor, la font a tocar i el rec de l'aigua de la font que conduïa al safareig. Diuen que es deia el pou de l'Aiguaviva, perquè va ser el primer pou d'aigua potable públic, d'aigua que corre i que és viva, en contraposició a l'aigua estancada. Som a l'any 1911. Aquest servei el va inaugurar l'alcalde Frederic Ros el 20 d'agost d'aquell any.

Sabíeu que l'expressió *trencar el gel*, que vol dir donar el primer pas en qualsevol situació una mica complicada, ve justament de tot aquest món? A l'hivern, la primera bugadera que arribava al safareig era la que havia de trencar el gel o el glaç per poder rentar.

De què parlem, de basses o de safareigs? Ai las! El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*⁴ defineix *safareig* com a 'receptacle generalment de parets d'obra i de forma rectangular, que s'omple d'aigua i serveix ordinàriament per rentar-hi la roba o per regar' i *bassa* com a 'excavació, sot gros o petit que s'omple d'aigua, especialment el destinat a recollir l'aigua de les pluges, que serveix d'abeurador, de safareig, de rentador, etc. '.

Moltes vegades, les basses feien també de safareig. Per tant, eren bassa i eren safareig. Es rentava justament els dies que no es regava. Per això en la parla popular moltes vegades es fa servir el terme *bassa* com a sinònim de *safareig*.

El mateix ens passa amb *safareig* i *rentador*. On és la diferència? El safareig pot ser rentador i el rentador pot ser safareig. Un és més gran que l'altre? A vegades s'assemblen com dues gotes d'aigua.

Però comencem, perquè de moment, el més calent és a l'aigüera i no volem aigualir les Jornades ni fer aigües tot just començar.

Mollet del Vallès diuen que era zona plena d'aiguamolls o *aiguamoi-xos*, com algú diu. Sortia l'aigua de tot arreu. Mig metre i aigua! Gairebé tothom tenia pou i hi havia mines pertot arreu. —Que fresca i bona que és l'aigua de la mina de Dalt!—, més coneguda com a mina de Can Magre.

³ Extret de Joan Solé Tura, *Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà* (1988).

⁴ *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* <http://dlc.iec.cat/>.

Es veu que els molletans hi pujaven a fer berenades i els pagesos hi posaven el vi en fresc.

També es feien berenades a la mina de Can Borrell o a la mina del pont Xuclador –aquest últim mot, el deixarem per a més endavant!

Hi ha, però, qui diu que l'aigua més fresca i més bona de totes les mines de Mollet era la de la mina del Rec del Trenc. I ara sí que tenim feina! Hi ha qui en deia el *rec del Tren*, per la línia fèrria? Les dates ens ho desmenteixen, perquè el repartiment d'aigües es va fer l'any 1821 i el tren de l'estació de França no es va inaugurar fins al 23 de juliol de 1854. Per deformació fonètica? En aquesta zona és habitual sentir la paraula *tren* [trén]. Tot i que alguns diuen que ve de la casa Trenc, l'origen del nom de la casa i del rec sembla que és el mateix, és a dir, el més segur és que *trenc* ve del lloc on es va trencar el curs primitiu de l'aigua del Tenes per seguir un altre camí, després d'una gran rierada.

Un *trenc* es forma quan un riu baixa amb més aigua del compte, inunda la llera o mota, és a dir, tots els dipòsits fluvials que fan de cordó als dos costats del riu i podríem dir que els esquerda, els trenca.

“Pel que fa al topònim del “TRENC” podem dir que s'ha conservat des de finals de segle XIV i que el seu significat és el del “lloc on va trencar el curs primitiu de l'aigua” del Tenes per seguir un altre camí, després d'una gran rierada. Les terres de Mollet per sota del Tenes van augmentar i va representar un benefici per als pagesos de Mollet (com a mínim no van haver de travessar la riera quan havien d'anar a les seves peces de terra) i en conseqüència es van organitzar grans festes. El lloc on havia passat la riera es va convertir en un arenal no cultivat i ple d'arbusts. “[...] per diluvi de aygues antigament rompé, es lo trenc en que dien vulgarment lo Trench de Montmaló e rompe la dita riera de Thenes [...] los

Figura 2. Masia de Can Bassa entre els anys 1920 i 1930. Font: J. Pi

de Mollet feren grans alegries e balls [...]; per çó com dabans lo dit rompiment la dita riera de Thenes fahia gran dany [...]”.⁵

I ara que parlem de mines i recs, aquí també ens trobem que la parla popular fa ús del mot *mina* com a sinònim de *rec*. Tot i que sembla que una *mina* d'aigua és una construcció soterrada, sovint amb parets i sostre que permet canalitzar l'aigua fins al punt inicial o boca de la mina, en el moment que forma ja part del *rec*, no sabem on és la frontera. Per *mina*, el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*⁶ ens diu que és una 'galeria subterrània per captar i conduir l'aigua' i que en canvi *rec* és el 'canal per on es condueix l'aigua per regar'. D'aquí que per a molta gent, parlar de *rec* o de *mina* sigui el mateix. I potser encara podríem dir més i és que els de Mollet "som molt miners", és a dir, utilitzem, sobretot, *mina*, per referir-nos tant a *rec* com a *mina*.

I com que un lloc porta a l'altre, parlem de la riera del Tenes o del riu Tenes o del Tenès. Ja és estrany que molta gent gran de Mollet en digui així! D'on ha sortit la pronúncia Tenès [tənés]? No ho sabem pas. La grafia és més fàcil d'explicar, perquè tot i que trobem *Thenés*, *Tenas*, *Attenes*, *Athenes*, *Thenes* tot condueix allà mateix, però aquesta pronúncia ens atreviríem a dir que és pròpia del Baix Vallès. Qui ho diu més? Gent de Parets, Montme-

ló, Santa Eulàlia... En algun lloc es diu que aquest topònim o nom de lloc és una reducció d'*Atenes*, nom de la capital de Grècia. Ho apuntem, però sembla que no anem per bon camí!

Pel que fa al Tenes, i concretament a l'ús de riu en lloc de riera, cal tenir present que els cursos menors antigament s'anomenaven rius i no pas rieres. D'aquí que alguns l'anomenen riera i d'altres, sense dir-ne riu, el Tenes o el Tenès.

A l'índex del *Cartulari de Sant Cugat*,⁷ aquesta forma apareix ben documentada a partir del s. XI: *aladium de Tenes* (1027), *in flumine Tenense* (1064), *riera de Tene* (1086), *ipsa riera de Tenes* (1124). I el *Diplomatari de l'arxiu capitular de la catedral de Barcelona*⁸ fins i tot n'avança la primera citació: *in flumine Tenes* (any 950, p. 235).

Joan Coromines a l'*Onomasticon Cataloniae*⁹ (VII, p. 258) encara n'avança més la primera la font documental (any. 878: *rivus Tenesi*) i n'explica l'origen: del llatí *TENDA* 'botiga', en plural *tendes* > *tenes*, com en el topònim d'Osona, *Calldetenes* 'call de tendes, barri de les botigues'.

I ja que som al riu, apuntem el mot *Besòs*, trobat escrit com a *Bessòs*, *Basós*, *Besós*. Un riu que és unió dels rius Congost i Mogent, que es troben sota el pont de Montmeló. Sembla que tot-hom hi diu la seva, però no acabem de treure'n l'aigua clara sobre l'origen d'aquest mot: ve de *bis sauciu,

⁵ PIÑERO, A. i UMBERT, J. «Desembocadura del Tenes (el Trench)» 'Declaracions sobre el rompiment del Tenes'. Conclusions

<http://www.raco.cat/index.php/Notes/article/view/110401/183218> Notes 23 (2008) Centre d'Estudis Molletans. Ajuntament de Mollet del Vallès, pàg. 95-104.

⁶ Vegeu nota 4.

⁷ RIUS SERRA, José. *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*. Barcelona: CSIC, Secció d'Estudis Medievals de Barcelona, 1945-1981.

⁸ BAUCELLS I REIG, Josep [et al.]. *Diplomatari de l'arxiu capitular de la catedral de Barcelona: segle XI*. Catedral de Barcelona (Catalunya). Arxiu Capitular. Barcelona: Fundació Noguera, 2006.

⁹ COROMINES, J. (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae*. Curial Edicions Catalanes. Barcelona.

amb el significat de dues salzeredes que hi havia a cada vorera del Besòs? No sembla bona, lingüísticament. Ve de l'antic *baetulo* més el sufix *-ósu*? Tampoc sembla creïble. Sembla que la primera documentació real del Besòs és *Bisautio* (s. X) i que és d'origen desconegut. Surt molt ben documentat al *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*¹⁰ (*Bisautio* 977; *Bisantium* 986, *Bisantio* 994; *Bisocio* 994; *Bisoceo* 998; *Bisoceum* 998; etc.) dins l'Índex toponímic del *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*¹¹ publicat per Pere Roca i Garriga, Sabadell 1981 i al *Diplomatari de la catedral de Barcelona*¹².

Joan Coromines en parla a l'*Onomasticon Cataloniae*¹³ (vol. II, 294-295, a l'entrada *Badalona*), però el que explica sobre el seu origen és molt hipotètic i conjectural. Lingüísticament, doncs, no en sabem l'origen, si bé a vegades s'ha considerat preromà i s'ha relacionat amb *Badalona*, de l'iber *Baitolo*, llatinitzat com a *Baetulo*, *Baetulonis*. Ens quedem amb l'interrogant!

I ara que estem parlant de les rieres, tirem una galleda d'aigua freda, perquè que és això de tenir dos noms per anomenar el mateix. O és que potser antigament només hi havia un nom?

Parlem de la riera de Gallecs, nom claríssim perquè ve de Gallecs i travessa la població, però, per què es diu, també, torrent Caganell, documentació de l'època medieval? Era

petit? Diuen que no? Era un lloc on hi abocaven detritus i per això la referència escatològica? Lingüísticament, però, encara que no agradi gens, sembla que tots aquests mots deriven del verb *cagar*, amb perdó, i no pas de *cacabus* o *cassola* com s'apunta en algun lloc, perquè aquest origen tant fonèticament com semànticament no té fonament.

Ja l'any 1963 es comentava d'on devia venir aquest nom! Llegim a *El Vallès* de l'1 de desembre de 1963:

"Nuestro torrente Caganell. Muchas veces nos hemos preguntado de dónde podía proceder la denominación de este torrente. Tal vez esta nota resulte superflua para muchos pero el hecho de haber hallado, sin buscarla, una posible explicación nos mueve a recoger aquí nuestras impresiones.

En *Solidaridad Nacional* del día 13 del actual, y bajo el epígrafe "Las Ramblas no cierran nunca" leímos el siguiente

207

Figura 3. Imatge del torrent Caganell a principis del segle passat.
Font: família Mas Ràfols

¹⁰ Vegeu nota 7.

¹¹ ROCA GARRIGA, Pere. *Índex toponímic del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*. Sabadell 1981.

¹² Vegeu nota 8.

¹³ Vegeu nota 9.

título: “Se las denominó ‘Arenal’, ‘Cagalell’ (estercolero) y ‘Còdols’ (basura). Y en el texto leemos: “unos la llamaban ‘Riera dels Còdols’ y otros ‘Riera del Cagalell’”.

Pensando que era perfectamente explicable que con los años hubiera degenerado la denominación de origen, llegando a la actual denominación de ‘Caganell’, quisimos consultar alguna obra y la que nos vino a mano fue el *Diccionari Enciclopèdic de la Llengua Catalana* editado en 1934 por Salvat Editores S.A. y que ofrecía para nosotros la garantía que había estado redactado de acuerdo con las Normas Ortográficas del “Institut d’Estudis Catalans”.

Allí encontramos que existe una Riera de Caganell en la provincia de Gerona, la cual nace en la Creu de Tenes, término de la parroquia de Ri-

poll y desemboca en el Ter, a un kilómetro después de Ripoll.

Por tanto llegamos a la conclusión de que Caganell o Cagalell puede, realmente, haberse empleado con igual idea en Barcelona, en Ripoll y en nuestra villa. Que podría haberse aplicado dicha denominación por ser costumbre verter en su caudal toda clase de basura. Y que de aquel mal uso del torrente, casi siempre seco, le ha venido su actual denominación, por cierto, no muy fina.

Hemos lanzado este supuesto, pero estamos dispuestos a rectificar si alguien, mejor documentado, nos demuestra que el origen es muy otro.”¹⁴

Els dobles noms continuen. Ves per on de la riera Seca, que ha donat nom al barri i no sabem si es deia així perquè no anava gaire grassa d’aigua, que rep, també, el nom de riera de Mer-

208

Figura 4. Passera de la riera Seca. Dècades 1950-60. Font: família Guerra Castells

¹⁴ ‘Nuestro torrente Caganell’ *El Vallés*, 1 de desembre de 1963, núm. 1137. 1944-1977. Setmanari comarcal. Granollers.

dans. I ara sí que tornem al terreny escatològic! Tot i que molts diuen que no pot venir de noms lletjos, sembla que està documentat que ve de merda, i tornem a demanar perdó, per tal com la gent el devia fer servir d'abocador. L'*Onomasticon Cataloniae*¹⁵ de Joan Coromines (vol. V, p. 257-258, s.v. MERD-) explica aquest origen.

Hi ha molts topònims, generalment com a noms de rieres i torrents, que porten un nom format a partir de merda "per tal com vora les poblacions s'hi acumulen els detritus, i els aprofita la incúria municipal per abocar-hi materials consumits i sutzura", que diria Joan Coromines (p. 257). És a dir, que aquests noms es relacionen amb rieres, rius, torrents i barrancs, en els quals es llençaven o s'acumulaven les deixalles i els detritus dels pobles (per això generalment són a prop de poblacions, no són hidrònims allunyats, al mig del bosc o la muntanya).

I és que per a molta gent, una riera és el mateix que un torrent. Antigament riu tenia el valor de riera o torrent actual i no es referia pas a cursos d'aigua grans, significat de riu actual. Això explicaria l'ús indiferent de riu, riera i de torrent.

Alguns diuen que des de Parets fins a Can Pantiquet rebia el nom de riera de Merdans i després, riera Seca, tot i que sembla que anem errats.

Per ploure sobre mullat, encara alguns en diuen riera de Palaudàries o riera de Parets. Potser en algun tram específic.

L'any 1946, El Vallés parlava del nom d'aquesta riera:

"En Abril de 1885 se anuncia-

va que los puentes sobre el torrente Caganell y la riera Maldam (no "Mardam" como en algunos lugares hemos visto se la denominava) estaban ya terminados que en los ríos Rípoll y Caldas estaban ya instaladas las columnas centrales para la construcción de su respectivo Puente y que en el Tanés y Congost se trabajaba con mucha actividad." 'Datos curiosos del Mollet de hace medio siglo'.¹⁶

Per curiositats de noms, el del torrent dels Diablons. És el torrent que naixia al bosc de Can Veire, travessava la carretera de Granollers a Sabadell ensotat, passava entre can Salvi i can Jornet per anar al torrent Caganell. La gent deia que veia llumenetes al seu encapçalament al bosc i que aquestes llumenetes les feien els diablons. Cert o no, ja tenim un topònim popular.

El que no hem trobat és per què el torrent de Can Blanc també s'anomenava torrent del Carrinxol, era un mas d'abans?

Si bé ja hem parlat del torrent Caganell, en alguns documents també en diuen torrent de les Garses. Per què? Perquè segons el tram de la riera de Gallecs o del torrent Caganell a què ens referim, en direm d'una manera o d'una altra.

El de les Garses és el tram superior de la riera de Gallecs, en el terme municipal de Palau-solità i Plegamans. El sot dels Oms, per exemple, és un petit afluent del torrent dels Diablons.

El torrent de Can Veire, l'hem d'escriure així i no pas torrent de Can *Vèira. Sembla que el mot ve de l'ocità Veyre, ja que no disposem d'informació sobre una hipotètica forma

¹⁵ Vegeu nota 9.

¹⁶ 'Datos curiosos de Mollet de hace medio siglo' El Vallés, 18 d'agost de 1946, número 300. 1944-1977. Setmanari comarcal. Granollers.

Figura 5. **Torrent del Diablons.** Foto: **J. Bertran**

Figura 6. **Bosc de Can Veire.** Foto: **J. Bertran**

Veira. L'accent de la forma *Vèira* no es pot considerar correcte des de la normativa ortogràfica catalana.

210

Per fer una mica de parèntesi, us direm que a Mollet sembla que teníem la platgeta! La platgeta era el nom popular amb què es coneixia un sorral molt a prop dels gorgs de Can Prat, també lloc de bany. La gent de vuitanta llargs diu, però, que ells ja es banyaven al Besòs i que el riu era la “platgeta” de la majoria, tot i que els més atrevits es banyaven als gorgs! El gorg de Can Mulà, nom que ve de la masia de Gallecs, diuen que era molt sorrenc i un que s’hi volia banyar va quedar enterrat fins als genolls.

I ara que parlem del Besòs, haurem de parlar de les passeres i més endavant dels ponts per creuar rius i rieres. Un era el pont del Besòs, que avui hem recuperat. Diuen que va ser el primer pont per a vehicles i persones que comunicava les dues ribes del Besòs i que l’obra la va impulsar l’alcalde Tura, masover de Can Lledó, i el va construir la mancomunitat de Catalunya. Perquè, com es travessava

abans el riu Besòs? Antigament, hi havia hagut un pas de barca. Això ho sabem gràcies al record de l’àvia de la Balbina¹⁷. Estava al mateix lloc on hi havia hagut la passera de vianants de taulons, que era de peatge. Trobem documentat que per passar s’havia de pagar dos cèntims o cinc, segons les fonts que consultem. Diuen que el pont o la passera tenia l’amplada de tres taulons i una barana a cada costat. Som a l’any 1896. L’any 1918 es va construir el primer pont del Besòs per a vehicles que va substituir la passera. La riuada del 25 de setembre de 1962 el va malmetre molt i la del 15 d’octubre de 1965 va ensorrar-ne un pilar i va caure. Es va reconstruir i es va posar de nou en funcionament el 1966. El 1969, a causa de la construcció de l’autopista Barcelona-Granollers, es va fer un pont nou sobre el Besòs, que es va situar més al sud. El vell va quedar inutilitzat i finalment, en aquest mateix emplaçament, l’any 1973 es va obrir una passera per a vianants. ADIF va enderrocar la passera per a vianants per permetre el pas del tren d’alta velocitat. Es va reobrir al

¹⁷ Vegeu nota 2.

Figura 7. Imatge del pont del Besòs a la dècada del 1920. Foto: família Galobardes i Molins

novembre de 2010. Per tant, el pont antic és el que ara és el de vianants i el nou és el d'accés per a cotxes¹⁸.

Continuem amb els ponts i mandregem una mica. El pont de la Mandra té un nom ben transparent per dir que era el lloc de trobada, tertúlia i on la gent del poble es trobava per mandrejar.

Al butlletí municipal *Quatre Cantons* de l'any 1991 i 1992 hi llegim:

“L'Ajuntament recupera el vell pont de la Mandra. Fins als anys 30 hi hagué a Mollet sobre el torrent Caganell un pont anomenat de la Mandra, perquè era el lloc de trobada i contemplació de les persones ocioses del poble. Aquest

pont estava situat en el creuament del carrer Barcelona amb la Rambla. El record d'aquest pont que molta gent de Mollet recorda o coneix de postals o fotografies, i dels salzes que l'envoltaven és el que ha donat lloc a la construcció d'un nou pont-mirador, que travessi la Rambla en el mateix punt en què el pont travessava el torrent Caganell. La recuperació d'aquest pont històric s'emmarca en el context de la important adequació i remodelació de la Rambla” [...]¹⁹.

“La reproducció de l'antic pont de la Mandra serà una escultura de la imatge del pont, que se situarà prop

¹⁸ Vegeu l'article de M. Àngels Suárez en aquest mateix número “Aiguats, nevades, bufaruts i calamarsades històriques a Mollet del Vallès”.

¹⁹ ‘L'Ajuntament recupera el pont de la Mandra’. Butlletí municipal *Quatre Cantons*, desembre de 1991, número 11. Ajuntament de Mollet del Vallès.

Figura 8. Dibuix de Joan Castells del pont de la Mandra

del lloc on era originàriament, a la rambla de Fiveller.”²⁰

L’antic pont de la Mandra va ser primerament una de les primeres passeres que permetien travessar el torrent Caganell. Com que estava molt malmesa, l’any 1911 es va decidir construir el primer pont ample i d’accés rodat. Tot i que popularment la passera de l’Ateneu també va rebre el nom de pont, es pot dir que només el de la Mandra era pròpiament pont. I el pont Xuclador, que l’hem deixat pendent? Un nom ben curiós! Ja sabeu que una propietat dels gorgs i per això són perillosos és que “xuclen”. Doncs la mina d’aquest pou es veu que feia una espècie de jugar a fet

i amagar, s’enfonsava i tornava a sortir per salvar el camí. Per això diuen que era com un xuclador.

I què hem de dir del pont de l’Aiguabarreig, molt més actual? Una confluència o aiguabarreig entre el riu Besòs i el Tenes que uneix Mollet i Martorelles, d’aquí el nom. Amb un vial d’uns tres quilòmetres, uneix els polígons de Can Prat (Mollet) i Roca (Martorelles), salvant l’autopista, la C17, la línia fèrria i el riu Besòs.

Llegim al butlletí municipal Quatre Cantons de l’any 2000:

“Pont de l’Aiguabarreig “[...] Els dos ajuntaments han acordat que el nou pont s’anomeni de l’Aiguabarreig, ja que des del seu punt central ofereix

²⁰ ‘Nou barri, nous carrers. Propera inauguració de Jaume I’. Butlletí municipal Quatre Cantons, juliol de 1992, número 13. Ajuntament de Mollet del Vallès.

Figura 9. Una parella passejant pel pont de la Mandra Foto: C. Guasch

Figura 10. Bassa de can Pujol entre els anys 1910 i 1920. Foto: família Pujol

una panoràmica fins ara desconeguda: la confluència, és a dir, l'aiguabarreig, entre els rius Besòs i Tenes.”²¹

La majoria dels noms de lloc de Mollet relacionats amb l'aigua prenen el nom del mas o de la casa on es troben i no tenen cap altre misteri: la bassa de Can Mulà, la bassa de Can Flequer o una de les moltes basses canereres, que ens recorda l'etapa tan important d'amarar el cànem a les basses... Alguns noms vénen del motiu que es donava a algú, com la bassa del Sabatetes, del Mitjà o de l'Enciamets. Diuen que el Sabatetes no volia que ningú es banyés a la bassa i prenia la roba als banyistes quan eren a dins. Al final, però, els banyistes van acabar llançant el Sabatetes dins la bassa. I és que el món

de l'aigua era l'origen de qualsevol tipus de relació social!

I encara fonts orals diuen que la bassa de Can Bassa, déu n'hi do la redundància, no venia pas del nom de la casa, sinó que era un mas amb molí i embassaven l'aigua, però això el nom de can Bassa. Ho apuntem.

El pont del Besòs tampoc té cap misteri o l'antic pont de l'Ateneu o passera.

El que sí que podem esmentar és el pont de Montmeló o mal anomenat pont de Montmeló, ja que l'històric es troba a la carretera de la Roca.

“Nom que rep, també, el pont del Tenes, tot i que històricament el pont de Montmeló no és aquest. Quan es va fer la via del tren, al costat del pont de ferro es va fer a la vora un pas per

²¹ 'Pont de l'Aiguabarreig'. Butlletí municipal Quatre Cantons, maig-juny de 2000, número 69. Ajuntament de Mollet del Vallès.

Figura 1. Font del Pillo ben nevada en la primera dècada del segle passat. Font: J. Garcia

214

a vianants. Per als qui anaven a peu anava molt bé per no haver-se de mullar i passar per la riera. Els qui anaven en carro, però, només podien passar per l'aigua.”²²

Llegim al butlletí municipal Quatre Cantons de 1999:

“A mitjan del mes d'agost es va obrir al trànsit el nou pont que enllaça els municipis de Mollet i Montmeló per sobre del riu Tenes [...]. El nou pont té 70 m de llargada per 11 d'amplada i disposa de calçada central per a vehicles i de dues voreres laterals per a vianants.”²³

Ens hem deixat les fonts! Recordem ara la font de la plaça de Prat de la Ribera, una rèplica de la font modernista de Domènec Sugrañes, que sembla que es va desplaçar un xic de la part central de la plaça perquè es veïés des del carrer de Barcelona i que

identifiquem avui com a imatge de Mollet. Aquesta font d'aigua es va enderrocar l'any 1961 amb el propòsit de millorar l'embelliment de la plaça. Al seu lloc es va construir un sortidor d'aigua que l'anomenaven *La Palangana*. D'on venia el nom? Per la similitud de la forma de la font amb una palangana. Amb la vinguda de la democràcia i gràcies a la iniciativa de l'Associació de Veïns de la Zona Centre, l'any 1983 es va reconstruir la font modernista.

I la font del Pillo o de la plaça de Catalunya? Ja sabem d'on li ve el nom de Pillo al Vicenç Ros! Ai, pillo, si t'agafo! deia el Vicenç quan algun marrec entremaliat feia malbé les plantes, entre altres motius²⁴. Diuen que la font d'abans era molt més artística. Es va enderrocar el 31 d'agost de 1953 i es va substituir, un xic més enllà, per una font més pràctica amb

²² Pere Lluís Pedragosa (font oral).

²³ 'Pont a Montmeló'. Butlletí municipal Quatre Cantons, setembre-octubre de 1999, número 65. Ajuntament de Mollet del Vallès.

²⁴ Vegeu ARIMON VENTURA, Glòria. 'Vicenç Ros Cruselles, el Pillo, jornalero i insubmís'. Notes, 29. Centre d'Estudis Molletans. Mollet del Vallès, 2013.

quatre aixetes. També hi havia font al carrer dels Fems, més endavant Portugal, amb la cantonada al carrer del Sol, o a cal Forner o la font de la mina de Can Torres, masia avui desapareguda, per esmentar-ne només algunes.

No ens deixem els molins i expressions tan nostrades com *portar l'aigua al seu molí* o *no combregar amb rodes de molí*. Els molins, com el de Can Cruz, el de Can Feliuà, el de Can Filosa, el de Can Fonolleda, el de Can Salvi, el de Can Veire o el de Can Vila, per exemple, servien per fer pujar l'aigua del pou. O bé es feia amb la força del vent o bé hi havia un ase amb catúfols que feia giravoltar la sínia i per la força animal s'accionaven unes rodes amb els catúfols o vasos que anaven baixant buits i pujaven plens d'aigua. El mot sínia ve de l'àrab *sâniya*, que té el mateix significat, molí.

Sabeu d'on ve l'expressió *fer catúfols*? Precisament d'aquí. Ja sabeu que *fer catúfols* vol dir repapiejar, tenir afeblides les facultats a causa de l'edat. Es diu que l'expressió ve perquè els catúfols de les sínies són tradicional-

ment cilíndrics, fets amb torn i no cal pas que siguin perfectament simètrics ni ben fets. Per això els donaven a fer als terrissaires grans, que havien perdut l'agilitat a les mans.

I sembla que els aigüamolls o aigüamoixos es van dessecar a mitjan segle XVIII, tal com es documenta amb els relats de Vicenç Plantada, i aquelles zones que eren problemàtiques perquè generaven malalties, moltes, es van convertir en vernedes, justament perquè el subsòl era ric en aigua i els arbres d'aquestes zones necessitaven humitat, tot i que sobta l'ús del mot *verneda*, justament perquè ara no hi trobem cap vern. Si busquem *verneda* en el *Diccionari Alcover-Moll*²⁵, hi ha una segona accepció on hi llegim 'Salzereda; conjunt d'arbres de riu, encara que no hi hagi verns.' Tots coneixem el barri de la Verneda de Barcelona, que ve justament dels verns que hi havia hagut. Com que el vern requereix hídrics molt estrictes i molta fresca, recula cap a zones elevades i aquí, en lloc de verns, trobem oms, àlbers i fins i tot plantació de plataners. Així trobem la *verneda de Can Blanc*, a cada costat del torrent Caganell, tot i que en aquest cas va ser primer una pollancreda i després, una plataneda; la *verneda de Can Cruz*, a llevant del torrent de Caganell, una arbreda de plataners; la *verneda de Can Garber*, vora el Besòs, una arbreda de pollancre i plataners; la *verneda de Can Mollet*, a ponent del riu Besòs, una arbreda de pollancre, àlbers i algun vern...

I amb les vernedes també parlem de *sorrals* o *platges fluvials* a les vores del riu Besòs.

I què en dieu de les séquies molletanes! Una *séquia*, per definició és

Figura 12. Molí de can Fonolleda en la dècada dels seixanta. Font: J. Vizcarra

²⁵ ALCOVER, A. M. i MOLL, F. de B. (1956-1968). *Diccionari català-valencià-balear*. Editorial Moll. Palma de Mallorca. Barcelona: 2003 <http://dcbv.iecat.net/>

un corrent d'aigua artificial o un canal d'irrigació. A Mollet, una séquia és un sistema per evacuar l'aigua del lloc on s'entolla. Així tenim la séquia de Can Ros o la de Can Pujol. Així és com la gent usa el mot *séquia* a la nostra ciutat.

Us imagineu, per uns moment, destapar la rambla de Balmes, la rambla Fiveller, la rambla Nova i trobar-nos el torrent Caganell? O destapar la rambla de Pompeu Fabra i trobar l'antic traçat de la riera de Merdans?

No hi ha dubte que Mollet ve del llatí *mollis*, que significa terra humida, blana, fèrtil²⁶..., i tot sembla indicar que sota els nostres peus hi havia hagut molta aigua i molts noms de lloc de Mollet: carrer de Molí de Can Bassa, carrer del Rec de Dalt, carrer de la Riera, carrer de la Verneda... ens recorden els antics cursos fluvials. Per preservar tots aquests noms, intentarem, amb aquest recull, no només fer-ne memòria escrita, sinó també fer vius tots aquests noms, perquè no són altra cosa que la història del nostre llogat, les arrels dels nostres mots relacionats amb l'aigua.

Fonts orals

Antònia Monserdà Fores
 Balbina Camp Plans
 Martí Turégano Guillamon
 Montserrat Tura Camafreita
 Pere Lluís Pedragosa
 Grup de treball Els nostres mestres

Bibliografia

ALCOVER, A. M. i MOLL, F. de B. (1956-1968). *Diccionari català-valencià-balear*. Editorial Moll. Palma de Mallorca.
 ALIGUER, J. (1992). *Mollet en deute*. Impremta Francesc. 120 p. Mollet del Vallès.
 ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). *La vida rural a*

Continueu fent *safareig* i feu-nos arribar allò que ens hem deixat, allò que heu recordat, allò que no hem dit bé..., perquè aquest recull sigui tan ple com es pugui.

Agraïm a persones, organismes i institucions la seva gota d'aigua per fer aquest projecte possible. Gràcies!

Afegeixo un agraïment molt especial per haver compartit tota aquesta feina, haver-la revisat, completat i, per tant, per formar part d'aquest projecte col·lectiu a Joan Anton Rabella Ribas, per part de l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans per la paciència i guiatge; a Glòria Fontova Hugas, per part del TERMCAT, pels ànims constants i el suport de metodologia de treball; a Jordi Bertran Duarte, M. Rosa Boada Gallego i Oriol Fort Marrugat, per part del Centre d'Estudis Molletans, i a Anna M. Jansana Duran, Núria Sala Roman i Míriam Brunés Oliveras, per part del Centre de Normalització Lingüística del Vallès Oriental. Sense aquestes persones i la memòria de la gent, aquest treball hauria estat ben eixut.

Gallecs. *Dietaris de Joan Ros Herrero (1895-1978)*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 12. 292 p. Mollet del Vallès.

ARIMON VENTURA, Glòria. 'Vicenç Ros Cruselles, el Pillo, periodista i insubmís'. *Notes*, 29. Centre d'Estudis Molletans. Mollet del Vallès, 2013.

BAUCELLS I REIG, Josep [et al.]. *Diplomatari de l'arxiu capitular de la catedral de Barcelona: segle XI*. Catedral de Barcelona (Catalunya). Arxiu Capítular. Barcelona : Fundació Noguera, 2006

BAQUÉ, E. (1996). 'L'aigua potable a Mollet'. *Notes*, 10: 185-192. Mollet del Vallès.

BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. (2002). 'Els riscos

²⁶ Vegeu nota 9.

- naturals: definicions i exemples. Els riscos que poden afectar el municipi de Mollet del Vallès'. *Notes*, 17: 127-144. Mollet del Vallès.
- BERTRAN, J., BOSCH, J. i TENAS, M. (2011). 'Els menhirs del Baix Vallès abans de la descoberta del menhir de Mollet: geologia, arqueologia, història i etnografia'. *Notes*, 26: 121-148. Mollet del Vallès.
- BONVILÀ, P. (1980). *El meu Mollet. Boscos i vernedes*. Mecanoscrit inèdit. 30 p. Mollet del Vallès.
- BOTER DE PALAU, R. (2002). *L'abans Mollet del Vallès*. Recull gràfic 1870-1965. Ed. Efadós. 666p. El Papiol.
- BOTEY, L. (Coord.) (1990). *Mollet, el pas del temps*. Fundació Caixa de Pensions. 79 p. Barcelona.
- CAMPS, F.X. i MENDIZABAL, E. (1997). *Les inundacions de l'octubre de 1994 al Vallès Oriental. Els exemples de la riera de Tenes i el riu Congost*. A: (SAURÍ, D. Coord.): *Les inundacions. Quaderns d'Ecologia Aplicada*, 14: 153-166. Barcelona.
- CANDELA, A. i CANO, A. (2012). 'Les fonts i l'ús de l'aigua a Martorelles'. *Notes*, 27: 91-105. Mollet del Vallès.
- CARCELLER, F. (2001). *La història del Servei Municipal d'Aigua de Mollet del Vallès*. Ajuntament de Mollet del Vallès, Col·lecció Domènec Sugañes, 2. 61 p. Mollet del Vallès.
- COROMINAS, J. (1985). *Els riscos geològics A: Història Natural dels Països Catalans*. Fundació Enciclopèdia Catalana, 3 (Recursos geològics i sòl): 225-270. Barcelona.
- COROMINES, J. (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae*. Curial Edicions Catalanes. Barcelona
- ALCOVER, A. M.; MOLL, F. de B. *Diccionari català-valencià-balear*. Barcelona: 2003
- DIVERSOS AUTORS (1995). *La màgia d'un poble. Mollet del Vallès 1900-1995*. Arts Gràfiques Botí. 129 p. Barcelona.
- DIVERSOS AUTORS (2003). *Agenda 21 de Mollet del Vallès*. Ajuntament de Mollet del Vallès. 33 p. Mollet del Vallès.
- EMILIANO, P. (2009). 'Pluges, inundacions i altres fenòmens meteorològics a Mollet del Vallès al llarg dels darrers 150 anys'. *Notes*, 24: 171-177. Mollet del Vallès.
- FORT MARRUGAT, O. 'Moledo Mundis' dins *Notes* 9, pàg. 165-174. Centre d'Estudis Molletans. Ajuntament de Mollet del Vallès. XXX p. Mollet del Vallès.
- GALTÉS, J. (1987). 'El senyal heràldic de Mollet del Vallès'. *Notes*, 1: 33-37. Mollet del Vallès.
- GALTÉS, J. (1987). 'Orígens i formació del municipi de Mollet del Vallès'. *Notes*, 1: 15-18. Mollet del Vallès.
- GARCIA-PEY, E. (2001). *Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 6. 413 pàg. Mollet del Vallès.
- GORDI, J. (2008). 'Els paisatges fluvials del Besòs'. *Notes*, 23: 105-128. Mollet del Vallès.
- GORDI, J. i VILAGINÉS, J. (Coord.) (1993). *Moledo - Mollet (993-1993)*. Ajuntament de Mollet del Vallès. 204p. Mollet del Vallès.
- ISNARD, M. (2002). 'Les inundacions. Zones de risc en la conca del Besòs i en el municipi de Mollet del Vallès'. *Notes*, 17: 177-192. Mollet del Vallès.
- JOAN DE CAN CATALÀ (1976). *La història festiva de Mollet*. Gràfiques Aster. 101 p. Mollet del Vallès.
- LLUÍS PEDRAGOSA, PERE. *Mines i recs de Mollet del Vallès*. Document inèdit.
- MANENT I CERVERA (2008). *Els noms populars dels núvols, boires i vents al Vallès Oriental*. Editat pels autors.
- MURILLO, A. (2000). *Veus de dones*. Ajuntament de Mollet del Vallès. 36 p. Mollet del Vallès.
- Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*. <http://www.icc.cat/cat/Home-ICC/Publicacions/Llibres/Llibres-de-toponimia/Nomenclator>
- NOGUÉ, J. (1996-98). *Cròniques molletanes*. Ajuntament de Mollet del Vallès. 38 p. Mollet del Vallès.
- PÉREZ, F. (1997). *Obres completes de Vicenç Plantada 2. Cròniques i articles en La Renaixença*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 1. 263 p. Mollet del Vallès.
- PÉREZ, F. (1998). *Obres completes de Vicenç Plantada 2. Monografies i altres escrits*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 2. 238 p. Mollet del Vallès.
- PIÑERO, A. i UMBERT, J. (2008). 'Desembocadura del Tenes (El Trench)'. *Notes*, 23: 95-104. Mollet del Vallès. Centre d'Estudis Mo-

lletans. Ajuntament de Mollet del Vallès. 276 p. Mollet del Vallès.

PLANAS MARESMÀ, Jordi (2004). 'Aigua i conflicte territorial. La Junta de Defensa de les Aigües del Mogent i altres afluenters del Besòs (1910-1936)'. *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17 (p. 687-704)

PLANTADA, V. (1886). 'Història de un bufarut en lo Baix Vallès'. *La Renaixensa*, any 16 núm. 28-30: 233-238. Barcelona.

PLANTADA, V. i PAYÀ, J. (1893). Geografia local de Mollet del Vallès: ab noticia geogràfica-escolar dels pobles dels encontorns y son mapa topogràfica. *Tipolitografia de Lluís Tasso*. 16 p. Barcelona.

RELATS, V. (Coord.) (2012). 'La riuada del 1962'. *Carpeta Vallesos*, 3: 40-129. Santa Eulàlia de Ronçana.

RELATS, V. (Coord.) (2013). 'Colgats de neu'. *Carpeta Vallesos*, 4: 48-112. Santa Eulàlia de Ronçana.

RIUS SERRA, José. *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*. Barcelona: CSIC, Secció d'Estudis Medievals de Barcelona, 1945-1981

ROCA GARRIGA, Peres *Índex toponímic del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, 1981, 138 p.

SANJUAN, J. (2014). 'L'enginyeria hidràulica medieval a Martorelles: El rec Gran i els molins fariners de Lloberons i Carrençà'. *Notes*, 29: 43-52. Mollet del Vallès.

SANZ, M. (1983). *El Ripoll i les seves avingudes*. Il·lustre Col·legi de Doctors i Llicenciats en Lletres i Ciències, Districte Universitari de Catalunya i Balears, Delegació de Sabadell. 61 p Sabadell.

SOLÉ TURA, J. (1979). *Records del meu poble*. El Pot Coop. 50 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1980). *Mollet II part. Coses del meu poble*. Gràfiques Aster. 119 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1981). *Mollet, la història que segueix*. Gràfiques Aster. 190 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1981). *Mollet, una mica d'història*. Gràfiques Aster. 219 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1988). *Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà*. L'Aixernador, edicions argentones. 259 p. Argenton.

SOLÉ TURA, J. (1993). *Fets i coses de Mollet. I Mil·lenari*. Còpia Instan. 92 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1993). *Rodolins festius de la història de Mollet. I Mil·lenari*. Còpia Instan. 63 p. Mollet del Vallès.

SUÁREZ, M.A. (2016). 'Aiguats i nevades històriques a Mollet'. *Notes*, 31. Centre d'Estudis Molletans. Ajuntament de Mollet del Vallès. Mollet del Vallès.

SUNÉ, J.M. (2006). 'Apunts sobre la vida religiosa a Mollet els anys 1948 i 1949'. *Notes*, 21: 115-124. Mollet del Vallès.

VILAGINÉS, J. (1999). 'Toponímia històrica del Vallès Oriental'. *Notes*, 13: 21-36. Mollet del Vallès.

VILAGINÉS, J. (2003). 'Aigua i molins en el segle XV. Disputa per l'ús de l'aigua del Tenes en el segle XV'. *Notes*, 18: 53-65. Mollet del Vallès.

VILAGINÉS, J. (2016). 'Mollet porta el nom d'una masia'. *Notes*, 31. Centre d'Estudis Molletans. Ajuntament de Mollet del Vallès. Mollet del Vallès.

Hemeroteca publicacions

Butlletí municipal Quatre Cantons. (1988-2015). Ajuntament de Mollet del Vallès

Núm. 1 d' abril de 1989. 'El projecte d'un gran Rambla'

Núm. 6 de juny de 1990. 'Projecte de reurbanització del torrent Caganell'

Núm. 10 de maig de 1991. 'La Rambla de Mollet és a prop!'

Núm. 11 de desembre de 1991. 'L'Ajuntament recupera el pont de la Mandra'

Núm. 13 de juliol de 1992. 'Nou barri, nous carrers. Propera inauguració de Jaume I'

Núm. 15 d'octubre de 1992. 'La rambla, su finalización muy cerca'

Núm. 16 de desembre de 1992. 'El dia 20 s'inaugura la rambla Nova'

Núm. 18 de febrer de 1993. 'la rambla de Pompeu Fabra'

Núm. 65 de setembre-octubre de 1999. 'Pont a Montmeló'

Núm. 69 de maig-juny de 2000. 'Pont de l'Aiguabarreig'

El Pueblo. Semanario independiente defensor de los intereses morales y materiales de este pueblo y su comarca. Mollet del Vallès. Imprenta Granollers. Director D. Antonio Perón
 Suscripción 33 cts mensual, 10 cts suelto
 Núm. 7, 2 de desembre de 1911, p. 4
 Núm. 22, 16 de març de 1912, p. 4
 Núm. 28, 27 d'abril de 1912, p. 4
 11 de maig de 1912 pàg. 4

Nostre Ideal, periòdic de cultura Mollet del Vallès:
 [s.n., 1922-19--]. Mollet del Vallès. Impr. J. Cabiscol
 22 de setembre de 1928, p. 3
 7 de març de 1931, p. 3
 29 d'abril de 1933, p. 6
 27 de maig de 1933, p. 5

El Vallés Nou, publicació. Periòdic Regionalista. Granollers. 1912-1918
 El Vallés, publicació. 1944-1977. Semanario Co-

marcal. Granollers. El Vallés. Semanario Comarcal de F.E.T y de las J. O. N. S. segunda época de Estilo .

Núm. 237, 13 de maig de 1945 'La conducción de aguas residuales por el torrente Caganell. [...]'
 Núm. 300, 18 d'agost de 1946 'Datos curiosos de Mollet de hace medio siglo'
 Num. 1137, 1 de desembre de 1963 'Nuestro torrente Caganell'

Enllaços

SEUMA, Toni. Blog La plana vallesana I i les fonts de Mollet <http://labrolla.blogspot.com.es/2014/01/la-plana-vallesana-i-les-fonts-de-mollet.html>

Cartografia

1726 Arxiu de la Corona d'Aragó
 1904-10 Andreu Malgà
 1914 Domènec Sugrañes

Fitxes d'art

Figura 1. Dibuix abans de ser restaurat. Font: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

Figura 2. Dibuix després de ser restaurat. Font: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

223

Dibuix original de la font modernista de Domènec Sugrañes a Mollet del Vallès

Dolors González Reche*

Amb motiu de les XVIII Jornades del Centre d'Estudis Molletans sobre *L'aigua a Mollet*, l'Arxiu Històric Municipal ha mostrat, per primera vegada

al públic, la làmina amb el dibuix original de la font modernista de la plaça de Prat de la Riba, obra de l'arquitecte Domènec Sugrañes i Gras (Reus 1878

* Documentalista de l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès. dgonzalez@molletvalles.cat

– Barcelona 1938), deixeble de Gaudí, a qui succeí en la direcció de les obres de la Sagrada Família de Barcelona.

Es tracta d'una aquarel·la a tot color, de 57 x 26 cm, a escala 1:10, signada per l'autor amb data d'agost de 1921 i amb el títol *Projecte de Farola-Font*. És d'imaginar que, després de la construcció de la font, la làmina va anar a parar al fons de l'Arxiu i va caure en l'oblit.

Passats els anys, es va trobar per casualitat entre uns documents antics que s'estaven revisant. Mostrava un estat bastant deteriorat, per fongs i altres patologies, i l'Ajuntament la va fer restaurar l'any 2000. La feina va anar a càrrec de l'empresa Estudi B2 de Barcelona, de la mà de Carme Bello i Àngels Balcells. Les imatges permeten comparar l'estat de la làmina abans i després de la restauració.

La vinculació de Sugrañes amb Mollet comença l'any 1911, amb l'encàrrec, per part del consistori molletà, del *Plano General de Reforma y Ensanche de Mollet del Vallés*. Sugrañes esdevindrà el primer arquitecte municipal de Mollet i estarà vinculat a la població fins l'any 1930.

La font es va construir l'any 1921, segons el disseny original de l'arquitecte Sugrañes. Durant molt de temps va ser un punt de subministrament d'aigua corrent, quan aquesta només arribava a les llars d'un grup reduït d'abonats.

L'any 1961 es va enderrocar i es va construir un sortidor, amb la intenció de fer una plaça més moderna. Aquest va rebre el malnom de "la Palangana". Tot i així, se li ha de reconèixer el mèrit històric d'haver estat l'escenari de moltes fotos de família i, sobretot, d'haver estat la base d'un pessebre monumental que feia goig de debò.

Aviat la plaça es va convertir en un punt de congestió del trànsit bastant enutjós i, arribats els anys vuitanta, es va transformar en zona de vianants. Mollet va recuperar la seva plaça del poble i l'Associació de Veïns de la Zona Centre va aprofitar l'ocasió per reivindicar la recuperació de la font modernista. Així va ser com l'any 1983 es va construir la rèplica actual, gràcies a una subscripció popular.

225

Peça modernista del Museu Abelló

Pepa Ventura Altayó*

Títol: Filtre d'aigua modernista
Època: Modernista
Material: Ceràmica esmaltada
Mides: 47 x 27 cm
Número de registre: 3757
Col·lecció del Museu Abelló

* Directora del Museu Abelló. pventura@molletvalles.cat

A mitjan del s. XIX va haver-hi un corrent higienista que va afectar diferents àmbits de la societat, entre d'altres: l'alimentació, la higiene personal i l'arquitectura. Apareixen els primers habitatges amb un bany situat en una habitació independent, així com una sèrie d'objectes, molts d'ells de ceràmica, per a la cura i la prevenció de les malalties. A principi del s. XX, amb l'epidèmia de tifus que va haver-hi a Barcelona, els metges recomanen que es tracti l'aigua. Les cases benestants de la ciutat col·loquen uns dipòsits amb un sistema de filtres que depuraven l'aigua per beure. Eren peces de ceràmica amb un filtre en el seu interior que millorava la qualitat de l'aigua i sortia per l'aixeta que tenien a la part inferior. En molts casos la pedra porosa que filtrava l'aigua era d'amiant, un material que avui està prohibit. Posteriorment, aquests filtres van evolucionar cap a un nou model, conegut amb el nom de sinaí, que es feia a Manises i que, a banda d'evitar la presència de bacteris, enriqueix l'aigua amb virtuts mineromedicinales.

Aquest objecte, que va tenir una funcionalitat higiènica a principi del segle XX, ens ha arribat a nosaltres en forma d'objecte de culte. És durant el període del modernisme que les arts menors són elevades a la categoria

d'art. La iconografia i la simbologia modernista avancen paral·lelament a l'evolució de la tècnica i com a resultat trobem obres d'una gran bellesa, com aquest filtre. És el moment que molts objectes quotidians es converteixen en obres d'art.

En el modernisme, la ceràmica va ser molt utilitzada a les arts decoratives juntament amb el vidre i el metall, però també en la seva aplicació a l'arquitectura.

La natura esdevé la principal font d'inspiració, l'ornamentació floral esdevé un dels principals símbols d'aquest moviment, feta en relleu, i la trobem en edificis i en objectes.

Aquesta peça de la col·lecció de la Fundació Municipal Joan Abelló forma part de la primera donació que el pintor va llegar a la ciutat l'any 1996. Desconeixem la data exacta en què Joan Abelló va comprar aquest filtre, però suposem que va ser a finals dels setanta. En aquella època el pintor augmenta notablement la col·lecció modernista, a través de diferents compres que va fer, principalment a antiquaris de Barcelona. Aquesta obra, que encara manté el filtre en el seu interior, està exposada a la col·lecció permanent de la Casa del Pintor Abelló i va formar part de l'exposició "Vestigis del Modernisme. Interioritats quotidianes".

Ajuntament de
Mollet del Vallès

MOLLET
DEL VALLÈS
2015 EUROPEAN
GREEN LEAF

